STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00034

ALE VERK

Mendele Mokher Sefarim

Permanent preservation of this book was made possible by

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

עלפטער באַנד

נייע פערבעסערטע אויסגאַבע

פערלאַג: געזעלשאַפט „צענטראַל", וואַרשע, נאָוואָליפּקי 7

1928

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אַבראַמאָוויץ)

ווינטשפינגערל

ערשטער באַנד

פערלאַג „מענדעלע", וואַרשאַ

1928

Copyright by S. Srebeik NEW-YORK U. S. A. 1927

Printed in Poland

Zakł. Graf. „Stereotyp" Warszawa Nowolipki 7.

דאָס ווינשפינגערל

נאָך אין יאָהר 1864, גלייך נאָכן ערשיינען פון מענדעלע מוכר ספרים'ס ערשט ביכעל „דאָס קליינע מענשעלע", האָט מענדעלע אַרויס־געגעבען אין ווארשא אַ קליין ביכעלע, וואָס האָט זיך אַזוי גערופען: „דאָס ווינש־פינגעריל, וואָס מיט דעם קען איטלעכער מענש דערגריי־כען אלץ, וואָס זיין הארץ ווינשט און בעגעהרט און קען דורך דעם נוצליך זיין זיך און דער וועלט. דעם ספר האָט געשריבען אין דער דייטשער שפראַכע הירש ראטהמאנן פון רוסלאַנד, און איז צום ערש־טען מאָל געדרוקט אין לייפציג ביי בראָקהויז 1864. היינט איז ער אי־בערגעזעצט געוואָרען אין יודיש־דייטש און אַרויסגעגעבען געוואָרען למובת הכלל פון מענדעלע מוכר ספרים — מאת איש — דער מחבר פון דעם קליינעם מענשעלע, ווארשא 1864".

„אין דעם דאָזיגען ביכעלע־שרייבט זלמן רייזען [1]), וועלכער האָט דאָס ביכל, וואָס איז איצט אַ ביבליאָגראַפישע זעלטענהייט, געזעהן — גע־פינען מיר אַזוי גוט ווי גאָרניט פון דער קומענדיגער גרויסער עפּאָפּעע מענדעלעס, אונטער דעם אייגענעם טיטעל (מיט דעם אויסנאַהם פון דער מעשה מיט ר' שמעלקען און דעם ווינשפינגערל); פערקעהרט זע־נען דאָ פאַרהאַן שטעלען, וואָס זענען שפּעטער אריין אין זיינע אנדע־רע ווערק (ווי „פישקע דער קרומער", „מסעות בנימין השלישי"); די דאָזיגע ערשטע אויסגאַבע פון „ווינשפינגערל" האָט געזאָלט דיענען אלס מין פּראָספּעקט פאַר אַ אויסגאַבע צו פּאָפּולאריזירען די וויסענשאַפט צווי־שען דעם יודישען עולם".

[1]) זע „לעקסיקאָן" באנד .1 ז. 15—16.

אויך י. ח. ראַווניצקי—דער נאָהענטער פריינד פון מענדעלען—
שרייבט ⁸), —אַז „אחוץ דעם אַלטען נאָמען איז פון פריהער כמעט גאָרניט
נים געבליבען אין דער נייער אויסגאַבע פון „דאָס ווינשפינגערל".
אין זיינע ביאָגראַפישע נאָטיצען, וואָס זענען פאַרעפענטליכט אין
נ. סאָקאָלאָווס „ספר הזכרון" (אין 1889), שרייבט מענדעלע, אַז „דאָס
דאָזיגע בוך („דאָס ווינשפינגערל") ליגט איצט פאַר מיר אויפ'ן טיש
און איך האָב בדעה צו פערגרעסערען עס און ארויסגעבען אויף דאָסניי
מיט אַלע מיינע שריפטען אויף יודיש". די ערשטע טהיילען פון דעם
ניי־אָנגעשריבענעם „ווינשפינגערל" האָבען זיך געדרוקט אין שלום־
עליכם'ס „יודישע פאָלקס־ביבליאָטעק", אין ערשטען און צווייטען באַנד,
וואָס זענען ערשיענען אין קיעוו אין די יאָהרען 1888, 1889.
מענדעלע אַליין האָט זעהר הויך געשעצט זיין „ווינשפינגערל".
אין אַ בריעף צו זיין פריינד י. ל. בינשטאָק, פון 14־טען מאי 1888,
שרייבט מענדעלע: „איצט שרייב איך אַ נייע זאַך, „דאָס ווינשפינגערל",
ס'וועט דאכט זיך, זיין איינציגע הינזיכטען, זיין דאָס גרעסטע פון
אַלע מיינע ווערק". אין אַ צווייטען בריעף (פונ'ם 21 יוני 1888) שרייבט
מענדעלע: „איך האָב די לעצטע צייט געאַרבייט ווי אַן אָקס, און
כ'האָב זעהר פיעל געשריעבען, איך בין איצט אינגאַנצען אַוועק אין
וועלט פון פאָעזיע, דאָרטען איז מיין טרייסט, דאָרטען רוה איך אָב
פון די לעבענס זאָרג. די מוזע איז צו מיר וואויל־געניינט, און איך
שרייב אין שרייב מיט אַ ברען, ווי אין די יונגע יאָהרען." אין גיכען—
שרייבט מענדעלע צו זיין פריינד—וועט איהר אין אַ זשורנאַל, וואָס עס
גיעט אַרויס איינער אַ קיעווער (שלום־עליכם—נ. מ.), לייענען מיינם אַ
ניי ווערק—„דאָס ווינשפינגערל". דאָס איז אַ געלונגענע זאַך"... „עס איז
מיר נויטיג—דערצעהלט מענדעלע אין אַ בריעף דעם 11־טען יוני 1891—
צו פערענדיגען די עפּאָפּעע „דאָס ווינשפינגערל", וואָס איך האָב
אָנגעהויבען, און וואָס אין איהר פלאַן זענען אריין גראָד די פראַגען
פונ'ם איצטיגען מאָמענט. איך האָב זיי מיט צוויי יאָהר צוריק פאָראויס־
געזעהען (אבראמאָוויטש האָט דאָ אין זינען באַראָן הירש'ס פּראָיעקט.

---

⁸) י. ח. ראַווניצקי—אַלע ווערק פון ממו"ס, באַנד 1.

וועגען ארגענטינא). אין סאַמע אָנהויב טרעט דאָך דארטען ארויס מיין
הויפט־העלד מיט דעם אויפטראַג פון איינער אַנ׳אויסלענדישער הויכע־
פערזאָן, ארומצופאָהרען איבער דער „משערטא”, כדי צו בעקענען זיך
מיט דעם לעבען פון אונזערע „קאַבצאַנסקער” יודעלעך, און מענדעלע
הויבט דאָך אָן (זיין הקדמה) מיט דעם, וואָס ער גיט אָב „קאַבצאַנסק”
און „טונעיאַדעווקע” מזל־טוב מיט אַ נייעם פראָיעקט... יאָ, מיין פריינד.
אָט די איצטיגע בעוועגונג מיט אַלע איהרע איינצעלהייטען האָב איך
דערשפירט שוין מיט אַ לאַנגער צייט צוריק; אַ שאָד נאָר, וואָס די ער־
צעהלונג איז נישט געענדיגט געוואָרען פריהער: מען דאַרף זיך איילען
צו פערענדיגען זי”. און אין 1892 שרייבט ווידער מענדעלע אין אַ
בריעף: „איך שרייב אַלץ מיין „ווינשפינגערל”, די זאַך איז אַנ׳ערנסטע
און שווערע. איך ארבייט פאַמעליך, נישט איילענדיג זיך”.[8])

„דאָס ווינשפינגערל” איז „די גרעסטע קאַנווע, וואָס מענדעלע
מוכר ספרים האָט אונז אויסגעשטיקט. די דאָזיקע ערצעהלונג איז די
איינציגע אין אונזער ליטעראַטור, וועלכע האָט געפרובט אונז געבען
אַ פולשטענדיג און אומפאַסענד בילד פון אונזער גאַנצען גלות־לעבען
מיט אַלע אונזערע מענשען, גרויסע און קליינע, יונגע און אַלטע,
מענער און פרויען און סוחרים און קרעמער און לומדים און דאָס גאַנ־
צע כלי־קודש און אַלעס, וואָס מיר פערמאָגען אין אונזער יודישער
גאַס... אין „ווינשפינגערל” האָט מענדעלע אונז שוין געוויזען דעם יוד
אויך אויף דער העכערער מדרגה, דעם יוד מיט זיין גאַנצען רוחניות
און מיט זיין גאַנצען נשמה־לעבען... ווען אַ מבול זאָל אַוועקוואַשען פון
דער ערד דעם גאַנצען בעשטאַנד, און בלייבען זאָל אונז נאָר דאָס
דאָזיקע בוך, וועלען מיר גאַנץ גוט לויט איהם קענען צוריק אויפ־
שטעלן דאָס גאַנצע אַלגעמיינע בילד פונ׳ם יודען און פון יודישקייט
אין רוסלאַנד אין קליינעם שטעדטעל אין דער ערשטער העלפט פונ׳ם
פאָריגען יאָהרהונדערט. די פאָרם, וועלכע אַבראַמאָוויטש האָט זיך
אויסגעוועהלט אין דער דאָזיגער ערצעהלונג, איז די איינפאַכסטע: די
פאָרם פון אַ ביאָגראַפיע פון אַ יוד, פון הערשעלע, זייט זיין געבורט־

---

[8]) ש. מ. גינזבורג — אַלע ווערק פון ממו״ס, באַנד XXI.

איז אין אַ געוויסער הינזיכט, נאָך איידער ער איז געוואָרן געוואָ־ען — ביז ער ווערט אַ פאַרטיגער מענש... און ביים מאָלען דאָס לעבען פונ'ם דאָזיגען יודישען קינד, מאָלט ער אונז דורך־אגב אויך די גאַנצע אומגעבונג און די שטאָדט און די מענשען און זייערע געשעפטען און זייער פיהלען און טראַכטען, און אויך אַלע בלל־געשעהנישען, וועלכע פלעגען פאָרקומען ביי יודען אין דער דאָזיגער צייט; נישט פאַרהאַן קיין איינציגע זאַך, וועלכע איז דאָרט נישט געמאָלט. און וואָס דעם אופן פון שרייבען בעטרעפט — האָט די דיכטערישע קראַפט דאָ איהרע וואונדער געוויזען, נאָך מעהר ווי אין די פריהערדיגע ווערק... אין דער דאָזיגער ערצעהלונג מאָלט אונז אַבראַמאָוויטש אויך די יודישע נ ש מ ה, דעם שווער־פונקט פון דעם יודענס גייסטיגען לעבען. וועהרענד ער האָט אין די ביז־איצטיגע ערצעהלונגען געזעהן נאָר דעם דלות, און ווי ווייט דער דאָזיגער דלות האָט פאַרקרומט דעם יודענס גוף, האָט ער דאָ אריינגעבליקט אין די טיעפענישען פונ'ם יודענס נשמה און האָט דערבליקט די נישטיגקייט פון איהר. דער יוד מיט זיין תורה, דער יוד מיט זיין תפלה, דער יוד מיט זיינע בענקעגישען, דער יוד מיט זיין זינגען, דער יוד אין סליחות־צייט און דער יוד אין די ימים־נוראים, — דאָס אַלעס האָט אַרויסגעריסען ביים קינסטלער פון הארצען טענער, וואָס לאָזען אונז דערציטערט ווערען, הערענדיג"... [5])

„מענדעלע אַנטפלעקט פאַר אונז אין קלאַסישע געשטאַלט אַ נייע פערבאָרגענע וועלט... דער אומגעהייערער יודישער עלענד, צום ערשטען מאָל דורך מענדעלע מוכר ספרים אַזוי טיעף בעגריפענער און אַזוי ריכטיג אָבגעמאָלענער, איז נאָר די קאַנווע, אויף וועלכע דער גרויסער קינסטלער האָט מיט זיין גאָלדענער נאָדעל אויסגעהאָפטען אַ גאַלעריע האָמעריש־ברייטע, קרעפטיגע, פלאַסטישע בילדער פון דער יודישער לעבענס־אַרט אין רוסלאַנד אין דער מיט פון פערגאַנגענעם יאָהר־הונדערט... איהר גייסט, איהר טאָן, דער מינדסטער כאַראַקטעריסטישער צוג האָבען זיך פינקטליך און קלאָר אָבגעשפּיגעלט אין אַבראַמאָוויטשעס

---

[5]) זע דוד פרישמאַן — מענדעלע זיין לעבען און זיינע ווערק, אַלע ווערק פון מנו"ס באַנד 4.

שאַרף־זעהענדיגען, ברייט־אָפענעם, טיעף־שלינגענדיגען אויג - און דאָס
מאַכט „דאָס ווינשפינגערל" פאר אַ מערקווירדיגען היסטאָרישען דאָקו־
מענט, אַ זעלטענעם דענקמאָל פון אַ גאַנצער עפּאָכע אין דער געשיכטע
פון אונזער מאַטעריעלער, זיטליכער און אינטעליגענטועלער קולטור. דער
מחבר פון „ווינשפינגערל" האָט דער ערשטער דערפיהלט, בעגריפען און
אָבגעשאַצט דעם אמת'ן כאַראַקטער, די אמת'ע בעדייטונג פון דער יו־
דישער רעליגיעזישקייט... ער איז צוגעגאַנגען צו דער יודישער רעליגיע־
זישקייט, ווי צו אַ רעטעניש פון דער פאָלקס־פסיכאָלאָגיע, און דאָס
האָט גורם געווען דעם נס: דער געני'אלער קינסטלער האָט ענטדעקט
דאָס גרויסע אין נישטיגען, דאָס אויסערגעוועהנליכע אין קליינליך־וואָ־
כעדיגען, קרישטאָלענע היכל'ס אין קאַבצאָנסקער און גלופסקער איינ־
געהויקערטע כאַלופקעלעך, לוסטיגע סימפאָניעס—אין ווילדען טומעל פון
אַ הינטיש לעבען... נישט בלויז ווילדע מנהגים, פינסטערע איינרעדעני־
שען זעהט דער פאָטער פון אונזער נאַציאָנאַלער ליטעראַטור אין דער
יודישער רעליגיעזישקייט, נאָר אויך אַ אומגעהייערע גייסטיגע קראַפט:
אַ כשוף'דיגער קוואַל שלאָגט אין טיעפסטען, שעהנסטען, ריינסטען, ליב־
טיגסטען ווינקעלע, אין קדשי־קדשים פון דער פאָלקס־נשמה...[5])

אויף וויפיעל מענדעלעס „דאָס ווינשפינגערל" האָט אויסגענומען
אין דער יודישער וועלט, בעווייזען די ווערטער פון שלום עליכם אין
זיינעם אַ בריעף צו מרדכי ספעקטאָר. אַ קאַפּיטעל פונ'ם „ווינשפינגערל"
„אַ נאַכט אין צרות", איז געווען געדרוקט אין ספעקטאָר'ס „הויז־פריינד"
(נומ. 3, 1894), און שלום עליכם שרייבט צו ספעקטאָר'ן צווישען אַנדע־
רען: „הויב איך אָן פון בראשית, דאָס הייסט, פונ'ם זיידען רב מענ־
דעלע'ס קאַפּיטעל „אַ נאַכט אין צרות". איי דער זיידע, לעבען זאָל ער!
וואָס זאָגט איהר עפּעס אויף זיין אַרט בעשרייבען ל י ע ב ע אויף יו־
דיש? איך פרעג אייך, ספעקטאָר, דערפאַר, ווייל ביי אונזער פאָלק זע־
נען מיר ביידע, איך מיט אייך, משמיים געזאָגט, כמעט די איינציגע,
וואָס האָבען זיך אונטערגענומען צו בעשרייבען ליעבע ביי יודען. אַ
שעהנעם פנים האָבען מיר מיט אונזער אַרט שרייבען קעגען דעם איי־

---

[5]) נח פרילוצקי—ש. י. אבראמאָוויטש, ווארשא 1920, ז. 29—40.

דען רב מענדעלע מוכר ספרים! ביי איהם קומט עפּעס אויס גאָרניט געטיינט ליעבע־שמייכע, נאָר גלאַט אַזוי, הערשעלע ליעגט אויף אַ ריק־בעט, וואָס סקריפּעט און פּייפּט, און ער קאָן נישט שלאָפען: „אוי־וואַ־אַ מעשה־איהם לאָזט נישט שלאָפען ביילע!"... און חנצע מיט רפאלען, ווי זיי בעגעגענען זיך, און ווי בריה'ש עס ווערט פערבייגעהענדיג אָבגעמאָהלט זייער פערקאָכעניש איינס אינ'ם אנדערען,—ווי ווייט אמת, ווי ווייט פשוט דאָס איז! וויפיעל קונסט און וויפיעל פאַנטאַזיע דאָ שמעקט! מויזענט בלעטער, צעהן פלאַש טינט, אַ מאה פעדערען וואָלט אַ יודישער „ראָמאַנמאַכער" בעדאַרפט אויסברענגען אויף איבערצוגעבען כאָטש וואָס ס'ניט איז פאָבאָזשע אויף ליעבע. טרעהרען, הייסע טרעהרען, קוש, לאָקש, בוידעב, ציבעלע, נעכטיגער טאָג — אָט וואָס אין יענע ראָמאַנען ליעגט! ניין, ברודער. מיר דאַרפען זיין שטאָלץ מיט אונזער זיידען און בעטען גאָט פאַר איהם, ער זאָל אונז נאָך לאַנג מזכה זיין מיט אזעלכע, ווי „דאָס ווינטשפינגערל"... מיין איניגסטער וואונש איז, אַז „דאָס ווינשפינגערל" זאָל שוין אַרויס אויף דער יודישער וועלט. עס געהען נאָך דעם קאַפּיטעל אַזעלכע קאַפּיטלעך, וואָס פשוט ניין־גאָלד איז צו דעם נישט גלייך"... *)

„דאָס ווינשפינגערל" איז אַ בלי ספק דאָס גרעסטע, פיעלפאַרביגסטע און זאַפטיגסטע ווערק פון מענדעל'ע מוכר ספרים. רייכע אוצרות פון מענשען און געשטאַלטען, פון לעבענס־שטייגער און לעבענס־סיטואַציעס זענען באהאַלטען אין די צוויי בענדער, אכט ביכער פונ'ם „ווינטשפינגערל"...

אַ. מ.

---

*) ניו־יאָרקער „טאָג", 1923, 2 סעפּטעמבער.

ערשטעס בוך.

דאס ערשטע קאפּיטעל

האָט מען חיל, מעג מען אויף קאַבצאַנסקער יודען זאָגען: זיי זענען עפּים נישט אַזעלכע גרויסע בריות, טהוען אין דער וועלט נישט אויף עפּים אַזעלכע גרויסע חכמות, משטיינס-געזאָגט, זייער לעבען, שטאַרבען אָב די וועלט עט, אַזוי, מיט גאָרנישט... און קומען אָב מיט שהי-פהי — דאָס און נאָך אַזעלכס מעג מען זאָגען, — נאָר אין דעם ענין פון פּרוכּפּערן און מעהרען זיך קען מען צו זיי, חלילה, גאָר נישט האָבען. זיי זענען דרינגען געוואָהרענט, נישט ערגער פון אַלע אַנדערע יודען. שונאים אפילו קענען נישט לייקענען, אַז איטליכער קאַבצאַנסקער יוד איז אַ מטופל, אָהן עין-הרע, מיט אַ סך קינדערלעך. און די טובה, וואָס דער וועלט קומט דערפון אַרויס, ווערט דאָ בעשיינפּערליך דערוויזען ווייטער אַביסעל.

די קאַבצאַנסקער בעלי-הבתים זענען, נישט פאַר אייך געדאַכט, גרויסע אביונים, האָבען נישט, איהר זאָלט זאָגען, אַ צוברעכבעקס גראָשען בּיי דער נשמה. אין קאַבצאַנסק אַליין איז פאַר זיי נישטאָ קיין שום פּרנסה, סיידען איינער צום אַנדערען מיט אַ טאָרבע אין די הייזער ארומצוגעהן. זאָל פּריווען איינער מאַכען עפּים אַ געשעפטיל, אַ קלייטיל אַ שטיינער, באַלד טאַקי טהוט איהם דער איבעריגער עולם נאָך, און וויפיעל יודען אַזוי פיעל קלייטלעך. קרעמער זענען דאָ ווי מיסט און אַ קונה נישט איינער. דעסגלייכען איז אין אַנדערע זאַכען. איטליכער האָט ליעב אַריינצושטופּען זיך אין דערמיט, אָנצוטרעטען יענעם אויפ'ן פוס גאַנץ יודישליך; וואו צוויי, זאָל ער זיין אַ דריטער, וואו דריי — אַ פערטער און אַזוי אַלץ ווייטער, ווייטער, ביז עס קומט אויס, וקבצנו

יחד" אלע קבצנים אינאיינעם. שטיקעך־זיך־צונויף, האפען זיך ארום, נאר ברידערליך און ווערען אזוי דערשטיקט, פערהאפט אלע אויף איין מאל. אזא שטארקע אחדות, דאס הייסט, אריינצוקריכען מיט א פוס צו יענעם אין בייטעל, איינער ביים אנדערען דעם ביסען פונ'ם מויל ארויסצונעהמען, וואס גאט גיט, אבי אינאיינעם, מיר נישט, דיר נישט — דאס איז איינע פון די מדות טובות, וואס געפינען זיך נאר טאקי ביי קאבצאנסקער יודען. און אין דעם זכות קומט זיי טאקי אוים איינער צום אנדערען אין די הייזער ארומצוגעהן... די גאנצע יניקה זייערע איז פון דער פרעמד, מיינסטענס פון גלופסק. א נס פאר קאבצאנסק, וואס איז דא א גלופסק, וואו מען קען נאך עפים טאן און א שטיקעל קיום האבען. קאבצאנסק שיקט אהין געוועהנטליך ארוים אלערליי סארטען נפשות: מיני מלמדים, בעהעלפערם, מעקלערם, בטלנים, צוגעלעגערטע, אויך פרישצאפעלדיגע־איידעמלעך אזעלכע, ערשט אראב פונ'ם קעסט. יודען אזוינע און אזוינע, וועלכע דאס הארץ נאר גלוסט: מיט כתבים, מיט מיחוש'ן, זיידענע, גילדענאדערדיגע, בעלי־תפלות, שופר־בלאזערם, יודענעם כל־המינים: זאגערינס, וויינערינס, שפרעכערינס, אויסגעקינדעלטע, ווייבער מיט אייער, מיט פסח'דיג־געגזענשמאלץ, פעדערען־פליקערינס, נאך אין רעכטען קינדלען. היינט א מיש־מאש בחורים, דיענסט־מיידלעך, מיידען מיט צונעדעקטע קעפ, ווייבלעך אזוינע און אמען אזוינע, אהן א שיעור. די דאזיגע לעבעדיגע סחורה גילט אין גלופסק משונה שטארק, האט דארט א גרויסען אבגאנג, און קאבצאנסק פון איהר זייט, וואס ארבייט געשמאק לטובת הכלל, פאבריצירט אזא סחורה צו בעגליקען די וועלט, איז דערמיט זיך זעהר מיחס. דעריבער הייסען אלע קאבצאנסקער יודען—מיוחסים. אז מען בעגעגענט א יודען עפים א ווילדען בעל־גאוה, האט מען דעם בעסטען סימן, אז ער מוז זיין א קאבצאנסקער...

דער מחבר פון דעם „ווינשפינגערל" האט געהאט די זכיה געבוירען צו־ווערען דא בק"ק קאבצאנסק.

די עלטערן זיינע האבען פון איהם ביים געבוירען ווערען נישט עמאכט אזא פירוש. זיי איז נישט איינגעפאלען אפילו צו טראכטען וויילע, צו־וואס האבען אזעלכע קבצנים, ווי זיי, אראבגעבראכט אויף יער וועלט א לעבעדיג בעשעפעניש, אויף צרות נאר פאר זיך און אויך ואר איהם. אדער וואס האט מען מיט דעם נפש צו טאן עפים אזוינס, וז דאס לעבען, וועלכם זיי האבען איהם געשענקט, זאל איהם גיחא זיין

און ער זאָל נישט שפּעטער האָבן צו זיי קיין טענות: קבצנים, געוואַלד, וואָס האָט איהר מיך געהאַט!... נאַרישע זאַכען, כ'לעבען! די מאַמע האָט געטאָן איהר זאַך, איהם געטראָגען און געהאַט פּשוט אָהן חכמות. אויף דערויף איז זי דאָך אַ יודענע, זי זאָל קינדלען. וואָס דען? אפילו אַ הוהן, להבדיל, טהוט אויך, וואָס גאָט האָט געבאָטען — לעגט זיך און קוואָקעט, נישט צו פרעגען קיין קשיות. דעם טאַטען ווידער האָט עס אייך נישט אַזוי שטאַרק אויסגעמאַכט. מילאַ, איז דאָ נאָך אַ נפש, וואָס קען עס איהם אַרען? קיין בויכוועהטיג האָט דאָך עס איהם אויך נישט געקאָסט. בויכוועהטיג האָט דאָך די נקבה און אַז פאַר איהר איז רעכט, איז דאָך פאַר דעם זכר פּשיטאַ!... ש וואָס, ער איז אַ קבצן, מיט אַלע חן-גריבעלעך אַ קבצן און נאָך אַ צוגעקומען טויל בעדאַרף דאָך פּיקען? — נישטעהר גאָרנישט, לאָז זיך די וועלט זאָרגען. מיט דעם בטחון טאַקי פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף דער וועלט, איז ער אַליין דאָך, זיינע עלטערן און די עלטערנס עלטערן געבוירען געוואָרען. וואַרטען אויף דרך-ארץ, ביז מען וועט פאַר אַ יודישער נשמה אָנגרייטען דאָ פריהער אַלצדינג, וואָס נייטיג איז צום לעבען, און דערנאָך ערשט זי אָבאַכטען אהער צום גרייטען — דאָס קען אַ יוד נישט. אַ יוד, אַז ער וועט זיך נישט שטופּען מיט געוואַלד, וועט ער מעגען אייביג טאַקי דאָרט וואַרטען. עפּיס נישט אַזאַ מציאה, די וועלט זאָל אָהן איהם, חלילה, זיך נישט קענען בעגעהן. האָט ער זיך אָבער שוין דורכגעשטופּט און איז שוין דאָ מיט ביידע פיס, שטופּט ער זיך מיט גאַנס כח ווייטער, ווייטער. ער שטופּט זיך, קוועטשט זיך מיט אַלע קרעפטען, פאָרענט-אַרום, הינטען-אַרום, אַלץ איינס, דורך טיר אָדער דורך פענסטער, שטופּט אַזוי אָב דאָס גאַנצע לעבען און גאָר נישט...

אויף איין זאַך נאָר האָבען די עלטערן ביי זיין געבוירען ווערען זיך יאָ, נעבעך, פערטראַכט און שטאַרק געבראָכען ויעט קאָפּ: רבונו של עולם! וואָס פאַר אַ נאָמען גיט מען דעם נייעם נפש דיינעם? די אַלע נעמען, וואָס אין דער משפחה איז געווען, האָט מען שוין פערטאָן אויף די אַלע קינדערלעך, וואָס האָבען זיך פערחאַפּט געבוירען צו ווערען פריהער פאַר איהם. מען האָט אָנגעהויבען פון די נאָהענטע קרובים און נעגאַנגען כסדר ביז די ווייטעסטע — פערדס-פוס-פאָרקאָווע, ביי אומליכס קינד האָבען זיך געמיהט צוויי קרובים. דער טאַטע האָט אויסגעקראַצט איינעם פון זיין משפחה און די מאַמע איינעם פון איהר

משפחה, אזוי איז צווישען זיי שוין געווען אָבגעמאַכט, און דאָס קינד האָט געהייסען צוויי נעמען. עס האָט זיך געפּאָרט: חאַצקיל־בן־ציון, ליפּע־טודרוס, דוואָסיע־קרוינע, פּסח־זעליג, ציפּע־סאָסיע, סטיסע־הינדע, קאַרפּיל־פייבוש, חנה־לעמיל, שמעריל־אייזיק, קיילע־ריקיל. אין אַ נויט האָט זיך איבערגעלעגט אַ זכר אין אַ נקבה, אַ נקבה אין אַ זכר, צוויי מתים האָבען זיך געפּאָרט און דער זיווג איז עולה־יפה געווען. פון'ם פעטער חיים ווערט למזל חיה, פון דער מוהמע ברכה—ברוך; פון גרונע שפּרינגט אַרויס גרונם און נחום ווערט איינס מיט נחמה. אזוי איז דאָס אַ לאַנגע צייט געגאַנגען, ביז מען האָט פּלוצלים זיך אַרומגעקוקט — אַ וועהטיג די שונאים! די משפּחה האָט זיך אויסגעלאָזט, נישטאָ קיין נעמען! . . . די עלטערן האָבען אַ היבשע צייט זיך געדרעהט די קעפּ טראַכטענדיג, און גאָרנישט אויסגעטראַכט.

— הערטט־דו, לייזער־יאַנקיל! — איז די קינפּעטאָרין לסוף אַרויס מיט דער שפּראַכע, נאָכדעם אַז זי האָט פריהער זיך אַביסעל גע־קווייגקעלט, — פאָלג מיך, מיין מאַן, און לאָז דאָס קינד הייסען גדליה־הערש, נאָך גדליה־הערש'ן עליו השלום.

— שאַ, טיפּשה! — מאַכט דער טאַטע שטאַרק אויפגעבראַכט. לאָז מיר דיין גדליה־הערש מוחל זיין, נישט מוחל זיין, דעם נאָמען זיינעם וויל איך נישט הערען. ניין, צעהן מאָל, הונדערט מאָל ניין.

גדליה־הערש איז פון דער מאַמעס משפּחה. די באָבע חאַלצע (פון איהר איז דאָס אַרויסגעשפּרונגען חאַצקיל) האָט איהם אָנגעקעהרט אַ לייבליבע מוהמע. אין די הענט האָט ער געהאַט אַ מלאָכה, עפּיס גאָר אַ כפול־שמונה'דיגע. ער האָט געשטשאָבעט תחתונים, קאַפּאָטעס, הימלען, ווייבערשע קליידלעך, יופּעס, יאַמפּערקעס און אַמאָל אויך טאַקי געלאַטעט שיך. הכלל — אַלצדינג, וואָס נאָר מען האָט איהם געגעבען. אַ בריה אויף לאַטעס לעגען איז אין גאַנץ קאַבצאַנסק זיין גלייכען נישט געווען. און וויל לאַטעס גילטען ערגיץ נישט אַזוי ווי אין קאַב־צאַנסק, דעריבער איז גדליה־הערש שטאַרק אין דער מאָדע געווען דאָרט. ביי וועמען נאָר עפּיס אַ טרען, אַ ריס, באַלד צו גדליה־הערש'ן; ביי וועמען אַ שוך, נישט פאַר יודישע קינדער געדאַכט, האָט געפּייפט, פערשטאָפּט איהם גדליה־הערש דאָס מויל און זאָגט איהם אָן מיט'ן הארבען וואָרט, ער זאָל נישט פּייפען. איז דער איינענער טרען, דער איינענער ריס ווידער טאַקי דאָ מאָרגען און דער שוך הערט איהם נישט, האָט אַ העזה באַלד טאַקי ווידער צו עפּענען אַ מויל, איז גדליה־הערש

נישט פויל, לאַטעט און לאַטעט, ביז דער רוח נעהמט צו די לאָך מיט דעם מלבוש אינאיינעם. ווען אזא גדליה־הערש זאָל געווען אָנשפּאַרען אין פּאַריז, וואָלט ער געגאַנגען אין גאָלד, געטראָגען וואָלט מען איהם דאָרט אויף די הענט. אין קאַבצאַנסק אָבער איז ער געגאַנגען נאַקעט און באָרפיס. און אַז מען האָט איהם דאָ שוין געטראָגען אויף די הענט, איז דאָס געווען דענסטמאָל נאָר, ווען ער איז געפאַלען פון די פיס, בשעת ער האָט געהאַפּט אַ איבעריגע כוסה. טרינקען האָט ער אפילו געקענט, וויל די מלאָכה האָט ליעב דעם טרונק און אַנדערש קען מען נישט אײַנגעקויפט זיין אין דער חברה פועלי־צדק, נאָר פונ־דעסטוועגען קען מיט דעם גרעסטען טרינקער זיך מאַכען, ער זאָל דוקא זיין אַמאָל שכור־לוט. ביים אויסניכטערן זיך, פלעגט ער, ווי גע־וועהנטליך אַ געוויסער טייל שכורים, זיך פאַרענטפערן, ער איז נישט שולדיג, דאָס אומגליק איז געשעהן, נאָר וויל ער האָט גענומען די כוסה פון דער לינקער האַנד. אַ סימן, אַט נעהמט ער באַלד טאַקי אַ פלעשיל משקה, ווי געהעריג איז, זופּט עס אוים פּאַר אַ עדה יודען און ער זאָל זיך חאַטש פערקרימען. אַזעלכע קונצען פלעגט ער עפּטערס בעווייזען און דער קאַבצאַנסקער עולם פלעגט נאָר אָנקוועלען. נישט אָנגעקוואָלען דערפון האָט נאָר לייזער־יאַנקיל אליין: גדליה־הערש האָט איהם מיט דער מלאָכה פערשוואַרצט די אויגען. אַ קאַטאָוועם עפּים. ער, ר' לייזער־יאַנקיל, ימים נוראים אַ בעל־תפילה ערגיץ אין אַ גלופּסקער קלייזעל און דאָס גאַנצע יאָהר אַזוי־זיך אַ שענער יוד, קוקט אַריין אין אַ ספר און רייבט זיך אין בית־מדרש אונטער'ן אויווען — ער און דער בעל מלאכה, דער עם־הארץ, זאָלען זיין קרובים! ער האָט גדליה־הערש'ן בשום אופן נישט געוואָלט אָננעהמען פאַר אַ קרוב, זיך אָקעגען איהם געבלאָזען און קיינמאָל איהם נישט פאַרבעטען צו זיך אַ מאָל אויף אַ שמחה. איז ער געקומען אומגעבעטען, האָט מען אויף איהם זיך אפילו נישט אומגעקוקט. גדליה־הערש פון זיין זייט, האָט פון לייזער־יאַנקיל'ס גדלות זיך גאָר נישט געמאַכט און אַ מאָל אוים איהם אויך געלאַכט מיט גוטען, אָהן גאַל: „וויס איך, וואָס מיט לייזער־יאַנקלען איז אַזוי דער יחוס! אַרומגעהן שלינג־און־שלאַנג איז עפּים נישט אַזאַ בריה'שקייט. אַ לאַטע זאָל ער פּריוווען לעגען, אַזאַ לאַטע ווי איך, דענסטמאָל וועלען מיר זעהן. נאַט אייך אַ שמעלקע! אַ בהמה איז ער, נישט מעהר... לאָז איהם גאָט נישט שטראָפען פאַר די זינד", אַזוי פלעגט ער געוועהנטליך אויסלאָזען דעם שמועס,

א מאָך-נעבענדיג מיט דער האנד. מיט לייזער-יאַנקעליכען האָט ער זיך פערהאַלטען זעהר גוט, פלעגט אויסלאַטען איהרע מלבושים, איבער-ניצעווען די קינדערשע זאַכען, לעגען לאַטעס אויך אויף דעם מאַנס בגדים, נישט צונעהמען דערפאַר א פרוטה. פאַרקעהרט, אונטער א ענגער צייט פלעגט ער שטילערהייט נאָך אונטערהעלפען איהר מיט עטליכע גראָשען. לייט זאָגען, אַז אין דער יוגענד איז ער אין איהר געווען פערקאָכט, זי נאָך איהם האָט אויך געצאַפּעלט און עס האָט געהאַלטען שוין אויף א שטייגער, אָט ברעכט מען טעפּ — נאָר פּלוצים האָט זיך אונטערגערוקט דער שידוך מיט לייזער-יאַנקלען, באָבעס, מוהמעס האָבען זיך פאַר איהם גענומען, אָבגעשאַצט זיין בייקולכען, פאַר וויפיעל מען קען עס אָננעהמען אין נדן אריין. ס'איז אויסגעקומען עפּיס נאָר א גליק, וואָס טרעפט זיך איין מאָל אין הונדערט יאָהר. עס ווערט א קנס-מאָהל און גדליה-הערש בלייבט, נעבעך, פון דרויסען אויף דער מילכעריגער באַנק. פון דענסטמאָל אָן, אַזוי שמועסט מען, איז גדליה-הערש פון'ם פּנים אַראָב, נאָר נישט דער אייגענער וואָס פריי-הער — עפּיס גאָר טאַקי א כשוף, איין אָבגעטאָנענע זאַך, בעהיט זאָל מען ווערען! — איז געווען אַלץ פעראומערט, פערזאָרגט און פאַר צרות זיך גענומען צום טרונק. זעהר מעגליך, אַז דערמיט האָט אויך גע-שמעקט די שנאה אַקעגען איהם ביי לייזער-יאַנקלען אין האַרצען. נאָר ווי די מעשה איז, אַזוי אָדער אַזוי, די שנאה איז געווען גרויס. דעריבער, אַז לייזער-יאַנקיל האָט דאָ פון'ם ווייב נאָר דערהערט דעם נאָמען זיינעם, איז ער אָנגעצונדען געוואָרען.

הנם לייזער-יאַנקעליכע איז געוועהנט געווען צו דעם מאַנס זידלערייאון בייזקייט אויף גדליה-הערש'ן, נאָר היינטיגם מאָל, ליגענדיג אין קינ-פעט, האָט עס זי אָנגעכאַפּט ביים האַרצען און זי האָט זיך בעוואַשען מיט טרעהרען, דער מאַן האָט אויף איהר געקוקט מיט רחמנות און געמאַכט צו איהר שוין ווייכער אַביסעל:

— וויין נישט, דו טיפּשה איינע! זאָג איך דיר. א כשרה, עהרליכע יודענע בעדאַרף טאָן דעם מאַנס רצון. אַז דער מאַן זאָגט ניין, בעדאַרף זיין ניין. בערעכען זיך נאָר, נאַרעלע, ווער, ברוך-השם, איז דיין מאַן און ווער איז גדליה-הערש!...

— גדליה-הערש איז געווען א כשרה'ר יוד, א גוטע נשמה.

— א כשרה'ר יוד — א בעל מלאכה!! נאָר א געלעכטער, כ'לעבען. קאַרג פערשוואַרצט האָט ער מיר די אויגען ביי זיין לעבען

זאָל איך אַ צינד נאָך איהם אַ נאָמען געבען מיינס אַ קינד און מיר אַליין אָנטאָן אַזאַ חרפה! גענוג שוין, נאַרעלע, גענוג, רעד נישט קיין נאַרישקייטען!

— אָבער אַ נאָמען, לייזער-יענקיל! וואו האָסט-דו אַ נאָמען? אַ שענער טאַטע, משטיינס-געזאָגט!...

— אַ נאָמען!... עט... נישקשה. שטאָמעלט דער טאַטע און פערטראַכט זיך אַביסעל.

— אָבער הע-הע! אַז איך האָב געהאַט אַ חלום, הע-הע!...

— וואָס חלום?! — מאַכט דער טאַטע, אויסשטעלענדיג אַ פּאָר אויגען אויף דער מאַמע.

— גדליה-הערש איז מיר נעכטען ביי-נאַכט געקומען צו חלום. — מזל-טוב דיר, מלכה-ט׳יבע! זאָגט ער און טהוט דערביי אַ קרעכץ. איך ליג נישט רוהיג אין קבר דערפאַר, וואָס אויף דער וועלט איז נאָך נישטאָ מיין נאָמען. דערבאַרם זיך, מלכה-טויבעניו! מאַכט ער מיט אַ געבעט, ווייזענדיג דערביי אויפ׳ן קינד אין די קישעלעך. דו האָסט אַצינד אין האַנד מיך צו בערוהיגען. איך וועל מיך מיהען דאָרט פאַר דעם כסא-הכבוד פאַר דיר, פאַר דיין מאַן. דאָס קינד דיינס וועט, אם-ירצה-השם, זיין אַ גוט שטיקעל אַרבייט, אַ שאַרפע נאָדעל מיט אַ שפּיציג קעפּיל. ביי די דאָזיגע ווערטער האָט איהם געלויכטען דאָס פּנים און איז באַלד פערשוואונדען... וואָס זאָגסט-דו, לייזער-יענקיל?

— נו, נו... מאַכט דער טאַטע אָהן ווערטער

— נוקע נישט, לייזער-יענקיל, — זאָגט די מאַמע, — אַזוי זאָל איך זעהען פיעל נחת, ווי איך האָב איהם געזעהען... היינט ביי-נאַכט איז ער ווידער געקומען. אַלץ געקוקט אויף מיר און געוויזען אויפ׳ן קינד, געוויזען אויפ׳ן קינד און געקוקט אויף מיר... געוויזען, געקוקט פריהער מיט אַ געבעט, דערנאָך... אוי, דערנאָך שטשירעט ער אוים אַ פּאָר אויגען און לאָזט זיך צו מיר מיט אויסגעשטרעקטע הענט, ווי ער וויל מיך שטיקען, טהוט אַ זאָג בייז: ווען נישט...

— ווען נישט, וואָס? וואָס? — טהוט זיך דער טאַטע אַ חאַפּ דערשראָקען, בעטראַכט די שיר-המעלות׳ן און דעם קרייז מיט דער קאַסטערע אויף די ווענט אַרום דער קינפעטאָרין.

— וואָס פרעגסטו=דו, לייזער=יענקיל! וועה איז מיר נישט. עפּיס שפּיעלט מען זיך מיט אַ מת! וועה איז מיר, וויגד איז מיר...
— נו, נו. וואָס=זשע ווילסטו=דו, טיפּשה איינע?
— האָב גאָט אין האַרצען, וועה איז מיר, לייזער=יענקיל! און זאָג נישט קיין עקשן, וויגד איז מיר!
— נא...

דאָס צווייטע קאַפּיטעל.

ס'איז געבליבען, דאָס קינד זאָל הייסען הערשיל נאָך דעם לעצ־טען נאָמען פון גדליה־הערש און עס האָט דרינען געשמעקט אַ סך שפּיצ־לעך. איין מאָל האָט דאָך דער טאַטע דאָס רעכט אויך אויף אַ נאָמען. צווייטענס, איז דאָך אַ פּשרה מאַכען גאַנץ יודישליך. ווי זאָגט דער עולם: יאַק ני פּסק ניחאַיי בודע פּסק'עין, ביידע צדדים זאָלען צופרידען זיין. דריטענס, איז הערשיל פּאָרט נישט גדליה־הערש. די חרפה האַלב צוגעדעקט, וואַרפט זיך נישט יענעם אַזוי אין די אויגען. און די מאַמע, זעהר אַ גוטע בעל־הבית'טע, ליעב אָבצושפּאָרען אַלץ אויף שפּעטער, האָט ביי זיך געטראַכט: האַ, לאָז זיך וואַלגערן אין דעם בעל־הבתישקייט אַ איבעריגער נאָמען גדליה, ער וועט אפשר צוניץ קומען אויף שפּעטער.

די מאַמע האָט טאַקי געטראָפען, ווי אַ חכמה! ס'איז אויסגעקו־מען מיט די נעמען ווי מיטען קרעפּיל פלייש. אין אַ קורצער צייט אַרום איז זיי געלעגען געוואָרען ווייטער מיט אַ יונגעל אוי ער האָט, הערשלען אויף צו לאַנגע יאָהר, געהייסען גדליה...

איך זאָג: הערשלען אויף צו לאַנגע יאָהר, ווייל דער ברודער גדליה האָט זיך נישט לאַנג געהאַלטען, איהם איז נישט געפעלען דער מאַמעס קעסט. עס האָט איהם געגרימט אין בייכעל, זיך, געבעך, גע־נוג אָנגעליטען און ביים אויסשניידען זיך איהם צייהנדלעך, האָט ער זין מישב געוועזען און זיך אָבגעטראָגען. אויף דעם דאָזיגען שכל זענען גע־פאַלען עטליכע פון די שוועסטערלעך און ברידערלעך נאָך פריהער, איי־דער הערשעלע איז געבוירען געוואָרען. זיי האָבען געזעהן, אַז מיט

קבצנים איז נישט גוט צו האָבען עסקים. דאָס לעבען ביי זיי איז נאָר
איין אומגליק, אייביגע צרות, שטענדיגע יסורים. בעסער איין מאָל שטאַר=
בען, ווי צעהן מאָל אין טאָג אויסגעהן פאַר הונגער; איידער עלטערן זיך
אין דלות, פערוואַרפען אויף דער פּאָליצע די צייהן, בעסער יונגערהייט
פון דער וועלט געהן. א לאַנג לעבען אָהן ברויט איז אַ ביסליכווייזער
טויט. נישט אַלע מענשען אָבער זענען גלייך. דוואָסיע=קרוינע און פסח=
זעליג האָבען זיך אײַנגעשפּאַרט דוקא לעבען און פערזוכען, משטיינס=
געזאָגט, דעם טעם פון חתונה האָבען. זיי זענען ביטערע אביונים און
בעפאַלען מיט קינדערלעך. אַחוץ זיי האָבען פונ'ם מלאך המות הענט
זיך אויסגעדרעהט ציפּע=סאָסיע, שוין אַ מויד אין די יאָהרען, איז געווען,
נעבעך, הויט און ביין. דאָס פּנים אויסגעצויגען, די באַקען אײַנגעפאַלען
מיט בלויע רינגען אונטער די אויגען. אין דער יוגענד אָבער איז זי גע=
ווען אַ בילד שענע, אַ לעבעדיג מיידעל, זעהר אַ געראָטענע, אַ חנ'עוודי=
גע, אַ גוטע עהרליכע, כשרה נשמה — מעלות, וואָס אין רייכען שטאַנד
ברענגען זיי גליק, אין דעם אָרמען אָבער זעהר אָפט נאָר אומגליק.
צו=זעהענדיג דאָס גרויסע עלענד ביי די עלטערן אין הויז, איז איהר גע=
מאָרען אַ לאָך אין האַרצען. איהר איז נישט אַזוי אָנגעגאַנגען אייגענע צרות,
וויפיעל די צרות פונ'ם הויזגעזינד, די מענשען, נעבעך, קומען עס אָב,
די פּיצלעך אומשולדיגע קינדערלעך, דאַרפען עס, נעבעך, דאַרען=קוואַ=
רען און געהען אויס ביסלעכווייז ווי אַ ליכט. ביי איהר איז געבליבען,
צו געהן אין דער פרעמד, דינען, פערדינען און אָבדינען די ליעבע על=
טערן אין דער נויט. זי האָט גוט געוואוסט, אַז דער טאַטע איז ביי זיך
אַ גרויסער מיוחס, עס וועט איהם נישט אָנשטעהן, זיינס אַ קינד זאָל זיך
שטעלען אין דער פרעמד. נאָר דאָס האָט זי אָבער נישט אָבגעשראָקען,
זי האָט זיך פאָרגענומען צו טאָן אַלע מיטעל, זיך שטרעקען נאָך די עקען,
אַזוי לאַנג—אַזוי ברייט, ביז זי וועט איהר'ם פועל'ן. זי האָט אויסגעקלי=
בען דערויף אַ צייט, ווען עס איז געווען זעהר ענג. אין הויז איז נישט
געווען קיין שטיקעל ברויט, דער ווינטער האָט צוגעטרעטען מיט זיינע
שרעקליכע פרעסט און אין שטוב איז קאַלט, חאָטש וועלף צוטרייבען.
וואָבענווייז איז אוים דעם קוימען נישט געגאַנגען קיין רויך. די מאַמע איז
געווען אויף דער צייט מיט קוילע=ריקלען און געהאַט זעהר אַ שווער טראָ=
גען. שמעריל=אַייזיק עליו השלום האָט געמאָזועלט, געפאָכט מיט דער
נשמה און די איבעריגע נאַקעטע, הונגעריגע קינדערלעך האָבען זיך פער=
שלאָגען אין אַ ווינקעל, געזעסען אײַנגעהייקערט אין צעהנטען, מיט סמאַ=

הע אויף די ליפּען, שאַ, שטיל, נאָר ציטענווייז אַ קרעכץ, אַ זיפץ טיעף פונ'ם האַרצען, און געקוקט אין דער וועלט אַריין מיט תּמ'עוואַטע גלעזערנע אויגען, אין וועלכע עס זענען געשטאַנען פערגליווערטע טרעהרען... דענסטמאָל האָט זיך ציפּע-סאָסיע'ן געעפענט ראָס מויל, זי האָט געוויינט, געחלש'ט פאַר דעם טאַטען, ער זאָל רחמנות האָבען אויף דער מאַמע'ן, אויף די קינדער, אויך אויף איהר און לאָזען זי שטעלען זיך ערגיץ אויף איין אָרט. עס האָט אויס איהר גערעדט די נשמה, אַ מבול הייסע געפיהלען האָט זיך איהר געגאָסען טיעף פונ'ם האַרצען און דער טאַטע, דערהאַר'געט, דערשלאָגען פון דער ביטערער נויט, האָט לסוף איהר איינגעוויליגט מיט אַ געבראָכען געמיטה... איהר אַוועקפאָהרען קיין גלופּסק האָט דער מאַמע גענוג טרעהרען געקאָסט, דער טאַטע האָט מיט איהר זיך געזעגענט שטאַרק בעטריבט. די גוטע, שטילע טויב איז אַרויס פון דער נעסט לעדיג און בלויז, נאָר מיט דער ברכה פון די עלטערן, מיט דעם הייסען „פאָהר געזונט!“ פון די וויינענדיגע שוועסטערלעך און ברידערלעך

קאַבצאַנסק האָט אי אַ טראַנספּאָרט לעבעדיגע סחורה צוגעשטעלט גלופּסק — אַ שענע, אַ יונגע דינסטמיידיל!...

ציפּע-סאָסיע האָט באַלד בעקומען איין אָרט ערגיץ דאָרט אין אַ נגידיש הויז. די ערשטע צייט איז איהר געגאַנגען קיין מעשה נישט. מען איז מיט איהר און מיט איהר אַרבייט שטאַרק צופרידען געווען. זי האָט געשריבען אַ היים פרעהליכע בריוולעך און אויך צוגעשיקט אַביסעל געלט. נאָך דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבען אַ מעשה. דער בעל-הבית האָט אויף איהר געוואָרפען איין אויג און הינטער ווייליכם געפּריוווט ווערען מיט איהר אַ נאָהענטער מחותן. אין אָנפאַנג איז דאָס נאָך געווען אַביסעל פערשטעלט. אויפ'ן וואונק, גלאַט אַזוי זיך. ער איז אַ גוטער מענש, ביי זיך פּראָסט, זעהר צוגעלאָזט און וויל אַ אָרעם קינד, נעבעך, מקרב זיין. פאַר וואָס נישט? פון זיין הויז האָבען שוין עטליכע גאַנץ פיינע דיענסטמיידלעך חתונה געהאַט, גאָר נישקשה'דיג... לאָז זי נאָר נישט זיין קיין נאַרעלע, וועט איהר אויך אַז וואויל זיין... ווייטער, ווייטער האָט זיך שוין קלערער אַרויסגעוויזען, וואָס אַ נגידס גוטסקייט און צוגעלאָזטקייט בעטייט. בעהיט זאָל מען ווערען! עס האָט זיך פאַר איהר געעפענט פלוצים גאָר אַ נייע וועלט מיט אַנדערע מיני קרענקונגען — אַ וועלט מיט אַ שטן, מיט אַ גיהנום און אַ קאָכעניש, פייער און שוועבעל; אַזעלכס, וואָס האָט זיך איהר נאָך פריהער גאָר ניט געחלומט. דאָס לעבען איז פאַר איהר געוואָרען

א מלחמה. זי, שלאפע, ארמינקע, נעבעך. האט געמוזט שטעהן שטענדיג געוואפענט אקעגען א שטארקען שטן, א נעבאלעוועטען פעמפיק. דער געדאנק איהרער, ווי אזוי איהרע ליעבע קומען עס, נעבעך, אב, דארט אין דער היים, ווי אזוי נייטיג ס'איז פאר זיי האטש א קליינע הילף, האט איהר אונטערגעגעבען כח, צו ליידען איהרע גרויסע וועהטאגען. זי האט זיך געראנגעלט, געראנגעלט ביז איבער די כוחות און געמוזט פאר צרות דערנאך פארט אבטרעטען פונ'ם ארט.

זי האט זיך געשטעלט נאך אויף איין ארט. דארט איז געווען ווייטער דאס אייגענע: פריהער קיין מעשה נישט, דערנאך א מעשה, שוין נישט איינע, נאר צוויי. א מעשה מיט דעם בעל=הבית און א מעשה מיט דעם בעל=הבית'ס א זוהן... קרענקונג, הארצוועהטאג און לסוף אוועק פונ'ם ארט. ווייטער און ווייטער אלץ אויף דעם דאזיגען שטייגער: קיין מעשה נישט, שפעטער א מעשה, די אלטע מעשה, א מעשה איבער א מעשה אין דער פינסטערער סוף פון דער מעשה. א חוץ מעשיות אין שטוב איז נאך מעשיות אין קיך: מיט קעכינס, מיט אריינגעהערס, מיט מעקלערינס און מיט יענע, וואס ווערען אויף דער עלטער גבאי'טעס. הכלל, א „טויזענד און איין נאכט" מיט מעשיות. ציפע=סאסיע איז געווארען, נעבעך, א קרבן פאר איהר שענקייט... אויף צרות נאר איז זי געבוירען געווארען א שענע. ווי קומט אזוינס צו ארמע לייט, מיט וועלכע מען איז עפים נישט אזוי מחויב צו מאכען צערעמאניעס און קוקען דערויף, טאמער קרענקט מען זיי מיט א גראבווארט און נעהמט ביי זיי צו דאס גאנצע חיות מיט א מיאוסער בעהאנדלונג?... אויך מיר א מענש ציפע=סאסיע, א ארמע דיענסטמיידיל! דיין שענקייט, אך, מהיכא=תיתי און הו אליין... וועמענס עסק איז עס? מעגסט אפילו די כפרה ווערען. אי טאמער האט ציפע=סאסיע פאטער און מוטער, וועלכע האבען זי הארצענדיג ליעב, מיט איהר אין לעבען פיעל מיה געהאט, געגוג קאפדארעניש, נישט דערגעסען, נישט דערשלאפען, ביז גאט האט געהאלפען, זי איז אויסגעוואקסען; אי טאמער האט ציפע=סאסיע איהרע עלטערן אויך שטארק ליעב, זי ארבייט, זי דיענט, ווי=ס'איז אונטערצוהאלטען איהרע ליבע, נעבעך, וואס חוץ זיי קריכט איהר גאר נישט אין קאפ קיין אנדערע זאכען — אזעלכס געהט קיינעם אויפ'ן געדאנק אפילו נישט ארויף. נארישקייטען, פון וועמען מען האט דא צו טראכטען!... ציפע=סאסיע אבער האט אויך א נשמה, זי טראכט, זי פיהלט... בעריהרט מען זי גראב, כהוט איהר וועה.

„דעריבער, אַזוי זאָגט דער מחבר פונ'ם „ווינשפינגערל" אין זיינע כתבים, דעריבער האָט ציפּע־סאָסיע נישט געקענט מעהר אויסהאַלטען און איז קראַנק, צובראָכען מיט אַ שווער געמיטה, נעבעך, געקומען צוריק אַ היים, צוריק צו איהרע אָרמע עלטערן, שוין נישט די ציפּע־סאָסיע, וואָס פריהער. די מאַמע האָט געפיהלט דער טאָכטערס ביטער הארץ און איז אויסגעגאַנגען פאַר רחמנות אויף איהר דערשלאָגען קינד.

„אָרמע, בידנע שוועסטער! דיין אומגליק איז, וואָס גאָט האָט דיר געגעבען חן; דיין אומגליק איז יענע גליקליכע מיט דיין שענקייט צו געפעלען. פערשפּילט איז דיין וועלט, פערחיסט איז דיין לעבען, אַז אָך און וועה דיר נעבעך, אָרמע, אומגליקליכע שוועסטער!....."

דאס דריטע קאפיטעל

אצינד, אז הערשעלע אונזערער זאל נעהמען די בעסטע לאנד־קארטע, אויף וועלכער עס שטעהען געצייכענט די אלע שטעדט פון גרויס ביז קליין, און זאל זוכען אפילו מיט ליכט, איז פון קאבצאנסק קיין זכר נישטא דארט, און א מאל, אין דער יוגענד, האט ער געמיינט, ווי א תארים זיצענדיג אין חדר, אז קיין בעסערס פון קאבצאנסק איז גאר נישטא. קאבצאנסק אליין טאקי איין שטאדט אויף דער גאנצער וועלט, דער פופיק איהרער, פונקט אין רעכטען מיטען. ווייטער, אין דער זייט, איז שוין מדבר, פארלעגענע ערטער מיט ווילדע חיות. מענשען, וואס מענשען הייסען, אתה־בחרתניקעס, סאמע צימעס, זענען נאר דא. פאר זיי אליין שיינט די ליכטיגע זון ביי טאג, די לבנה און שטערען ביי־נאכט און גאט גיט זיך אב, האט מעהר נישט צו טאן נאר מיט זיינע קאבצאנסקער יודען... ער גיט רעגען פון זייערע בהמות ווענען — ציגען זאלען האבען פאשע; אויך קאליזשעס וואסער אויף צו טרינקען, בכדי צו פערשפארען אבפרעסען די שטרוי פון יודישע דעכער און לעקען די ווענד פונ׳ם בית־המדרש. ער גיט טרוקענע שענע פאגאדע, די ווייבער זאל גוט זיין צו געהן פרייטאג אין יאטקע, אין מארק אריין, איינצוקויפען אויף שבת. ער מאכט א גרויס געדעטעניש אין קארטאפלעס, ציבעלעס און קנאבעל, — יודעלעך, נעבעך, זאלען האבען וואס צו עסען. הכלל, ער דרעמעלט נישט און שלאפט נישט דער היטער פון ישראל, ער ארבייט מעשים, קעהרט א וועלט נאר צוליעב זיי, צוליעב זיי... דערפאר בלאזען איהם יודען שופר, זינגען איהם א מלך עליון און שפרינגען קדוש, דערפאר מאכען זיי פון זיין כבוד ווענען א לאקשען־קוגעל — שבת, קניידלעך און

חרעמזלעך — פּסח און געהן אַ טענציל לעבעדיג־פרעהליך צו די הקפות שמחת־תורה. חנוכּה דאַנקען זיי איהם אָב מיט אַ דריידיל, פּורים מיט אַ המן־קלעפּיל, פאַרשטעלען זיך און מאַכען די פּורים־שפּיל, די גאַנצע קאָמעדיע אַלץ לשם שמים, צוליעב זיין הייליגען נאָמענס וועגען...
נאָך איין שטאָדט, אמת, איז איהם געווען בעקאַנט, וועלכע עס האָט גע־שוועבט פאַר איהם עפּיס ווי אין דער לופטען, געשוויבעלט און געגרי־בעלט מיט גאַנצע מחנות מלאכים, פליגעל־אַדיוטאַנטען, און קוריערען פון גאָט־ברוך־הוא צו די קינדער ישראל — דאָס איז די הייליגע שטאָדט ירושלים, וואו יודען ליגען בעגראָבען אין דער ערד, אין ארץ־ישראל־ערד, טאַקי נאָר לעבעדיגע מתים, וואָס פוילען נישט און עס האַלט זיך זייער געביין; וואו יודען האָבען אַ פּייג... איילבערטען, טייטלען, מיל־גרוימען, און ציגען עסען דאָרט באָקסהאָרן. נאָר, אוי־וועה! ירושלים איז אָבער אַצינד וויסט, חרב, אוים שטאָדט, אוים וועלט און פאַר אונז יודישע קינדער, איז היינט אַ לעבען דאָ, אין קאַבצאַנסק — אין קאַבצ־צאַנסק, אין גלות. דער קאַבצאַנסקער גלות איז דענסטמאָל אין הערשע־לעם אויגען בעשטאַנען פון גאַברילאָ דעם שבת־גוי, וואָס שנייצט אָפּ שבת די ליכט, נעהמט אַראָב פון׳ם טיש די מעשענע לייכטער, און הייצט ביי יודען די רובעס; פון טעקלע, וואָס וואַשט גרעט, שווינקט איבער געל־גרינע ווינדעלעך פון יודישע קינדער און מעלקט די קיה פון קאָנדראַט דעם שכור, וואָס פאַר אַ גלעזעל בראַנפען פערקויפט מען איהם — דעם גאַנצען קאַבצאַנסקער חמץ; פון׳ם פּריץ, וואָס יודען האַל־טען ביי איהם אַרענדעס, דערנעהרען זיך דערפון מיט ווייב און קינדער און מוזען, נעבעך, פון יוצא וועגען, איהם צאָהלען ראַטע, וואָס מוזען, נעבעך, צו איהם אָנקומען אונטער אַ יום־טוב, ער זאָל זיי שענקען זעקלעך קאַרטאָפּלעס, אינדיקעס און ווייץ אויף מצה — און וועה, וועה געשריען! ערגער נאָך ווי אַלע פון מיטקאַ דעם קליין שיי־געציל און זשוקיל זיין קליין הינטעל, פאַר וועלכען נישט נאָר קליינע יונגלעך האָבען געציטערט, אויך יודען מיט בערד, בעווייבטע, גרויסע תּקיפים, פלעגען האָבען דאָס ניין־יעהריגע און פאַר איהם פאַר אַ מייל אַנטלויפען; גאָט וויסט, צו וואָס דער ביטערער גלות של מיטקאַ וואָלט געפיהרט, ווען ער זאָל זיך ציהען שטענדיג...

אַ נס נור איז געשעהן, וואָס מיטקאַ האָט ליעב געהאַט אַ יודיש שטיקעל חלה. פון אַ שטיקעל חלה, וואָס מען פלעגט איהם אונטערוו־קען היירעש, איז ער געוועהנטליך אויף אַ געוויסער צייט, געוואָרען גוט,

ווייך ווי א טייג, האט זיך בעלעקט און געקוקט שוין אנדערש אויף יודי־
שע קינדער. וואס יונגלעך האבען פריהער נישט געטארט, האבען זיי
שוין געמעגט. יעקב׳ס טאפ לינזען איז געבליבען אויף תמיד טאקי זעהר
א גוט מיטעל. ווער שמועסט, א יודיש שטיקעל געפילטע פיש איז גאר
א וואונדער! נאר חוץ די אלע זאכען איז דאך מיטקא נישט מעהר געווען
ווי א נאריש יונגעל און טאקי אליין ליעב געהאט אבטאן מעשים, שטי־
פען מיט חברה קונדיסים. ביים שפילען זיך איז ער מיט זיין גראבען
קאפ שוין געלעגען ביי אונז אין די הענד. א פערדיל איז ער געווען זעהר
א וואוילס, כח צו לויפען, צו דריגען מיט די פיס, האט ער געהאט,
און זיי, מיט זייערע יודישע קעפלעך, פלעגען אויף איהם פאהרען רייטענ־
דיג, דערלאנגען איהם הינטערוויליכס א שמיצעל און פיהרען איהם ביי
דער נאז, וואוהין זיי האבען געוואלט... האבען זיי עפים געמייסטערט,
געשטעלט א מילכען ערגיץ אויף א רינשטאקיל, האט ער מעהר נישט
געטויגט ווי נאר דערצו. צו ברענגען זאמד, טראגען שטיינער, גראבען
די ערד און קריכען אין בלאטע. יודישע קינדער פלעגען זיך נאר קווע־
טשען, אונטערהעלפען איהם מיט א סאפען, מאכענדיג: הא־הא, ארבייט
טהו מיטקא, אזוי, אזוי!... אצינד אז מיטקע איז פון א שייגעציל געווא־
רען א גרויסער גוי, איז אפשר מעגליך, אז ער איז ערגיץ אין דער
וועלט היינט א גאנצער פריץ און טוט דאס אייגענע וואס אין דער יוגענד
געמט ביי דעם און ביי יענעם און איז נישט פויל אויף דער האנד.

זשוקעל איז אויך נישט געווען קיין שלעכטער הינטעל. פאר א
שטיקעל ברויט פלעגט ער סלוזשען, שטעהן אויף די לאפקעס און
דרעהען מיט דעם ווידעל. און הגם א שטיקעל ברויט האט א גרויסען
ווערטה ביי קאבצאנסקער יודען, פונדעסטוועגען האט זיך קיינער דערויס
ניט געמאכט אונטערווארפען עס א מאל זשוקלען, טראכטענדיג ביי זיך:
לאמיך א הונט פערשטאפען דאס מויל. ניהיי ני לאיע, לאז ער נישט
בילען. — יודען מיט בערד פלעגען שמאכען פאר גרוים הנאה, ווען
זשוקיל האט זיי אנגעטאן דעם כבוד, א האפ צו טאן פון זייערע הענד
דאס ביינדיל און געקוקט אויף זיי פריינטליך, בשעת קנא־
קענדיג עס מיט די שארפע הינטישע צייהן. פלעגען שמאכען, גלעט־
טען דאס בערדיל, טרייסטענדיג זיך מיט דער האפנונג: נו חבר... פון
היינט אן זענען מיר שוין חבר. שוין אהן סכנות... דערביי טאקי זיך
מאכען קוראזש אנצוריהרען פון דערווייטענס זשוקלען, מיט א שפיץ פינ־
גער א גלעט צו טאן איהם ביים קעפיל, און אז מען איז שוין יא א

שטיקעל חשוב ביים הונד, פּריווען דערוויל טאַקי אָנצורייצען איהם אויף אַנדערע: אַטו־נאַ, קוסי! ווי דער שטייגער איז פון אַ יודען אַ תקיף...

היינט, אין די עלטערע יאָהרען, חייסט אונזער הערשעלע שוין אַז יודען צווישען אַלע מענשען אויף דער וועלט זענען די העהנע־וואָס ליגען שטענדיג אונטער'ן פּעקעליק נעבען וייב און קינדער. דאָס הויזגעזינד איז ביי אַ יודען דאָס גאַנצע לעבען, טיעף איינגעבאַקען איהם אין הארצען, און דער טאַטע זיינער איז דרינען געווען אַ יוד שביודען, אַ האָהן שבהעהנער. ער ווייסט היינט וואויל, אַז דער טאַטע האָט איהם זעהר ליעב געהאַט, נאָר דאָס איז געווען אַ פערבאָרגענע ליעב־שאַפט אינווענינג אין הארצען, אויפ'ן יודישען שטייגער, אין פּנים אָבער האָט מען עס איהם נישט אַרויסגעזעהען. פאַרקעהרט, אויפ'ן פּנים איז איהם שטענדיג געלעגען אַ פינסטערע המאַרע. ער האָט געקוקט עפּיס ווי בייז, אָנגעלאָדען, מיט אַ ביטער־זויערער מינע. ס'איז איהם עפּיס ווי נישט אָנגעשטאַנען צו רעדען, לאַכען, נאַריש צו מאַכען זיך מיט די קינדער, האַלטענדיג אין דער סברא, אַז פאַר אַ טאַטען פּאַסט נישט אַזעלכע זאַכען. קינדער בעדאַרפען פאַר אַ טאַטען מורא האָבען, וויסען דרך־ארץ, אין זיינע אויגען נישט אונטערשטעלען זיך הויך רעדען, אַ לאַך צו טאָן, חלילה, און בעדאַרפען געהן אויף די שפּי'ץ פינגער. האָט זיך אַ מאָל אַ קינד פערזינדיגט מיט אַ הויך קול, מיט אַ געלעכטער און עפּיס אַ פרייע בעוועגונג, איז איהם עס, נישקשה, באָקום אויסגעפּאַלען פון טאַטענס אַ בליק, וואָס האָט איהם דורך־און־דורך־געשטאָכען. מיט דעם ווייב האָט ער פאַר פרעמדע, אויך פאַר אייגענע מענשען קאַרג־וואָס גערעדט, זי נישט גערופען ביי דעם נאָמען, נאָר געזאָגט געוועהנטליך: דו, הערסט דו! און אַ מאָל אויך: טיפּשה. אין הארצען איז ער געווען צו איהר טאַקי זעהר גוט, גוט ווי די וועלט, נאָר אַרויסווייזען עס בעשיינפּערליך האָט ער עס פאַר זיך גע־האַלטען פאַר איין אומכבוד, עפּיס פּריקרע, נישט שען פאַר אַ יודען. ער — איז דאָך ער, אַ מאַנספּערשוין, אַ יוד, און זי איז אַ זי, נאָך אַלע זאַכען פאַרט נישט מעהר ווי אַ נקבה, אַ יודענע... ער איז געווען אין דעם הויזגעזינד טאַקי איין אמת'ער האָהן, וואָס פיהרט זיך שטענדיג אַרום מיט דער הוהן און מיט איהר פליד, זוכט, קראַצט פאַר זיי אויס ווערעמלעך, שפּייז פון אונטער דער ערד. נאָר זאָל פּריווען אַ היהנדעל עפּיס טאָן נישט ווי זיין ווילען, גיט ער עס אַ פּיק אין

קעפיל. ער געהט פאַררײסען דעם קאָפּ אין דער הויך, די אויגלעך פייערען איהם, קוקט מיט גדלות און בכדי צו בעווייזען, וואָס אַזוינס ער איז, טהוט ער אַ קלאַפּ מיט די פליגעל, מאַכט אַ המלך, אַ ברייטען, גרויסען קוקוריקו! דאָס בעטײט: תרבות, היהנער, ווייסט, וואָס עלטער איז!...

צוגעלאָזט און בערע. ...זיג איז דער טאַטע געווען נאָר אין אַזעלכע געווייסע פעל, ווען אַ קינד, אַ שטייגער, איז קראַנק געווען. דענסטמאָל איז ער פון איהם נישט אָבגעטרעטען אויף אַ טריט. האָט עס געגלעט, געטאַפּט בײם שטערען, איינגענומען מיט גוטע רעד און צוגעזאָגט מתנות, שענע שפּילכלעך, וויפיעל דאָס האַרץ גלוסט: אַ שען הילצערן שווערדיל אויף תשעה באָב אָבגעפאַרבט מיט שוואַרצע יאַגדעס, אַ גראַגער, אַ דריידיל, אַ פאָהן מיט אַ רויטען עפּעל, אַרויפגעשטעקט אויבען, דערבײ טאַקי נאָכגעמאַכט ווי אַ גראַגער גראַגערט, ווי אַ דריידיל דרעהט זיך, זומזעט און ווי יונגעלעך מיט פאָהנען געהען צו די הקפות, קוויטשען: עוזר דלים הושיעה נאָ! אָט אַזוי, אַזוי... בכדי אַרויסצובעקומען דערמיט בײם קראַנקען קינד, נעבעך, חאָטש אַ קליין שמייכעלע. איז עס איהם געראָטען, איז ער געווען איבערגליקליך. אָדער, אַ שטייגער, ווען עפּיס אַ שמחה, אַ יום-טוב און מייסטענס פּסח צום סדר, אַז ער איז געזעסען אָנגעלעהנט, ווי אַ פּריץ, אויף דער עסעבעט אין קיטעל, דאָס ווייב קלאָר-ווײס אָנגעטאָן נעבען איהם, ער האָט זי גערופען מלכּה, זי איהם — מלך. ביידע האָבען געלויכטען, געקוקט מיט שײנענדיגע אויגען, דאָס איינער אויפ'ן אַנדערן, דאָס אויף די אויסגעצוואָגענע קינדערלעך אַרום דעם טיש און דאָס אויף די כוסות, אויף דעם טעלער, אין וועלכען עס ליגען שען, פיין אויסגעלעגט ווי געהעריג: די זרוע אין דער רעכטער האַנד, אונטען חרוסת, דאָס איי אין דער לינקער האַנד, אונטען כרפס, גרינס פון פעטרישקע און צווישען זיי מרור, געריבענער חריין, גאָר מחיה. אַ-נו, הערשעלע, פלעגט מאַכען דער טאַטע, אָנגעהמענדיג דאָס קינד פאַר'ן בעקעלע, פרעג מיך, הערשעלע, די פיער קשיות. הערשעלע האָט זיך צוּשאָקעלט, אָנגעהויבען הויך אויפ'ן בײ-קול'כען, מאַכענדיג דערבײ מיט'ן גראָבען פינגער: טאַטע! איך וועל דיך פרעגען, טאַטע! פיער קשיות! און אָבגעקנאַקט לעבעדיג איין קשיא נאָך דער אַנדערער. דענסטמאָל איז מען פרײ געווען צו רעדען, צו לאַכען, וויפיעל מען וויל. הפקר אַ וועלט. די קינדער פלעגען זיך אָנשיכּור'ן מיט גאַנצע כוסות לאַקעריצע, וואָס

די מאַמע האָט אָנגעקאָכט אין יענעם גרויסן פּסח'דיגען טאָפּ, און בּלוידערען, אויף וואָס די וועלט שטעהט.

אַ חוץ די דאָזיגע פּעל איז די מוראָ פאַר'ן טאַטען געווען גרויס. אין שטוב איז אונזער הערשעלע, ווי די אַלע איבּריגע קינדער, געווען שטיל, נאָר אָבער ווי אַ שטיל וואַסעריל, וואָס גראָבּט טיעף. צווישען זיך פלעגען די קינדער שטילערהייט אָבּטאָן מעשים, קריגען זיך, נאָכקרימען זיך אויפ'ן וואונק, איינער דעם אַנדערן אַרויסשטעלען פייגען, דערלאַנגען אַ זעץ, אַ קניפּ און שאַ. איטליכער האָט גע-וועהנטליך געהאַט זיינעם אויף צוקריגען זיך. הערשעלס צולהכעיס'ניק איז געווען חנה-לעמיל. זיי זענען געווען פייער און וואַסער, צווי-נישט קיין גלייכע מענשען. חנה-לעמיל האָט געוואָלט ווי אַ עלטערער ברודער, וואָס אָט באַלד אַ חתן-בּחוריל, לעהרען דעם יונגערען דרך-ארץ. עס האָט איהם געבּרענט, פאַר וואָס דער טאַטע זעצט שבת ביים טיש הערשעלען נאָהענט נעבען זיך און שמעלצט זיך נאָר הערענ-דיג, ווי ער טערעליקעט „כל-מקדש" און האַלט איהם אונטער אין די זמירות אויף אַ דין-קוויטשיג קול'כען. ער פלעגט דעריבּער אַלץ קריכען צום טאַטען אויף הערשעלען מיט מסירות, בּכדי צו פאַר-מיאוס'ן איהם אין זיינע אויגען, און שטילערהייט צווישען זיך פלעגט ער נאָכקרימען הערשעלען ווי ער טערעליקעט, אַריינשטעקען דערבּיי אַ פינגער אין גאָרגעלע, שאָקלען דאָס קעפּיל און אָנגעבּלאָזען זיך ווי אַ אינדיק. הערשעלע פלעגט זידען ווי אַ קעסעל, אַרויסשטעקען דאָס צינגעל און מיט אויפגעשטעלטע קולעקלעך מאַכען אין איין כּעס: פּוקע זיך, חנקע-לעמילדריג! אָבער אַלץ שטיל מען זאָל נישט הערען.

אין שטוב איז הערשעלע געווען ווי אַ שטאַרק אָנגעבּלאָזען פאַחיריל, זיך אײַנגעהאַלטען, קיין פאַרע זאָל מען פון איהם נישט הערען, אַקעגען-זשע אָבער אין דרויסען האָט דאָס פאַחיריל געלאָפּנעט און ס'איז אַרויס פריי אַלסדינג, וואָס אינווענינג אין איהם האָט זיך געשטיקט. דאָרט איז ער געווען אַ פייער, אַ שפּירט, איין קונדעס אין דער וועלט. ער האָט זיך איבּערגעשלאָגען מיט אַלע יונגלעך און אַרויסגעוויזען זיין גרויס בּריה'שאַפט. אין שטיינער וואַרפען, חאַפּען אַ ציג פאַר די הערנער און זעצען זיך אויף איהר רייטענדיג, אָנ-נעהמען פלוצים דעם קאַבּצאַנסקער קהל'שען צאַפּ פאַר דער בּאָרד און אויסדרייען איהם אַ פולע הויפען האָר, שטעכען חתן-כּלה אונטער

דער חופה מיט שפּילקעס. נאָכלויפען א משוגענעם אויף דער גאס, אונטערהאַפּען זיך הינטער א וואָגען, בשעת פאָהרענדיג געשווינד, — דערצו איז ער געווען איין בריה טאַקי. ווייסע־חברה האָט דעריבער פון איהם שטאַרק געהאַלטען און איהם מכבד געווען מיט כהן אין אַלע קונדרייסקע זאַכען. אין די מלחמות צווישען די קונדסים, איז ער געווען דער גענעראַל, מיט עפּיס א פאַפּירען שאַרטיצעל פון א בשמים־קרעמיל אויפ'ן קאָפּ, אַרומגעשטעקט מיט פעדערן. די גבורה און דאָס גאַנצע גרויסקייט זיינס איז בעשטאַנען אין פּיטשקען, וואָס ער האָט געהייסען איטליכען מקיים פסק זיין, גלאַט אַזוי־זיך פון זיין כבוד וועגען, און אַז דער גענעראַל, הערשעלע לייזער־יענקילס, האָט בעפוילען — איז מחויב געווען איטליכער, פון דעם קליינסטען ביז דעם עלטסטען, באַלד צו פאָלגען. בשעת פרידען, נישט קיין מלחמה־צייט, פלעגט אונזער הערשעלע מיט דעם גאַנצען פּעקיל יונגלעך זיך אָבגעבען מיט אַנדערע געשעפטען, און געשעפטען זענען געווען זעהר פיעל, ברוך־השם, אין איטליכער צייט.

זומער ביי טאָג פלעגט ער פיהרען ווייסע חברה באָדען זיך אין קאָבצאַנסקער טייך — א גרויסער רינשטאָק מיט א פערשימעלטער בלאָטע ביים ברעג, וואו שטאָדט־חזירים זענען געלעגען איינגעזונקען טיעף ביז איבער די אויערען, אַרויסשטעקענדיג נאָר דאָס פּיסקעל. דער גאַנג אהין איז געווען לעבעדיג־רעש'יג, טאַקי ווי מען זאָגט, בעגראַנדע, נישט אויסגעלאָזען איין זאַך אויפ'ן וועג. מען זאָל עס נישט בעריהרען. יונגע געגזלעך צולויפען זיך, אונטערפליהענדיג א ביסעל מיט די קליינע, נאָך נישט גוט בעפעדערטע פליגעלעך; דער גאָנער סאָפּעט, סמאָרעס מיט די געזלעכער, אויסקרימענדיג דעם האַלז ווי א שלשלת. דאָס קעלביל דאָרט איז זיך מטריח אויפצושטעהן פונ'ם גראָז, שטעלט אוים א פּאָר אויגען, רוקט זיך אויף עטליכע טריט אָב, וואַרפענדיג מיט'ן קאָפּ אין אָנבייגענדיג דעם שטערען צו דער ערד, פעררייסט דערנאָך דעם וויידעל און אוועק, אוועק... חברה שפּילעט זיך אָב, קנעפּעלט זיך אָב, נאָך געהענדיג, אין איילעניש, אַזוי אַז צוקומענדיג צום ברעג טייך פאַלט פון איטליכען דאָס אָנטהאָן פּלוצים אַראָב — און פּוץ אין וואַסער אַריין, בול־בול־בול! —

צווישען מנחה און מעריב איז ווייסע חברה זיך צונויפגעקומען אויפ'ן יריד אין בית־מדרש, אין פאָלעש דאָרט, איטליכער מיט זיין מין סחורה און מען האָט געהאַנדעלט געשמאַק. איינער ביט א קרומען,

אַלטען טשוואָק אויף אַ מעשענעם קנאָפּ אָהן אַ אויערל. דער אַנדערער טהוט אַ וויז אַ ניסעל, אַ סווישטש און עס געפינען זיך דערויף צוויי שטאַרקע קונים, מיט שטיקלעך שפּיגעל=גלאָז, פאַרצעליענע שערבלעך פולע קעשענעס. יענער מיט אַ גרינער פאַטשערקע איז פערטיפט אין עסק מיט דעם חבר, וואָס בעריהמט זיך מיט זיין נאָדעל=טעשיל און אַ ציינערן אויער=לעפעלע. הערשעלע אונזערער איז דאָס געווען דער שאַצער און געחאַפּט פון אויבען פאַר זיין מיה. געוועהנטליך לאָזט זיך דער יריד אויס מיט אַ קריג: קיינער איז נישט צופריעדען, איטליכער טענה'ט, ער האָט זיך מיאוס אָבגענאַרט. עס האַלט שוין ביים פּאַטשעט זיך; עפּיס אַ קונדס, מיט אַ פרישׁ גענזען נערגעלע טרומייטערט=צו, אַ טאַראַראַם, אַ געפּילדער, ביז דער שמש לויפט אין איין כעס אַרויס מיט אַ היק: שקצים! און חברה צולויפט זיך ווי די מייז, איטליכער אין זיין ווינקעלע.

חנוכה=ציַיט האָט געפּאַקערט דאָס געשעפט מיט דריידלעך, פּורים=ציַיט — מיט מאַטעריאַל אויף המן=קלעפּלעך, שבועות=ציַיט — מיט אויס=געבלאָזענע אייער, צו מאַכען פייגעלעך. הכלל איטליכער יום=טוב מיט זיין מין סחורה... ציַיט אויף צו האַנדלען איז, ברוך=השם, געווען גענוג, וויַיל דער מלמד פון דער תלמוד=תורה, וואו אונזער הערשעלע האָט געלערענט, איז אַליין געווען שטענדיג פערנומען מיט זעהר פיעל געשעפטען, אָהן עין=הרע. ער איז געווען אַ שטיקעל שדכן. פול געווען אויף אַלע חתונות, ברית'ן און לויות, געווען אַ בעשטענדיגער עדות אויף גט'ן. חוץ דעם האָט ער בעדאַרפט אָבשפּרעכען עין=ה־ע'ס, איבערקוקען מזוזות און פון אַלע מלאָכות זיך אָבריַיסען ציַיט דאָנערשטאָג און פריַיטאָג מיט אַ פושקעלע אין די היַיזער אַרומצוגעהן. נאָר דעם שבח מעג מען איהם נאָכזאָגען, אַז די שעה ציַיט, וועלכע ער האָט זיך גענומען צום קנעלען, האָט ער געאַרביַיט געשמאַק מיט אַלע כלים. די דאָזיגע קורצע ציַיט איז איהם גאַנץ גענוג געווען אויף איבערצושמיַיסען אַלע קינדער און ס'איז איהם נאָך איבערגעבליבען עטליכע לעדיגע מיגוט ציַיט אויך אויף צו=שפּאַרען זיך מיט'ן קאָפּ צום טיש, אַביסעל זיך אויסצורוהען, אָדער קראַצען די באָרד, קרעכצען, גענוצען וכדומה אַזעלכע מלאָכות.

אויף הערשעלען פלעגט ער זאָגען: הערשעלע איז אַ גרויסער קונדעס, אָבער אַ וואויל יונגעל מיט אַ גוט קעפּיל. די מאַמע פלעגט, הערענדיג אַזוינס, זיך דערמאָנען אין איהר חלום, ווי גדליה=הערש, עליו השלום, האָט וויַיזענדיג אויפ'ן קינד געזאָגט: „ער וועט זיין אַ גוט שטיקעל אַרביַיט,

* שארפֿע נאָרעל מיט אַ שפּיצעכדיג קעפּיל" און פֿאַר נחת זיך געשמאָלצט, דער טאַטע־ושע אַקענען, אויסהערענדיג אויף איהם מסירות, ווי ער איז פֿערשיט, פלעגט מאַכען געוועהנטליך מיט אַ שטעכווערטיל: יענעמס נאָמען מיט יענעמס נאַטור, עס זאָל פֿעהלען אַ האָר! יענער, עליו השלום, האָט זיין גאַנץ לעבען זיך געפּאָרעט מיט לעבער און דער היינט איז אויך פֿול אין אַלע לעבער. ער פּאָרעט זיך אויך און מאַכט נאָך לעבער... דאָס איז געווען אַנצוהערעניש אַ קענען יענער מעשה, וואָס מיט השרשלע איז ויד פֿערלויפֿען, אַזוי ווי גייטער געט שטערן,

---

דאָס פערטע קאַפּיטעל.

ויהי היום, און ס'איז געווען אַ מאָל, איז אין קאַבצאַנסק אַ גרויס חאַנדער געשעהן. פּלוצים, מען ווייסט נישט, ווי און ווי אַרום, איז פון ערגיץ אַ דאָקטאָר מיט אַמאָל אָנגעקומען, עפּיס אַזוי ווי פון'ם הימעל אַראָבגעפאַלען. יודען בכלל, אַז דערהערען נאָר אַ דאָקטאָר, רופט זיך זיי אַלע קראַנקהייטען אָב און דערפיהלען איטליכער זיינע וועהטאָגען. בימי ירחמיאל הרופא, פאַר אונזער ירחמיאל דעם רופא, ווזנתו יאַחנע הרופאת, און זיין ווייב יאַחנע די רופא'טע, איז אין קאַבצאַנסק שטענדיג געוועזען מיט חסד. ביי יודען האָבען די קראַנקהייטען געבורטשעט אינוועניג און מען האָט זיך געמאַכט נישט וויסענדיג. דער רופא האָט געטאָן זיינס געגעבען ראַטונקעס: געגאָלט, געשוירען, געשטעלט באַנקעס, פּיאַווקעס, געלאָזט צו דער אָדער, געצאַפּט בלוט פון די מאַנסבילען, און די רופא'טע פון איהר זייט האָט געטאָן איהרס, געצאַפּט בלוט ביי די ווייבער. מען איז פערשלאַפט געוואָרען און געשטאָרבען אָהן חכמות, אָהן גרויסע צודילעניש. גאָרנישט, מען האָט זיך פּלוצלים געלענט און פּלוצלים צוגעמאַכט איין אויג, נישט בעדאַרפען מכּא האָבען דערצו פריהער רעצעפּטען און אַפּטייקען... זיבעציג יאָהר — אַזוי איז שוין אין דער וועלט געשמעלט — קומט דאָך אַ מענשען צו לעבען, דערויף איז דאָך דאָ בפירוש אַ פּסוק אין תהלים, וואָס אַפּיקורסים אפילו קענען עס אויך נישט אָבלייקענען. אַי וואָס, מען שטאַרבט פריהער פאַר דער צייט, דריגע איז נישט שולדיג קיינער, נישט ירחמיאל דער רופא מיט זיין קליפּערגעציינג, נישט יאַחנע די רופא'טע מיט איהר קליפּערגעציינג און אויך נישט דער פּסוק, להבדיל, שולדיג איננאַנצען זענען די חטאים... די חטאים

אין שטעדטיל. דעם, יענעם האָט זיך פערגלוסט, וואָס מען טהאָר נישט... און דערויף איז דאָך דאָ אַ רב, זאָל געזונט זיין, מיט אַ קאָ־מיסיע שענע יודען, די זאַך אָנצושמעקען און אַרויסצופיהרען עס ווי בויטיל אופ'ן וואסער. אַזוי האָט זיך עס געפיהרט און פיהרט זיך אויף אַזאַ שטייגער שטענדיג, נאָר מיט דעם דאָקטאָרס ווייז־געבען זיך אין קאַבצאַנסק האָט ווי קראַפּעווע נאָך דעם ערשטען זומער־רעגען, אַרויס־געשפראָצט מיט אַ מאָל שלאַפּקייטען אַלערליי, אָהן אַ צאָהל: ספּאַזמעס, בויכוועהטאָג, שטעכעניש אין די קריזשעס, שפּאַרעניש אונטערן לעפּעלע, קוועטשעניש, בייסעניש, מכות, געשווירען — און אונזער יודישע קראַנק־הייט, מערידין, איז פון דער פערבאָרגעניש אַרויס גאַנץ אָפען, זיך צעבלעפּלעקט, ווי עס געהער צו זיין, מיט אַלע פּישטשעווקעס... נישט געווען איין יוד אַ גאַנצער, אָהן אַ חסרון. יונג און אַלט זענען צום דאָקטאָר געלאָפען אויסלאַטען און פעררכטען אַ ביסעל דאָס געזונד. קליינע קינדער מיט גרויסע בייכלעך און דינע פיסלעך האָבען מאַמעס אויף די הענד געטראָגען און צו איהם געלאָפען. גאַנץ קאַבצאַנסק, ווי עס ווייזט זיך אַרויס, איז איין בקור חולים, אַלע זענען צובראָכען. נאָט דער לעבעדיגער ווייסט, מיט וואָס עס וואָלט זיך אויסגעלאָזט, ווען דער דאָקטאָר זאָל נישט געווען אַזוי פלוצלים, ווי ער האָט זיך בעוויזען, אַזוי פלוצלים אויך פערשווינדען. יודען פאַרגעסען זיך ווידער די וועהטאָגען, הערען זיך נישט צו, שלעפּען זיך אַרום, בל־זמן עס דיענען זיי די פיס, און לעבען, ווי דער שטייגער איז, מיט דעם אימפעט... ירחמיאל דער רופא קריכט ווידער אַרום, ווי די לבנה נאָכדעם אַז די זון פאַרגעהט, אַרבייט אויף אַלע כלים און יודען — שטאַרבען מיט חסד...

הערשעלען אָבער איז דער דאָקטאָר פונ'ם זינען נישט אַרויסגע־גאַנגען. די גאַנצע מעשה איז איהם זעהר געפעלען. עס גלוסט זיך איהם ווערען אַ דאָקטאָר, איהם נאָכצוטאָן און צו מאַכען, ווי ער, די גאַנצע שפּיעל מיט דער ווייסער חברה. קינדער האָבען, ווי די מאַלפּעס, ליעב נאָכצוטאָן די גרויסע אין אַלע זאַכען. ווי זאָגט מען עפּיס: קינדער קייען, וואָס אַלטע שפּייען. ווייסע חברה קרווינען למול אונזער הערשעלען פאַר אַ דאָקטאָר און די שפּיעל הויבט זיך אין אַ גוטער שעה אָן. הערשעלע ווערט צוליעב זיך, צוליעב זיין כבוד, אַ גוטער און זאָרגט זיך קלאָמפּערשט פאַר זיינע חברים'ס געזונט, ווינשענדיג דערביי טאַקי פונ'ם גאַנצען הארצען: אַ, קרענקען זאָלען זיי, רבונו של עולם! און בעדאַרפען צו זיין הילף אָנקומען..

פרייטאָג איינמאָל אין דער פריה, אַז דער מאַמען איז מיט בויכ־
ווערטאָג אָנגעקומען צו נעהמען אין קלייטיל אויף באָרג פּעפער, ציממע־
רינג און מעהל אויף שבת, לקח'ענט אונזער הערשעלע שטילערהייט
אַראָב צו ביסלעך פון די דאָזיגע זאַכען און אַוועק שאַ, קימש
אַהין, אויפ'ן פרייען גראָז, אויפ'ן לעדיגען פּלאַץ הינטער דער שטוב.
ער זיצט זיך דאָרט נעבען פּליט, פאַר איהם שטעהט אַ קליין פּאַפּירען
קעסטעלע, וואָס קאָסט איהם דריי קנעפּלעך מיט אַ יערכען בייטעלע
אַ צוגאָב דערצו. אין קעסטעלע געפינען זיך עטליכע קליינע פלעשעלעך,
פאַר וועלכע אַ חבר זיינער האָט ביי איהם גענומען אַ נוס, אַ צווילינג,
וואָס האַלטענדיג איהם אין מויל ביי דעם ניס־שפּילען, איז ער איהם
שטאַרק מזל'דיג געווען אויף אָבצוראַצען די קינדער; אויך אַ גרויסען
זשוק מיט לאַנגע הערנער, געהאַנגען צוגעבונדען אויף אַ לאַנגער פּער־
דישער סטרונע. און בשעת די מאַמע פאָרעט זיך אין שטוב דאָרט,
ברעכט, נעבעך, זיך דעם קאָפּ, ווי ס'איז פונ'ם ביסעל מאַטעריאַלען
עפּיס צו מאַכען, פאָרעט זיך אויך איהר זוהנדיל דאָ מיט דעם אַראָבּ־
געלקח'ענטען פּעפער, ציממערינג, מעהל און שאָר ירקות, צו מאַכען
דערפון רפואות, וועסערלעך, טראָפּענס אין די פלעשעלעך. פאַרטיג מיט
די רפואות, טראַכט ער ביי זיך: אַ צינד וואו נעהמט מען עפּיס אַ
קראַנקען, מאַקי מיט אַ גוטער אמת'ר מכה, צו בעווייזען די גרויסע
קונץ אין דאָקטאָריע? און ווי ער זיצט זיך אַזוי און טראַכט, דערזעהט
ער פונדערווייטענס, ווי משה־יאָסי, אַ פאַרוואָהרלאָזטער יתום, אַ
נאַקעטער, אַ באָרפיסער, פאָהרט אויף אַ שטעקען רייטענדיג און
אַרבייט, נעבעך, פאַר אַלע גאָר אַ שרעק: פאַר דעם פוהרמאַן, אויך
פאַר דעם פערדיל און אויך פאַר דעם וואָגען. ער שמייסט דעם שטעקען,
אָנטרייבענדיג איהם מיט אַ געשריי: וויאָ, וויאָ! ער הייבט פיסלעך,
פוצט אוים דאָס בייכיל, פערוואַרפענדיג אַהינטער דאָס קעפּיל, הירזשעט
ווי אַ פערד, שפּרינגט האָץ־האָץ און לויפט גאַלאָפּ; ער פויקט מיט
דער האַנד אויף די אָנגעפּוישטע באַקען. פון דער זייט אַ קלאַפּ, פון
יענער זייט אַ קלאַפּ, חריפּעט, סקריפּעט און מאַכט אויף אַלערליי משונה
קולות: טראַ־טראַם־טראַראַראַם! חואי־חיפּ־סיפּ! ווי אַ קלאַפּעריי און אַ
סקריפּ פון רעדער. ער יאָגט לעבעדיג, קנאַקענדיג־טשאַקענדיג, פּייפּענ־
דיג גלייך צו הערשעלען און, צוקומענדיג נאָהענט, טהוט ער אַ הירזשע,
דערנאָך אַ געשריי: טפּררוא! אויסלאָזענדיג מיט אַ צעהנגאָרענדיגען
חחח איפּ־סיפּ און שפּרינגט אַראָב פונ'ם שטעקען.

זנזער הערשעלע פאלט אויף א המצאה כיי משה־יאסי׳ם אנ־קומען און נישט לאנג געטראכט, מאכט ער צו איהם אויף קונדעס־לשון אזוי:

— סויסע־סאסי, משה־יאסי, סו־סילסט, דו־ווילסט, סאן־סראנק, זיין־קראנק?

— סיין, ניין! — ענטפערט משה־יאסי אב, אויך אויף דעם אייגענעם לשון טאקי, סאל־סאט, זאל גאט, סיטען־היטען.

— זאג יא, נארעלע. טאקי גאר אהן קאטאוועס. גענוג דייטש! מאכט הערשעלע, לאמיר רעדען פראסט יודיש, זאג־זשע יא, נארעלע. וואס קען דיך עס ארען? דו זיי קראנק און איך וועל דיר געבען רפואות... נו דו ווילסט?

— איך וויל, הערשעלע, איך וויל בעסער עסען.

עסען?... עסען, משה־יאסילע, האב איך נישט, נאר צו־זאגען אויף שפעטער אמאל, יא, זאג איך צו. נא דיר מיין האנד תקיעת־כף. נו, וועסט־דו שוין זיין קראנק, נארעלע?

— איך בין דאך אבער געזונט, הערשעלע,

— נישקשה, נארעלע, איך וועל דיך מאכען קראנק. איך וועל דיר טאן א דראפעלע, א קליין דראפעלע אונטען אויפ׳ן פוס. זעהסט־דו, גט מיט דעם משוואק.

אזוי רעדט הערשעלע איין דעם חבר און נעהמט פון דער פליו־דערען־קעשענע ארויס א פערזשאווערטען משוואק.

— עס וועט דאך אבער וועה טאן, הערשעלע!

— גאר א קליין דראפעלע, משה־יאסינא, ווי איך בין א יוד! עס וועט וועה טאן א ווילע און באלד טאקי אויפהערען. איך וועל דאך דיך היילען, איך מיין דאך דיין טובה. וואס דען? דיין טובה, נארעלע, מיין אוך דאך... און דו ווילסט עס נישט פארשטעהן.

— גיב־זשע מיר, אויב יא אזוי, באלד טאקי עסען. אי, בין איך הונגעריג, הערשעלע

— א גערעם אביסעל! מאכט הערשעלע, אנברוגז׳ענדיג זיך קלאמ־ערשט, געה דיר, געה! איך וויל איהם היילען, טאן א טובה, און ער עסען! פרעסען!...

אייף דעם דאזיגען שמועס קומען אן עטליכע ווייסע חברה־ניקעס, די קוועלען גאר אן פון הערשעלעס אפטייקעל און פון דעם איינפאל זיינעם. געהמען זיך שטארק צו משה־יאסין, איינצושמועסען איהם מיט גוטע רעד:

— משה־יאָסינאָ, נאַרעלע איינער! אַבי מען מאַכט דיך נאָר קראַנק, וועט מען דיר דערנאָך, נישקשה, שוין אונטעררוקען עפּיס קיין. דו פאַרשטעהסט?...

איטליכער גיט איהם די האַנד תּקיעת־כּף, איבערשלאָגענדיג מיט אַ ציצה. משה־יאָסי קוקט איבער די ציצה, אויב זי איז נישט, חלילה, קיין פּסול׳דיגע, און אַז ער זעהט, זי איז כּשר, די אַלע אַכט פעדים מיט די פיער קניפּלעך זענען ווי געהעריג איז, רופט ער זיך אָן אויפ־שטעלענדיג אַ פינגער נעבען דער נאָז, מיט אַ התראָה:

— געדענקט־זשע, קינדער! אויב נישט, וועט אייך גאָט שטראָפען. זאָגט אָמן!

משה־יאָסי שטרעקט אויס, אין אַ גוטער שעה, דעם פוס, די יונגלעך האַלטען איהם גוט פון ביידע זייטען און הערשעלע נעהמט זיך צו דער פיאַטע זיינער מיט דעם טשוואָק. פריהער מאַכט ער איהם פאַמעליך אַ קליין דראַפּעלע, משה־יאָסי פערבייסט די ליפּען און שווייגט; דערנאָך גיט ער איהם אַריין אביסעל טיעפער מיט׳ן טשוואָק, משה־יאָסי מאַכט: אַי־אַי־אַי! — חברה טרייסט איהם: נישקשה, לאָז זיך, נאַרעלע, לאָז! מען וויל דאָך דיר געבען אַ רפואָה... הערשעלע איז נישט פויל און שטופּט דעם טשוואָק אַריין נאָך ווייטער, עס רינט בלוט. משה־יאָסי רייסט זיך פון די יונגלעכס הענד און שרייט: געוואַלד!

— שאַ, שאַ, סויסע־סאָסי, משה־יאָסי! — נעהמט איהם אונזער הערשעלע איין אויף קונדעס־דייטש מיט אַ פרעהליך האַרץ. סי־סאַקע, די מכּה דיר, האָב איך שוין געמאַכט. אַצינד בעקומסט־דו פון מיר סרועה, אַ רפואה.

הערשעלע נעהמט אַ פלעשעלע און גיסט זיינע טראָפּענס אויף משה־יאָסי׳ס פרישער וואונד. ער פערקרימט זיך, נעבעך, אַ שרעק, שרייט: עס ברענט, געוואַלד עס ברענט! נישט מיט זיין קול.

משה־יאָסי האָט טאַקי געהאַט רעכט, געוואוסט, נעבעך, וואָס ער שרייט. די טראָפּענס זענען געווען צו שטאַרק פעפערדיג און געברענט ווי פייער דאָס רויע פלייש איהם אין דער בלוטיגער מכּה. ער האָט גע־צאַפּעלט, געקרעכצט און זיך פערגאַנגען וויינענדיג פאַר גרויס וועהטאָג.

די קונדסים האָבען געחאַפּט אַ ציטער און זיך צולאָפען. הערשעלע איז אויך אַנטלאָפען אביסעל אין דער זייט און זיך געשטעלט קוקען פון דאָרט אויף זיין חולה. אַ היבשע צייט האָט ער, נעבעך, זיך געוואַלגערט אויף דער ערד, שרייענדיג אַלץ אין איין קול: עס ברענט, ברענט!

דערנאָך איז ער ווי־ס'איז אויפגעשטאַנען און האָט מיט אַ יאָמער, אַ קלאָג זיך געלאָזט געהן זיין וועג, הינקענדיג שטאַרק אויף דעם רעכטען פוס. געקומען איז ער געזונט און אוועקגעגאַנגען קראַנק. ער איז געקומען הונגעריג, נאָר לעבעדיג, פרעהליך, הנאה האָבענדיג פון דער ליכטיגער וועלט, פונ'ם שענעם פריהמאָרגען — און האָט, פאַר גרוים גוטסקייט צו איהם, בעקומען אַ מכה!...

משה־יאָסי איז אַוועקגעלעגען אַ היבשע צייט מיט אַ פוס געשוואָלען ווי אַ באַרג און אויסגעקרענקט די טובה הערשעלעס. אַז די דאָזיגע מעשה איז אָנגעקומען צום טאַטען דורך חנה־לעמיל, אַלסדינגג מיט איטליכם פיצעלע, האָט ער איהם גוט מכבד געווען, אַז ער זאָל געדענקען און גיי אַ טאַטע דעם זוהן געזאָגט מוסר אַזוי:

— שקאָץ איינער! טובות ווילסט־דו טאָן? מאַך בעסער יענעם נישט קראַנק און פערשפאַר, שקאָץ איינער, דערנאָך איהם צו היילען, צו טאָן איהם טובות. וואַרט נאָר, וואַרט, דו וועסט ביי מיר האָבען טובות! אַ צעהנטען וועסט־דו פאַרזאָגען...

— בין איך דען איינער? — טענה'ט דער זוהן וויינענדיג און וויל די שולד אַרויפלעגען אויך אויף אַנדערע. פאַר וואָס מעגען יענע... יענע?

— שאַ, שקאָץ! טהוט דער טאַטע ביז אַ חיק. יענע זענען אויך אַזוינע שקצים ווי דו. דו הערשט, הערשיל! מען איז מוחל דיר און דיין גלייבע אייערע שענע טובות!...

דאָס פינפטע קאַפּיטעל.

אַך, ווען נישט דאָס עסען, ווען נישט דאָס עסען, האָלט דאָס לעבען אין קאַבצאַנסק פאַר הערשעלען קינדוויז געווען זעהר אַ גליקליכס, ווי אין גן־עדן! צייט אויף צו שטיפען, אַרומצולויפען פריי, האָט ער געהאַט, אַ שענעם נאָמען ביי ווייסע־חברה האָט ער, ברוך השם, געהאַט: עסקים אַלערליי האָט ער, נישט צו פאַרזינדיגען, אויך געהאַט. ער איז געווען אַ גענעראַל, אַ סוחר, אַלסדינג וואָס איהר ווילט און וואָס מאַכט יונגלעך איבער־גליקליך. נאָר איין קליינינקייט — אָט דאָס עסען, וואָס דאָס מעגענדיל זיינס פלעגט מאָנען עסען, דאָס האָט איהם נאָר צו־דרעהט, פאַרשטערט די שמחה. ס'זענען געווען צייטען, ווען ער איז געקומען אַ היים הונגעריג נאָך אַזוי פיעל מיה און אָנשופען זיך, געבעך געהלשט עסען, חאָטש וואָס־ס'איז, פון יוצא וועגען — און גאָרנישט נישטא קיין לעק! ער פלעגט וויינען, זיך קראַצען, האַלטענדיג ביידע הענטלעך אין די האָר פונ'ם קאָפּ און שרייען, ביז ער איז גע־בליבען ליגען אָהן כחות און אַנשלאָפען געוואָרען. שפּעטער איז ער שוין מיט אַזעלכע זאַכען געוועהנט געוואָרען און, אַז ער איז הונגעריג געווען, פלעגט ער מאַכען מיט די ליפּען און שווייגען. אַ רבי'ן אויף שווייגען, אויף שטילערהייט ליידען, האָט ער געהאַט קיילע־ריקלע'ן.

זי איז געווען אַ שלאַפּע, בלייך ווי די וואַנד, דער האַלז געשוואָלען, איין אויער פאַרלענט, פאַרשטעקט מיט וואַטע. זי פלעגט, נעבעך, איבערטראָגען איהר שמערץ, אויך קעלט, הונגער, זיצענדיג איינגענורעט אין אַ ווינקעל, ווי אַ שטילע טויב און קוקען מיט אַ פּאָר פערטראַכטע, ליבטע אויגען, שאַ, שטיל, נאָר חאָס זי פלעגט מיט אַ האָרחלען

שלינגען די סליונקע און דערבײַ עפּיס משונה זיך קרימען. דאָס איז געווען אַ קרימען־זיך נישט מיט גאַל, מיט בײַזקייט אויף די גרויסע יסורים. נײַן, דאָס גוטסקייט איז איהר געלעגען אויפ׳ן פּנים. דאָס קרימען־זיך האָט בעטײַט נאָר פאַרקעהרט, זי טהוט זיך, נעבעך, אָן אַ כח, נישט אַרויסצו־ווײַזען די וועהטאָגען מיט אַ הויכען זיפץ. ווען עס גיט איהר אינגוועניג אַ צופּ, אַ קלעהם. און איטליכער קרים איהרער האָט אויסגעריסען בײַ יענעם אַ שטיק האַרץ... אַזאַ רבי קען לעהרנען שכל, מאַכען ווייך, גוט און פרום אַ סך בעסער ווי אַלע מוסר־ספרים, בעסער ווי יענע נאַרישע חכמים מיט זייערע עסיג־זויערע־לאַקריץ־זיסע שטראָף־רעד. אפילו וואַסקע דער קאַטער (איהר ווייסט דאָך וועמען מען מיינט... יענעם, דאָרט אין קרילאָוו׳ס באַסנע) אַ פרעסער, אַ נאַשער, וואָס די נשמה זײַנע ליגט איהם נאָר צווישען די טעפּ, אפילו איהם וואָלט אַזאַ רבי צונוצען — הלוואי ער זאָל אַזעלכען נאָר האָבען! — עס וואָלט איהם פערגאַנגען דער חשק צו סמעטענע און שטאַרק צופריעדען געווען האָטש מיט זויערמילך.

זערשעלע איז געווען אַ פערשײַט קינד, אַ לעבעדיגס, אַ ריהרעוו־דיגס. קוים האָט ער זיך געשטעלט אויף די פיסלעך, אַ בליק געטאָן אויף גאָט׳ס וועלטעלע אַרום איהם, איז דאָס וועלטעלע איהם זעהר שען געפעלען און חשק געהאַט ווי אַ העזעלע צו שפרינגען, צו לעבען, נאָר דאָס לעבען האָט איהם אָנגעקוקט ווי אַ שטיף־מאַמע מיט אַ בײַז פּנים: תרבית, יונגעלע! לאָז זיך אַ קבצן נישט גלוסטען... דאָס בײַזע פינסטערע לעבען האָט איהם אָבגעשטעלט באַלד טאַקי בײַם צופיהרען זיך די הענטלעך; איהם געגעבען צו פאַרשטעהן דעם טעם פון נויט, פון הונ־גער; איהם אײַנגערעמט אַ סוד, וועלכער, משטיינס־געזאָגט, ער איז, פון וואַנען, משטיינס־געזאָגט, ער שטאַמט, לויטער קבצן, לויטער אומגליק... און איהם נעפרעגט די ערשטע קשיא: הערשעל׳ע, וואָס איז מיט דיר צווינם די שמחה?

הערשעלע׳ס יוגענד איז פערגאַנגען געשווינד, אַבגעבליהט גיך און ער איז קינדוויז נאָך געוואָרען אַ קליין יודעל: דערשלאָגען, פערטראַכט, מיט אַ פערזאָרגט פּנים און אַלע פּאָסטעמקעס פון אַ גרויסען, בעווייבטען יודען, עס האָט איהם נאָר געפעהלט אַ בערדיל. דער יוד האָט אין זיין ביסעל לעבען אויסצושטעהן אַזוי פיעל מיני צרות און לייד, אַז ס׳בלייבט איהם נישט קיין צייט פאַר דער קינדהייט. זי גיט נאָר אויף אַ ווײַלע אַ שיין, ווי די זון אין אַ מיאוס׳ן ווינטער־טאָג, און פערגעהט טאַקי באַלד

אין אַ גרויסער לאַנגער, פינסטערער חמאַרע. קוים קריכט דאָס יונגעלע אַריין פון די וויקעלעך און פּהוט זיך אַ שפּיעל, גיט מען איהם אַ האַק צום פּיטעל... מען שלעפּט אויף איהם אַרויף דעם יאָך און וויאָ, הויאָ, יודעל! —

אך, רבונו של עולם, גלוסט זיך עס מיר אַצינד האָטש פון דער־ווייטענס אָנקוקען דעם יודען, וואָס איז אויסגעוואַקסען פון יענעם יודעל, וועלכען מיר איז בּעשעהרט געוועז צו זעהן אַ מאָל! דענסטמאָל איז ער נאָך נישט אַלט געווען קיין צווי קילעכדיגע יאָהר. איך געדענק נאָך ווי היינט זיינע צוויי פּאה'קעלעך, זיין יאַרמילקעלע, זיין שפּענצעריל און לייבּסערדאַקיל. עס שטעהט מיר פאַר די אויגען זיין בּלייך, פינסטער פּנימיל, ווי ער האָט זיך ענטפּלעקט פּלוצלים פון אַ קליין אַלקיריל, צו־שויבּערט, איינגעטונקט אין פעדערען, פון די קישעלעך, אַ פּנים, אויף וועלכע ער האָט געשלאָפען; ווי ער האָט זיך פּאַמעליכען צוגערוקט אין שטוב צו דער מוטער, איהר זיך געזעצט אויפ'ן שויס, מיט די כּשר'ע הענטעלעך אַרויסבּעקומען איהר פּנ'ים בּחעם די בּרוסט, געמאַכט אויף זיין זים לשון אַ בּרכה — שהכל און געזויגען... אָמן! האָבּ איך גע־ענטפערט מיט כּונה, בּעטראַכטענדיג מיט גרויס נחת דאָס זויגענדיגע קליינע יודעל, אויך די מאַמע, געקוקט און געזאָגט: אשריכם ישראל, אַז וואַיל איז אייך, פאָלק ישראל!...

מיט די קונדסים איז אונזער הערשעלע מאַקי אַלץ געווען חבר. יאָ מיט זיי געשטיפּט ווי פריהער, נאָר דאָס איז געווען אַ אַנדער מין שטיפען, שוין ערענסט, מיט בּערעכנונג, דערבּיי נישט אַ רים צו טאָן די צעריסענע קאַפּאָטע, נישט בּלייבּען, חלילה שטעהן מיט אַ הוילען קאָפּ אָהן אַ היטעל, נישט אויסצורייסען איינער בּיים אַנדערען אַ האָר פון דער פּאה, און מען האָט אין דעם שפּיעלען־זיך פערלאַנגט, אַלץ נאָכצוטאָן די גרויסע; מיט אַ גרויסען צוזרעדען, מיט אַ גרויסען זיך אַבּיסעל דורכגעהן, דאָס איז נעוועהנטליך בּיי קינדערשע קליינע יודלעך אַ כּבוד, זעהר אַ גרויסער. — גרויסע געהען כּסדר נאָך די גראַדען פון אונטען אַרויף: אַ חתן־בּחור, אַ בּעל־הבּיתיל, אַ בּעל־הבּית, אַ כּלי־קודש, פּונ'ם שמש בּיז דעם רב, בּעלי־מלאכות זענען צווישען יודען נאָר אַנדערע מיני גרויסע, עפּיס נישט אַהער, נישט אַהין, האָבּען געוועהנטליך אומגאַנג מיט יונגלעך, מאַכען זיך עפּעטערס נאַריש מיט זיי און האָבּען בּיי די אמת'ע גרויסע איין פּנים, ווי זיי, הייסען אויך חברה־לייט, שקצים, יונגאַטשעס ווי זיי.

הערשעלע הייבט אָן צורייבען זיך אַרום די גרויסע, צוקוקענדיג זיך צו זייערע גענג און צוהערענדיג זיך צו זייער שמועס. זאָלען צווי יודען זיך שטעלען ערגיץ שמועסען, וואַקסט נעבען זיי, ווי פון דער ערד, אוים הערשעלע, פעררייסט דאָס קעפיל אַרויף און האָרכט מיט אַ האַלב אָפען מיילכען. זאָלען גרויסע עט אַזוי־זיך אַביסעל דורכגעהן, שלעפט זיך זיי הערשעלע פון הינטען נאָך, ווי אַ קיה אַ קעלביל. אַ באָרד איז בײ הערשעלען גאָר קיין קאַטאָוועס נישט, אין איטליכער באָרד שטעקט תורה און חכמה, אַ באָרד קען אַלסדינג, ווייס אַלסדינג, וואָס אַ באָרד זאָגט איז תורת לאָקשען. אַז ער האָט אַ מאָל דערצעהלט יונגלעך עפּיס אַזוינס, וואָס איז אויסגעקומען משונה ווילד, פלעגט ער אויסלאָזען מיט די ווערטער: לאַכט נישט, לאַכט נישט, דאָס האָט געזאָגט אַ יוד מיט אַ באָרד. און אָקעגען אַזאַ ליגען מיט אַ וואָהרצייכען איז שוין נישט געווען, וואָס צו טענה'ען.

„קינדוויז, האָט הערשעלע געמיינט, גרויסע זענען עפּיס גאָר אַ מין אַנדער וועלט און קליינע זענען פאַר זיך אַ וועלט און די דאָזיגע ביידע וועלטען געהערען זיך איינע מיט דער אַנדערער נישט אָן. נאָר שפעטער, שפעטער האָב איך בעשיינפערליך אַרויסגעזעהען, אַז ס'איז אַ גראָבער טעות. איין וועלט, כ'לעבען, מיט איינע הנהגות, איינע חכמות און איינע חפצות, קליין און גרויס, יונג און אַלט, וואָס מאַכט עס אויס? אַלע זענען יודישע קינדער. דער חילוק איז נאָר דאָס: אַ קליין קינד טאָהר נישט און אַ גרויס קינד מעג. וואָס בײ קינדער מיט בערד הייסט אַ חכמה, גוטסקייט און פרומקייט, דאָס אייגענע טאַקי בײ קינדער אָהן בערד רופט מען נאַרישקייטען, שקאָצעריי, יונגעלשע זאַכען..."

אונזער הערשעלע איז, ביים ווערען אַ קליין יודעל, געשטאַנען מיט איין פוס צווישען די קליינע און מיט דער אַנדערער צווישען די גרויסע יודישע קינדער. מיט יענעם פוס צווישען די חברים איז ער געשטאַנען פעסט אויף דער ערד. קליינע יונגלעך שפילען זיך פשוט דאָ אויף אונזער עולם, זענען ביים שטיפען מיט דעם גאַנצען קאָפּ אַריינגענומען אין אַזעלכע זאַכען, וואָס שטעהען פאַר די אויגען און מען טאַפט זיי אָן מיט דער האַנד. יענער פוס אָבער, וואָס צווישען די גרויסע, האָט געפיהלט אַ מאָל, ווי עס פערשווינדט אונטער איהם די ערד און בלייבט הענגען עפּיס ווי אין דער לופטען; גרויסע קינדער אַז צושפילען זיך, פליהען זיי אין הימעל אַריין, פערקריכען שטיפענדיג העט, העט וויט, אַזוי אַז ס'האַפט אַזש אָן אַ שווינדעל... שטעהענדיג אַזוי אויף משקלות, האָט

הערשעלע זיך צוגעהערט צו די גרויסע מיט בײדע אויערען. און װען ער זאָל האָבען אפילו נאָך עטליכע פאָר אויערען, װאָלט ער אַלע טאָקי געברויכט גאָר דערצו, װײל זאַכען אויף צו הערען איז געװעזען זעהר פיעל. הערשעלע האָט זיך אָנגעהערט בײ זײ מופתים און װאונדער נאָר אָהן אַ צאָהל — מעשיות פון יענער װעלט, װאָס אין גיהנום און אין גן־עדן טהוט זיך, מיט איטליכס פיצעלע בעזונדער, גלײך װי זײ װאָלטען ערשט פון דאָרט געקומען און אַלסדינג געזעהען אַלײן מיט אײגענע אויגען; מעשיות פון גלגולים, פון מתים, װאָס געהען אַרום אויפ'ן עולם־התוהו; מעשיות פון די נוטע... און נישט־גוטע; מעשיות פון מלאכים און אליהו הנביא, גאָט'ס משולחים, װאָס װאַנדרעװען אוים, װאו די װעלט האָט אַ עק און ענגען פול אין איטליכס װינקעלע. דערבײ איז דערצעהלט געװאָרען אַ װאונדער־שענע מעשה, װאָס האָט זיך אַ מאָל, אַ מאָל געטראָפען טאַקי דאָ, אין קאַבצאַנסק, מיט װעלכער עס האָט געקלונגען און עס קלינגט ביז הײנט די װעלט. די מעשה איז אַזוי געװען:

דאָס זעקסטע קאַפּיטעל.

בימי רבי שמעלקע, אין דער צייט ר׳ שמעלקעס, אַ עלטער-זיידע פון אונזער עושר, ר׳ יודעל קאַבצאַנסקער, האָט זיך איינמאָל אינטער אַ פּורים אין אַ שלעכטער ענגער צייט גאַנץ קאַבצאַנסק אויסגעלאָזט קיין גלופּסק. איבערגעבליבען פון די אַלע מאַנסבילען איז נאָר ר׳ שמעלקע אַליין. ר׳ יודעלס עלטער-זיידע ר׳ שמעלקע, זכרונו לברכה, אַ גוטער, אַ פרומער, מיט דעם פּינטעלע ייד, פון דעם אַלטענס חסידים, איז געווען, נישט פאַר קיין יודען געדאַכט, אַ בעזדיעטניק. די אַלע מיטעל, וואָס ער האָט איבערגעטאָן צו האָבען חאָטש איין קינד, אַ קדיש, האָבען נישט געהאָלפען. ער האָט לסוף אָנגעקלעגט דעם בעל-שם, דעם טאַטער מיט דער טאָטערין, להבדיל, און זיך גענומען צו דיענען גאָט, וואָס דיענען הייסט, מיט אַ ברען, נישט אויסצושפּאַנען זיך אויף אַ רגע פונ׳ם יודישקייט. מילא אַז קאַבצאַנסק האָט זיך דאָ אויסגעלאָזט, איז ר׳ שמעלקע געבליבען געפּלעפט: סטייטש, פּורים וועט ער נישט דאַווענען און לייענען די מגילה מיט אַ מנין יודען! און וועמען וועט ער שיקען „משלוח מנות“? און מיט וועמען וועט ער מאַכען אַ כוסה, ווי גאָט האָט געבאָטען? און ווי ער זיצט זיך דאָ אַזוי אין איינע צרות, אסתר-תענית, צווישען טאָג און נאַכט, אָהן אַ קאָפּ, עפענט זיך פּלוצלים די טיר און עס קומען אַריין ניין פאַרשוינען. דריי גרייז-גרויע אין ראַצעטאָרענע זופּעצעס, איינער עפּיס אין אַ מין חאַלאַט מיט טראָלדען, די באָרד צו-קאָשמעט און אויפ׳ן קאָפּ אַ הויכער, שפּיצאַסטער ספּאָדיק. נאָך איינער אין אַ טין סוויטקע, אָדער אַ טשומערקע, מיט אַ לעדערנעם בייגאַרטעל, דאָס פּנים בעוואַקסען מיט אַ וואַלד האָר. און נאָך איינער עפּיס אַזוי ווי

פערשלאָפען מיט אַ גראָבער רויטער נאָז, פול אָנגעזועצט מיט בלאָטערען, הייםפערלעך, און האָט נישט געקענט איינשטעהן אויף די פיס. די איבעריגע דריי פאַרשווינגען זענען געווען אָנגעטאָן עפּיס טערקיש, פאָרענט ברוסט-טיכלעך מיט פליטערלעך, הינטען קורצע פאַרטיכלעך, נישט ווי באַנסבילען, נישט ווי ווייבער. ביים אַריינקומען האָבען זיי געקושט די מזוזה, מיט אַ געשריי: — אַ גוטען-אָבענט! אַ גוט יום-טוב, רבי שמעלקע!

ר׳ שמעלקע געהט זיי אַקעגען און גיט איטליכען פון די פאַרשווינגען אַ ברייטען שלום-עליכם, מיט אַ פרעג, ווי דער שטייגער איז, פון וואַנען פאַהרען עס יודען? יענע יודען ווי די טערקען האָט ער אָנגענומען פאַר ירושלמים און דעריבער האָט ער זיי געמאַכט גאָר אַ גרויסען ברוך-הבא, בראַכטענדיג ביי זיך: וואוילע געסט, כ׳לעבען! פון זיי וועט מען עס אָנהערען זיך אַביסעל פון דער „מערת המכפלה״, פין דער מוטער רחל׳ס קבר און אפשר וועט מען ביי זיי קענען קויפען אַ זעקעלע ארץ-ישראל-ערד, אויף צו בעשיטען זיך נאָכ׳ן טויט, ווערים זאָלען נישט עסען.

— ר׳ שמעלקע! זאָגט די משומערקע, די סוחרים מיינע פרעגען, אויב ס׳איז מעגליך ביי אייך צו האַלטען פורים. זיי וועלען אייך גוט בעצאָהלען.

— חלילה! ענטפערט ר׳ שמעלקע, געלד — בשום אופן נישט. זעהר אָנגעלעגטע געסט, כ׳לעבען! מיין לוין וועט שוין זיין דאָס, וואָס איך וועל מיט אַזעלכע טייערע אורחים אָבריכטען די סעודה גאַנץ פרעה-ליך, יודישליך. וויין און נאָך אַנדערע משקה: ווישניק, מאַליניק, האָב איך גענוג. פאַר נויט וועט מען קענען נעהמען אַ פּאָר פלעשלעך פונ׳ם פסח׳דיגען. און איהר, ר׳ יוד, טהוט ער אַ זאָג צו דעם אין דער משומערקע, איהר זייט דאָך אַ בעל-העגלה און וועט זיך מסתמא פון אַ גוטען טרונק בראַנפּעז נישט אָבזאָגען. בראַנפען האָב איך גאָר איי-גענטיק.

— בראַנפען!... וואָס בראַנפען?... רופט זיך אָב יענער מיט דער רויטער נאָז, אונטערקומענדיג נעהנטער. אויף בראַנפען בין איך אַ מבין, איינער טאַקי אין דער וועלט.

— זעהר אָנגעלעגט! דאָס האָב איך אין אייער פּנים אַרויסגעזועהען טאַקי באַלד, — זאָגט ר׳ שמעלקע צו דער רויטער נאָז. — איהר זייט מיר זעהר קענטליך... זייט איהר נישט יענער בּרענענדיגער חסיד, מיט װעלכען מיר האָבען אַ מאָל אינאיינעם יום-טוב געהאַלטען ביים אַלטען

זאָל מאריך ימים זיין? יאָ, איהר זייט אויף בראַנפּען אַ מבין, אַ גרויסער מבין, ווי איך בין אַ יוד!... איהר פאַרשטעהט דאָך מיך, וואָס מיט דעם וואָרט „מבין“ איך מיין. דעם ענין פון בראַנפּען, וואוהין דאָס געהט... דער ברען, וואָס דרינען שטעקט, נישט גלאַט פּשוט אַזוי זיך... דאָס פאַרשטעהען נאָר מיר, אַזעלכע ווי איהר, ברענענדיגע, פייערדיגע יודען...

ר׳ שמעלקע האָט געפיהרט זיינע געסט אין שוהל אריין אין מ'ן האָט דאָרט געדאַווענט מעריב. איינער פון די אַלטעטשקע האָט געלייענט די מגילה מיט אַ זיס קול, גאָר מהיה. ביים לייענען: ווי המן הרשע איז דערהויכט געוואָרען, ווי איהם גלוסט זיך דורך פאַלשע מסירות און בלבולים אויס׳הרג׳ענען אַלע יודען, איז דער שפּיצאַסטער ספּאָדיק אונטער־געשפּרונגען און פאַר כּעס געמאַכט אַזאַ קולאַק, אַז ר׳ שמעלקע איז פערציטערט געוואָרען. ער האָט אַ חאַפּ געטאָן געשווינד דאָרט אַ שטעקען פון די לאַנגע חופּה־שטעקענס און דערמיט מיט דעם גאַנצען כּח גע־שלאָגען המן הרשע איבער די טרעפּלעך פונ׳ם בעל־מימר, איהם דעם טויט געמאַכט, און אַז צום סוף האָט געהאַלטען אין דער מגילה בּיי המנ׳ס מפּלה, האָט דער ספּאָדיק געשיינט, געלויכטען, געשפּרונגען און געטאַנצט פאַר שמחה. די אַלטעטשקע האָבען זיך אונטערגעהעטשקעט און געזונגען „שושנת יעקב“ מיט אַ זיס ניגונדיל. די נאָז מיט ווייםפערלעך האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטען און אַ זאָג געטאָן:

— וואָס טויג מיר די מעשיות, איך וואָלט פון אַלע שמחות שוי געוואָלט דערלעבען נעהמען אַביסעל בראַנפּען, טאַקי דאָ באַלד אויפ׳ן אָרט.

דאָ האָט זיך אויך צוהיצט אונזער ר׳ שמעלקע, איז געשווינד צוגעלאָפען צום שמש׳ס שאַפקעלע, אַרויסדערטאַפּט פון דאָרט אַ פלעשיל בראַנפּען, שליש, מיט עטליכע קעלישקעלעך און געמאַכט מיט די פאַר־שווינען לחיים. דער שמש אַליין איז דענסטמאָל נישט געווען, וואָרום אין דעם כּתב מיט איהם איז געשטאַנען בּפירוש אַריינגעשריבען אַ פּונקט, אַז חנוכּה און פּורים האָט ער, ווי אַנדערע, דאָס רעכט אַרומצוגעהן אין די הייזער — אין גלופּסק. אויך איז דאָרט געשטאַנען אַ פּונקט, אַז נאָר ער אַליין האָט דאָס רעכט מאַכען אין קלייזעל אַ מין שיינקעל און שיינקען דאָרט אַ גאַנץ יאָהר בראַנפּען. דערביי האַלטען דאָרט אויך צום פערבייסען רעטשענע קיכלעך, אייער־בייגעל וכדומה אַזעלכע זאַכען, איף וועלכע מען מאַכט אַ ברכה בורא מיני מזונות און מען בעדאַרף זיך דערצו נישט וואַשען

די גאַנצע נאַכט האָט זיך ר׳ שמעלקע משמח געווען מיט די דריי פאַרשוינען. אויף מאָרגען אין דער פריה זענען זיי אַלע געגאַנגען אין וואַסער, נאָר די נאָז האָט נישט געוואָלט געהן.

— ניין, ניין, האָט זי געזאָגט, פע, איך האָב פיינט וואַסער.

— קומט, האָט ר׳ שמעלקע צו דער נאָז געמאַכט, קומט, נישט קשה, אונזער מקוה־וואַסער איז געדיכט, מען קען זי שניידען מיט א מעסער...

בשעת לייענען די מגילה אין דער שוהל האָט דער ספּאָדיק און די אַלטעמשקע געמאַן דאָס איינגע, וואָס נעכטען. נאָך דעם דאַווענען האָט מען זיך געזעצט עסען און טרינקען. נאָך דעם עסען האָט מען זיך גענומען מקיים זיין משלוח מנות, נאָך דעם משלוח מנות האָט מען גע־מאַכט ברכה און נעגעסען המן־קרעפּלעך, המן־טעשלעך, מאָהנדלעך און געטרונקען ווישניק. נאָך דעם ברכה־מאַכען האָט מען זיך ווייטער געזעצט עסען און טרינקען, מקיים זיין די סעודה, מען האָט געגעסען, געטרונקען, מקיים געהוען, געשיכּור׳ט, אויף וואָס די וועלט שטעהט. די נאָז האָט געטרונקען מעהר פון איטליכען. איידער איינער האָט אויסגעטרונקען איין כּוסה, האָט די נאָז אויסגעטרונקען צעהן, געגאָסען זי אויפ׳ן שטיין. בקיצור, מען האָט אַזוי פיעל מקיים געווען, געטרונקען, געשיכּור׳ט, אַז דער קאַבצאַנסקער עולם איז אויף מאָרגען נאָך שושן־פּורים צוריק גע־קומען פון גלופּסק, האָט מען געטראָפען ר׳ שמעלקען נאָך טויט־שכּור. אַז ר׳ שמעלקע האָט זיך אויפגעחאַפּט, איז ער געווען ווי א דולער פאַר גרויס וואונדער: די פאַרשווינען זענען עפּיס ווי אויסגעטריקענט געוואָרען, אין שטוב איז עפּיס א איבערקעהרעניש, קיין זאַך נישט אויף זיין אָרט, וואָס ער זוכט, איז נישטאָ, וואָס ער בעדאַרף, איז ווי אין וואַסער אַריין. ס׳איז איהם א גרויס וואונדער, נאָר ניט צום פאַרשטעהן!...

דער אַלטער, זכרונו לברכה, האָט שפּעטער מגלה געווען דעם סוד זיינע מקורבים, די מקורבים דערנאָך זייערע מקורבים און אַזוי איז עס געגאַנגען פון איין אויער אין דעם אַנדערען, ביז דאָס איז בעקאַנט געוואָרען דער גאַנצער וועלט. יענע פאַרשווינען זענען געווען די גוטע בנופיא, גאָר דאָס גוטע פּעקיל!... די דריי אַלטעטשקע זענען עס געווען די אָבות; דער חאַלאַט אין הויכען שפּיצאַסטען ספּאָדיק — מרדכי, אָנ־געטאָן בבגדי מלכות; די טשומערקע — אליהו הנביא; די נאָז מיט ווייס־פערלעך — דער בעריהמטער שכּור לוט, וואָס שלעפּט זיך נאָך דעם פעטער אברהם אבינו; די דריי טערקען מיט פלימערלעך און פאַר־

מיכלע — מתתיהו כהן גדול מיט צוויי קינדער, אנגעטאן אין הויזן ואשוד. דער אלטער האט געזאגט, אז איידער די גאנצע קאמפאניע איז גענאנגען צו ר׳ שמעלקען, האט זי פריהער זיך געלאזט מעלדען און ביי אידם גענומען רשות, ווארום ר׳ שמעלקע איז דאך זיין חסיד און קאבצאנסק געהער צו איהם. דאס הייסט, געהערען איינענטליך געהער זי צו א פריץ, נאר דעם גראשען מאכט ער.... דאס הייסט, דער פריץ האלט די קיה פאר די הערנער און ער, להבדיל, מעלקט...

ר׳ שמעלקע האט אנגעהויבען פון יענעם יאהר מצליח זיין. סעריל זיין דריט ווייב, נאך גאר א יונגענד, א לעבעדיגס, א ברענענדיגס, וואס ער האט זיי גענומען נאר פאר א בעל-הבית׳טע און שוב אריין, האט מאקי אין ניין חדשים ארום נאך דער מעשה, וואס איז געשעהען, געהאט חנוכה-צייט א יונגעל. דאס איז ר׳ מרדכילע-מתות (אזוי האט דער אלטער געהייסען איהם א נאמען געבען נאך מרדכי הצדיק און מתתיהו החשמונאי). פון דעם ר׳ מרדכילע-פתית איז ארויסגעקומען ר׳ יעקב-אליה, היינטיגע ר׳ יודעל קאבצאנסקערס א פאטער.

קאבצאנסק נעהמט זיך שטארק איבער מיט דער דאזיגער מעשה. סטייטש דארט ביי איהר זענען געווען אזעלכע פארשוינען! ווער שמועסט ר׳ יודעל, דער איז גאר ביי זיך פארריסען, שטאלץ ווי א רוח. א קאטאוועס עפים, זיין זיידע האט אויסגעטרונקען א קעלער ויין, גע-שיכור׳ט מיט לוט׳ן... און טהוט דערפאר גרויסע שידוכים.

אז הערשעלע האט דערנאך די דאזיגע מעשה איבערגערערצעהלט די יונגלעך, איז זי איטליכען שטארק געפעלען. עטליכע יונגלעך האבען נאך עדות געזאגט און זיך געשוואוירען, ווי זיי זענען יודישע קינדער, זיי זאלען אזוי הערען שופר של משיח, ווי זיי האבען עס אליין מיט זייערע אויערען געהערט פון זייערע טאטעס דערצעהלען — און אלע האבען גע-גלויבט, אז דאס איז אמת. צוויי יונגלעך האבען זיך געשפארט איבער לוט׳ס נאז, איינער שרייט, ניין! אזוי האט מיין טאטע געזאגט: רויט, אהן ווייספערלעך. און דער אנדערער שרייט אקעגען: ניין, ניין, מיט ווייספערלעך! מיין טאטע ווייסט בעסער, ער זאגט — מיט ווייספערלעך! עס ווערט א קריעג איבער די טאטעס, וועמעס טאטע ווייסט בעסער, איינער דעם אנדערן גיט אין מאטען אריין. יונגלעך מישען זיך אריין, עס ווערט א געשריי: ווייספערלעך, נישט ווייספערלעך! גלייך ווי עס וואלט זיך געהאנדעלט איבער זעהר א וויכטיגע זאך, שטארק נוגע אין לעבען אריין, אזוי וויכטיג, א שטייגער, ווי יענע זאכען, איבער וועלכע

…ערע געלעהרענטע האָמפּערען זיך אַ מאָל אין זייערע ספרים... מען האָפּט זיך צוליעב דער נאָז אָן פאַר די נעז, מען גיט זיך צוליעב די טאַטעס אין טאַטען אַריין. הערשעלע איז אויך טרוקען נישט אַרוים און געלייזט אַ דראָפּ אויף דער נאָז צוליעב דעם כּבוד פון זיין טאַטען, פאַר וועלכען ער האָט זיך מוסר נפש געווען... ביי דעם טאַטען אָבער איז דאָס נישט אָנגעלעגט געווען און ער האָ… דעם געטרייען זוהן פאַר דעם דראָפּ אויף קידוש השם גוט טאַקי אויסגעשי…עט אַזוי:

— פע, דיינע מיאוסע געננ!... אַלץ דיינע מעשיות, דיינע נאַרישע, יונגעלשע מעשיות!..

דאס זיבעטע קאַפּיטעל.

דער דלות האָט אין קאַבצאַנסק געשוווישטשעט נאָר אַ שרעק אין די יודישע קינדער דאָרט זענען געזעסען מיט פאַרלעגטע הענד, גאָרנישט צו טאָן — און גאָרנישט טאַקי צו קענען, נעבעך, טאָן — ווי דעם דלות אַרויסצוטרייבען. מען פלעגט, צונויפקומענדיג זיך אינאיינעם, אין בית-מדרש אונטער'ן אויווען, נאָר אַלץ אָכצען און קרעכצען: נישט די וועלט, וואָס אַ מאָל, נישט דאָס, וואָס פאַרצייטען!... אַ מאָל איז געווען טע-טע-טע! און היינט — עט... וואָס אַ מאָל איז געווען אַזוי, איז היינט נאָר אַזוי... דאָס אייגענע, דאַכט זיך אין פלוג, און פאָרט אַ גרויסע נפקא-מינה. פאַרצייטענס זענען מענשען געווען מענשען, יודען — יודען און געשעפטען — געשעפטען... און היינט, משטיינס-געזאָגט, וואָס?... ביים אויסלאָזען דעם „וואָס?" האָט מען געוועהנטליך געקוקט איינער דעם אַנדערען אין די אויגען אַריין, שווייגענדיג שטיל, און געוואַרט הערען אַ תירוץ אויף דער קשיא „וואָס"? — איינער האָט געקראַצט, געריבען דעם שטערען, געטראַכט און האָט דערנאָך געעפענט דאָס מויל און — אַ גענייץ געטאָן. דער אַנדערער האָט, אָננעהמענדיג זיך ביים בערדיל מיט אַ צוגעמאַכט אויגעל, אַ מאַך געגעבען מיט דער האַנד און עפּיס ווי פאַר זיך געבעקעט: עט... וויים-איך!... יענער האָט, אויפהייבענדיג זיך פונ'ם אָרט, אָנגעשפּאַרט ביידע הענט מיט אויסגעשפּרייטע פינגער אויפ'ן שטענדער, זיך צושאָקעלט און געמאַכט: איך וועל אַייך דער-צעהלען, הערט איהר, היינט איז טאַקי נאָר, פאַרשטעהט איהר מיך, משיח-צייט. — מיט דעם ענטפער זענען געוועהנטליך אַלע צופריעדע געווען. איטליכעס צופלאַקערען זיך דערביי די אויגען און מען טהוט זיך

אַ נעהם צום שמיעס וועגען דעם דאָזיגען ענין, אָנגעהויבען האָט זיך עס שטענדיג דערמיט, אַז דאָס היינטיגע זעקס=טויזענדיגע יאָהר איז גאָטס פרייטאָג, נאָך דעם חשבון איז אַצינד ערב שבת נאָך האַלבען טאָג און שוין דאָ אַלע סימנים, אַז משיח געהט, משיח וועט באַלד קומען: די טויערען פון פרנסה זענען צוגעשלאָסען, אין קעשענע נישטאָ קיין פרוטה; ארץ=פּיאַסקע עזות פּנימער זענען היינט צווישען יודען שרעקליך פיעל; יונגלעך האַלטען זיך פאַר גרויסע לייט, פּריצים; אַ ריק, זאָגט בייכיל מיינט, אַז אַלע חכמות — אַ כּפּרה פאַר זיינס אַ בויך=סברא... צרות און גזרות קומען מיט איטליכען טאָג און עס שמעקט שוין מיט דער מלחמה פון גוג=מגוג. איבער גוג=מגוג לענט מען אַנידער אַ ברייטען שמיעס, עס פאַלען איבער איהם אַלערליי דעות. איינער מהוט אַ נעהם דעם בעקאַנטען ספר „אבקת רוכל“, טיטשעט מיט דעם פינגער און לייענט הויך פאַר אַלע דעם זיבעטען צייכען דאָרט, אַזוי:

„האות השביעי, דער זיבעטער צייכען, הקדוש=ברוך=הוא וועט דער וועלט אַ מופת. מען זאָגט, אין רוים איז דאָ אַ מירמעלשטיין, וואָס זעהט אויס ווי אַ בילד=שענע נקבה, אַ מכוערת, און דאָס איז גאָטס אַרבייט, ער אַליין האָט זי אַזוי בעשאַפען. קומען די רשעים צו דער מירמעלשטיינענער יפהפה, ומחממין אותה ושוכבים אצלה, און מאַכען מיט איהר קוצעניו=מוצעניו. זי ווערט מעוברת, והיא מתבקעת, און סעקט אַ קינד מיט דעם נאָמען אַרמילו"ס דער שטן, וועלכען די אומות רופען אַנטיקרי"שטו. ער איז אומגעלומפּערט גרויס: צוועלף איילען לאַנג און צוועלף איילען ברייט. די אויגען רויט, האָר — גאָלד געפאַרבט מיט גרינע פּיאַטעס און צוויי האַלז=און=נאַקענס. דער דאָזיגער מין פאַרשווין גיט זיך עס אויס דער וועלט פאַר משיח'ן, געהט און נעהמט איין מדינות. באותה שעה, דערנעמט זיך אַל יקום נחמיה בן=חושיאל, שטעלט זיך איהם אַקעגען נחמיה דער זוהן פון חושיאל (דאָס איז משיח בן יוסף!) מיט דרייסיג טויזענד גבורים פונ'ם שבט אפרים און אין דער דאָזיגער מלחמה ווערט נחמיה בן=חושיאל דערהרג'עט, און אַזוי געהט שלים=שלימזל ביז דעם אַכטען צייכען. — האות השמיני יעמוד מיכאל, וועט אויפשטעהן דער מלאך מיכאל און בלאָזען שופר, דריי תקיעות. ביי דער ערשטער תקיעה ווייזט זיך משיח בן=דוד מיט אליהו=הנביא, פאַרנעהמט די צדיקים און נאָך יודען צוזויפגעלאָפענע, וואָס בלאָנקען זיך אַרום אין דער מדבר און פיהרט זיי קיין ירושלים. גאָט רעגענט

מיט פייער און שוועבעל און האָגעל און דערהרג'עט ארמילו"ס הרשע
ביי דער צווייטער תקיעה, אין דעם נײַנטען צייכען, שטעהען די טויטע
אויף לעבעדיג פון די קברים. משיח בן־דוד לאָזט זיך אַוועק צונויפנעהמען
די איבעריגע יודען אין אַלע עקען וועלט. פריצים טראָגען די יודעלעך
אויף די פלייצעס און ברענגען זיי אַ מתנה צו גאָט, קיין ארץ־ישראל...
ביי דער דריטער תקיעה, אין דעם צעהנטען צייכען, ענטפלעקען זיך די
עשרת השבטים מיט די בני משה, רויטע יודעלעך, גאָר אָהן
אַ צאָהל. יודעלעך לעבען, זיצען זיך אין הויכע ספּאָדקעס אויף די
קעפּ מיט פּערלעגטע הענד, קוקען און האָבען הנאה פון דער לויטערער
שכינה..."

קאַבצאַנסקער יודען שמעלצען זיך, הערענדיג נעבען אוויזען, עס
צושפּיעלען זיך זיי די געבליטען, ווערען ביי זיך שטאַרק, זענען גרייט צו
נעהמען פּיילענבויגענס און לויפען אין דער מלחמה... מען פאַרגעסט
אויך נישט די גרויסע סעודה פונ'ם לויתן און דעם שור הבר מיט דעם
יין המשומר. רבה בר בר חנאָ'ס פּעטע גענזלעך, פון וועלכע עס רינט
שמאַלץ, ווערען אויפגעגעבען צום ברילליאַנטענעם טיש אויף גין־גאָלדענע
פּאָלימעשקעס. צדיקים עסען, טרינקען און לעקען די פינגער. — מיינע
הונגעריגע קאַבצאַנסקער יודען בעלעקען זיך, עס געהט זיי איבער די
סמאַהע, מען הערט, ווי עס בורטשעט זיי אינוועניג אין בויך און זיי
קראַצען, קראַצען זיך, נעבעך... מען לענט אַוועק פאַר צדות דעם
לויתן און מען נעהמט זיך לעת־עתה צו דער פּאָליטיקע, צו דעם גאַנצען
ענין פון טכסיסי מלחמה, אין וועלכען זיי האַלטען זיך פאַר גרויסע
בריות און מהוען דרינען אויף פּשט'לעך גאַנץ שכל־דיג. די גאַנצע
לאַנד־קאַרטע איז ביי זיי אויסגעמאָלט אויף דער האַנד. און בשעת בעריל
מיט זיין קאָמפּאַניע שטעלען אוים אויף דער דאָלאָניע קורה'ס חיל, אויף
די פינגער דעם תוגרם, צווישען זיי ביידע, אויף דעם קוה חיים, אַ ים,
אָדער דעם פּריט און עס קעהרט זיך אַ וועלט, איז לייזער מיט זיין
קאָמפּאַניע שטאַרק בעשעפטיגט מיט די שרים זייערע דאָרט, אין הימעל,
אויסווייזענדיג בפירוש פון רש"י, אַז קיינער פון די מלכיות האָט נישט
די מפּלה דאָ אונטען, ביז עס פאַלט נישט דער שר זיינער דאָרט אויבען.
בעריל וויל שוין צומאַכען די פינגער אַזוי, אַז דער תוגר זאָל אומקומען,
אַריינפאַלען אין ים.

— ניין, בערעלע! שרייט איהם לייזער, אומ:יסט דיין מיה, די
עם־הארץ איינער! פאַלען מוז גאָר דער שר של אדום, אַזוי, גראָבער

יונג, שטעהט געשריבען. אז מען ווייסט נישט, בעדארף מען שווייגען און זיך נישט מישען...

בערלען פארדריסט עס זעהר שטארק און וואס לייזער זאל פון אצינד אָן נישט עפּיס זאָגען, שרייט ער, איהם אויף צו להכעיס, אלץ פארקעהרט. למשל, ווען די צייט איז געקומען איבערצוצעהלען די קאסע פון געוויסע נגידים און לייזער האָט זיך גענומען נעשמאַק צום עסק, האָט געשאצט על פי יושר ר׳ איצע גלופּסקערס פארמעגען אין צוויי מיליאָן און ר׳ קלמן׳ס פארמעגען גאָר אין אָנדערטהאלבען מיליאָן קערבלעך, איז בערלען אויסגעקומען צו שאַצען דוקא פארקעהרט, נישט אזוי ווען טרעפען דערמיט ר׳ קלמנ׳ען, ווי לייזערן, און דערפון איז א מאָל ארויס מיאוסע זאכען. א טייל האָבען געהאלטען מיט לייזער׳ן, א טייל מיט בערלען. מען האָט זיך געדונגען, געהאמפערט, געווערטעלט: וואס איז, עפּיס געלט-שמעלט?! ישרנים פלעגען זיך אריינלעגען אין שלום אריין: פּאַלגט אונז, ניט נאָך בערלען אויף ר׳ קלמנ׳ען, וועט ער אייך נאָכגעבען אויף ר׳ איצען.

— מה רעש? האָט איינער געמאכט א פּשרה: ר׳ איצע האָט א מיליאָן זיבען הונדערט-פופציג-טויזענט און ר׳ קלמן אויך אזוי פיעל, א מיליאָן זיבען הונדערט-פופציג-טויזענט קערבלעך. מיר דאַכט זיך, ס׳איז גאַנץ אָרענטליך, ביידע צדדים קענען צופריעדען זיין. לייזער און בעריל בעדארפען שטעלען משקה, עס קומט פון זיי בראנפען.

— קוילעט אונז דאָ פּאר א גראָשען, שרייט לייזער מיט בערלען אין איין אָטעם, מיר האָבען אָסור נישט קיין פּרוטה.

— עט, האָט מען געענטפערט, נישקשה, דער שמש וועט באָרגען, גיט איהם נאָר א משכון...

אז ס׳פלעגט קומען צו רעד פון ר׳ יודעל קאבצאנסקער, האָט איטליכער געמאכט א מינע מיט א ערענסט פּנים. אלע האָבען געזאָגט פּה אחד, ער איז נישט אזוי רייך, ווי אָהן עין-הרע א מוצלח. נאָר פאר וואס איז ער נישט אזוי רייך, ווי א מוצלח? אָט דרינען האָבען זיך געטיילט די מיינונגען. א טייל האָבען געזאָגט, אז אליהו הנביא האָט דענסטמאָל, דענסטמאָל געשיקט דעם זיידען ר׳ שמעלקען משלוח-מנות א יערבען ביטעלע מיט א פעניגיל, פון דעם ביטעלע לאָזט זיך קיינמאָל נישט אויס, אין איהם איז שטענדיג דאָ נאָר אזוי פיעל געלד, וויפיעל עס קען אריין, נישט מעהר, נישט וועניגער. ווידער א טייל האָבען געזאָגט:

— ניין, אליהו הנביא האט געשיקט משלוח מנות ר׳ שמעלקען נאר א ווינשפינגערל מיט דעם שם המפורש. ער האט אבער אנגעזאגט, ער זאל ווינשען נאר אזוי פיעל צו האבען, וויפיעל ער בעדארף.

— עט! האבען יענע מיט א קנייטשעל געמאבט, עט און נאך א מאל טאקי עט!... ווען אפילו אזוי — וואלט דאך ר׳ שמעלקע ביים חינשעניש מיט דעם ווינשפינגערל, אז עס האלט שוין ביים ווינשען, געקענט ווינשען, אליהו הנביא זאל איהם ווינשען, אז ער זאל מעגען ווינשען, וויפיעל ער ווינשט זיך צו־ווינשען!... אוי, אוי, מיר זאלען עס נאר האבען ווינשפינגערלעך, חייסען מיר שוין, וואס עס וואלט געווען!...

— אח־ח־חא! — האט מען געקרעבצט, שלעכט ארום און ארום. איין מיטעל טאקי נאר א ווינשפינגערל. וואס זאלען מיר טאן? אויף פרנסות. חאטש צעריים זיך, שונאי ציון, וועט דיר גאר נישט העל־פען... היינטיגע צייטען צו לעבען, ווי־ס׳איז צו דערהאלטען די נשמה, בעדארף מען האבען ריינע נסים...

דאָס אַכטע קאַפּיטעל.

אונזער הערשעלע, וואָס האָט שוין געוואוסט, נעבעך, דעם טעם פון נויט, וואָס דאָס יונגע בלוט זיינס איז נאָך געווען זודיג-היים, וואָס די דערקוועטשטע נשמה זיינע, אַזוי פריה פאַר דער צייט, האָט זיך, ווי אַ געפאַנגען פייגעלע אין דעם שטייגיל, געשלאָגען, נעבעך, אַרויסרייסען זיך פון דער קלעהם אין דער פרייער וועלט—ער, הערשעלע, האָט זיך אָנ-געחאַפּט אין דער ווינשפינגערל מיט אַלע זיינע געדאַנקען און עס גענומען אויף זיינע כלים. כ׳לעבען, רבונו של עולם, האָט ער ביי זיך געטראַכט, פאַר וואָס זאָלען טאַקי, גאָר אָהן קאַטאָוועס, יודען, נעבעך, נישט האָבען אַזעלכע מיני ווינשפינגערלעך? פאַר וואָס אַמאָל, אַז ס׳איז געווען דיין גוטער ווילען, האָסט-דו דייגע קינדער ישראל געגעבען מן אין דער מדבר, פייגעלעך, טויבען זענען געפלויגען אין מויל אַריין און פון אַ שטיין האָט זיי געפלייצט וואַסער צו טרינקען! לאָז זיך דאַכטען, אַז היינט זענען יודען אויך אין דער מדבר צווישען שלאַנגען, עקדישען און דעם פּיפּערנאָטער. — אַך, ווי שען זיין קינדערשער שכל האָט איהם אויסגע-מאָלט אַזאַ פינגערל, וואָס אַז מען זאָגט: פינגערל, פינגערל! איך ווינש דאָס, איך ווינש יענס, האָט מען דאָס, וועלכעס מען ווינשט, גאָר אָהן מיה, אָהן קאָפּדאַרעניש. אַ תענוג, כ׳לעבען! אין מעשה-ביכלעך האָט ער בעגעגענט זעהר פיעל וואונדערליכע זאַכען, וואָס זענען געשעהען אויף דער וועלט דורך צויבער, דורך שמות און ווינשפינגערלעך. ער האָט געלייענט, אַ-שטייגער, ווי איינער איז אַמאָל געפלויגען רייטענדיג אויף אַ רוח איבער טאָלען און איבער בערג, איבער וועלדער, איבער פעלדער ביז ער איז געקומען ערגיץ אויף אַ קעמפּע. אויף דער קעמפּע שטעהט

א בריליאַנטענער שלאָס, א פּאַלאַץ מיט הונדערטער חדרים. אַרײַנקומענדיג אין פּאַלאַץ, זעהט ער: גילדענע טישען זענען געגרייט מיט די טײַערסטע קרעדענצען און מען זעהט נישט קיין לעבעדיגע מענשען. נעהמט דער בחור אַרויס זײַן ווינשפינגערל און מאַכט: פינגערל, פינגערל! איך וויל עסען, איך וויל טרינקען. דאָס וויל איך, יענס וויל איך, וויל, וויל און וויל. — קומען עס אַרײַן באַלד פּרינצעסינס, בת-מלכות, אײנע פון דער אַנדערער שענער, גאָר מחיה, אײנגעטונקט אין פּעריל, אין דימאַנטען, אין גאָלד, אין זילבער און טהוען זיך א נעהם צום בחור. עס טהוט פּלוצלים א זעץ א שאַרפע קאַפּעליע, מען פיהרט דעם בחור לעבעדיג מיט א מאַרש אין א מירמעל-שטײנענער באָד. וואו ער גלײַכט זיך אויס די בײנער. דערנאָך הויבט זיך אָן א מאָהלצײַט מיט גילדענע יויך, מיט דעם טײַערסטען ראָזינקעס-ווײַן. מײנער איז נישט פויל, עסט טרינקט, טהוט זיך וואויל. אַזוי געהט עס ווײַטער, ווײַטער און ווײַטער... דאָס ווינש-פינגערל איז איהם ווי א טשוואָק געזעסען שטיף אין קאָפּ, שטענדיג וועגען דעם צלץ געטראַכט, און ס׳איז איהם אין שלאָף אפילו פונ׳ם זינען נישט אַרויס.

דאָס וואָס א ווינשפינגערל איז דאָ, ס׳איז דאָך א געװיסע זאַך, און ער האָט דרינען הײליג געגלויבט, וואָרום אַזוינס האָט ער דאָך געהערט אויך פון זײַן טאַטען. א טאַטע ווײסט... סטײַטש, פון וואַנען האָט ער דען געהערט יענע אַלע מעשיות פון יענער וועלט, פון אַלסדינג, וואָס קאָכט זיך אין גיהנום, אין גן-עדן, פון מלאכים, בעלי-שמות, מכשפים, שדים און רוחות, ווען נישט טאַקי פונ׳ם טאַטען. הײנט ווען ער זאָל נישט גע-וועהן גלויבען אין „נרונט" אַרײַן, אין דעם אני מאמין, אַז א טאַטע ווײסט", מאָס-זשע וואָלט געוואָרען, חלילה, פון זײַן ביסעל יודישקײט??...

כל-זמן הערשעלע איז נאָך געווען א יונגעל, פלעגט ער אַלץ טראַכטען, אַז ווען ער זאָל נאָר האָבען א ווינשפינגערל, וואָלט ער זיך געוואונשען א וואַרעמע, פרישע בולקע מיט א ראָסעלפלײש און א פעטען קוגעל גאָר אין מיטען דער וואָך, ווײַל דענסטמאָל פלעגט עס זעהר אָפט לײַדען הונגער, ניט פאַר יודען געדאַכט, און קײן בעסערם פון אַזעלכע מאכלים איז דאָך אויף דער גאַנצער וועלט מעהר שוין נישטאָ. אויך וואָלט ער געוואונשען, אַז אַלע מלמדים און חדרים זאָלען, אינאײנעם מיט די סידורים טאַקי, פערשוואונדען ווערען מיט דעם רויך, ער זאָל פון זײ טאַקי, רבונו של עולם, קײן זכר נישט בלײַבען, ווײַל אָנקוקען האָט ער נישט געקענט דעם חדר און דעם מלמד זײַנעם, דעם רוצח. פון דער

מיזיקע וואָלט ער זיך געוואונשען אַ גוטען שופר-בלאָזער און אַ קאַטערינשטשיק, ווייל פון קיין אַנדערע מוזיקע, חוץ אַ שופר אַ גאַנץ חודש אלול און אַ קאַטערינקע, וואָס איז אויף עטליכע טעג פערוואָרפען געוואָרען אַ מאָל אין זיין שטעדטיל, האָט ער נישט געהערט. — שפּעטער, אַז ער איז עלטער געוואָרען און אָנגעהויבען צו פיהלען אַנדערע מיני בעדערפנישען, האָט ער אויך געהאַט אַנדערע מיני ווינשעניש. דענסטמאָל וואָלט ער זיך געוואונשען אַ בת-מלכה, אַ פּרינצעסין, אַ שטוב מיט אַ בעל הבת'ישקייט, עטליכע ציגען מיט אַ צוויי-דריי בהמות.

יי בת-מלכה האָט אונזער הערשעלען זיך דענסטמאָל געמאָלט אין דער געשטאַלט פון ביילען, אַ יאָדערדיג מיידעל, אַ דיקס, קורץ געוואַקסען מיט רויטע פּולע באַקען, אַ פערריסען נעזיל און שוואַרצליכע-ברענענדיגע אויגען.

איהר טאַטע בן-ציון צביה'ס — אַ גלעזער און דערביי טאַקי שוין אויך אַ שטיקעל אַרכיטעקטער, נישט אַזאַ מייסטער מיט דער האַק, ווי אַ מבין—האָט געהאַט זיין איינענע שטוב, די דריטע פון הערשעלעס טאַטענס הויז, און ווי דער שטייגער אין יודישע שטעדטלעך, איז אַ נאָהענטער שכן אַ איינענער מענש, געהער צו דער משפחה און מאַכט אוים מעהר ווי אַ לייבליכער קרוב אין די גרויסע שטעדט. קליינשטעדטילדיגע שכנים ווייסען איינער ביים אַנדערען אַ מינדסטע זאַך, וואָס מען רעדט, וואָס מען קאָכט וואַרמעס, איטליכם פּיצעלע, וואָס טהוט זיך אין שטוב. איינער דעם אַנדערען קוקט-נאָך, צאַטעוועט ווי אַ שפּיאָן. מען קריגט זיך, זידעלט זיך און מען בעט זיך איבער, ווידער אויף דאָס-ניי צוקריגען זיך. שכנות קריכען איינע צו דער אַנדערער נאָך אַ קויל פייער, לייען אַ האַקמעסער, אַ ריבאייזען, אַ כשר-שטיין, אַ פאַרעווען טאָפּ, אַ וויקשעפּיל און אַ איי אויף חלה-שמירען, האַלטען זיך אַ עצה, אויף וויפיעל אייגלעך אָנצוהויבען די פּיאַטע, ווען אָבצולאָזען און פערשליסען דעם זאָק, פאַרהערען זיך אין איינגעמאַכטס-פּרעגלען פון אַגרעסען, און אויספלעכטען דעם פּורים-קוילעטש און אָבצוויקלען די קישעלעך. טראָגען איינע צו די אַנדערע וויזען אויף חידושים דעם המנטאַש אויף פּורים, דעם קניש און דעם פיינקוכען אויף שבועות; איינע חינשט דער אַנדערער: דערלעבט איבער אַ יאָהר אין פיעל גוטס מיט דעם מאַן און די קינדער! טראַכטענדיג אַ מאָל אין האַרצען: פּוקע זיך, שלימזלניצע, נעהמען זאָל דיך דער רוח!...
הערשעלעס מאַמע און ביילעס האָבען געלעבט צווישען זיך ווי נאָהענטע שכנים, און הערשעלע אַליין איז קינדוויז שטאַרק חבר געווען מיט ביילע'ן: בלענען לויפען, שפּילען זיך אין זשמורקעס מיט נאָך חברים און חבר'טעס,

פאנצען, שפרינגען בארפיסערהייט נאך א רעגען אין די קאליזעס און זינגען ביידע, האלטענדיג זיך ביי די הענטלעך, דאס בעקאנטע לידעל,

„א זון מיט א רעגען,
די כלה איז געלעגען.
וואס האט זי געהאט?
א יונגעלע.
ווי אזוי האט עס געהייסען?
משה'לע.
וואו האט מען עס געוויגט?
אין א וויגעלע.
וואו האט מען עס בעגראבען?
אין א גריבעלע".

ביילע פלעגט א מאל אין שפאס אנשטאט משה'לע זאגען: „הערשעלע", און הערשעלע פון זיין זייט האט אנשטאט „די כלה" געזאגט אויף קאפאוועס: „ביילעניו"... ביילע פלעגט קענען דערצעהלען מעשיות פון גזלנים, מכשפים, מכשפה'טעס און פון א רב מיט א רביצין. הערשעלע פלעגט אויסהערען איהרע מעשיות, קוקענדיג איהר אין מויל אריין מיט גרויס פערגניגען און גארנישט. — ביילע איז פאר איהם געווען דאס אייגענע וואס פייטיל, מאטיל און נאך אנדערע חברים. נאר שפעטער א ביסעל, אז הערשעלע איז שוין א גמרא-יונגעל, הויבט ער פלוצלים, פון דער העלער הויט, אן פאר איהר זיך צו שעהמען, אליין נישט רעכט צו וויסען פאר וואס, פאר וועז? גארנישט, גלאט אזוי, ער שעהמט זיך... ער האט צוגלייכער צייט זיך געשעהמט, אויך טאקי שטארק חשק געהאט צו איהר, האטש פונדערווייטענס אנצוקוקען זי. און ווען ס'איז אמאל אויס-געקומען צונויפקומען זיך מיט איהר איינאיינעם, פלעגט ער רויט ווערען און אראבלאזען די אויגען. זי האט אויף איהם קוקענדיג אויך אנגעהויבען זיך צו שעהמען און ביידע האבען געזוכט איינער דעם אנדערען ווי מעגליך אויס-צומיידען. נאר וואס מעהר ער האט זי אויסגעמידען, האט איהם אלץ מעהר דאס הארץ זיינס צו איהר געצויגען, איהר קול האט איהם ליעב-ליך געקלונגען אין די אויערען. איהרס א ווארט פונדערווייטענס איז איהם זיך צוגאנגען אין אלע אברים. קיין בעסערע, קיין שענערע פון איהר, האט זיך איהם געדאכט, איז אויף דער גאנצער וועלט נישטא. ער האט שוין געוואוסט דענסטמאל פונ'ם לערנען, אז קוקען אויף א אשה און טראכטען פון איהר, איז א גרויסע עבירה. נאר וויל ער האט עס גע-

מאוסט, דעריבער טאַקי האָט זיך איהם ערשט נעגלוסט; ווייל ער האָט
געלערענט, אַז דאָס איז אַ עבירה, דעריבער טאַקי האָט עס איהם, ווי
אויף צו להכעיס, שטאַרק געצויגען דווקא אויף ביילען צו קוקען, און
ווייל דאָס איז געוועהן אַ געהאַפּטער קוק בגנבה, נישט גאַנץ פריי, ווי
פריהער, דעריבער האָט ער טאַקי עפּיס געטראַכט... געטראַכט און זיך
געשעהמט. — אַז הערשעלע האָט, רייבענדיג זיך צווישען קאַבצאַנסקער
לייט, איבערגענומען ביי זיי דעם שטייגער פון ווינשען אינאיינעם מיט
דער מעשה פונ׳ם ווינשפינגערל, האָט ער זיך געוואונשען אַ בת־מלכּה.
דאָס הייסט — ביילען.

דאָס ווינשעניש אין קאַבצאַנסק איז געוועזן איינע פון די גאַנץ גע־
וועהנטליכע בעשעפטיגונגען, צו אונטערהאַלטען זיך און פאַרברענגען
דערמיט אַביסעל די צייט — אַ בעשעפטיגונג, וואָס איז געקומען פונ׳ם
שטענדיגען ליידען מאַנגעל אין די נייטיגסטע בעדערפנישען און פונ׳ם
לעדיג זיצען אָהן פּרנסה. אַזוי ליגט שוין בטבע פונ׳ם מענשען: „דאָס
וואָס געהט אָב, געהט נישט ארויס פונ׳ם זין, מען באַגיטיגט זיך חאָטש
מיט דעם טראַכטען דערין“... „האָפנונג און ווינשעניש איז דער נויטס
מלאכה, דאָס משוגע זיין איז פאַר וואוילטאָג און הצלחה“. אַזעלכע
גרויסע בריות אין דעם ווינשען, ווי קאַבצאַנסקער יודען, זענען נישטאָ
אויף דער גאַנצער וועלט: פרייע, לעדיגע צייט האָבען זיי גענוג, אין צרות
זענען זיי, ברוך השם, אויך נישט זשעדנע, הײנט וואָס־זשע איז דאָ פאַר
אַזאַ וואונדער, אַז אין דעם ענין ווינשעניש האָבען זיי דערגרייכט אַזאַ
הויכע מדרגה מעהר פון אַלע לייט אויף דער ערד! וואָס נאָר עפּיס אַ
שמיעס, איז ביי די קאַבצאַנסקער באַלד אַ ווינשעניש. לאָמיר אָנחאַפּען,
למשל, דאָס, אַ שטייגער: שמיעסענדיג פון ים אוקינוס קען זיך איינער,
פאַרגינען צו־ווינשען: אַזוי פיעל געלד זאָל איך האָבען, וויפיעל זאַמד
אויפ׳ן ברעג זיינעם אַרום און אַרום! — עט, מאַכט דער צווייטער, דער
גאַנצער ים זאָל זיין טינט און איך זאָל האָבען אַזוי פיעל, וויפיעל, מ׳קען
וואָלט מיט דעם טינט געקענט אָבחתמנען טראַטעס, איטליכע אויף טוי־
זענט קערבלעך!... — און איך, ווינשט דער דריטער, אויפחייבענדיג מיט
אַ זיפצעלע די אויגען צום הימעל: ביידע זאָלט איהר שטאַרבען, רבונו
של עולם, און איך אַליין זאָל אייך ירשה׳נען... גוט צוברענגען פלעגט
מען געוועהנטליך די זמעדיגע ליכטיגע אָוועטען. עס וועט גאַנץ גענוג
זיין אויסצומאָלען דאָ אַ קאַרטינקע פון איין אָזענט אַזעלכען:

אין די הייזער ברענט נישט קיין ליכט. מיר און טויער זענען

אָפּען. מען עסט וועטשערע פאַר דער לבנה. נאָך דער וועטשערע שיטען זיך, ווי די מורעשקעס, אַרויס פון די הייזער: מאַנסבילען אָהן קאַפּאָטעס, אין די אײנע טלית־קטנ׳ס, ווײבער צושפּילעט, נאָר אין די אונטערשטע קליידלעך, קינדער אויסגעטאָן האַלב נאַקעט. שכנים אַ גאַנצע קופּע לעגען זיך אוים אין דרויסען, יונג און אַלט, קינד און קייט, אַלע אינאײנעם. נילדענע פּאַסען פון דער לבֿנה שלאָגען זיך דורך ערגיץ צווישען דעכלעך, ציהען זיך איבער קעפּ, איבער פּים אין דער קופּע מענשען, קריכען ווײטער, ווײטער, טאַנצענדיג אויף ווענט, אויף פּלײטען און ווײזען אָן דאָ אַ קאַץ, וואָס דראַפּעט זיך, ניסטערט אויף אַ דאַך, דאָרט קיה אויסגעשטרעקט אויף דער גאַס, מעלה־גרה׳ן, אונטערשמײסענדיג זיך פּאַמעליך מיט די ווײדלען אין קײכען, זיפּצען מיט אַ חריפּ, עפּים ווי פּונ׳ם בויך.— די ערשטע עטליכע מינוט איז איטליכער בעשעפטיגט מיט זיך, מען גענִיצט, סלוקערצט, מען טרײבט פליי און מען קראַצט זיך. ווײבער הויבען דערווייל אָן דעם שמיעס וועגען דער הײנטיגער וועטשערע, איטליכע מיט איהרס: בײ דער זענען די שטשיפּקעס בע׳טעמט געוועזען אַזוי, אַז דער מלכות האָט עס געמעגט עסען; בײ יענער איז דער אַרבעס צוקאָכט געוועזען ווייך, ווי מאַרך, אַז מען האָט געלעקט די פינגער. אײנע דערצעהלט דאָס גרויסע גליק, וואָס זי האָט געטראָפען: פאַר אַ גראָשען האָט זי געהאַנדעלט אין מאַרק אַ מציאה — אַ רעטיך, גרוים ווי דער קאָפּ, פון וועלכען מען האָט גענוג געגעסען אין דער פריה, אויך אַצינד אויף דער נאַכט און ס׳איז נאָך איבערגעבליבען אַ היבשע שטיק אויף מאָרגען, מען זאָל לעבען און געזונט זיין! אַלע רעדען הויך אויף אַלערלײ דינע, קוויטשעדינע קולות. די מאַנען ברומען לעת־עתה אונטער, מישען זיך אַריין נאָר, ווי פון יוצא וועגען, גלאַט אַזוי מיט אַ וואָרט. זײ לעגען זיך דערנאָך מיט דעם בויך אַרויף און, פערקוקענדיג זיך אויף דעם אויסגעשטערנטען בלויען הימעל, נעהמט מען זיך געשמאַק שמיעסען, וואָס טהוט זיך אַזוינס דאָרט אויבען. די לבנה ווייזט זיך אויפ׳ן אָרט, וואו דער עולם ליגט: מען קוקט אין איהר אָן די ליכטיגע צורה פון יהושע און איטליכער מאַכט: אוי, אַ נאָז מיט אויגען!... איציק און בערל, וואָס האַלטען זיך פאַר שטיקלעך שטערנזעהער, חקרנים, טײטען מיט פינגער אויף דעם „אלף־בית“ פון די שטערען און האַמפּערען זיך וועגען דעם „תיו“ און „חית“. דער איבעריגער עולםטהוט צוליעב זײ בײדע. איטליכען פון די צווײ חקרנים, וואָס טײטעלט איהם מיט אַ פינגער, ניט מען נערעכט, שווערענדיג זיך: יאָ, אמת טאַקי, איך זעה, זעה, ווי איך בין אַ יוד!

— אי, אי! צושרייט זיך שטאַרק פערוואונדערט אַ יוד, עפּיס אַזוי פיעל שטערען דאָרט, דאָרט איז די געפלעקטע, ווייסליכע פאַסען, אַנגעזעצט ווי מאָהן! אַזוי פיעל רענדלעך ווינש איך מיר צו האָבען...

— נעהט שוין, נעהט! — מאַכט דער אַנדערער, — איך לאָז פאַר העלוועלער, פאַר איטליכם שטערענדיל אַ קאָפּיקע.

עס געפינען זיך בעלנים אויף נאָך וועלוועלער, צוויי, פינף. צעהן פאַר אַ גראָשען, און בשעת יודען טאָרגעוון זיך דאָ אַזוי, רעכענען, צעהלען, לאָזען אַראָב די מקחים און וואַרפען דעם קורס פון די שטערען, זיצט דאָרט אין דער זייט איינער עפּיס אַ לץ, דרשה'ט און זאָגט גלייכע ווערטלעך. די ווייבער אַרום איהם שרייען קלאָמפּערשט: פע, גענוג! פאַר־שטעקענדיג זיך די אויערען, הערען זיך אָבער זעהר גוט צו און קייכען פאַר געלעכטער... קינדער זיצען אויך נישט לעדיג, קיצלען זיך, דער־לאַנגען איינער דעם אַנדערען אַ קלאַפּ, אַ שנאָל אין דער נאָז הינטען אַרום. דער פון דער נאָז טהוט אַ קוויטש, יענער פונ'ם שנאָל מאַכט זיך צום תם, נעבעך, גאָר אַ צדיק אין פעלץ און בייזערט זיך קלאָמפּערשט: שאַ, שאַ! מאַמעס שילטען די קינדער, בענומען זאָלען זיי הלוואי ווערען, און אַגב טאַקי זיי מכבד מיט אַ קניפּ. די טאַטעס וואַרפען אַוועק די טאָרגעס און פאַלען פלוצלים פונים הימעל אַראָב אויף דער ערד. דעם האָט אַ זשוק זיך אַריינגעפּלאָנטערט אין באָרד, יענעם אין די פאות, דעם דריטען קריכט עפּיס אונטער'ן העמד דאָרט אויפ'ן רוקען. אַ רויטע קוה, אַ פרעסערין, פון וועלכער עס האָט זיך אָבגעטאָן דער שלאָף, פערקריכט, בײַם שטשיפּען גראָז, אין דער זייט גאַם ביז צו דער גאַנצער עדה יודען, דרעהט זיך צו זיי אוים מיט דעם הינטען, מחילה, און פיהרט זיך עפּיס אויף פע, נישט מיט דרך־ארץ. אַלע זידלען זי מיאוס אָב, טרייבען זי און שרייען: היידאַ! אין איין קול. זי דרעהט זיך געשווינד אוים פון יודישע הענד און לויפט אַ הין אין איהר רוה אַריין. דערפון שפּינט זיך עפּיס אַ לאַנגער שמועס: וועמענס קוה איז דאָס? וויפיעל מילך גיט די קוה? וויפיעל איז די קוה ווערט? „שאַ, וויפיעל, מיינט איהר, יודען!“ טהוט פלוצלים איינער אַ פרעג: „זאָל ווערטה זיין די גאַנצע קאַבצאַנסקער טשערעדע, שוין מיט די ציגען אינאיינעם?“ איינער שאַצט עס אַזוי פיעל, דער דריטער ווינשט זיך דאָס צו האָבען, וויפיעל ס'איז ווערטה מעהר. איטליכען בעזונדער האַפּט אָן אַ ווינשעניש און מען ווינשט, ווינשט, ביז די צונג ווערט מיעד רעדענדיג און מען הערט פונדערווייטענס, ווי איינער גראָפּעט שוין אָהן עין־הרע געשמאַק. די מאַנען טרייבען די ווייבער

קיטש שלאפען! די ווייבער מיט זייער חן קווינקלען זיך קלאמפערשט! עס גלוסט זיך זיי גאר ניט געהן אין בעט אריין און וואלטען די גאנצע נאכט גערן דא, אין דרויסען, געשלאפען; א יונג פאר פאלק געהט אוועק באלד טאקי, די איבעריגע מאכען שיהות, דינגען זיך, ביז פאר ערגיץ א ווינקעלע שפרינגט ארויס פלוצלים א צינג, וועלכע א פאר ווייסע־חברה'ניקעס האבען איבערגעשראקען, אונטער'גנבה'נענדיג זיך שטילער־היים צו איהר אויף דער פריזבע דארט; זיי נאך איהר און זי אין גרויס־איילעניש, יאגעניש, פוץ אריין צווישען דער קופע יורען. עס ווערט א מהומה, א קאכעניש, מען גיט זיך א הייב אויף ניך און בטלנ'דיג חלומות צולויפט מען זיך געשווינד, איינער נאך דעם אנדערען נישט צו זאגען אפילו א גוטע נאכט! —

דאָס צווייטע בוך

ערשטע קאפיטעל

אז די היליגע תורה זאגט ; „ישׂשכר חמור, ישׂשכר איז א עזעל ,
ים , א בּרייטבּייניגער , רובץ , וואס הויערט, בין המשפּתים , צווישען די
געמאַרקען״ , וועט נאכדעם , דאַכט זיך , קיינעם שוין נישט פריקרע זיין
דאס פערגלייכעניש פון א יודיש בּר־מצוה־יונגעל צו א לאשאקיל בּיי
נעהמען עס צו דער אַרבּייט . — עס לויפט זיך א קליין לאשאַקיל הינ־
בּער דעם וואגען , וועלכע די וויסטע מאַמע זיינע , די שקאַפּע, שלעפּ
נעבעך , איינרייסענדיג זיך דאס געזונד און חאַפּענדיג הינטערווייליכם
מיצעל , גארנישט , עס זאל איהם דאס אנהויבּען צו אַרען . עס לויפ
זיך פריי , יאגט העדום־פּענדום , דריגעט מיט די פיסלעך , טאַנצט ,
שפּרינגט האָץ־האָץ לעבּעדיג־פּרעהליך , פּעררייסענדיג דעם ווידעל ,
און האט הנאה פון לעבּען . פּלוצלים טהוט מען איהם אן א ציימיל , מען
שפּאַנט עס צו מיט א שטריקעל צו דער פּערוואגעלטער מאַמען , געה ,
בּחור , גיט מען איהם שטאַרק אנצוהערעניש מיט דער בּייטש , געה ,
בּחור , אויפ'ן דראנזשיק ! דאס האַרץ רייסט קוקענדיג , ווי יונגערהייט
איז עס , נעבּעך , דערשלאגען , ווי יונגערהייט געהט עס בּעטריבּט ,
פעראומערט אין דעם שווערען יאָך . אין דער־ערד איז , נעבּעך , זיין קאפּ
אך און וועה צו זיינע יונגע יאהרען !

אונזער הערשעלע ווערט בּר־מצוה — א לאשאַקיל שוין מיט
ציימיל ! זיין קעפּיל און זיין דאַר־קינדערש הענטיל , נעבּעך , זענען געבּונ־
דען , נעוויקעלט שטייף מיט רימענס , רצועות . דאס ערשטע מאל

ער דעם „לשם יחוד" מיט לייב און לעבען און אלע זיינע קרעפטען צו זיין פון היינט אָן משועבד, איינגעשפּאַנט אין דער עבודת הבורא...

„וארשתיך לי לעולם" און איך האָב דיך פערקנאַסט צו מיר אויף אייביג! זאָגט הערשעלע, אַרומדרעהענדיג די רצועה אויפ'ן פינגער. א צווייטען מאָל א דרעה און ווייטער „וארשתיך"! א דריטען דרעה און ווי־דער „וארשתיך לי באמונה" איך האָב דיך פערקנאַסט צו מיר מיט דעם גלויבען „וידעת את ה'" און דו זאָלסט וויסען, וואָס פאַר א גאָט מיר האָבען!...

— גענוג, הערשעלע, זיין א יונגעל! דערמאָנען איהם אויך די עלטערן מיט א מוסר. — אוים פריי! שוין ציים צו זאָרגען, צייט אין זינען צו האָבען עפּים תּכלית־זאַכען... קום. לאַשאַקיל, אויפ'ן דראָנ־זשיק, קום שלעפּען דעם יאָך, קריעה רייסען אויף דעם שטיקעל ברויט, פערשוואַרצט ווערען מיט אונז אינאיינעם!

צווי מאָל מזל־טוב דיר, קאַבצאַנסקער אָרעם בר־מצוה־בחור'ל! — מזל טוב דיר מיט דעם „עול עבודה", מיט דעם יאָך פון עבודת הבורא! און מזל טוב דיר אויך מיט דעם „עול דרך ארץ" מיט דעם יאָך פון דער ביטערער פרנסה אין דעם וויסטען לעבען! געזעגען זיך אָב מיט דיינע יונגע יאהרען — דו בינסט געבונדען! האָב מורא פריי דעם קאָפּ אויפצוהייבען — ס'איז אַין עבירה, מען טאָהר נישט!... זאָרג, זיפץ, קרעכץ און לאָז דיר דאַרען, טריקענען דער מוח...

און אַזוי ווי הערשעלע האָט געהאַט א שען קווישטשיג קול'כען, האָט דער טאַטע דרינען געזוכט דעם תּכלית, געוואָלט דערפון מאַכען א פּרנסה — דאָס זוהנדיל זאָל איהם אונטערהאַלטען ימים־נוראים דאָרט אין דעם גלופּסקער קלייזיל, וואו ער איז שוין היבשע עטליכע יאָהר כּסדר געווען א בעל תּפלה. בר־מצוה איז הערשעלע געוואָרען נאָך שבת־נחמו, פּונקט טאַקי אין דער צייט, ווען בעלי־תּפלות הויבען אָן זיך צוגרייטען צום דאַווגען, ווען זיי שטעלען די „כּלי", פּרוּווען דעם האַלז, פאַרהערען זיך אין שטיינער; ווען עס לאָזט זיך אין די אָוונטען הערען, ווייט אויף דער גאַס, שמיקלעך פון דער ראש־השנה'דיגער „שמונה־עשרה" אויף זייענדיגע, טרויעריגע נגונים.

נישט דער סאָלאָווייטשיק, דער זיסער וואַלד־זינגער פאַר א וועלט מענשען, נישט ער איז דער משורר פאַר יודישע קינדער; נישט פאַר זיי ספּיעלט ער זיינע שענע לידער וועסנע־צייט אין „ספירה", אויפוועקענדיג דערמיט אין לייטישע הערצער געשמאַקע געפיהלען פון ליעבשאַפט —

זיין! דעם יודענס סאָלאָוויטשיק איז דער בעל־תפלה, געפיהלען פון ליעבשאַפט וועקט ער אין איהם אויף מיט דעם האונדער־שענעם „אתה זוכר" און זיסע ליעבליכע ווערטער פון די הייליגע נביאים. דעם יודענס ליעבשאַפט איז געטליך ריין, האָט נישט, ווי גאָט, קיין בילד, קיין גע־שטאַלט, ער ברענט, ער איז פערקאָכט, ציהעט זיך פאַר גרויס חשק מיט אַלע זיינע געדאַנקען אַהין, אַהין — צו דער הייליגער שכינה דאָרט אין הימעל...

„כה אמר ה'! אַזוי זאָגט גאָט, שרייעט אויס הויך אויף אַ קול דער בעל־תפלה: „זכרתי לך חסד נעוריך", איך געדענק דיר, כנסת ישראל, דאָס גוטסקייט דיינס אין דער יוגענד, אהבת כלולותיך, די ליעבשאַפט דיינע כלה'וויז, לכתך אחרי במדבר, דיין שפּאַצירען־געהן מיט מיר אין דער מדבר, בארץ לא זרועה, ערגיץ אין אַ העק עפּיס דאָרט. — עס ניט דעת יודען אַ בריה, אַ צופּ ביים האַרצען, ער צאַ־פּעלט, פלאַטערט, שטרעקט אויס די הענד מיט אַ היים געבעט מיעף פון דער נשמה: אַי־אַי־גאָטוניו, ליעבער, זיסער רבונו של עולם! —

און איידער נאָך ער קומט צו זיך, צו־יאַחמערט זיך דער בעל־תפלה, צו־ניסט זיך און לאָזט אַרויס אין זיסע ריהרענדיגע שטייגער: „הבן יקיר לי אפרים, אַ טייער זוהנדיל איז מיר אפרים־לעב, אם ילד שעשועים, אַ קינד־אַ טרייסט, כי מדי דברי בו, ווען איך רעד פון איהם, זכור אזכרנו עוד, קומט ער מיר אויפ'ן זינען אַלץ מעהר. על כן המו מעי לו, דאָס האַרץ געהט מיר אויס נאָך איהם, רחם ארחמנו נאם ה', אַ גאַנס רחמנות, נעבעך, אויף איהם". — מיין יודעלע שטעלען זיך אין די אייגעלעך טרערען, מאַכט פּיסקעלעך ווי אַ קינד, עס וויינט אין איהם דאָס הערצעלע און פּיסטעט זיך: אוי, טאַטעניו! הייליג, ליעבהאַרצ'דיג, געטריי פּאַטעריל!...

דעריבער פערזאַמלען זיך, ווי די בינען אַז דערשמעקען ערגיץ האָניג, רעדלעך יודען הינטער די פענסטער פון לייזער־יאַנקיל'ס שטוב, וואו ער אַרבייט געשמאַק אין „ונתנה תוקף" און נאָך אַזעלכע גוטע שטיקלעך. לייזער־יאַנקיל זעצט ווערטער, צוגיסט זיך אויפ'ן העלועלע אין שטייגער, איבערגעהענדיג פון דער געמבע אין אַ ביי־קול, און הערשעלע ענטפערט איהם אָב אויף אַ קוויטש. ביידע האָרעווען, געהען אָב מיט שוויס, קולות אַלערליי פליהען — דאָס פון איטליכען בעזונדער, איינער נאָכ'ן אַנדערען כסדר און דאָס אויסגעמישט איניאיינעם, דרעהעלעך מיט אַ צוק אַהער און אַהין, דער אַ קוועטש אַראָב, ברומענדיג מיט

אַ פרעג אויף דער גראָבער סטרונע, יענער אַ הייב פון אונטען אַרויף,
אויסקווויטשענדיג אַ ענטפער אויפ׳ן גליינקיל. די העלזלעך אַרויסגעשטרעקט
בים=באַם=בים — און יודען הינטער די פענסטער זענען זיך מחיה
הערענדיג.

אַזוי קנאַקט דער קאַבצאַנסקער סאָלאָוויטשיק, שפּיעלט זיינע
טרויערדיגע=זיסע נגונים אין די אָוונטען ביז אַ פּאָר טעג פאַר סליחות,
וואָס דענסטמאָל ווערט ער אַנשווייגען און קלייבט זיך אין וועג אַריין אין
איין צייט מיט די שוועלבעלעך און אַלע אַנדערע זומער=פייגעלעך. זיי
אַ הין, ערגיץ אין די וויטע, וואַרעמע לענדער, און ער מיט הערשעלען
קיין גלופּסק, דאָרט אין קלייזיל...

שאַ, שטיל איז סליחות=צייט אין דעם וואַלד, ווי אין קאַבצאַנסק
שבת, ווען דער עולם שלאָפט נאָך מיטאָג, און דאָס שטילקייט דאָרט
וואַרפט אַ מרה=שחורה. די ביימער שטעהען פערטראַכט, פערזאָרגט,
גאָר נישט דאָס פנים, דאָס געשטאַלט וואָס פריהער. זייער שאָקלען מיט
די צווייגען — דאָס איז אַ ברעכען מיט די הענד, זייער זשומען — דאָס
איז אַ ביטערער יאָמער, אַ זיפצען, אַ קרעכצען פון אַ געטרייער מוטער,
וואָס בלייבט איבער אַליין נאָכדעם ווי איהרע קינדער צופאָהרען זיך אין
אַלע זייטען. דאָרט וואו עס האָט ערשט געלעבט, זיך גע׳רעש׳ט, געזונ=
נען, געשפרונגען אין איטליכעם ווינקעלע, איז אַצינד שטיל=רוהיג ווי
אויף אַ בית=עולם. אַלסדינג דאָרט דערמאָנט אין דעם צושיידען זיך מיט
די ליעבע, מיעף אין האַרצען איינגעבאַקענע. נישטאָ דאָס פריהערדי=
דיגע לעבעדיגקייט, דאָס פרישקייט און אויפגערייטקייט, אַלסדינג שטעהט
עפּים ווי ברוגז, זעהר אומעטיג. דער הימעל קוקט אויך נישט פריינדליך
און איז עפּים שטאַרק אָנגעבלאָזען. וויסט איז די נעסט — די פייגעלעך
זענען זיך צופלויגען... פערזאָרגט, פערטראַכט שטעהט דער וואַלד, גלייך
ווי ער פיהלט, אַז דאָס אויפהייבען זיך און אַוועקפליהען פון זיינע שפּיעל=
פייגעלעך בעווייזט נישט אויף קיין גוטס. ער מעג זיך ריכטען, אַז באַלד=
באַלד וועט זיך אָנרוקען אויף איהם אַ חמאַרע — דער ווינטער מיט
זיינע ביטערע קעלטען. און ער איז אַצינד דעריבער פעראומערט,
שטאַרק בעטריבט.

שאַ, שטיל, ווי סליחות=צייט אין דעם וואַלד איז אַצינד אויך אין
קאַבצאַנסק. מיט לייזער=יאַנקיל׳ס ריהרען זיך, האָט זיך אויך גערירט אפשר
אַ האַלב שטעדטיל. ס׳איז אַוועק קיין גלופּסק, ווי געוועהנטליך, אַ טראַנספּאָרט
מיט אַלע סאָרטען לעבעדיגער סחורה, זוכען אין גלופּסק דאָס שטיקעל פרנסה.

קאַבצאַנסק האָט געשפּירט די ביטערע צייט, עס גייען אויך דיִם עולם דער ווינטער מיט אַלע זיינע בעדערפֿענישען: היצונג, אַ ש... אַ קלייד, און מאַך פּיס עסען אויך. נישטאָ דער זומער וואו מען קומט אָבער עס־אַזוי מיט גרינוואַרג און פּטר'ט אָב דאָס לעבען ווי עס איז מיט עהי־פהי, מיט אַ רעטעכיל, אַ גרין אוגערקעלע, מיט אַ קנאָבעל, אַ ציבעלע, אַבי פֿערשטאָפּען דעם מאַגען, אויסשטעהן איהם דעם בלבול וועגען דער אכילה... און דער גוטער אַלמעכטיגער גאָט, וואָס דער־נעהרט אַלע זיינע בעשעפֿעניש, פֿונ'ם גרויסען וואַלפֿיש ביז צום קליין ווערמיל אין איי, ער שטעלט עס בייצייטענס אָן די זומער־פֿייגעלעך: פֿל... גיבען אייער שפּייז אַהין אין די וואַרעמע לענדער — און איהר קאַבצאַנ... סקער יודען: שלעפּט זיך, אָרעמינקע יודעלעך, גיבען מיר פּרנסה אין ... פֿריער דאַרט אין גלופּסק!

דאס צווייטע קאַפּיטעל

מען בעדאַרף וויסען, וואָס הייסט אַזוינס בײַ אַ יונגעל פאָהרען, בכדי צו פאַרשטעהן הערשעלעס האַרץ בײַם קלײַבען זיך אין וועג אַרײַן. גליקליכער פון איהם איז אויף דער גאַנצער וועלט נישט געווען אין דעם טאָג, ווען ער האָט זיך צוגעגרייט פאָהרען דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען אין אַ פרעמדער שטאָדט אינאיינעם מיט די עלטערן. לייזער-יאַנקיליכע האָט זיך אויך נאָכגעשלעפּט. געהייסען האָט עס, זי פאָהרט אויף קבר-אָבות, נאָר באמת האָט עס געשמעקט מיט אַ געשעפטיל, אויך מיט אָנקוקען, דאַכט-זיך, עפּיס אַ חתן, פּאַר ציפּע-סאָסיען אָדער פּאַר עמיצען אַנדערש — דאָס איז שוין איהר זאַך, קיינעמס עסק נישט. און בכדי אויסצושלאָגען די הוצאות, האָט זי מיטגעפיהרט אַ ביסעל סחורה, אָבצוזעצען עס אין גלייכען געלט דאָרט, אין גלופּסק. אונזער הערשעלען האָט זיך געדאַכט, אַז גלופּסק איז ערגיץ אין עק וועלט, עפּיס, נעבען די הרי-חושך, וואו דער הימעל לאָזט זיך אַראָב, און דער טאָג פאָהרען אַהינצו וועט זיך ציהען לאַנג, זיך גאר ניט אויסלאָזען.

עס פאַרשטעהט זיך, אַז מיט אַ נאַכט פריהער האָט הערשעלע קיין אויג נישט געקענט צו-מאַכען, זיך געוואָרפען אויף זיין געלעגער פון איין זייט אויף דער אַנדערער, טראַכטענדיג אַלץ פון׳ם גרויסען גליק, וואָס איהם שטעהט פיר. עס האָט איהם זיך געדאַכט, ווי גאַנץ גלופּסק שטעהט אַצינד און קוקט אַרוים אויף זיין טאַטען, אַלע אין איין קול: וואו איז ער, ר׳ לייזער-יאַנקיל? ווען קומט ער, ר׳ לייזער-יאַנקיל? אַ מעשה, אַ מעשה! נאָך איז נישטאָ ר׳ לייזער-יאַנקיל! און פּלוצלים

זוערט אַ גרויס פרייד, אַ גדולה — ר׳ לייזער־יאַנקיל פאָהרט! ר׳ לייזער־יאַנקיל איז שוין געקומען! ער איז נישט אַליין, ער האָט מיטגעבראַכט אויך זיין בחור׳ל, אַ כלי־שלמה! עס איז אַ צוגויפלויפעניש, אַ ערד־טרעטעניש, מען שלאָגט זיך איבער דעם טאַטען מיט דעם קינד, איטליכער רייסט זיי צו זיך אויף אַכסניא, אויף וואַרמעס, אויף אַ קערמישיל. מען טייט אויף זיי פון דערוויטען מיט די פינגער: אָט זענען זיי, אָט געהען זיי, ר׳ לייזער־יאַנקיל מיט זיין בחור׳ל! זיי שטעלען־אויס אַ שטיקעל דאַוונען, אַ „נעריצך״, זינגען אַ מאַרש, אַ וואָלעביל, פערבייסען מיט אַ קליוואַנער בעטלער — און דער עולם ווערט משוגע, שפּרינגט אויס דער הויט הערענדיג אַזוינס.

קוים וואָס הערשעלע האָט דערלעבט טאָג, איז ער געשווינד אויפגעשטאַנען, אָבגעגאָסען נעגעל־וואַסער, געחאַפּט דאָס תפילין־זעקעלע, דורך וועלכען דאָס מזל זיינס איז איהם אַזוי דערהויכט געוואָרען, און געלאָפען אין בית־מדרש, און דער גיך אָבדאַוונען. אויסער דעם האָט ער טאַקי נאָך געהאַט עטליכע נייטיגע געשעפטלעך, וועלכע ער האָט בעדאַרפט פאַר׳ן אַוועקפאָהרען מיט זיינע חברים דאָרט אָבאַרבייטען. די חברים זענען אויך בייציטענס געקומען אין בית־מדרש אַריין, ווייל דער חודש־אלול, ווי איטליכען איז בעקאַנט, איז איבערהויפט אַ צייט, ווען פאַר יונגלעך שטעלט זיך דער גרויסער יריד, און אַפי געזונט, מיט אַרבייט האָט מען ניט צו זאָרגען, געשעפטען זענען, ברוך־השם, דאָ איבער׳ן קאָפ: מען בעדאַרף דערטאַפּען מיט קונצען דעם שופר און זיך פּרייוען בלאָזען הינטערוויליכס דאָרט אין דער ווייבערשער שוהל: דערביי מוז מען פיהרען די גאַנצע תכסיסי מלחמה מיט דעם שמש, וואָס ער איז דענסטמאָל דערצאָרענט און בייז ווי צעהן רוחות. אויך בעדאַרף מען זיין אויפ׳ן הייליגען אָרט, אויפ׳ן פעלד, ס׳איז דאָך דאָרטען עפּי׳ם דאָ אַ בוים מיט כל־נדרי־באַרלעך. היינט איז דאָך אויף דער וועלט עפּים אויך דאָ אַ וועלדיל מיט ניס־ביימער, ערשט צייטיג געוואָרענע, מען מוז געהן רייסען, אָנשטאָפּען פולע פּליודערען. געלויבט איז גאָט, וואָס אונטער אַזאַ צייט מ׳ט אַזוי פיעל וויכטיגע געשעפטען איז מען נאָך האָטש פריי, פּטור פון לערנען — די מלמדים לויפען דענסטמאָל, געהען צו קינד, קוואָקען אויף אַ קנעלונג און „בוצקען״ זיך און בייסען זיך פאַר די נעז, נעבעך. הערשעלע האָט געקוקט שטאָלץ אויף זיינע חברים אַרום איהם אין פּאָליש פונ׳ם בית־המדרש, טראַכטענדיג ביי זיך: אויך מיר מעני[illegible] משטיינס־געזאָגט, זיי בלייבען דאָ און איך — איך פאָהר!

מען זאָל איהם דענסטמאָל געווען זאָגען, א שטיינער: הערשעלע! דער פּריץ שענקט דיר דאָס גאַנצע שטעדטיל קאַבצאַנסק מיט זיין שלאָס, אַבי בלייב דאָ, פאָהר נישט, וואָלט ער געשפּיגען קלעק און נישט גע־וואָלט אפילו הערען. — ער געזעגענט זיך מיט חברה און לאָזט זיך געהן לעבעדיג, פרעהליך.

א טאָג איז דענסטמאָל געווען זעהר אַ שענער, ווי עס גיט זיך אויס אַמאָל אין אלול, איינער פון די געשענקטע טעג. נאָך גאַנץ פריה האָט פון איהר געצעלט דאָרט ביים עק הימעל אַרויסגעשיינט די זון מיט איהר ליכטיג פּנים און, צוטרייבענדיג ביסלעכווייז דעם פריש־קיהלבּליכען טומאַן, זיך געשפּיגעלט אין טוי־טראָפּענס, וואָס האָבען געפינקעלט, געשפּיעלט אין אַלערליי קאָלירען ווי די בריליאַנטען. די שאָטענס רוקען זיך מיט דרך־ארץ טריט־ביי־טריט אַלץ צוריק און וואָס ווייטער, ווייטער ווערט העלער און העלער. פרעהליך סווישצען די וואָראָביטשיקעס, אונטערשפּרינגענדיג מיט די דינע פיסלעך אויף די דעכער, אויף די פּלייטען, דאָס — צונויפלויפען זיי זיך פּעקליכווייז איינ־איינעם, עפּיס האַמפּערט מען זיך איבער אַ קערנדיל, עפּיס שמיעסט דאָ קהל איבער וועגען זייערס אַ וויכטיגע זאַך און דאָס — צולויפען זיי זיך אין בעזונדערע פּאָרלעך, טאַנצענדיג איטליכער אַקעגען זיין בעשעהר־טער, וויטען זיך, האַלזען זיך, ליובען זיך, צאַפּלען, פלאַטערען מיט די פליגעלעך — און פּיק, פּיק אין קעפּיל... מעקענדיג לויפען ראַפּטאָם ציגען פון אַלע געסלעך אַהין, וואו עס פּערקלייבט זיך די טשערעדע, פון דאָרט געהט זי אויפ'ן גאַנצען טאָג אַוועק אין פעלד אַריין. די פּער־שייטע ציגען, די שקצים־שפּרינגען רעש'ענדיג פאַרריסען די ווידעלעך העט פאַראויס, די קיה ריהרען זיך פּאַמעליך מיט סטאַטיק, נישט גע־איילט, צונייגענדיג מיט די קעפּלעך, ווי פיינע בעלי־הבית'טעס, רוהיג, שטיל, נאָר עטליכע פאַרדרעהען אַהינטען די קעפּ און לאָזען אַרויס ווי פון אַ צעשפּאָלטענעם שופר אַ הייזעריגען, אַ קידיש־נאַרישען „מע“ גלאַט אַזוי זיך, אַ גרוס נאָר פריינטליך דעם גאַנצען שטעדטיל יודען, אָדער „אַ זיי געזונט“ די פערבליבענע קעלבלעך. שאָקלענדיג זיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער, פיהרט דער גאָנער זיין גאַנץ געזינדעל יונגע גענז־לעך, וואָס ערשט אַריין אין די פעדערען, בלאָזט פון זיך אַ שרעק, גאַגאַטשעט, שטרעקט דעם האַלז, פערוואָרפענדיג מיט'ן קעפּיל און לאָזט זיך מיט דער קאָמפּאַניע אַראָב אַהין צום וואַסער.

דער טאָג איז שען, ליכטיג ווי הערשעלען אויפ'ן האַרצען. הער־

שעלע שפּילעט־אויף נעהענדיג דאָס קאַפּאָטקעלע, שטרעקט אויס די הענד האָפּען די לאַנגע שניי־ווייסע פעדים, וואָס טראָגען־זיך אַרום אין דער לופט ווי דינע שפּינוועבס; פּערקוקט זיך אויך אויף די טויבען, וואָס שוועבען, דרעהען זיך העט אין דער הויך מיט אויסגעשפּרייטע פליגעלעך, ריין־קלאָר גלאַנצענדיגע, גאָלד און זילבער — און ער האָט הנאה, ס'איז איהם עפּיס גוט, גרינג אויף דער נשמה. ער פיהלט, אַז היינט איז ער גליקליך. די געשעפטען זיינע האָט ער, געלויבט איז גאָט, אָבגעאַרבייט נאָך בעסער ווי געוואונשען. ער איז פריי, ער פאָהרט — ס'איז יום־טוב'דיג גוט אַרום און אַרום. רבונו של עולם! טראַכט ער — אין די אויגען בענעצען זיך איהם פאַר פיעל פרייד — איך דאַנק דיר און לויב דיר פאַר דיינע חסדים. נו, מען בעדאַרף זיך נעהמען צו דיין דיענסט: פרום זיין, לעהרנען, דאַווענען געשמאַק — זיין אַ יוד.

נעהענדיג אַזוי אויפגערייטט, שטאַרק צופריעדען מיט אַ האַריץ פיל פרייד, קומט איהם פּלוצלים צו די אויגען דאָס טייערע געשטאַלט, די ליכטיגע צורה פון ביילען.

ביילע איז זיך געשטאַנען נעבען דער פריזבע ביי איהר שטוב, ואו זי האָט אַרויסגעשטעלט טריקענען דאָס צו־וואַשענע געפעס און אויס־געהאַנגען אויף אַ שטריקעל עטליכע איבערגעשווענקטע שטיקלעך גרעט. זי איז געווען נאָך נישט אָנגעטאָן, נאָר אין איין אונטערשט קליידיל, פון הינטען פאַרשטעקט, באָרפיס. די אַרבעל תוג'ם העמד וויט פערקאַ־טשעט אויף די פולעטשקע, דיקע אָרעמס ביז איבער די איילענבויגענס. דער בוזים אָביסיל אָפען, דער גאַנצער האלז, מחילה, אין דרויסען און אַר צופּאַטעלט, ווי געוועהנטליך אַ בריה אַ מיידיל פריהמאָרגען.

אונזער הערשעלע שטאַרק אויפגערייטט, שמחת־תורה'דיג, לויפט צו אין גרוים חדוה האסטיג צו זיין בת־מלכה, פרעגט איהם בחרם, ווי אַזוי דאָס איז געשעהען, עפּיס נאָר טאַקי ווי דער גוטער יאָהר וואָלט איהם פון הינטען צו איהר אַ שטופּ געטאָן. ער נעוועגענט זיך מיט איהר, נעהמענדיג זי ביי דער האַנד, ווי זי וואָלט געווען אַ מאַנס־פּאַרשוין, און רעדט עפּיס פאַר פייער, פאַר וואַסער. נישט רעכט צו נעדענקען וואָס.

ביילע בלייבט פערגאַפט, ווייסט נישט וואָס צו טאָן. און אַז די ערשטע היץ איז אַריבער, לאָזט הערשעלע אָב ביילעס האַנד, מאַכענדיג, נאָך אַלץ נישט רעכט ביים זינען, מיט אַ נאַריש גע־לעכטעריל:

— הע... ביי א מיידיל די האנד!... א יודענע, הע, שלום עליכם!...

נאר ווי ער קומט באלד אינגאנצען צו די געדאנקען, נעהמט אידם אב דאס לשון, ער ווערט רויט און בלייך. ביילע שטיקט זיך שטילער־הייט פאר געלעכטער מיט אראבגעלאזענע אויגען, אוועקרוקען זיך אין רעד זייט, און הערשעלע טראגט זיך אב געשווינד ווי א גנב.

הערשעלע איז געווען עפּים נאר צודרעהט, ביי זיך אין הארצען מיאום אראבגעפאלען. סטייטש, וואס האט ער געטאן!... ערשט זאגט ער צו, דעם רבונו של עולם צו דיענען, זיין א יוד — און פלוצים אזא מעשה, אזוינס „איהם" אבצוטאן!... פע! — ער שפייעט, קראצט זיך פאר פערדראס אין דער פאה און מאכט: נא־נא!...

דאָס דריטע קאַפּיטעל.

אַז הערשעלע איז געקומען אַ היים, האָט ער געהאַפּט אַ שטיקל
פּסק, פּאַר וואָס ער האָט זיך עפּיס אַזוי געזאַמט. דער טאַטע איז שוין
געווען אָנגעטאָן אין די וועג-קליידער: אַ ציצען, אָבגעבליאַקעוועט
חלאַטיל, די אַרבעל און די פּאָלעס פון פּאָרענט איינגעטונקט אין
פעטע, פערהאַרטעוועטע פלעקען פון אַלערליי מאכלים, אויסגעמישט
מיט גרינליכער מאַבאַקע און געגלאַנצט עפּיס מיט אַ מיתה-משונה-קאָליר,
דער הינטען אויסגעריבען און ערטערווייז דאָרט קוקען אַרויס שטיקלעך
קליאָטשע. אויפ'ן קאָפּ עפּיס אַ מין אָבגעפּאָהרען, שטאַרק צוקנייטשט
מיצעל. נאָר די אַלטע צעריסענע וועג-שיך מיט לאַטעס, וועלכע ער
האָט בעדאַרפט אָנטאָן, זענען איהם דערווייל אויף די פיס נאָך נישט
געווען, מען האָט זיי ערשט געזוכט און געפּריוועט מיט דער קאָטשערע
אַרויסשאַרען פון אונטער דער בעט. דאָס הויזגעזינד האָט געטאַנצט
אַרום איהם, שטאַרק בעשעפטיגט מיט איינפּאַקען די קלימקעס און ער
איז געשטאַנען אָנגעזאָטעלט ווי אַ פערדיל.

יאָ, נעבעך, טאַקי אַ פערדיל, וואָס האָט בעדאַרפט שלעפּען
אויף זיך אַ שטוב מיט קינדער. איין מאָל אין יאָהר פלעגט ער מוזען
זיך אַזוי איינשפּאַנען, געהן אין וועג אַריין, איינרייסען זיך דאָס געזונט,
אַרבייטען אויף אַלע כלים און פון דער דאָזיגער נסיעה איז אָבגע-
האַנגען דאָס לעבען פונ'ם הויזגעזינד דאָס גאַנצע יאָהר... דעריבער
האָט זיך אין אַזאַ טאָג געווינט די גאַנצע שטוב, אַלע זענען אויף-
געווען און לייזער-יאַנקיל, נעבעך, איז געשטאַנען אָנגעזאָטעלט בלייך,
פערטראַכט מיט אַ ערנסט פּנים.

די מאמע איז געװען אנגעטאן אין איהרע װעג־קלײדער, עפּיס מיני שמאטעס אױלכע פון חמעלניצקעס צײטען, אין װעלכע זי איז אײסגעקומען גרעבער, דיקער װי שטענדיג און א מין טיכעל אנגערוקט אױפ׳ן שטערען ביז איבער די אױגען. נאר הערשעלע אלײן האט פערשפּארט זיך איבערצוטאן. מעהר װי דאס אײנע קאפּאטקעלע אױפ׳ן לײב האט ער נישט געהאט. די מאמע האט איהם אפילו געהײסען איבערקעהרען דאס קאפּאטקעלע אױף דער לינקער זײט, הערשעלע אבער האט איהר בעװיזען בעשײנפערליך, אז דער אונטערשלאק איז מיאוס פערשמירט, אױך צוהאקט, צופאלען און טאקי געבליבען בײ דאס זײניגע — פאהרען גאנץ פראסט װי ער געהט, דערפאר האט ער שוין געמוזט צוליעב טאן, געהמען אױפ׳ן קאפּ דעם טאטענס א אלט היטעל עפּיס א מין קאטערוכע, װעלכעס מען האט שוין לאנג געמענט מיט דעם חמץ פערברענען, אז ארומגארטלען זיך מיט א קרײקע.

אט אזױ אנגעטאן װי געהעריג, האבען אונזערע פארשױנען, נאכדעם װי זײ האבען אין אײלעניש עפּיס איבערגעחאפּט, זיך געזעגענט מיט די קינדער, געחאפּט די קלימקעס און יאגענדיג אין אין אטהעם, פערשװיצט, פערסאפּעט, פערדולט װי אױף א בײזער מהומה, אזױ װי דער שטײגער איז פון יודען בײם פאהרען.

אױף א לאנגען װאגען אין דער הױף, איז געשטאנען א שטײג מיט עופות און א קארב מיט אײער אין פּאלאװע, װעלכע די מאמע האט אװעקגעשטעלט דארט בײצײטענס נאך אין דער פריה.

דער װאגען איז אנגעזעצט געװען ענג מיט פּארשױנען, כמעט א פערטיל קאבצאנסק. דארט האבען זיך געפונען מײדלעך, װײבלעך, װאס זענען געפאהרען זיך שטעלען פאר דיענסטען און אמען, אױך אלערלײ סארטען יודען: שענע יודען, כשר׳ע יודען, מיט׳ן פולען טײל יודען, ברענענדיגע יודען, צעבראכענע יודען, גילדענע־אדער־יודען, גלאט יודען, אזױ־זיך יודען און אױך־מיר־יודען. ס׳איז געװען א פּערמישעניש, א פערפּלאנטעניש, א פערבײטעניש מיט די פיס און א צונױפשטיקעניש נאר אומצוקוקען.

הערשעלע מיט די פּארשױנען װאס אין דערמיט, האבען געשװיצט, טאקי משונה געשװיצט. די שענע יודען האבען, נעבעך, געשװיצט װי א ביבער, די פּנים׳לעך זײערע זענען געװען אױסגעפּריעט װי א צימעס און אױב מען האט זיך נישט פערקיהלט, איז נאך

דעריבער, ווייל דער וו.:ען איז געווען בעלאַגערט פון די אויפגעחאַפּטע פאַרשווינדלעך, וואָס זענען אויף משקולת געשטאַנען, געזעסן מיט קינדער פון הינטען, ביי די זייטען, אויך אויף דער קעלניע, נישט צו־צולאָזען אויף די וואָס אין וואָגען קיין פּיצעל לופטעלע. נאָר אין אָנ־הויב איז איטליכער געזעסן ברוגז, עפּיס אָנגעדרודעלט, אונטער־געוואָרטשעט אויף דעם בעל־העגלה און ביים חאַפּען אַ קלאַפּ אין די קריזשעס, אַ קוועטש אין דער מאָזאָליע פונ׳ם פינגער האָט מען שטאַרק בעקרימענדיג זיך פערביסען מיט די ליפּען, מילא נו־נו. נאָר דערנאָך איז מען געוואָרען שוין אַביסעל היימישער, דרך־ארץ אין דער זייט. איינער דעם אַנדערען בעט מחילה: רוקט זיך אַביסעל! פון יענעמס אַ זעץ טהוט מען אַ געשריי. יודען זענען נישט צופריעדען און קריגען זיך. די מאַמע האָט אַלץ געפּילדערט אויף אַ צעבראָכענעם יודען, ער זאָל נישט צעברעכען איהר די אייער. דער טאַטע האָט געהאַלטען פערמאַכט דאָס מויל, אײַנגעוויקעלט דעם האַלז מיט אַ שטיקעל פּיי, נישט צו פערלירען, חלילה, דאָס קול. די פערד הויבען־אָן זיך אונטערפּוילען, שלעפּען זיך פּאַמעליך, מאַכענדיג מיט די אויסגעקראָכענע ווידלען און די פאַרשווינען מאַכען זיך הארץ, הויבען צווישען זיך אָן אַ שמועס.

דער ערל, עפּיס אַ אָרמער, ערגיץ אַמאָל געוועזענער עקאָנאָם, וואָס די גאַנצע צייט, זינט פונ׳ם אויפזעצען זיך זיינעם אין וואָגען, איז ער געווען פערפּאָפּען, נישט אויף דעם עולם — האָט זיך לסוף אויפגעחאַפּט שוין ניכטער, געקוקט ווי אַ נעכטיגער אויף דער גאַנצער קאָמפּאַניע אַרום איהם און זיך צוגעהערט צום שמועס, וועלכער איז געווען פאַר איהם טערקיש, פריווענדיג באַלד טאַקי אַריין אין דער מיט אויך מיט אַ שמועס, וואָס איז ווידער פאַר יודישע קינדער געווין תרגום. נאָר אַ יודיש קעפּיל בייסט אין תרגום אויך. אַבי געחאַפּט נאָ־עפּיס, איין וואָרט פון צעהן, האָבען זיי זיך שוין געשטויסען, געדרונגען דאָס איבעריגע מיט זייער אייגענעם שכל און זיך געקליגט אַלע אינאיינעם, געבען דעם גראָבען פּויערשען קאָפּ צו פאַרשטעהן זייער מיין מיט אַלע מיני הספרות: אַביסעל מיט אונזער לשון, אַביסעל מיט זייער לשון, אַביסעל מיט די הענד, אַביסעל מיט דעם ווינק, אַ דרעה מיט דעם פינגער אויף אַ נגון, נישקשה מען האָט זיך פער־שטאַנען.

עס האָט זיך געצויגען אַ שמועס וועגען דעם, וואָס ביי זיי,

וועגען דעם וואָס בײַ אונז, להבדיל. זײַן נאָמען איוואַן איז אונ־זערער, מען האָט עס גענומען פון, להבדיל, יוחנן. די אַלע שבע חכמות זענען גענומענע, אונזערע, מען האָט איהם אויך דערקלערט זעהר אַ וואוילען משל פונ׳ם מדרש, אַ גלײַכוווערטיל פון דער גמרא, קלאָר געמאַכט איהם אין יודישע מנהגים מ׳ט דעם שכל, וואָס דרינען שטעקט. איוואַן, אַ פנים, ער האָט מודה געווען — עטליכע מאָל האָט ער אַלץ אויסגעשריען: קוגעל, צימעס! און זיך דערבײַ בעלעקט. די ווײַבער האָבען נעקייכט פאַר געלעכטער, געמאַכט:

— צו זײַן קאָפּ, צו זײַן לעבען! קוקט איהם אָן, ווי ער בעלעקט זיך, ער האָט ליעב אונזער קוגעל!

עפּיס אַ יוגענד מיט אַ צוגעדעקטען קאָפּ. וואָס פאַהרט זיך שמעלען פאַר אַ אַם, ברומט שטילערהייט אונטער פאַר זיך אַ טרויעריג לידעל:

„אויפ׳ן הימעל לײַכטען שטערנדליך,
אין וועלדיל שפּילט אַ סאָלאָווײַ,
דער גאַנצער וועלט איז ליעב און פרעהליך,
און מיר אַליין אַז אָך און וועה.

דער ערל קעהרט זיך אַוועק, מאַכט זיך אַביסעל נאַריש מיט די ווײַבער און מען גיט אויף איהם אַ מאַך מיט דער האַנד: אַ ערל בלײַבט טאַקי אַ ערל!

נאָכדעם ווי מען איז אַ היבש שטיקעל וועג זיך אָנגעגאַנגען צופוס אונטער אַ בערגיל, אונטערשטופּענדיג דעם וואָגען און ווידער זיך אויפ־געזעצט, האָט דער עולם יודען זיך געשמאַק אַ נעהם געטאָן צו אַ ברייטען שמיעס. מען רעדט פון אַלסדינגג, וואָס קאָכט זיך דאָ אויף דער וועלט און דאָרט אויף יענער וועלט. מען רעדט פונ׳ם האַנדעל, שאַצט דאָס פאַרמעגען פון אַ סך גבירים, עס קומט אויך צורעד די אַלטע מעשה מיט ר׳ שמעלקען און עס בלײַבט, אַז ער האָט פון אליהו־הנביא בע־קומען אַ ווינשפינגערל. עס הויבט זיך באַלד טאַקי אָן אַ געקרעכצערײַ, אַ געזיפצערײַ, אַ געווינשערײַ. איינער זאָגט, ער זאָל האָבען אַ ווינש־פינגערל וואָלט ער געווינשען דאָס, דער אַנדערער — דאָס און דאָס, דער דריטער — יענס... הכלל איטליכער ווינשט עפּיס אַנדערש. צדקות איז געפאַלען גענוג ווי מיסט, מיט דער פולער האַנד. איינער דעם אַנדערען ווייזט אַרויס זײַן גרויסע פרײַנדשאַפט, צוזאָגענדיג דעם, יענעם

גילדענע בערג. דאָס גוט-ברידערשאַפט צווישען דער קאָמפּאַניע ווערט געשטאַרקט, מען פיהלט זיך עפּיס געטרייסט, נישט אַזוי פערוואָרפען, פאַרגעסען אין דער וועלט און איינער מיט דעם אַנדערען איז זעהר צופריעדען.

אָט אַזוי האָט זיך עס געטאָן ביז מען האָט, מיט דעם אויבער-שטענס הילף, אקעגען נאַכט זיך קוים לעבעדיג פארשלעפּט קיין גלופּסק.

דאס פערטע קאַפּיטעל

והיא און זי, גלופּסק. האָט צו לייזער=יאַנקלען נישט אַזוי געטאָן, כּבוֹאם מקאַבצאַנסק, בײַ זייער אָנקומען פון קאַבצאַנסק איז גלופּסק זיי נישט געלאָפען אַקעגען מקבל=פּנים זיין, ווי הערשעלע האָט אין דער היים זיך פירגעשטעלט. מען האָט זיך איבער זיי נישט געשלאָגען, נישט געריסען איטליכען בעזונדער צו זיך אויף סטאַנציע, אויף אַ מאָהלצייט. מייגשין זענען קאַלטבלוטיג געגאַנגען פאַרבײַ, זיי אַפילו נישט אָנצוקוקען

הערשעלען איז די זאַך איז פלוג שטאַרק קשה געווען און שטע־הענדיג בײַם אַרויסקריכען פונ'ם וואָגען מיט אַ פּעקיל אין די הענד אויף דער גאַס, האָט ער געקוקט אויפ'ן טאַטען פערוואונדערט, אָהן ווערטער, גלייך ווי גערעדט: האַ, וואָס זאָל עס אַזוינס בעטייטען? שטעקט נישט דרינען אפשר עפּיס אַ גראָבער טעות? נאָר נאָכדעם ווי ער האָט געחאַפּט פון הינטען אַ דישעל און דער טאַטע אַ שטופּ, אַזוי אַז ער איז, נעבעך, געפלויגען ווייט אויף עטליכע טריט, שיער נישט אַרויפגעפאַלען אויף דעם חזיר, וואָס האָט געשמאַק געחראָמקעט בײַ דער זייט גאַס, וואָהין מען האָט ערשט פון אַ גאַניקיל אין דער=הויף אַראָבגעגאָסען, ווי געוועהנטליך, אַ פולע, משונה אַ שמעקענדיגע פּאָמייניצע מיט אַלעם גוטען, און צו דעם דישעל מיט דעם שטופּ אויך געלייזט נאָך אַ מאָל צעהן אין טאַטען אַריין, פאַר וואָס שטעהען עס יודען, ווי די ליימענע גולם'ס, פאַרשטע־לענדיג דעם וועג — אָט דענסטמאָל פון אַזאַ אָנצוהערעניש איז אידם, הערשעלען, פאַרענטפערט געוואָרען די קשיות. ער האָט אַראָבגעלאָזט די נאָז, שוין טאַקי גוט פערשטאַנען..

און ער און דער טאַטע זענען איז זיינע אויגען אַ ביסעל אראָפּגעפאַלען.

באַלד ביים קומען איז לייזער־יאַנקיל אַלץ געשטאַנען און זיך געראַטהען מיט דעם ווייב וועגען זייערע זאַכען און אויב אַצינד איז נישט שפּעטליך אַ געה צו טאָן צו בעקאַנטע, נאָר נאָך אַזאַ בענעגעניש איז ביי זיי ביידע געבליבען מעהר קיין שיהות נישט צו מאַכען און בלייבען דערווייל אויף נאַכט־לעגער דאָ איז דער בעל־העגלה׳שער אכסניא.

הערשעלען האָט מען מכבד געווען מיט אַריינטראָגען פּעקלעך אין שטוב אַריין, דאָרט אַרויף אַכטונג געבען און אַליין האָבען זיי זיך געבאָברעט אַרום דער שטייג מיט עופות, איבערגעשמיעסט מיט דעם בעל־העגלה, ער זאָל מוחל זיין אַריינפאָהרען אין הויף אַריין, וואו די שטייג וועט דערווייל שטעהן אויפ׳ן וואָגען ביז מאָרגען.

נישט פאַר קיין יודישע קינדער געדאַכט אַזאַ נאַכט, וועלכע הערשעלע האָט אויף דער אכסניא אין גרויסע צרות צוגעבראַכט. הונגעריג, מיעד און צעבראָכען פון וועג האָ״ז ער שוין שפּעטליך ביי נאַכט, אין דעם גרויסען רעש און דער מהומה פון אַלערליי מיני פאַרשוינען, זיך דערשטופּט ערגיץ אין אַ ווינקעלע און זיך אַ וואָרף געטאָן אויף עפּיס אַ הינקענדיגען צעריסענעם טאַפּטשאַן. דאָרט האָט מען איהם שוין יאָ טאַקע מקבל־פּנים געווען, און אויפגענומען פאַר אַ גאַנץ טייערע גאַסט — גלופּסקער וואַנצען, ווי דער גאַנצער וועלט איז בעקאַנט, נעהמען זעהר גערן אויף אורחים מיט אַלע כבוד׳ן: האַלזען זיי, קלעפּען אין זיי און קריכען זיי אונטער די נעגעל. הערשעלעס קראַצען זיך און אָנצוהערעניש־געבען מיט די הענד, אַז ער איז זיי מוחל דעם כבוד, האָט אַקעגען אַזעלכע נפשות נישט געהאָלפען. זיי האָבען זיך טאַקי געטאָן זייערס, זיך געדרעהט, געאַרבייט אַרום דעם אורח מיט גרויס פערגניגען, ביז ער האָט געמוזט זיך אָבטראָגען שאַ, שטיל און זיך געלעגט פשוט אויף דער ערד.

אַט אַזוי האָט זיך אויסגעלאָזט הערשעלעס יענער פרעהליכער טאָג אויף וועלכען ער האָט אַזוי אַרויסגעקוקט און זיך פירגעשטעלט אין איהם גרויסע גליקען!...

מאָרגען נאָך גאַנץ פריה האָט די מאַמע זיך געאײַלט אין שטאָדט אַריין וועגען איהרע געשעפטען. שפּעטער אַביסעל נאָך איהר איז אויך אַוועק דער טאַטע. ביים אַוועקגעהן קוקט ער זיך אַרום, אַז די קעשענע איז איהם צוריסען און פאַר גרויס אײַלעניש האַפּט ער און גיט איבער דאָס

בייטעלע מיט זיין ביסעל פארמעגען הערשעלען, וואס איז איבערגעבלי־בען אליין נעבען די זאכען.

אונזער הערשעלע דערטאפט פון א זעקעלע א שטיק ברויט מיט א גרויסער, געלער אוגערקע, אויך א ציינדיל קנאבעל און נעהמט זיך וואויל מאן, עסען געשמאק, ווי אויפשטעהענדיג פון א קרענק.

אונטערנעלעהנט דאס הארץ בעקומט ער שטארק יצר־הרע ארויס־צוגעהן אויף א חילע אין דרויסען, אנצוקוקען וואס פאר א פנים גלופסק האט.

פאר הערשעלעס אויגען עפענט זיך עפיס גאר א נייע וועלט. אלס־דינג איז פאר איהם ניי, גלייך ווי ערשט בעשאפען געווארען, ערשט ארויסגעקראכען פון דער ערד. ער שטעהט פערגאפט, פערריסען דעם קאפ און ווייסט נישט אויף וואס פריהער צו קוקען. נאר צום ערשטען ווארפט זיך איהם אין די אויגען א געדיכטע קאשע פון יודען. מען לויפט, מען שטופט זיך אין יאגעניש ווי אויף א שרפה. יודען, יודענעס, קינד און קייט — אהן עין־הרע ווי באב! — אויסגעמישט אין אלע אינאיינעם, אנגעטאן אין אלערליי מלבושים, פון צעריסענע שמאטעס ביז די טייער־סטע קליידער. צווישען זיי אויך נקבות אין סאמעטענע מענטעלעך מיט זיידענע, פערדריפעטע קליידלעך, נאר שררה׳סטעס און ווען זיי זאלען נישט געווען רעדען זינגענדיג הויך, אויף דער גאנצער גאס, מיט א קוויטש, שנייצענדיג דערביי די נאז, וואלט ער זיכער געמיינט, אז דאס זענען פריצעס...

פון אלע זייטען פאהרען בוידען, ביידלעך, פוהרלעך, א טייל פער־פלאנטען, פערהאקען זיך מיט די רעדער, א טייל מיט די דישלעס, און זידלערייען, געשרייען, גוואלדען ביז דעם זיבעטען הימעל.

דאס וואס רינשטעקלעך פלייצען אין די גאסען, איז איהם קיין אונדער נישט געווען, ס׳איז דאך א יודישע שטאדט. אין קאבצאנסק איז נענוג די אייגענע סחורה. ווי דען אנדערש? דערויף איז דאך עס א גאס אויף אויסצוגיסען דארט פאמייניצעס. א וואונדער איז איהם נאר געווען די שפיצעכדיגע שטיינער, וועלכע וואלגערען זיך אין די גאסען. צו־וואס נאך שטיינער אזעלכע אויף צוברעכען ריק־און־לענד, אז אהן דעם קען מען אויך אין די גריבער דא פאלען זעהר שען און ברעכען דאס גניק! איינפאלען זאל איהם פלוצלים, אז דאס איז א ברוק, סטייטש ווי אזוי, אז געברוקירטע גאסען זענען פאר איהם געווען נאך גאר א סוד, נישט געהערט, נישט געזעהען קיינמאל אזוינס. אט ערשט שפעטער, אז ער

איז זיך דערגאַנגען פונ׳ם סוד, וואָס אָזעלכס בעדייט, איז איהם עס טאַקי שוין מעהר קיין וואונדער נישט געווען. אַזוי איז שוין טאַקי רעכט. אויך איז איהם קיין וואונדער נישט געווען די איינגעהייקערטע שטיבלעך מיט צעבראָכענע דעכלעך, אָנגעזעצט געדיכט איינס נעבען דעם אַנדערען, וויל אַזוי בעדאַרף זיין, אַזוי האָבען אַ פּנים הייזער, ווי געוועהנטליך יודישע הייזער. משונה ווילד האָט איהם אויסגעזעהן גאָר אין מיטען־דרינען אַ מויעריל אין צווי, אין דריי גאָרען. רבונו של עולם, ווי שטופּט זיך עס אַ יוד אַרויף אַזוי הויך אונטערן הימעל און שטעלט זיך נאָך איין דאָס לעבען אַרויפקריכען אַהין אויף אַ שמאָל לייטעריל פון דרויסען! טאַקי נאַר ודוי, פריהער חען מען געהט אויף אַזאַ לייטעריל אַרויף, מוז מען אָבזאָגען ודוי, זיך געזעגנען מיט דעם לעבען.

די אויגען הערשעלעס האָבען אַלץ געקוקט, געפונען וואָס צו זעהן, דעם קעפּיל זיינס האָט אַלץ בעטראַכט, געטראַכט און די פיס זיינע זענען זיך דערוויל אַלץ געגאַנגען, געגאַנגען ביז ער האָט פּלוצלים זיך אַ חאַפּ געטאָן — ע־ע! ער איז פערגאַנגען וויטליך און שוין לאַנג צייט צוריק.

צוריק אָבער ווייסט ער נישט דעם וועג. ער הויבט אָן פרעגען ביי יודען, ווי געהט מען צו דער קאַבצאַנסקער אכסניא. אַ טייל קוקען איהם, אין איילעניש, לויפעניש, בייזליך אָן, נישט צו ענטפערן אַ וואָרט; אַ טייל מאַלען איהם אוים בקיצור מיט דער האַנד:

— געה, יונגעלע, גלייך, גלייך, דערנאָך לינקס, ביז צו אַ געסעלע, דערנאָך רעכטס און וויטער לינקס. דאָרט, יונגעלע, טהו אַ פרעג, וועט מען דיר שוין וויזען.

הערשעלע, אַ ברירה האָט ער געהאַט, איז געגאַנגען, פערקראָכען אין געסלעך, אין בלאָטעס, געשפּרונגען איבער שמאָלע, איינע פון די אַנ־דערע ווייט אָבגעטרעטענע קלאַטקעס, אָנחאַפּענדיג זיך דערביי אין דער זייט פּאַר פּלייטען. ער איז, אַ פּנים אַריין גלופּסק אין די קישקעש, אין דעם מאָגען, וואו ס׳איז געדיכט, עס שמעקט און פאַרגעהט אין נאָז. ער האָט געאַרבייט אויף אַלע כּלים און איז, נעבעך, אָבגעגאַנגען מיט שוויים ביז ער האָט זיך אָנגעשלאָגען אויף אַ פיינעם יונגען מאַן, וואָס איז אַזוי גוט געווען זיך אָבצוגעבען אַ ביסעל מיט איהם.

קום זאָגט דער יונגער מאַן, בעטראַכטענדיג הערשעלען מיט אַ טש שמייכעלע פונ׳ם קאָפּ ביז די פיס. קום, איך חעל דיך אונטערפיהרען. ביזט דאָ, זיי איך זעה, נאָך גאָר אַ פרימץ.

הערשעלע דאַנקט דעם יונגען מאַן פאַר זיין גוטען ווילען כמעט מיט טרערען אין די אויגען. —

— העלפען אַ גר איז אַ מצוה, מאַכט דער יונגער מאַן מיט אַ שיינענדיג פּנים. דאָ אין גלופּסק, טאָהר מען קיין פּריטץ נישט זיין, ביי אונז דאָ בעדאַרף מען גוט היטען די קעשענעס. פאַרשטעהסט־דו מיך, יונגעלע?

הערשעלע טהוט זיך געהענדיג אַ טאַפּ אין קעשענע.

— דו ביסט שוין אַ חתן?

— ניין! — ענטפערט הערשעלע שוין מיט אַ פרעהליך האַרץ.

— פאַר וואָס ניין? אַט וועסט־דו זעהן, ביי אונז וועט מען אין גיכען דיר שטעלען אַ חופּה.

הערשעלע שטיקט זיך פאַר געלעכטער.

— וואָס, דו גלויבסט נישט? אַט וועסט־דו זעהן. לאַך דיר, לאַך, נישקשה! אַט איז אַ קלאַטקעלע. פּאַמעליכען האָב נאָר אין זינען די קעשענע.

הערשעלע טהוט זיך ווייטער אַ טאַפּ.

— נו, ס'איז דאָ?

— שרעקט זיך נישט, ס'איז דאָ.

— פאַר אַ יאָהרען האָט זיך דאָס אייגענע טאַקי געטראָפען מיט אַ בחור'ל ווי דו. ער האָט זיך אַלץ געטאַפּט, געמיינט, אַז ביי איהם ליגט עס אין קעשענע דאָס בייטעלע, און לסוף וואָס לאָזט זיך אויס?— בוידעם! די קאַרמאַנשטשיקעס, ברענען זאָלען זיי, האָבען עס ביי איהם נישט פאַר דיר געדאַכט, דערטאַפּט און אַנשטאָט דעם אריינגעלעגט אַחין עפּיס שפּאַרגאַלען, אשר־יצר־פּאַפּירלעך. דו פאַרשטעהסט? — נעהם עס, מחילה, טאַקי אַרויס און קוק רעכט אָן. פויל טאָהר מען נישט זיין.

אונזער הערשעלע איז נישט פויל, נעהמט אַרויס דאָס בייטעלע און האַלט עס פאַר די אויגען.

— זעהסט־דו, האַ? וואָס איך האָב דיר געזאָגט! — דאָס זענען די לעצטע ווערטער פונ'ם פיינעם יונגען מאַן, וואָס אויסחאַפּענדיג הער־שעלען פון די הענד דאָס בייטעלע, מאַכט ער אַ פּליטה און ווערט בּאַלד ווי אויסגעטריקענט.

הערשעלע בלייבט אין דער הייסער מינוט שטעהן ווי אויסגעפּאַטשט מיט אַ פאַר אויסגעשטעלטע אויגען און אַן אָפען

מויל, נישט צו־וויסען, וואו ער איז און וואָס מיט איהם טהוט זיך אַזוינס.

דעם עולם׳ס ווערטיל: „אַ גאַסט אויף אַ וויל זעהט אויף אַ מייל״ האָט טאַקי זיך אַקוראַט געפּאַסט צו הערשעלען. באַלד אין דעם ערשטען טאָג פון זיין קומען האָט גלופּסק זיך פאַר איהם „ענטפּלעקט״ מיט איהר גאַנצען כבוד און שענקייט: מיט איהרע שמאָלע קרומע הינטערגעסלעך, מיט איהרע „פּיסקעס״, לעוואַדעס, רינשטאָקלעך, שטאַרק שמעקענדיגע קאַליזשעס, געדיכטע און שיטערע בלאָטעס און מיט איהרע גנבים, בייטעל־שניידער — און דאָס ענטפּלעקטע זיך איהרם איז איהם באָקום אויסגעפאַלען.

פאַרשמירט, פאַרדריפּעט, ־ִיט אַ פרישצאַפּעלדיגען גלופּסקער קאַטער איז הערשעלע ערשט אַרום מנחה־צייט געקומען בעטריבט צוריק אויף דער אכסניא. נישטאָ קיין טאַטע, קיין מאַמע און די קלימקעס — אויך נישטאָ! ער בלייבט טויט מיט אַלע אברים, קוקט ווי אַ דולער און דאָס האַרץ טיאָכקעט איהם שטאַרק. פּלוצלים דערהערט ער, ווי מען בייזערט זיך אויף איהם מיט די ווערטער

— אָט האָסט־דו איהם. דאָס שענע בחור׳ל! וואָס זאָגסט־דו, איך בעט דיך, צו זיין טאַטען?

און ער דערזעהט פאַר זיך רייזע די בעל־אכסניא׳טע.

רייזע איז אַ קורצע, דיקע, ברייטביכיגע יודענע, שוין אין די יאָהרען, מיט אַ געשטופּעלט פּנים, וואָס איז שטענדיג פערשוויצט און מיט אַ צווייגאָרענדיג גיידעריל. אַ שנירעל שיטערע הערלעך ציהט זיך איהר אויף דער אויבערשטער ליפּ, וואָס פעררייסט זיך ביי יער רעכטער באַק אַרויף, אַזוי אַז מען זעהט אַ רויט שטיקעל צונג אַרויסקוקענדיג דורך אַ היבש שפּעלטיל אויפ׳ן אָרט פון צוויי אויסגעפוילטע צייהן. אַיין עק פאַרטוך איז איהר שטענדיג פאַרשטעקט, דער בוזים צושפּילעט. די צוויי עקען פונ׳ם קאָפּען־טיכעל זענען פערוואָרפען אַ הינטען און האַלט געוועהנטליך אין דער האַנט אַ פאַלאָניק — אַ בעוויז, אַז זי פּאָרעט זיך שטענדיג נעבען אויבען. זי רעדט שרייענדיג, ניך און איין אָטהעם פונ׳ם האַרצען מיט אַ בייזער; עס דאַכט זיך, זי איז שטאַרק אויפגעבראכט, קריגט זיך, הגם זי מיינט, חלילה, נישט קיין שלעכטס און איז בטבע אַ גאַנץ גוטע. דאָס איז ביי איהר גלאַט אַזאַ לשון, אַזאַ שטייגער רעדען, וואָס האָט נאָך אויסגעאַרבייט זיך פון אייביגע עסקים און צוטאָן־האָבען איהר גאַנץ לעבען מיט בעל־העגלות. אין

דעם שמועס וואַרפט זי אַלץ אַריין „העון אַ ביסעל!" „וואָס זאָגסט־דו צו זיין טאַטען?" הויך אויף אַ נגון. אויך איז דער שטיינער איהרער ביים רעדען אָנצובויגען עפּטערס דעם קאָפּ אין דער זייט און אַ פאָהר טאָן מיט'ן שפּיץ נאָז איבער דעם אַרבעל, טאַקי אַ וויש אויף דער גאַנ־צער לענג פונ'ם אָרעם.

— וואָס זאָגסט־דו צו זיין טאַטען? — איז רייזע אַרויס מיט איהר שרייענדיגען לשון אויף אונזער הערשעלען, נעבעך, און טאַקי אַ גוטען פאָהר געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם אַרבעל. ווי ווערט עס אַ בחור'ל פערפאַלען, העון אַביסעל! קוקט איהם נאָר אָן, דאָס שענע בחור'ל! נעהמט זיך און ווערט פערפאַלען!

הערשעלע שטעהט אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ, וואַרגענדיג זיך מיט טרעהרען און שוויגט.

— ער שוויגט נאָך, דאָס שען בחור'ל! טאַטע און מאַמע שטאַר־בען דאָ. און ער, העון אַ ביסעל! שטעהט ווי אַ לֵמך און שוויגט.

— אוי וועה־וועה מיר! — טהוט הערשעלע אַ געשריי און צוחליפּעט זיך, מיינענדיג טאַקי, אַז די עלטערן זענען אויף דער וועלט שוין נישטאָ און ער איז געבליבען אַ יתום.

— נו, חליפּע נישט, פערפאַלען! — טרייסט רייזע אונזער וויסט יתום'ל. ווייטער זאָל אַ בחור'ל אַזוינס מעהר נישט טאָן. טאַטע און מאַמע זענען דאָך אָהן אַ נשמה... די נשמה איז זיי אויסגעגאַנגען לויפענדיג...

— איק־איק־איק! חליפּעט הערשעלע מיט אַ פאַרקלעהמט האַרץ. וויל עפּיס זאָגען, נאָר עס שטיקען איהם די טרעהרען און קוים וואָס ער ברענגט אַרויס פון מויל איקעדיג אַ פּאָר האַלבע צעבראָכענע ווערטער: מאַם... געשטאָר... איק...

— אוי, אַ דונער האָט מיך נישט דערשלאָגען — טהוט זיך רייזע אַ חאַפּ, ער מיינט „שטאַרבען" הייסט טאַקי געשטאָרבען... עס רעדט זיך נאָר אַזוי, נאַרעלע, ס'איז אַזאַ לשון... העון אַ ביסעל! טאַטע און מאַמע האָבען טאַקי נעקענט שטאַרבען. נו, שאַ, אָט וועלען זיי באַלד קומען געזונטערהייט. נאָך ביי טאָג האָבען זיי זיך מיט די זאַכען איבערגעקליבען ערגיץ, ווייס איך וואו? פערקויפט די הינער, די אייער, איך אַליין האָב אויך געהאַנדעלט. שאַ

אַט וועל איך דיר געבען פון דער מאַמעס אייער. אַ חידוש איז מיר! העון אַביסעל, אַ גאַנצען טאָג האָט ער נישט געגעסען! — נעה וואַש זיך און זעץ זיך צום טיש.

אונזער הערשעלע איז פון טויט לעבעדיג געוואָרען און זיך גענומען אונטערלעהנען זיין האַרץ מיט אַ פּרעזשעניצע, וואָס רייזע האָט אין דער גיך צוגעטראָגען איהם צום טיש, מאַכענדיג דערביי אויף איהר שרייענדיג בייזערענדיג קול:

— נאַ, עס געזונט, האָסט־דו געהערט, העון אַ ביסעל, מען זאָל אַזאַ טאָג אָבפּאַסטען!

באַלד זענען נישט טויט לעבעדיג אַריינגעלאָפען אין שטוב דער טאַטע און די מאַמע, אַ געשריי, אַ געפּילדער. אַ פריידע מיט אַ רוגזא און אַ מוסר־זאָגען אינאיינעם.

— געלויבט איז גאָט! — שרייט די מאַמע מיט אַ פרעהליך האַרץ און מאַכט דערביי טאַקי, קוקענדיג אויפ'ן זוהן, אַ בייז פּנים. — דו ווייסט, וואָס דו ביסט פאַר אַזאַ מעשה ווערטה...

— סטייטש, סטייטש! — פייערט דער טאַטע, אַזוינס צו טאָן! דו ביסט דאָך ווערטה, סטייטש, סטייטש, ווי אַ הערינג זאָל מען דיך צעררייסען!

— העון אַביסעל! — איז רייזע אַ גוטע מליצה, אַרויס אויף איהר שפּראַכע, אַ פאָהר־געבענדיגט דער נאָז איבער דעם אַרבעל. — שענע טאַטע און מאַמע מען זאָל איבערלאָזען אַ קינד אַליין ווי אויפ'ן וואַסער! ער שרייעט! וואָס זאָגסט־דו, איך בעט דיך, צו זיין טאַטען? אַ קינד איז אַ קינד. וואָס דען? אַט שווייגט בעסער, שווייגט!

— אוי, ווי דו ביסט פאַרשמירט, פאַרשלומפּערט. — שרייט די מאַמע אויף הערשעלען ברעכענדיג די הענד — עפּיס גאַנץ גלופּסקער בלאָטע ליגט אויף דיר!

— איך בעט אייך, וואָס זאָגט איהר צו איהר? — זאָגט רייזע צושאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ — די פּריצטע — אַ קאַטאָוועס אַ פּריצטע, עס געפעלט איהר ניט דעם זוהנס קאַפּאָטע, קען גאָר אויף דעם ניט קוקען! אַ קאַפּאָטע ווי אַלע קאַפּאָטעס ביי אונז דאָ, און וואו שטעהט דאָס אין דער תורה, אַז אַ איד מוז געהן דוקא מיט'ן פּרוץ? — אויב גלופּסקער בלאָטעס געפעלט נישט דער פּרינצעסין, איז אָהן סכנה, נישקשה, גלופּסק האָט ניט פערלאָרען ביי אונז דעם חן אַזוי ווי אַ

איז. אַלע לעבען מיר, ברוך השם, אָהן בושה און אָהן שאַנד. דאָס קינד איז, נעבעך, מיעד, שוואַך, נישט געגעסען דעם גאַנצען טאָג, און זי ... וואָס אַרט דאָס זי? מעגנסט זיך, כ׳לעבע, שעמען און לאָז איהם געמאַך!

רייזעס ווערטער האָבען געווירקט און פון יענע צייט ה[illegible]רשעלע ליעב געקריגען רייזע ביי זיך אין האַרצען.

דאס פינפטע קאפיטעל.

אונזערע פארשוינען זענען געשטאנען צושיידט אויף בעזונדערע סטאנציעס. נישט דערפאר ווייל איטליכער פאר זיך האט בעדארפט האבען זיין חדר, זיין ארט בעזונדער. חלילה! גאנץ רייכע יודען אפילו לאזען זיך אויף דער אכסניא בעגנינען מיט א בעטיל און שטעהען דריי, פיער איהרע אינאיינעם, אבי עס זאל וואלועל קאסטען. נארישקייטען! עמים בעדארף דען א יוד האבען עולם-הזה? — נאר וואס דען? ווייל אנדערש איז גאר טאקי נישט מעגליך געווען.

דער טאטע האט, ווי געוועהנטליך, זיך אויפגעהאלטען ווי-ס'איז ביים שמש פון דעם קלייזעל, וואו ער פלעגט ימים נוראים דאווענען. דעם שמש'ס דירה איז קוים גענוג געווען פאר זיין אייגען געזינד. נאר ווי זאגט מען עפיס ביי אונז יודען — וואו צוויי איז אויך א דריטער. און מיט דעם דאזיגען כלל שטעקט א יוד, נעבעך, אריין דעם לעפעל צו יענעם אין שיסעל, שטופט זיך אריין וואו ס'איז ענג, קריכט אריין מיט א פוס צו יענעם אין ביטעל, חאפט א קוק צו יענעם אין מחזור, שפארט-זיך צו ווי-ס'איז צו יענעם אויפ'ן געלעגער, קוועטשט זיך אריין אין בויד צווישען פול אנגעזעצטע פארשוינען און שטערבעט, נעבעך, אב אזוי דאס גאנצע לעבען. עט, וואס מאכט עס אויס? אבי איבער-קומען; אבי אבפטר'ן, משטיינס-געזאגט, דאס עסען; אבי חאפען א דרעמיל; א נאכט איבערצולעבען; אבי יוצא זיין און ווי-ס'איז דערהאלטען די נשמה. דערביי האט טאקי לייזער-יאנקיל מיט דעם שמש זיך גע-רעכענט עפיס שטיקלעך קרובים, און ווי דער איינפיהר ביי אונזער עולם איז, האלט עס א יוד זיך פאר א מוז צו פערפאהרען צו זיינעם חאטש

א גאַנץ חייםען קרוב, ווייל ווען נישט — אַזוי טייטשט ער עס — וועט ער איהם, חלילה, בעליידיגען און יענער ווידער קען אויף איהם ברוגז זיין. און אויב לייזער-יאַנקיל איז דאָס מאָל מיט דעם ווייב, מיט דעם קינד און האַק-פּאַק מיט די עופות באַלד טאַקי נישט פערפאָהרען גלייך צום שמש — איז ערשטענס דעריבער, ווייל ער האָט גוט געוואוסט, אַז אַזוינס איז ריין אונמעגליך. אַ וואָס, יענער קען פאַראיבעל האָבען, — נישקשה, אָהן סכנות! ער וועט עס איהם געבען צו פארשטעהן. — און צווייטענס, וואָס מיינט איהר? איז דאָס טאַקי גאָר געווען דעם שמש'ס טרפה'ן גליק...

די מאַמע איז נעגאַנגען אויף סטאַנציע צו איהרער אַ בעקאַנטער יודענע פון קאַבצאַנסק, אַ קעכנע אין אַ נגידיש הויז, וואו זי האָט אָבגעזעצט עטליכע צעהנדליג איער און אַרויסגעקוקט אָנצונעהמען ביי דער בעל-הבית'טע אַ פּאָר טוץ זאָקען אין גלייכען געלד אויסצואַרבייטען און פון אַ צוואַנציג נענזלעך פעדערען איבער'ן ווינטער אויסצופליקען. די מאַמע האָט גאָר געשיינט אין דעם שלייער, אין דעם שבת'דיגען טיכיל אויפ'ן קאָפּ, איהר איז, אַ פּנים, אין קיך גאָר נישט שלעכט געווען, זי האָט זיך דאָרט אויסגעגלייכט די ביינער. די קעכנע האָט זי צוגעפּילעוועט, איהר אַלץ אונטערגערוקט צו קייען, אָנטרייבענדיג זי אַלץ: עסט, מלכה-טויבעניו! עסט, עסט, מיין האַרץ.

ביידען האָט דאָס מויל זיך נישט צוגעמאַכט, אַלץ גערעדט, גערעדט, זיך אויספרעגענדיג איבער פיעל מענשען, בעקאַנטע און אויך ווילד פרעמדע, אַזעלכע וואָס געהערען זיך מיט זיי בכלל נישט אָן. זיך דערמאָנט אַלטע מעשיות, וואָס נאָך מוידוויז!

— געדענקט איהר, געדענקט איהר, מלכה-טויבעניו!

— געדענקט איהר, געדענקט איהר, טריינע-סאָסעניו!

ביידע האָבען זיך געשמאָלצען, געקוקט איינע אויף דער אַנדערער מיט לייכטענדיגע אייגעלעך, ביים שמועסען עפּיס מיט חן צונויפגעצויגען, איינגעשנירט די ליפּעלעך, איינער דער אַנדערער אַלץ: מערדצע, קריין, זאָלט איהר מיר געזונט זיין!... עס פאַרשטעהט זיך, אַז פון אַלע זאַכען האָט מען נישט פאַרגעסען דעם עיקר — רכילות, דאָס בעסטע געווירץ, די געשמאַקסטע בשמים אין איטליכען ווייבערשען שמועס. מען האָט מקיים געווען דעם מנהג, אָפּגעריכטען, אָבגעשפּעטען מיט אַלע דינים און כוונות, וואָס דרינען שטעקט. טריינע-סאָסיע האָט עס מקיים געווען גאַנץ פראָסט אָהן חכמות — געפּלאַקערט, גערעדט מיט אפּעטיט, גיך,

געשווינד, ווי עס געהער צו זיין... מלכּה־טויבע אקעגען האָט דאָס אייגענע טאַקי מקיים געווען, נאָר מיט שמד־שטיק. אַלץ צוגעשאָקעלט מיט דעם קאָפּ, געגלאָצט די אייגעלעך מיט אַ יראת־שמים־פּנים׳ל, כּלומר׳שט ווייל זי נישט יענעם בערעדען, פּע! — נאָר בּיי זיך אָבער האָט זי דערפון שטאַרק הנאה, בּעלעקט זיך אַזש פּאַר תּענוג און וואַרפט אין שמועס אַ מאָל אַריין אַ וואָרט. עפּיס מיט פיעל טייטשען, אַזוי און אַזוי. דאָס וואָרט איהרם, וואָס דאַכט זיך אין פּלוג גאָר נישט, עט... ציהט ערשט טריינע־סאָסיען בּיים צונג און בּידעט זי אונטער צו פּלאַקערן און צו רעדען, שפּעטען נאָך מעהר.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, מלכּה־טויבעניו! — הויבט אָן טריינע־סאָסיל צו מאָלען מיט דעם צינגעל און אַ מאָס רעד איבער די בּעלי־הבּית׳טעס אויסצושיטען. — וואָס ווייסט איהר, וואָס פּאַר אַ שלעק זיי זענען, די אַלע שענע היינטיגע בּעלי־הבּית׳טעס! בּיי וויפיעל איך בּין איבערגעווען, איז אַלץ איינע ערגער פון דער אַנדערער. איטליכע מיט איהר מאַנקאָליע, מיינע צרות אויף זיי! האָבען נאָר ליעב אָט וואָס, זיך צו דרעהען, טאַראַראַמען, פּילדערן, קלינגען מיט די שליסעלעך. מיינען, זיי טהוען עפּיס. און טאָמער ווייסט איהר וואָס?

— וואָס, וואָס? — רוקט מלכּה־טויבע אַריין אַ ווערטיל, כּלומר׳שט תּם און ציהעט דערמיט טאַקי בּיי טריינע־סאָסיע ווערטער פון׳ם מויל.

— גאָרנישט!... צוהיצט זיך טריינע־סאָסיע, ווייס איך וואָס בּיי זיי הייסט עס, גאָר אַ געלעכטער, כּ׳לעבען, די איז אַ בּריה, פול אין איטליכם ווינקעלע. יאָ, אמת טאַקי, אָבער קיינמאָל נישט אין יענעם ווינקעלע, וואו מען בּעדאַרף. גלייך ווי זי שפּיעלט זיך אין בּעהעלטעניש. זוכט מען זי דאָ, איז זי גאָר דאָרט און בּעדאַרף מען זי דאָרט, חאַ־חאַ! איז זי דאָ... דער מאַן זוכט, די קינדער זוכען, מען רופט, רופט און זי שרייעט פון ערגיץ אַרויס אין איין בּעס. — יענע ווידער, מיינע חעהטיגען אויף איהר, געטרויט נישט די שיין, צעהעלט די גרויפּען אין טעפּיל, פּאַר אַ האַלבּען גראָשען וואָלט זי זיך געלאָזט די אויגען אַרויס־נעהמען, וואָס איז?

—אַ בּעל־הבּית׳טע, וואָס דען? זי וויל איינבּרענגען... מאַכט מלכּה־טויבּע מיט אַזאַ מינעלע, עפּיס ווי אויף קאַטאָוועס און עפּיס ווי גאַנץ ערנסט.

— יאָ, איינבּרענגען! מאַכט טריינע־סאָסיע שטאַרק פאַרקרימענדיג

זיך. זי וויל איינברענגען פונ'ם עסען א גראָשען און אליין ברענגט ד דעם מאַן אוים — ווײס איך אויף וואָס — הונדערטערס!... איינע, עפּיס א שלימזל, האַנדעלט איין אין מאַרק אלע מציאות, אייער א מציאה, פּוטער, שמאַלץ א מציאה, נאָכ שיקט איהר אלץ צו. האָט א שפּיזאַרנע מיט אלעם גוטען און האַלט עס אָבער אונטער'ן שלאָס אַזוי...

— אייערע מיינט איהר? האַפּט זיך מלכה־טויבע אַרויס מיט א וואָרט. ביי אייערער איז עס אלץ אונטער'ן שלאָס? — א גוטע בעל־הבית'טע, כ'לעבען!

— ספּו, א גוטע בעל־הבית'טע, כ'לעבען! זאָגט טרײנע־סאָסיע איבער יענערס ווערטער מיט א ביז געלעכטעריל, אויסשפּיענדיג דערביי. האַלט עס אונטער'ן שלאָס אַזוי לאַנג די אלע מציאות, ביז די אייער ווערען טוכלע, די פּוטער בעקומט א ריח, דער איינגעמאַכטס געצוקערט און מען וואַרפט עס דערנאָך אַרויס... די אַנדערע, עפּיס א שטיק פלייש, ליגט איבער שטענדיג אין קיך, מישט זיך צום טעפּיל. ווײס איך וואָס? האָטשע מען בעדאַרף זי דאָרט האָבען ווי אויגענהטיג. פאַרקעהרט, דורך איהר מישען זיך ווערט ערשט א מישענינע: דער געבראָטענס צוגעברענט, די יויך אויסגעלאָפען און ב'איז נאָר א צעפּוקעניש...

— שונאים, שונאים! א צעפּוקעניש די שונאים! — מאַכט מלכה־טויבע, אונטערלעקענדיג זיך. — עסט אייך, טרײנע־סאָסעניו, נישט אָב אַזוי דאָס האַרץ!

— טפו זאָלען זיי ווערען! — שפּייט טרײנע־סאָסיע אויס. וואָס ווײסט איהר, וואָס ווייסט איהר? מלכה־טויבעניו!... איינע נישט קיין רעכטע! אלע זענען זיי שלימזלניצעס, לעדיג־געהעריגס, האָבען נישט וואָס צו טאָן און גיבען זיך אוים קלאָטפערשט פאַר בריות. א קאַטאַוועס, אָהן זיי וואָלט די גאַנצע שטוב האַרנעם־קאָרנעם זיך איבערגעקעהרט. טאָמער ווײסט איהר וואָס? — גאָרנישט!... פריהער בין איך געווען א נאַר און זיך גענומען צום האַרצען, פלעג פון זיי קײען די ערד. און היינט אָבער האָב איך מיך מישב געווען — אַ־אַ, צו אייער קאָפּ, צו אייער לייב זאָן לעבען! איהר ניסטערט, רעדט, בייזערט זיך, שרייט אייך משוגענערהייז און איך טהו מיר מיינס. ווערט צוזעצט!... וואָס איז, טאָמער ווײסט איהר, עולם־הבא וועל איך האָבען? אדרבה, זאָגט, קרוין, סערדצע, און איך אליין פאַר מיר, וואָס איז, וואָס, בעדאַרף נישט

עפּים האָבען?... איהר פאַרשטעהט דאָך מיך, מלכה־טויבעניו, געוואָנט זאָלט איהר מיר זיין.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, טריינע־תאַחזוואַ, יאָם דען, איך פאַרשטעה נישט? איך פאַרשטעה זעהר גוט.

— וואָס, סערדצע, בין איך אפשר נישט גערעכט? וואָס איז, טאָמער ווייסט איהר פון די שכירות, וואָס איהם נעהם, וועל איך מיך א שען ביסעל מויערן? און אייביג, הא, וואָס איז, וועל איך דיענען? ווי זאָגט מען עפּים, א מענש איז נישט כּיין אייביג געזעהר. כל־זמן מען לעבט, לעבט מען און מען בעדאַרף זיך זאָרגען פאַר שפּעטער אויך. איך זאָל מיר נישט געווען דאַראַבען — שא, צווישען אונז זאָל עס בלייבען — אביסיל פון'ם מעהל, אביסיל פון'ם קצב, אביסיל פון'ם איינקויפען, וואָלט מאַקי געווען א וועהטיג מיינע שונאים. צו וואָס לאָמיר זיך דאָ נאַרען, מלכה־טויבעניו? — נישקשה! איהר פאַרשטעהט? צו דעם וואָס לעבט אייביג האָב איך קיין טענות נישט. נישט צו פאַרזינדיגען. האָב, געדאַנקט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס אָנצוטאָן. — מיין קאַסטען קליידער האָט איהר נאָך נישט געזעהען? קומט, סערדצע, וועל איך אייך ווייזען.

און טריינע־סאָסיל נעהמט זיך ווייזען איהר גוטס, צולעגט איהר קרעמיל: שמיוולעטלעך אויף קנעפּלעך, איין קליידיל, דאָס אנדערע געניייעט נאָך דער לעצטער מאָדע מיט שליאַרקעלעך. א זיידענע פּעלע־רינקע אויסגענייט מיט גראַנאַטלעך, א קאָפּטעלע, א שבת'דיגען בורנאָס מיט קוטאַסען.

זי האַלט זיך פיד־באַקים און שמאָכט. מלכה־טויבע קוקט זיך צו, ווי א מבינה, צו איטליכער זאַך, טאַפּט און שאַצט. דאָס פּנימעל לויכט איהר, ווי זי שעפּט פיעל נחת פון טריינע־סאָסלען, וואָס דער אויבער־שטער האָט זי אַזוי געבענשט, מאַכט אָך־אָך! פערוואַרפענדיג מיט די אייגעלעך, אַלץ: געלויבט איז השם־יתברך, געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען! און ווינשעוועט, ווינשעוועט, פאַרזיכערענדיג ביי איטליכעם מאָל טריינע־סאָסלען, אַז ווי דאָס לעבען אַזוי ליעב און טייער איז זי איהר. זי האָט שוין דאָס געזאָגט און זאָגט מאַקי:

— א פּנים אויף דער גאַנצער וועלט איז דען נאָך דאָ אַזאַ טריינע־סאָסעניו? קיין צער!

ביידע שמעלצען זיך און ווערען ברייטער ווי לענגער פאַר גרויס פערגניגען.

לאָמיר דאָ איבערלאָזען אויף אַ װײלע דעם מלך מיט דער מלכּה — דעם מלך בײם שמש, די מלכּה אין קיך — און זיך נעהמען צום בּן־מלך ׃

אונזער בּן־מלך, הערשעלע, איז זיך געלעגען אויסגעצויגען, װי בּײם טאַטען אין װײנהויז, אויף אַ בּאַנק אין קלייזיל. דאָרט איז פאַר אים ׃ געװען נישקשה׳דיג פון אַ אָרט אויף אַנצושפּאַרען דעם קאָפּ. די בּאַנק איז געװען צװײ מאָל לאַנג װי ער, אַזױ אַז ער האָט געקענט אויסשטרעקען די פיס גאַנץ פרײ און אָנשטאָט אַ קישעלע צו־קאָפּענס האָט איהם זעהר גוט געדיענט דאָס פאָרענטשעלע. מוראָ צו האָבּען נעכטיגען דאָרט האָט ער נישט געהאַט װאָס, װײל ער איז נישט געװען אַליין, מיט איהם האָבּען געשלאָפען אין קלייזיל נאָך עטליכע יודען, בּטלנים. אומעטיג איז דאָרט אויך נישט געװען, מען האָט געשמועסט, דערצעהלט װאונדערליכע זאַכען, נישט ערגערע פון קאַבּצאַנסקער. גלופּסק, נישקשה, געהט אויך גאָרנישט אָבּ. דאָרט זענען אויך דאָ יודען, אויך די אַלע שענע מעשיות. דאָרט שטעהט אויך פרײ דער װעג צום הימעל, און מען פערקריכט אויף איהם טאַקי אויך קײן בּויבּע־ריק... גלופּסק מיט בּויבּעריק איז װי אײן שטאָדט, אָקענען אַ גוטע העלפט גלופּסקער יודען זענען בּויבּעריקער.

דאַכט זיך, נאָר קײן מעשה נישט. אונזערע פאַרשװיטזען זענען, בּרוך־השם, טאַקי געװען פערזאָרגט, נישט פערזינדיגען, אַלסדינג גוט, עס האָט נאָר געפעהלט אַבּיסעל געװונט

הערשעלע האָט פונ׳ם ערשטען טאָג קומען קײן גלופּסק בּעקומען אַ קאַטער, אַבּיסעל אונטערגעהוסט, דאָס קול׳כען איז איהם געװען צו־געלעגערט, הײזעריגליך. פונדעסטװעגען איז ער אויפגעשטאַנען צו די ערשטע סליחות און אונטערגעהאַלטען דעם טאַטען. זײן געלײנקיל איז אמת טאַקי געװען געדריפּעט, זײן קװיטשעלע געפײפט, אויסלאָזענדיג זיך מיט אַ גרילץ, נאָר אָהן סכּנות. אײן מאָל, איז אָהן איהם אויך געװען העלפערס, פיעל פונ׳ם עולם האָבּען, װי געװעהנטליך, אָבּגעענטפערט, זיך אָפּגערופען „בּים־בּאַם!״

אונטערבּימקען יענעם זענען דאָ בּײ יודען זעהר פיעל בּעלנים, אויבּ „בּאַם״ פּאַסט אָדער נײן — אַלץ אײנס, אַבּי זיך אַרײנגעמישט, אַבּי אַ שטימע, לאָז יענער נישט מײנען, ער אַרבּיט אַלײן... און צװײטענס, איז אַ צוגעלעגערט קול עפּיס טאַקי נאָר װי געװאונשען צו סליחות, עס פּאַסט צוגעקאָכט מען פּיהלט, אַז ס׳איז סליחות. אין דרויסען איז שטאָק

פינסטער, נאַכט. אומעטום שאַ — די גאַנצע וועלט שלאָפט. נאָר יודען
האָפען זיך אַראָב פון די געלעגערס, געניצען, קנאַקען אוים די ביינער,
דער שלאָף ליגט זיי אויף דער ברוסט, עס טריקענט זיי אין האַלז און
זיי שטאַרקען זיך, לויפען פערשמאַכט אין שוהל אַריין, גיסען דאָרט אוים
זייער האַרץ פאַר דעם לעבעדיגען גאָט אין הימעל און קלאַגען זיך,
נעבעך, פאַר איהם אויף אַ צולעכצט-ברומענדיג-קרעכצענדיג קול, ווי אַ
פערוואָגעלט, אומגליקליך דערשלאָגען קינד קלאָגט זיך פאַר דעם פאָטער
אויף די צרות, וועלכע ער איז אויסגעשטאַנען, אַרומבלאָנקענדיג זיך אין
דער וועלט.

דאָס צולעכצטע, חריפענדיג-פערשמאַכטע קול — אַט דאָס ערשטע
ריהרט ביים האַרצען, דרינגען טאַקי ליגם ערשט דער בריה, דאָס גאַנצע
געפיהל פון רחמנות... אַז דאָס שלאָפע קינד, נעבעך, האַפּט זיך אויף
פון היץ ביי נאַכט, שטרעקט אוים מים אַ געבעט די הענטלעך צום
פאָטער, קרעכצט, יאָמערט פאַר וועהטאָג אויף אַ טרוקען הייזעריגליך
קול, פאַרגעהענדיג זיך אין אַ הוסטעלע — האַפּט עס אָן ביי דער לעבער
נעהמט ער אַרוים די נשמה און שטעכט אין דער זיבעטער ריפּ...

און דער האָהן פון כפּרות, איהם אַז מען גיט אין דערמיט נאַכט
אַ טראָג פון דער סידעלע — קום צום „בני אדם״! און ער צאַפּעלט,
קרעכצט אויף אַ פערדומפּפט קול, רופט זיך דען זיין חריפענדיג קול
נישט אַב אין האַרצען? רייסט דען זיין חאַרחלען נישט ביי דער נשמה?...

דאָס זעקסטע קאַפּיטעל.

רבונו של עולם! וואָס ליגט אַזוינס אין דיין האַרטער באַנק אין בית-מדרש, אַז דער וואָס נעכטיגט אויף איהר איבער אַ נאַכט מיט דעם קולאַק צוקאָפּענס שטעהט דעם אַנדערען טאָג אויף עפּיס גאָר אַ אַנדער מענש, ווי ניי געבוירען?

שוין יעקב אבינו, אַז ער האָט אין וועג דערנסטמאָל ביי זיין אַוועקלאָזען זיך פון דער היים, אונטערגענעכטיגט אין „יענעם אָרט" אויף אַ האַרט געלעגער, צושפּאַרענדיג דעם קאָפּ אויף אַ שטיין — האָט באַלד ביים אויפשטעהן אין דער פריה געשפּירט: אין זה, נישט אַנדערש כי-אם בית אלהים, דאָ איז אַ בית-המדרש, וזה שער השמים און דאָ איז אַ טויער צום הימעל. יאָ טאַקי צום הימעל. ליגענדיג אויפ'ן האַרטען געלעגער גאָר אין דעם ערשטען בית-מדרש, נאָך אָהן ווענד, אָהן אַ דאַך, אָהן אַ אונטער-אויבען, האָט ער שוין דערזעהען נישט קראַקיי און לעמבערג אַליין, נאָר אויך יענע וועלט — פייערדיגע מלאכים, וואָס האָבען איהם אין די אויגען זיך געדרעהט אַרויף און אַראָב עפּיס אויף אַ הויך לייטעריל פון דער ערד ביז העט-העט אין הימעל אַריין — און יעקב האָט דערפיהלט אין זיך אַ גרויסע פאַרענדערונג...

נאָך אַ מאָל רבונו של עולם! וואָס ליגט אַזוינס אין דעם גלות, אין דעם נע-ונד זיין אין דער פרעמד, וואָס דיינע קינדער ישראל, וועלכע עס האָבען אַזעלכס פון דיר אַ מתנה, זענען דורכדעם אין דער וועלט עפּיס גאָר אַנדערע מיני מענשען, האָבען עפּיס גאָר אַ אַנדער פּנים, אַ אַנדער שטייגער לעבען, אַ אַנדער מזל, אַלץ-מיט-איינאַנדער עפּיס נישט לייטען גלייך?... אין דער צייט ווען אַנדערע זענען נאָך גאָר יונגלעך,

פריש=לעבעריג, מאַכען זיך נאַריש און האָבען אין זינען עולם הזה, די וועלט, איז דיינס אַ יודעלע געעלטערט, געקנייטשט, איינגעהייקערט, פערזאָרגט און דערשלאָגען. דאָס קעפּעלע נאָר עס אַרבייט: טראַכט, טראַגט, פליהט און אין זינען איז איהם נאָך תכלית=זאַכען, אזוינס וואָס האָט עפּיס אַ ווערטה, אַ קיום — עולם הבא, יענע וועלט...

אונזער הערשעלען איז אין די ערשטע פּאָר טעג פונ'ם נע ונד זיין אין דער פרעמד און פון דעם שלאָפען אין קלייזיל אויף דער האַרטער באַנק נישט צו דערקענען געווען, אַזוי האָט ער זיך געענדערט, איבער= געביטען געוואָרען אינגאַנצען. קיין פרעהליבע מינע האָט מען פון איהם נישט געזעהען. ער איז געווען אַלץ עפּיס פערטראַכט, גלייך ווי הימעל און ערד זענען אויף איהם געפאַלען. דאָס וואָרט „תכלית", וועלכס ער האָט פון די עלטערן געהערט צו דער בר=מצוה, איז איהם טיעף אין האַרץ אַריין און איהם געעקבערט, געלעכערט דעם קאָפּ: געוואַלד תכלית! וואָס וועט זיין דער תכלית? מען בעדאַרף טראַכטען, זאָרגען אַרום דער תכלית —

און הערשעלע האָט זיך אַ געשמאַקען נעהם געטאָן צו דער גמרא. דען וואו אַנדערש האָט ער געקענט, נאָך זיין פערשטאַנד דענסטמאָל, געפינען דעם תכלית, ווען נישט אין דער גמרא? אָט דאָ ליגט דאָס גאַנצע גליק פאַר אַ מענשען, דאָס בעסטע, וואָס ער קען נאָר דערגריי= כען דאָ אין דעם לעבען. ביי אַ בלעטיל גמרא מיט תוספות לאָזט זיך שוין אויס אַלע חכמות, און אַז גאָט העלפט נאָך, מען טרעפט=צו דעם מהר"ם=שיף'ס אַ קשיא, אָדער מען פאַרענטפערט דעם מהרשא"ס אַ „ייש לישב", איז מען שוין אַ פאַרטיגער, אַ פערזאָרגטער מענש, מען קען שוין גליקליך אָבלעבען זיין וועלט, אין עושר, אין כבוד. אַ קאַטאָוועס עפּיס אַ למדן! מי לנו גדול, ווער איז אין דער גאַנצער וועלט גרעסער, שטאַרקער און האָט די גאַנצע דעה מעהר פון אַ יודען אַ וואויל=לעהרנער, אַ רב און אַ דיין? וועלט האָט דענסטמאָל ביי הערשעלען געהייסען — יודען. ווייטער, גאָרנישט! עס זענען דאָ אפילו עפּיס נאָך אַנדערע אויך, נאָר דאָס זענען גלאַט אַזוי זיך אומות העולם און וואָס געהען זיי וועמען אָן? וואָס קענען זיי, וואָס ווייסען זיי, משטיינס=געזאָגט! אַז אין קיין חדר, ווי יודישע קינדער, געהט מען נישט, דאַס הייסט ביי אונז פאַר= שטעהט מען נישט, היינט וואָס=זשע?...

הערשעלע האָט פון דער שאַפע ספרים אין קלייזיל אַרויסגענומען אַ גמרא „בבא קמא" און זיך געזעצט לערנען „שור שנגח את הפרה".

ווי ראובן׳ס אָקס האָט געשטויסען שמעון׳ס קוה, הויך אויף אַ קול מיט אַ נגון, שטאַרק שאָקלענדיג זיך און וואו מעו בעדאַרף דעם קוועטש, אַ מאָך געבענדיג מיט׳ן גראָבען פינגער.

הערשעלעס קעפּיל האָט שטאַרק געאַרבייט, געפלויגען אין דער לופטען. עס האָט זיך פאַר איהם געקייטעלט איין זאַך אין דער אַנדערער און ס׳איז מיט אַ מאָל אויסגעוואַקסען אַ גאַנצער לייטער, אויף וועלכען עס האָבען זיך געדרעהט אַרויף און אַראָב אַרישא, אַסיפאַ, אַמציעותאַ אין דער געשטאַלט פון בייזע ווייבער, וואָס קענען צווישען זיך ניט אויס-קומען און אויפ׳ן שפּיץ דער תּנא קמא, דער גרויסער פריץ. הערשעלע חאַרפּט זיך אין אַלע זיימען, פערפּליהט ווייטליך, עס חאַפּט איהם אַזש אָן אַ שווינדעל, עס פאַרדרעהט זיך איהם דער קאָפּ, אָט-אָט רייסט זיך איבער די לעצטע האָר, אין וועלכער ער האַלט זיך אָן — און פּלוצלים גיט עס מיט איהם אַ טראָג צוריק טאַקי צו ראובן׳ס אָקס און שמעון׳ס קוה. האַ-האַ דאָס קעפּיל איז איהם ווידער אויפ׳ן אָרט, ער צושאָקעלט זיך און לעהרענט מיט חשק...

מען מוז פריהער איבערנעכטיגען אַ היבש ביסעל נעכט אין בית-מדרש אויף דער באַנק האַרט ווי אַ שטיין, בכדי צו דערגרייכען דעם סוד פון אַזאַ לייטער, צו פיהלען דעם טעם דערפון און רעכט ווי געהעריג צו פערשטעהן, אַז דאָס אַלסדינג איז נישט גלאַט אַזוי זיך עפּיס זאָגען, אַז ראובן׳ס אָקס און שמעון׳ס קוה זענען נישט מגושם-גראָב, פּשוטע קיה, וואָס נעהם און מעלק זיי אויס. ניין! זיי שטעלען זיך פיר גאָר אַנדערש, עפּיס ווי דער אָקס, דער ווידער, דער צווילינגיל און די בתולה דאָרט אין די צוועלף מזלות...

אונזער הערשעלע האָט געלערענט מיט אַ ברען, ווי ער האָט נאָך קיינמאָל אין זיין לעבען אַזוי נישט געלערענט און דאָס האָט איהם גע-געבען צו חן און צו לייטזעלינקייט אין די אויגען פון פיעל מענשען אין דעם קלייזיל.

— אַ וואויל יונגעלע, האָט מען געזאָגט, ער בעגעהרט לערנען!

דער טאַטע האָט זיך גאָר געשמאַלצען און דערצעהלט דעם זוהנס גרויסע מעלות אין אַ ברייטליכען שמועס מיט מענשען וועגען איהם.

— עט, האָט ער געמאַכט, וואָס ווייסט איהר, וואָס מיינער איז! די קאַבצאַנסקער מלמדים קענען זיך נישט זאַט אָבלויבען זיין גוט קעפּיל, זיין תּפיסה. ביי צוועלף יאָהר — וועט איהר גלויבען? — האָט זיך ביי זיי אויסגעלאָזט תּורה פאַר איהם. אויף זיינע קשיות איז ביי זיי נישט געווען

קיין תירוצים. דער תירוץ איז געווען אַ צוויי הייסע פּעטש, אַ קניפּ, אַ טראַך אין דער באַק בכיוון טאַקי, פאַרשטעהט איהר מיך, בכדי ער זאָל ביי זיך זיין געפאַלען, נישט מיינען, אַז ער איז עפּיס, אויך אַ מענש! באמת, מיינע ליעבע יודען, איז טאַקי אַזוי, אַ יונגעל טאָהר נישט האָבען זיין שכל; ווי אַ עלטערער זאָגט, אַזוי בעדאַרף זיין. אַ יונגעל בעדאַרף וויסען, זאָגט אַ עלטערער טאָג, האָטש עס מעג זיך זיין נאַכט, איז טאָג, גאָר אָהן קשיות. אלא נישט, איז ביטער. היינט פרעגט ער אַזאַ קשיא און מאָרגען וועט ער שוין פרעגען גאָר עט־טע־טע! עס וועט איהם שוין נישט געפעלען, פאַרשטעהט איהר מיך, דאָס, יענס, אַ סך זאַכען... איך זאָג עס אָקעגען דעם, אַז טאַטעס בעדאַרפען עס וויסען. אונזערע עלטערן פאַרצייטען האָבען עס פערשטאַנען בעסער פון די היינטיגע, דעריבער טאַקי איז געווען אַז גוט און וואויל. מילא ווי די מעשה איז, פּעטש אַהער, פּעטש אַהין, מיינער איז דערוויל אַרוים פונ׳ם חדר און האָט אָנגעהויבען אונטער מיין השגחה צו לערנען ביי אונז אין בית־מדרש אליין פאַר זיך. עס פאַרשטעהט זיך, איך וויז איהם אַ מאָל אונטער. ווי איהר קוקט איהם אָן־אָ, קען ער שויז, אָט־אָ דער שנעק, גאַנץ ביצה, קידושין, כתובות און נדה!...

אַזוי האָט געוועהנטליך דער טאַטע אויסגעלאָזט דעם שמועס מיט אַ שיינענדיג פּנים, אָנגעוויזענדיג פונדערוויטענס מיט אַ פינגער אויפ׳ן זוהן, און געטראַכט בשעת מעשה ביי זיך: האַ? אפשר וויל גאָט גאָר אַ שידוך... דערפון זאָל זיך אויספּיקען אַ כלה — טאַ!...

דאָס זיעבּעטע קאַפּיטעל

צו דערצעהלען דאָ, ווי לייזער=יאַנקיל האָט ראש=השנה שטאַרק געאַרבּייט אין דאַווענען, וואָלט געווען אַ שטיקעל אומרעכט אַקעגען דעם איבּעריגען עולם פונ׳ם קלייזיל, ווייל דער עולם יודען האָט פון זיין זייט אויך געאַרבּייט, געשריגען מיט איהם אינאיינעם. לייזער=יאַנקיל איז אמת טאַקי געווען דער „שליח=צבּור״, דאָס הייסט, דער דעפּוטאַט, אויסגעקליבּען פון קהל, צו דעם רבּונו של עולם; נאָר יודישע קינדער אָבּער האָבּען ליעבּ אומעטום זיך אַריינצומישען און ווען זייער דעפּוטאַט זאָל אפילו זיין מיט הערנער, אַ אַנטיק אין דער וועלט, דאָך קוים לאָז ער עפּענען אַ מויל זיך עפּיס אָנצורופען, פאַלען זיי איהם אַריין אין דער מיט איטליכער מיט זיינס, איטליכער מיט זיין צינגעל אויף זיין שטייגער, טראַכטענדיג אין האַרצען: יענער מעג זיך זיין דאָרט וואָס ער איז, פאַרשטעה איך נאָך, נישקשה, אַ זאַך אפשר אַזוי גוט ווי ער. יענער מעג זיך הייסען מיין מענש, האָבּען פון מיר אַ „כח=הרשאה״, פונדעסטוועגען קיקען איהם אין מויל אַריין צופיעל, טהאָר מען נישט, מען מוז איהם אַ מאָל ווייזען און אַרויס מיט אַ וואָרט. קלאָמפּערשט הייסט עס, יענער איז דער אַדוואָקאַט, דער שתדלן, מען פערלאָזט זיך אינגאַנצען אויף איהם, פונדעסטוועגען אַליין מוז מען אויך עפּיס טאָן, זיך קלאָגען אויבּען, אין סענאַט פאַר דעם אויבּערשטען און אָנבּעטען הינטען=אַרום אויך די גרויסע שרים פּצפּציה וכדומה דאָס גאַנצע פּעקיל סטראַפּטשעס, סעקרעטאַרען מיט זייערע פּאַקטוירים אין בּית דין של מעלה דאָרט.

און די קינדער ישראל אַרבּייטען, לאָזען זיך הערען אויף קולות

בּיז דעם זיבּעטען הימעל. ס'איז אַ ליאַרם, אַ געפּילדער, אַ געוואַלד, אַ טאַקי איין גאָט נאָר קען פאַרשטעהן, וואָס זיינע יודעלעך ווילען, וואָס זיי בּעטען און שרייען.

דער עולם יודען האָט גוט געשריגען, לייזער-יאַנקיל אָבּער האָט זיי אַריבּערגעשריגען, פאַרט טאַקי אויסגעפיהרט זיינס — אָבּגעשפּילט דעם „מלך עליון" מיט אַ מאַרש לעבּעדיג, קנאַקענדיג און הערשעלען איז אויך עטליכע מאָל געראָטען צו טאָן אַ קוויטש, אַזוי אַז עס האָט געהילכט.

אָט אַזוי איז אָבּגעלאָפען דאָס דאַוונען דעם ערשטען טאָג ראש-השנה. לייזער-יאַנקיל, הייסט עס, איז געווען פון אויבּען, ער האָט איינגענומען. דעם אַנדערען טאָג אָבּער האָט שוין גובר געווען טאַקי דער עולם. עס האָט זיך גערעשט און גערוישט בּיים זאָגען די שטיקלעך פיוט מיט די תפילות, ווי עס רוישט זיך דער וואַלד בּשעת אַ שטורם-ווינד, אויף אַלערליי טרויערדיגע קולות. עס האָבּען געשריגען העלוער, געזיפצט, געקרעכצט הערצער, הענד האָבּען געפּאַטשט, פינגער גע־קנאַקט און קעפּ האַלבּ-איבּערגעדעקטע און אינגאַנצען בּיז דעם בּויך איבּערגעדעקטע מיט טליתים האָבּען זיך געוואָרפען אין אַלע זייטע' געשאָקעלט אַרויף און אַראָבּ.

ענג איז געווען אין קלייזיל, אַ שפּילצען קעפּיל אַהין נישט אַריינצו-וואַרפען. היים, אַ שרעק! לייזער-יאַנקיל איז אָבּגעגאַנגען מיט שוויים און חאַפּענדיג אַ בּלאָז פון אַ צוג-ווינטעל האָט ער פערלוירען דאָס קול, איז געבּליבּען ווי דערוואָרגען, נעבּעך. געראַטעוועט האָט איהם נאָר דאָס איינציגע מיטעל, וואָס ער האָט, וואו ס'איז אויסגעקומען צוזאָגען מיט מויל עפּיס אַ ריהרענדיג שטיקעל, זיך געשמאַק צו-וויינט, געגאָסען טייכען טרעהרען, אָבּחאַפּענדיג דערווייל די ווערטער אונטער דער נאָז — און דאָס איז איטליכען שטאַרק געפעלען.

אויף וויינען איז לייזער-יאַנקיל געווען איין מייסטער אין דער וועלט. ער האָט געוויינט עפּיס מחיה'דיג-געשמאַק: דאָס האָט איהם פערשאַפט אַ נאָמען אין אונזער ווינקעל און ער האָט געהייסען „דער קאַבּצאַנסקער בעל-בּכי." אַנדערע האָבּען איהם דרינען פערגליכען צו דעם בּעריהמטען ליטווישען חזן „די קלאָג-מוטער". יענער, אַזוי שמועסט פון איהם די וועלט, האָט אין זיין צייט געוויינט עפּיס נעטליך, בּע'טעמ'ט: אַלץ מאַמע, מאַמע! גאַנץ יודישליך, מיט דעם זיבּעטען חן.

הערשעלע האָט אויף דעם טאַטען קוקענדיג זיך אויך צו-וויינט און

יערפון טאקי בײ זיך אין הארצען זעהר הנאה געהאט. מען בעדארף װיסען, װאס הײסט אזױנס בײ א יונגעל װײנען ראש־השנה און יום־כפור אין שוהל, אז אלע זאלען זעהן. דערצו טהוען יונגלעך שארפע מיטעל — שמעקען, נעבעך, טאבאקע, קנײפען זיך שטילערהײט, רײבען די אױגען — און אונזער הערשעלע איז דאס מאל אזױ גליקליך געװען צו װײנען גאר אהן יענע אלע זאכען! דעריבער איז איהם עפּיס גוט געװען אויפ'ן הארצען פון זײנע טרעהרען, ער האט געקוקט אויף זיך עפּיס מיט גרויס דרך־ארץ, זיך אומגעקוקט, איב מען זעהט, װי ער װײנט און עס געהען נישט פערלױרען זײנע טרעהרען, דערבײ טאקי אלע געטאפּט הינטער־גײליכס די באקען, איב זײ זענען גוט נאס.

א פּאר טעג נאך ראש־השנה איז מלכה־טויבע אװעקגעפאהרען פון הײם, מיטפיהרענדיג מיט זיך גאנצע זעק פעדערען, װאס זי האט אין עטליכע געהײבענע ערטער אנגענומען, איבער דעם װינטער עס אױס־צופליקען, אויך פּאדים א היבש פּעקיל אויף זאקען אויסצוארבײטען און דערצו נאך אביסעל סחורה אין גלײכען געלד: זײף, קראכמעל, ציטץ אויף קלײדלעך מיט רויטע גרויסע קװײטען, עפּיס גאר א מיאוסע מציאה אין די בעריהמטע גלופּסקער שװעבעלעך, װאס װערען אויף דעם פײער אפילו נישט פארברענט און מעגען זײן א גוט מיטעל צו לעשען מיט זי שרפות.

אװעקגעפאהרען איז זי עפּיס בײז, פול מיט פערדראס. זי איז ברוגז געװען, שטארק אנגעלאדען אויף טרײנע־סאסלען, מיט װעלכער זי האט זיך דעם גרױסען גוט לעבען זיך מיאוס צו־װערטעלט און פון דער שטארקער ליעבשאפט האט זיך אױסגעלאזט א טײך.

נײן מאס רעד קלעקט פאר צװײ װײבער נישט מעהר װי אויף א פּאר טעג. ביז װאנען ס'איז נאך געװען פון װאס, פון װעמען צו רעדען, האט דער צונג געקלאפט, געמאהלען, קוים אבער האט זיך אױסגעלאזט רעד, האבען זײ אנגעהױבען אײנע צו דער אנדערער זיך צוקוקען, אײנע אין דער אנדערער אױסצוזוכען פעהלער און זיך נעבלאזען.

מלכה־טויבען איז נישט געפעלען דער אײנגעהער, װאס קומט אלץ צו טרײנע־סאסלען, מאכענדיג מיט איהר קוצעניו־מוצעניו, און נאך װען? אין אזעלכע טעג, האס א פיש אין װאסער ציטערט. הײנט איז איהר אויך נישט געפעלען, װאס דאס טיכעל אויפ'ן קאפּ איז איהר ארױפגערוקט, אזױ אז עס קוקט ארױס האר; װאס הינטער'ן קלײדיל רוקט זי ארונטער עפּיס א בארג מיט שמאטעס מיט רײפען, בכדי עס

זאָל אויסקומען, מחילה, דיקער, גרעבער. זי האָט איהר סכּח יענס נעגעבען אָנצוהערעניש: עפּיס נישט ווי בּיי אַ יודישער טאָכטער, אויך עטליכע מאָל אַליין מיט איהרע כּשר׳ע הענד געגומטען און אראָבגעלאָזט איהר נידעריגער אויפ׳ן שטערען דאָס טיכעל, אַ מאָפּ געטאָן איהר פון הינטען דאָס קליידיל, געמאַכט דערנאָך פון די בּיידע פאָרענט־צו אויס־געשמרעקטע הענד אַ קיילעכדיגען בּייגעל, געשאָקעלט דערבּיי מיט׳ן קאָפּ. אויסציהענדיג די ליפּעלעך עפּיס מיט אַ משונה זויער קרימעלע, גלייך ווי גערעדט: אָ־אָ, האָסט־דו עס אַ בּאָמבּע, בּעהיט זאָל מען ווערען!

טריינע־סאָסלען ווידער האָט נישט געטויגט צו דער זאַך אַ פּרעטר אויג, האָבּען נעבען זיך אַ רביצין. איהר איז אויך גרויס געווען אין די אויגען מלכּה־טויבעס עסען, ווי זי פּאַקט, עסט פּאַר צעהן און קען נישט חאַפּען די זעט, עפּיס גאָר אַ היישרעק! און דעם פּסק, וועלכען זי האָט איינמאָל געחאַפּט פון דער בּעל־הבית׳טע, האָט זי בּיי זיך בּעשולדיגט מלכּה־טויבען — דאָס האָט זי איהר צוגעשטעלט אַ הינטער־פּיסעלע, דאָס איז טאַקי נאָר איהר מלאָכה.

מלכּה־טויבע האָט טאַקי אַ פּאָר מאָל זיך געשושקעט עפּיס מיט דער בּעל־הבית׳טע, געגלאָצט מיט די אייגעלעך, מאַכענדיג אַ פערפרומט פּנים׳יל און אַליין געשפּיגען, געשנייצט די נאָז. און אַז טריינע־סאָסיל איז דערויף אָנגעקומען, איז דער שמועס פּלוצלים איבּערגעהאַקט גע־וואָרען. מלכּה־טויבע האָט, רויט ווערענדיג ווי אַ צוויק, זיך געקראַצט, געדרעהט, געמאַכט מיט די אַקסלען און געבּליבּען דערנאָך שטעהן מיט אַ קרומען רוקען, איינגעהויקערט ווי אַ קאַץ, אונטערשפּאַרענדיג די בּאַק מיט אַ פינגער...

הכּלל, די פריהערדיגע בּיידע חברתות, וואָס זיינען געווען דאָס לעבּען מיט דער נשמה, האָבּען זיך געבּלאָזען, איינע דער אַנדערער געגעבּען אָנצוהערעניש מיט שטעכווערטלעך. די — יענער אַ פּיק, יענע — דער אַ פּיק, בּיז זיי זיינען לסוף אַרויס מיט די געשליפענע צינגלעך און האָבּען זיך גוט צוקריגט.

און מלכּה־טויבע, שטאַרק אויפגעבּראַכט אויף טריינע־סאָסלען, האָט בּיים אַוועקפאָהרען אויסגעלאָזט איהר כּעס צו דער גאַנצער וועלט און צו איטליכען בּעזונדער: צו דעם בּעל־העגלה, פאַר וואָס אַ צעהן גראָשען מעהר ווי בּיי אַנדערע נעהמט ער, נישקשה, בּיי איהר און זעצען — זאָל איהם אַרויסזעצען די נשמה! — זעצט ער זי אַראָב אונטען, צווישען די אַקעגענדיגע פאַרשוינען; צו דעם מעקלער, וואָס האָט בּיי

איהר נעמאָנט אַ דרייער פאַר זיין טירהאָ, רופענדיג זי: טוהטע! צו דער קוה, וואָס איז אונטערגעקומען אויף דער גאַס צום וואָגען, גאַנץ היימיש ווי אַ אייגענע, אָהן גרויסע צערעמאָניעס, זיך אַריינגעשטעקט די מאָרדע אונטער איהר געזעס און אַרויסגעשלעפּט אַ פול מויל שטרוי, נישט געמיינט, חלילה, עמיצען דערמיט צו בעליידיגען, נאָר גלאַט אַזוי, ווי דער שטייגער איהרער איז שטענדיג, חאַפּען אַ לעק פון די וואָגענס; אויך צו דעם יונגען-מאַנטשיק, להבדיל, וואָס דרעהענדיג דאָס שטעקעלע, אויף זיין שטייגער, ביים געהן אויף דער גאַס, האָט ער, שטופּענדיג זיך האַרט ביים וואָגען, מיט׳ן סקיפּקעלע איהר דערלאַנגט אַ זעץ אין פּנים, שיער אַ אויג איהר נישט אַרויסגענומען, עס פאַרשטעהט זיך אומגערן, נישט געמיינט, חלילה, קיין שלעכטס. הכלל זי האָט זיך געוואָרפען, אומויסט-אומנישט אויסגעלאָזט איהר צאָרן צו דעם, צו יענעם און צו גאַנץ גלופּסק, וואָס האָט געמעגט פון איהרעטוועגען איינגעזונקען ווערען, גלייך ווי די אַלע, נעבעך, זענען שולדיג דערין, וואָס טריינע-סאָסיל איז אַ הוצליבע, אַ שלאַק פון זיין ליעבען נאָמען:

דער בעל-העגלה האָט זיך גענומען מחילה בעטען זיינע געפּגר׳טע פערד, וואָס ביים מעקלער, דעם בעל-העגלה׳שען שדכן — אַ בריה אויף צו פאַרגרעסערן, ווי געוועהנטליך אַלע אַנדערע שדכנים — הייסען אַזעלכע לייבען, אָדלער, און די נבלות האָבען נאָך אַ צעהנדלינג ביטשען זיך געקוועטשט, מטריח געווען די אַלטע ביינער זיך צו ריהרען פונ׳ם אָרט, אַרויסשטעקענדיג די צינגלעך און אונטערשטיסענדיג זיך מיט די אויסגעקראַכענע דינע ווידעלעך.

מלכה-טייבע האָט נאָך דעם צעהנטען מאָל געזעגנט זיך אויסגעשטרעקט די האַנד פונ׳ם וואָגען און נאָכגעשריגען דעם מאַן איבער דער גאַנצער גאַס הויך אויף אַ קול:

— לייזער-יאַנקעל! למען השם פאַרגעס נישט מכּח יענס!... ברענג אַ היים עטליכע פּעקלעך ציקאָריע! לייזער-יאַנקיל, למען-השם, שוויצען! טרינק אויס עטליכע גלעזלעך טרוקענע מאַלינעס! הערשעלע! דעם מאַמעס שטיקעל פּאה ליגט איינגעבונדען מיט דעם וועג-היטעלע; געדענק-זשע, שוויצען!...

דאס אכטע קאפיטעל.

נאכדעם אז הערשעלע האט ארויסבעגלייט די מאמע, איז ער גע־נאנגען ווידער אין זיין רוה ארין, אהין אין קלייזיל, וואו ער איז שוין געווען אביסעל היימיש. עס האבען איהם אהין געצויגען ווי א מאגנעט צוויי מענשען דארט — איינער א גרייז־גרויער יוד, ר' אברהם מקבל, און דער אנדערער, משה'לע, א ארעם בחור'ל, מיט איהם כמעט אין איינע יאהרען.

ר' אברהם איז געווען פון די געהייבענע מקבלים, וואס רעכנען זיך ביי יודען צום קאפיטעל כלי־קודש און שטעהען אויף דער צווייטער שטופע נאך די דיינים. דער טיטול זייערער איז געוועהנטליך: שענע יודען. דעם גרעסטען טייל טאג איז ער געזעסען אין קלייזיל איבער א ספר און גענעכטיגט האט ער ביי זיך אין דער היים. ער איז געווען זעהר איינגעזעהען ביי די אלע בעלי־הבתים אין קלייזיל, פון וועלכע דער גרעסטער טייל האבען נאך בעל־הבית'לוויז, באלד נאך זייער חתונה, איהם דא געטראפען אזוי דיענען גאט און זענען מיט איהם דעריבער שטארק געוועהנט געווארען. אהן איהם וואלט, דאכט זיך, דעם קלייזיל קיין קלייזיל נישט געווען, עס וואלט עפיס געפעהלט. ר' אברהם האט נעהאט איינגאנג אין פיעל לייטישע הייזער און זיך געריבען ארום נגידים, צו וועלכע ער פלעגט א מאל אריינקומען א שבת־צונאכט אויף אגלעזיל פונש, מאכען מיט זיי עפיס א שמועס, נעהמענדיג דערביי א גוטען ציגאר־טיטון, און וועלכע עס פלעגען איהם אמאל אויסהערען ווענען א שידוך.

דער נאמען שענער יוד האט איהם באמת טאקי געפאסט. אויף זיין קאפאטע האט זיך נישט געפונען קיין שפריינקעלע, שטענדיג ריין.

גאנץ, אָהן אַ ריס, אָהן אַ טרען, אין דער קעשענע אַ נאָז-טיכעל, קיינמאָל נישט געשפּיגען, נישט געשנייצט די נאָז פריי אַקעגען מענשען אין פּנים אַריין און נישט געווישט זי מיט דעם אַרבעל אָדער מיט אַ עק פּאָלע ווי אַנדערע. זיין שוואַרצע, סאַמעטענע יאַרמולקע איז געווען פריש, פיין אָהן פעדערען, נישט פאַרשמאָלצעוועט דיק מיט פעטע מיאוסע פלעקען, אַ עפּוש, פון פערטריקענטע שוויים. דאָס פּנים לויטער מיט אַ מיטעלער באָרד, ריין, ווייס, ווי אויסגעפּאַלענער שניי. די געדיכטע גרויע וואָנצעס נישט אָבגעשאָטען מיט טאַבאַקע פון אַ מיתה-משונה-קאָליר און אויף די ליפּען שטענדיג אַ גוט שמייכעלע.

ר' אברהם איז שטענדיג געווען אויפגערייםט מיט אַ פרעהליכער מינע און אַז ער האָט געטאָן אַ מאָל אַ זיפץ, איז דאָס נישט געווען פאַר זאָרג און יסורים, נאָר גלאַט אַזוי זיך אַ יודיש זיפצעלע, ווי דער שטייגער איז ביים עפענען אַ ספר, אָדער מאַכען ברכה, נעהמענדיג אין האַנד אַ גלעזעלע וויין, אויך ביים שטעלען זיך דאַוונען. זיצענדיג אין קלייזיל ביים טיש איבער אַ ספר פלעגט ער געוועהנטליך ליעב האָבען שמועסען מיט מענשען, הערען וואָס דער, וואָס יענער דערצעהלט חדשות און אַליין טאַקי עפּיס אויך דערצעהלען, ביים רעדען פלעגט ער גלעטען מיט דער האַנד דעם שטערען, אויך אונטערהייבען אַ קאַפּעלע די יאַרמולקע, פּאָכענדיג פאַמעליכען מיט איהר אויפ'ן קאָפּ. איהם האָט נישט אויסגע־מאַכט דערוואַקסענע מענשען, אָדער יונגע לייט, בחורים'לעך, ער האָט גערעדט גערן מיט אַלע גלייך. גענומען צום האַרצען איטליכענם אַ זאַך און נישט צוועקגעמאַכט קיינעם מיט דער האַנד. יונגלעך זענען אויך מענשען. דאָס תּאָרט „שקאָץ", וואָס ער פלעגט עס זאָגען אַמאָל מיט אַ שמייכעלע איינעם אַ יונגען מאַן, האָט עס געהייסען ביי איהם אַ סימן פון ליעבשאַפט, אַ ער האָלט כון יענעם זעהר שטאַרק.

ר' אברהם האָט באַלד פונ'ם ערשטען טאָג זיך צוגעקוקט פון דער־ווייטענס צו הערשעלען, ווי ער פיהרט זיך גוט אויף, און געטראַכט ביי זיך: אַ וואויל קינד אונזער לייזער-יאַנקילס, מען בעדאַרף איהם מקרב זיין.

אַז הערשעלע איז איינמאָל פערטיפט געווען אין דעם לערנען, אונטערשפּאַרענדיג דעם קאָפּ מיט ביידע הענד אויפ'ן שטענדער, האָט ר' אברהם פאַרבייגעהענדיג נעבען איהם זיך אָבגעשטעלט, אַריינגעקוקט פו דער זייט צו איהם אין דער גמרא, איהם אַזוי זיך פון-אויבען-אויף אַ אַ פּריוו געטאָן, אַ פרעג געגעבען, וואָס בעוואָהרענט רש"י דאָ מיט זיין

כלומר? וואָס דער תנא לאָזט מיך דאָ הערן? און וואו ליגט דאָ דער רעכטער קוועטש?...

ר׳ אברהם אַליין האָט נישט געהאַט קיין שפּיצעבדיגען קאָפּ, אויפצומאַן שאַרפע פּשטלעך, ער איז געווען נאָר אַ בעל־הבית־שער למדן. זיין עיקר לערנען איז געווען מוסר־ספרים, עין־יעקב אין מדרש, וואו עס געפינען זיך וואונדערליכע מעשיות, ווערטלעך, משלים, שענע איינפאַלען. אויך האָט ער געזוכט „זוהר" ווי וואַסער, אַבצופרישען זיך נאָר מיט די ווערטער אַליין, נישט אָבצושטעלען זיך לאַנג איבער אַ האַרב וואָרט, צוטרעפען דעם רעכטען טייטש. צייטענווייז פלעגט איהם פלוצלים עפּיס געבען אַ בריה — און ער האָט זיך געכאַפּט זופען „זוהר" געשמאַק מיט חשק, די אויגען האָבען איהם געפלאַקערט, דאָס פּנים געפלאַמט, ווי ביי אַ פערליעבטען. דאָס פלעגט זיך מיט איהם מאַכען געוועהנטליך ביי יענע שטעלען דאָרט, וואו גאַט שפּאַצירט אין גן־עדן מיט די צדיקים, די ביימער שמעקען, גיבען פון זיך אַרויס זיסע ריחות פון בשמים; כתות, כתות פון מלאכים שפּרינגען קדושה, לויבען, ריהמען, בעטייגען זיין הייליגען נאָמען און זאָגען שירה; וואו די „שכינה" צוגיסט זיך אין הייסע, הייליגע געפיהלען, ביינקט קרעכצט, ברומענדיג ווי אַ טויב פאַר גרוים ליעבשאַפט צו די כנסת ישראל. אַ מאָל קלאָגט זי, ווייזט אויף זיך ווי אויך אויף איהר געליעבט פאָלק, וואָס איז נעבעך, אַזוי פערוואָגעלט, פערשוואַרצט אין גלות און אַ מאָל טרייסט זי איהם, איהר טייערען זיסען געליבטען, נעהמט איין מיט זיסע רעד און גוטע האָפנונגען אויף שפּעטער. נישקשה, זיי וועלען זיך נאָך אם־ירצה־השם צונויפגעהן — און דענסטמאָל וועט זיין אַזאַ לעבען, וואָס די וועלט האָט עס נאָך נישט געהאַט...

דער זוהר דאָס איז אַ סיני, אַ פייערשפּייענדיגער באַרג פון הייליגער, ריינער ליעבשאַפט, דאָרט זענען זיך משדך די ערד מיט דעם הימעל, מלאכים, שרפים מישען זיך אוים אינאיינעם מיט מענשען און גיבען, קישענדיג זיך, איינער דעם אַנדערען געטליכע געפיהלען; דאָס איז אַ פייערדיגער זייל פון ליעבע, וואָס האָט צום ערשטען מאָל אַ שיין געגעבען פאַר יודישע קינדער אין די מיטעלע יאָהר־הונדערטען, ווען אַרום זיי איז געווען שטאָק־פינסטער, ווען פיינדשאַפט, ווילדע אכזריות, פאַר־בלענדוקייט האָבען זיי אָנגעטאָן געברענטע, געבראָטענע לייד און פערניפטעט זייער נעבעך, דאָס לעבען — דאָס איז דער ערשטער

יודישער ראָמאַן, דער „שיר השירים", דער ראָמאַן פון אַלע ראָמאַנען...

ר' אברהם איז אין זיין גראַד געווען, ווי רופט מען עס עפּיס, אַ פּאָעט. עס האָט איהם עפּים געצויגען צו הגדתות, צו די וואונדערליכע, שענע זאַכען אין דעם זוהר און איז אויף זיין זיין שטיינער געווען פערליעבט. די גמרא אָקעגען איז פאַר איהם געווען אַ טרוקענע זאַך, וואָס דערנעהרט, דעם שכל און קוויקט נישט דאָס האַרץ. ער האָט דעריבער דאָס לעהרנען זי געהאַלטען נאָר פאַר אַ מוז און געלעהרענט אויף אַזוי פיעל נאָר, וויפיעל איהם איז עס נייטיג געווען צום עסק: אין די ניין טעג, אַ שטייגער, צו מאַכען אַ סיום, בכדי די בעלי־הבתים זיינע זאָלען מעגען עסען פליישיגס, ערב פסח אַ סיום פאַר זיינע בעקאַנטע בכורים, זיי זאָלען דעם טאָג נישט פאַסטען, און אַ פּרק משניות אַלע טאָג מיט אַ רבנן־קדיש פאַר אַ מת. דאָס דאַרויף האָבען איהם דאָך די יורשים געדונגען אויף אַ גאַנץ יאָהר. פונדעסטוועגען איז איהם די גמרא געווען הייליג און האָט שטאַרק הנאָה געהאַט, אַז יענע לערנען.

אַז הערשעלע האָט געלערענט, איז עס ביי איהם געווען זעהר אָנגע־לעגט, מהיכא־תיתי שען, גאַנץ פיין און ווען ער האָט פאַרביי־געהענדיג הערשעלען אַ פרעג־געטאָן, וואָס רש"י בעוואָהרענט מיט דעם כלומר? איז דאָס געווען גלאַט אַ אויסרעד, חייל אַזוי האָט עס איהם געפאַסט, נישט געמיינט נאָר אַריינצולאָזען זיך דאָ מיט איהם ביעפליך אין אַ פּלפּול. אבי הערשעלע האָט עפּיס געענטפערט, זיך געדרעהט מיט דעם קעפּיל, מאַכענדיג דערביי מיט אַ פינגער, איז עס פאַר איהם שוין געווען גאַנץ גענוג — אַ סימן אַז הערשעלע איז אַ גוט יונגעל, אַ עהרליך קינד — און ער האָט איהם דערפאַר שוין מאָקי ליעב בעקומען.

משה'לע — אַ שוואַרץ־חנ'עוודיגער מיט פרישטשיקלעך אויפ'ן ברייט־פלאַטשיגען פּנים, איז געווען אַ שטיק יונגעל, אַ שלאָפּס פון אָרמע עלטערן, עהרליכע לייט, ביי וועלכע ער איז, נעבעך, פון קינדהייט אויף שטאַרק אָבגעקומען אין נויט, אין דחקות און זיך קיינמאָל זאַט נישט אָנגעגעסען. נאָך נאָר קליינערהייט האָט ער זיך אַרויסגעוויזען פאַר אַ פאַרשטענדיג קינד מיט אַ גוט קעפּיל צום לעהרנען און דאָס איז ביי די עלטערן געווען דער איינציגער טרייסט אין זייער ביטער לעבען. זיי האָבען אָבגעשפּאָרט פון די נייטיגסטע בעדערפעניש, פיעל מאָל נישט דערגעסען, נישט דער־

טרונקען, בכדי צו צאָהלען פאַר משה׳לען שכר-לימוד, אַבי זייער משה׳לע זאָל קענען לעהרנען און דערמיט אליין זעהען זיי געווען זאַט, זעהר צופריעדען.

אויב יודען זענען אויך מענשען ווי אַלע אַנדערע אָדער נישט? — דאָס איז אַ גאַנץ אַלטע שאלה, מיט וועלכער די וועלט דולט זיך שוין פון אייביגע יאָהרען און ביז היינט נאָך נישט גע-קומען צו קיין עק. נאָר דאָס אָבער איז אַ גאַנץ קלאָרע, געוויסע זאַך, אַז דער יודישער מאָגען איז עפּיס גאָר אַנדערש ווי ביי אַלע אַנדערע מענשען. דען וואו נאָך איז דאָ אַזאַ מאָגען, וואָס זאָל זאַט זיין מיט תורה, מיט לערנען, ווי ביי יודישע קינדער? ביי וועמען נאָך פון די אַלע פעלקער איז אין זייערע ספרים דאָ אַזאַ אויסדרוק, אַזאַ פסוק „ותורתך בתוך מעי" און דיין תורה איז מיר אין מיינע געדערים, ווי ביי אונז יודען? דאָס מעגען יענע דאָרט אין דער וועלט הערען און זיך גוט בעטראַכטען. אַזאַ מאַשינע, אין וועלכער עס אַרבייט אַזאַ געטליכע קראַפט, איז אַ אייביג געוועהר און וועט פון יענעם אַ בלאָז מיט דעם [מויל, פון יענעמס אַ קלאַפּ מיט דער האַנד זיך, נישקשה, נישט אַנידערשטעלען. אַזאַ זייגער, וואָס געהט דורך עלעקטריציטעט — דורך דעם גייסט פון׳ם הומש׳ל, פון גאָטס הייליג וואָרט, וועט אייביג ווייזען די צייט פון טאָג און נאַכט און קלינגען אין דער וועלט.

משה׳לע האָט געלערענט און די אָרמע הונגעריגע עלטערן האָבען זיך געקוויקט, גרוים נחת געהאַט. אַז דאָס קינד איז אונטערגעוואַקסען און שוין אין שטאַנד געווען אַליין אַ בלעטיל גמרא אײַנצוביסען, איז ער אַרוים פונ׳ם חדר און זיך געזעצט לערנען פאַר-זיך דאָ אין קלייזיל. איז איהם אויסגעקומען אַ מאָל אין דעם לערנען קריטיש, עפּיס אַ האַרבליך שטיקעל, פלעגט ער זיך ווענדען צו יודען לומדים און זיי פלעגען איהם העלפען אַרויף אויפ׳ן וועג. משה׳לע, פון דער נאַטור אַ שעהמעדיגער מיט אַ גוטען, ווייכען כאַראַקטער, דערצו נאָך אַ שלאָפער, אַ קרענקליכער, דער-שלאָגען פון דער ביטערער נויט — איז געווען שטענדיג ווי עפּיס פערטראַכט, און זיך געהאַלטען אָבגעזונדערט פון איטליכען אין דער זייט. מען האָט פון איהם נישט געהערט קיינמאָל קיין הויך קול, זיך געזעסען אין אַ ווינקעלע און געלערענט שטיל. אַזוי איז ער אויך געווען צווישען זיינע חברים, בעקאַנטע יונגלעך, קיינעם נישט

בעלייִדיגט מיט א גראָב וואָרט, נישט אָנגערירט קיינמאָל אפילו א פליג אויף דער וואַנט.

שוויגן — דאָס איז דער שטיינער זיינער געווען שטענדיג, דערפאַר אָבער האָבן בײַ איהם גערעדט די אויגן. אַך רבונו של עולם, וואָס פאַר א אויגן! דאָס זענען דאָס געווען פאַר א אויגן! אויף א קרענקליך־בלייך פנים פלוצלים אַזעלכע צוויי אויגן! זיי זאָגן עפּיס גערירט בײַ דער נשמה, אַרויסגענומען א מאָל בײַ יענעם דאָס האַרץ, עפּיס איז אין זיי געלעגן א גאַנצער אָבגרונט, עס האָט זיך אַרויסגעקוקט די מינדסטע בעוועגונג, אַלסדינג וואָס אינ־װענדיג דאָרט אין איהם געהט פאָר. דער ערגסטער קונדס אפילו, קיים האָט ער געפיהלט אויף זיך משה'לעס אויגן, איז ער באַלד אָבהענדיג געוואָרען און עס האָט איהם נישט דערלאָזט דאָס האַרץ אָנ־צורירען איהם מיט א פינגער.

הערשעלע האָט אָנפאַנגס אויף משה'לען זיך געבלאָזען. עס האָט איהם פערדראָסען, פאַר וואָס האַלט ער זיך ווייט פון איהם און אַווינקעלע, אָנגעהמענדיג עס פון משה'לעס זייט פאַר שטאָלצקייט. הערשעלע אַליין איז בײַ זיך אין האַרצען געווען א שטיקעל גדלן, נישט געקענט ליידען, אַז איהם זאָל מען נישט בעמערקען. ער איז געוועהנט געווען בײַ זיך אין שטעדטיל זיין שטענדיג דער ערשטער און היינט מאַכט איהם עפּיס משה'לע גלאַט אַזוי אַוועק. ניין, האָט ער בײַ זיך געטראַכט, אַנדערש וועל איך מיט איהם נישט בעקאַנט ווערען ביז ער מוז פריהער צו מיר קומען.

אַז א פאָר טעג אָבער איז אַוועקגעגאַנגען און משה'לע איז אַלץ מאַקי נישט געקומען, האָט הערשעלע שוין נישט געקענט מעהר אויס־האַלטען און איז מיט זיין כבוד אַליין צו־געגאַנגען צו משה'לען מיט דער דעה איהם אָנצולעהרנען — אַרויס־ווּפען איהם אויף א פּאָזעדיניק, מיט א וויזעניש אין דער גמרא, אדרבה, לאָז מען זעהן, ווער וועט מען איבערשפּאַרען. די מלחמה צווישען זיי האָט זיך אָנגע־הויבען. איינער דעם אַנדערען האָט פאַרגעבען א וויזעניש. הערשעלע האָט זיך געהיצט, זיך געוואָרפען, געדרעהט אַהער־אַהין מיט אַלע אברים. משה'לע אָקעגען האָט זיך אויסגעדרעהט, אָבגעשלאָגען די קלאָץ־קשיות רוהיג, געלאַסען, און דער שפּיץ איז געווען — זייענען געוואָרען חבר.

הערשעלע האָט דערקענט אַז ער האָט אין משה'לען געהאַט א גראָבען טעות, און איז צו איהם ווי צוגעקלאָבט געוואָרען. וואָס

ווײטער, ווײטער איז די ליעבשאַפט צווישען זיי געוואָרען אַלץ גרעסער, שטאַרקער, ביז זיי האָבען זיך צונויפגענומען און בײדע אינאײנעם געלעהרענט אײן מסכתא. ר׳ אברהם האָט זיי דערפאַר בײדען געלויבט אין די אויגען, איטליכען בעזונדער גערופען מיט אַ שמייכעלע „שקאָץ״ — און די פרײנדשאַפט צווישען די אַלע דריי איז געוואָרען שטאַרק

דאָס ניינטע קאַפּיטעל.

לייזער-יאַנקיל האָט געטאָן דעם ווייבס רצון, געטרונקען בײַ נאַכט באָר'ן שלאָף טרוקענע מאַלינעס און געשוויצט. אויף מאָרגען האָט ער נאָך אַרומגעבונדען דעם האַלז מיט דעם שטיקעל פּעה, וועלכס הערשעלע האָט געפונען טאַקי דאָרט בײַ איהם אין דעם וועג-מיצעל, און אויך אויסגעזופּט אַ פּאָר לייזע אייער.

נאָר דאָס אַלסדינג אָבער האָט נישט געהאָלפּען. ער האָט זיך, אַ פּנים, שטאַרק פאַרקיהלט דעם צווייטען טאָג ראש-השנה בײַם דאַוונען. די ברוסט איז איהם אַלץ טאַקי געווען פאַרלעגט און בײַם פּריווען דאָס קול פלעגט ער פיהלען אַ שטאָך אין דער לינקער זײַט.

מילא אַ שטאָך יאַק אַ שטאָך, דאָס וואָלט איהם אַזוי נאָך נישט געאַרט, צו שטעכעניש איז שוין אַ יוד געוועהנט און מאַכט זיך נישט וויסענדיג. נוט געאַרט האָט איהם אָבער דאָס קול — דאָס איינציגע מיטעל זײַנס צום לעבען, פון וואַנען ער ציהט דאָס שטיקעל פּרנסה, דערנעהרט, משטיינס-געזאָגט, דערמיט ווייב און קינדער. אָט איז שוין באַלד יום-כּפּור, ווען די „כּלי״ איז איהם אַזוי נייטיג, מען בעדאַרף אויף איהר אַזוי פיעל אַרבייטען — און דאָ איז ער גאָר הייזעריג. ער האָט אָראָפּ-געלאָזט די נאָז און געהאַט דערפון גרויסע יסורים.

די שמש'טע האָט געפיהלט זײַן האַרץ, און פאַר גרויס רחמנות זיך גענומען איהם צו היילען מיט אַלע באַבסקע מיטעל. זי האָט איהם געשטעלט אַ גרויסע שפּאַניש-פליג, געמאַכט עפּיס אַ שמירעכטס אויף איינצורייבען אונטער'ן לעפעלע, געגעבען איהם טרינקען עפּיס קרייטיכ-צער אַזינע, פון איין אַלטער דאָרפס-גויה, אויך ראָסעל פון אוגערקעס,

אונטערגעריבערט איהם מיט פעדערען, געגעבען איהם שמעקען טאַבאַקע, איבערגעברענטע, געמאָהלענע קאַווע, אָבגעשפּראָכען איהם אין־איינוועגס טאַקי אַ עין־הרע אויך און פערבונדען איהם דעם האלז מיט איהרען אַ גראָבען וואָלענעם זאָק. לייזער־יאַנקיל, נעבעך, האָט ווי אַ קינד זיך געלאָזט טאָן מיט זיך אַלסדינג, וואָס מען וויל, אַבי עס זאָל איהם זיין דאָס קול.

עס געהט אַוועק אַ טאָג נאָך אַ טאָג און גאָרנישט. ערב יום־כפור אין דער פריה האָט זיך בייא לייזער־יאַנקלען געוויזען עפּיס אַ קול, אָבער ס'איז געמלאָכה'ט, נישט זיין „כלי" ווי שטענדיג, עפּיס גאָר אַ מין בייא־קול, אונטען גרעבליך און אויבען אַביסעל געפּייפט.

ער האָט געפּריווט זאָגען דערמיט די „יעלות". די שמש'טע האָט אויסגעהערט און שאָקלענדיג דעם קאָפּ, זיך מיט טרעהרען אין די אויגען אָנגערופען:

— געלויבט איז ברוך־הוא וברוך שמו! נאָר אַ דערקוויקעניש, ב'לעבען, נאָך בעסער ווי פריהער.

דעם יום־כפור האָט לייזער־יאַנקיל ווי ס'איז אָבגעשפּיעלט אויפ'ן נייעם מין בייא־קולכען, אַלץ הויך, אויף דער דינער סטרונע. בייא איהם איז אויסגעקומען דעם עולם'ס ווערטיל פאַרקעהרט: „אַז מען קען נישט אַרונטער, מוז מען אַריבער". אַבי גאָט האָט געהאָלפען, ער איז דעם יום־כפור איבערגעקומען בשלום און האָט זיך שוין געקענט בעגעהן אָהן דעם קול ביז איבער אַ יאָהר ימים נוראים, אם־ירצה השם, האָט איהם שוין נישט אַזוי אויסגעמאַכט דאָס. וואָס ער איז הייעריגליך, ביז איבער אַ יאָהר איז נאָך גאָט אַ טאַטע.

נאָר קוים איז איהם אַרויס פּונ'ם זינען דאָס קול, האָט זיך איהם אָבגערופען שטאַרק אין דער זייט דאָס שטעכעניש, אַזוי אַז ער האָט שוין נישט געקענט זיך נישט ווייסענדיג מאַכען און זיך געמוזט צו־הערען. פריהער האָט ער זיך געטרייסט אַלץ מיט דער האָפנונג, עט, נישקשה! עס וועט פאַרגעהן, ער בעדאַרף זיך נאָר אַ פּאָר טעג איבערליגען. די שמש'טע האָט אויך געזאָגט:

— עט, ס'איז גאָרנישט! ס'איז היינט עפּיס אַזאַ אונטערגאַנג.

און דערנאָך ערשט, אַז ער האָט שוין נישט געקענט חאַפּען דעם אָטהעם און געפּאַכט מיט דער נשמה — איז געוואָרען אַ טאַראַראַם, אַ געפילדער. מען האָט אַראָבגעבראַכט דעם רופא מיט דעם גאַנצען קליפּער־געצייג, וואָס האָט איהם געשטעלט באַנקעס, געלאָזט צו דער אָדער אַס

איהם אָבגעצאַפּט אַ היבש ביסעל בלוט. עס האָט איהם אָבער נישט געהאָלפען דער רופא אויך און מען האָט איהם כמעט אַ טויטען אָבגע־פיהרט אויף אַ װעגעלע אין דעם בקור־חולים, וואו ער איז עטליכע וואָכען אָבגעלעגען שטאַרק קראַנק.

דערווייל איז זיך אַזוי אַוועקגעגאַנגען דער סוכות.

אונזער הערשעלע האָט געהאַט, נעבעך, אַ פאַרשטערטען יום־טוב. פונקט אין שמחת תורה איז דעם טאַטען געוואָרען אַזוי שלעכט, אַז מען האָט געמיינט, אַט נעהמט איהם אויס די נשמה, און דער דאָזיגער טאָג. דער בעסטער, דער פרעהליכסטער פאַר יודישע קינדער, איז ביי הער־שעלען געװען תשעה־באָב.

דעם גאַנצען טאָג האָט ער פאַר גרויסע צרות אין מויל נישט גע־האַט חוץ אַ שטיקעל לעקעך, וואָס ער האָט בעקומען ביים אויפרופען איהם צו דער תורה אין שוהל „עם כל־הנערים“. נאָר משטיינס־געזאָגט, וואָס דאָס איז געװען פאַר אַ שטיקעל לעקעך! גאָר ניט דאָס, וואָס אַ מאָל. אַ אַנדערס מאָל האָט דאָס אייגענע שטיקעל לעקעך געשיינט, גע־לויכטען יום־טוב׳דיג, געהאַט דעם זיבעטען חן, עפּיס גאָר אַ אַנדער טעם, אויף איהם איז ווי געשטאַנען אָנגעשריבען „שמחת־תורה!“ עפּיס האָט עס גערעדט ווערטער, געשמעקט מחיה, דערפרעהט דאָס האַרץ, געשפּייזט און דערקוויקט די נשמה — און דאָס מאָל איז עס געװען אַ וואָכענדיגע זאַך — גלאַט אַזוי אַ מין געבעקס, קאָרנמעהל מיט האָניג, וואָס מען קויפט עס אין מאַרק פאַר אַ גראָשען און מאַכט דערויף אַ ברכה „בורא מיני מזונות“...

ביי יודען האָט איבערהויפּט דאָס עסען שבת און יום־טוב עפּיס גאָר אַ אַנדער טעם. ס׳איז דאָ אין דעם עסען, זאָגען אונזערע אלטע הייליגע חכמים, אַ מין געווירץ אַ זוינס, וואָס „שבת“ הייסט עס ביים נאָמען; אַזאַ געווירץ, וואָס וואַקסט ערגיץ נישט דאָ אויף דער וועלט, זאָס פאַר קיין גין־גאָלד איז עס נישט צו בעקומען אין דעם האַנדעל און קיינעם פון די אַלע פעלקער איז עס נישט בעקאַנט — די הייליגע מלאָכים ברענגען עס פונ׳ם גן־עדן פרייטאָג איטליכען יודען אין שטוב אַריין, וואו זיי שטעלען זיך, ווי אונזער עולם זאָגט, קאָכען דעם טשאָלענט, ערייי פאַר דער גאַנצער וועלט קען מען גאַנץ זיכער זאָגען — אנדערע זעגען זיך דערוים לאַכען — אַז דער וואָס האָט אינ׳ם נוטען יודישקייט ישט פערזוכט קיין טשאָלענט, האָט אין זיין לעבען קיין גוטס נישט געגעסען און ווייסט נישט, וואָס געשמאַק הייסט אַזוינס...

אַז דיזע מאַטעיע האָט אָנגעהויבן צו געהן בעסער. איז הער־שעלען ליכטיג געוואָרען אין די אויגען. די ערשטע צייט איז ער געוועזן פול פרייד, אַזוי אַז ער האָט פון קיין אַנדער זאַך נישט געטראַכט, זיך פאַרגעסען גאָר אין זיך אַליין. דערפאַר אָבער שפּעטער אַביסעל איז איהם דאָס טראַכטען צוגעטרעטען מיט אַ מאָל. עס האָט זיך אויף איהם אָנגערוקט אַ שטאַרקע מרה־שחורה און ער האָט בּיי זיך אַלץ געטראַכט אַזוי: אָט באַלד, באַלד וועט מען בעדאַרפען פאָהרען אַ היים, נאָר ווי װאַרפט מען אַוועק דאָ משה'לען און ר' אברהם'ן, מיט וועלכע ער איז שוין אַזוי געוועהנט און עס ציהט איהם צו זיי אַזוי דאָס האַרץ? הגם דאָס פאָהרען אַ היים איז אַ גוטע זאַך, עס ציהט איהם אַהין טאַקי — זעהן די מאַמע, שוועסטער און ברידער, אויך אַלע אַנדערע בעקאַנטע; נאָר צוריק געשמועסט, וואָס קען פון איהם דער תכלית זיין דאָרט אין דער היים? עס האָט איהם זיך פאָרגעשטעלט דאָס גרויסע עלענד אין דער היים, ווי דאָס גאַנצע הויז־געזינד קומט אָב, נעבעך, ליידט הונגער, קעלט, ווי ער אַליין פלעגט אויסגעהן פיעל מאָל פאַר אַ שטיקעל ברויט. דערמאָנענדיג זיך נאָר אין דעם, איז איהם אַ גרויל איבער'ן לייב איבער־געגאַנגען. בּלייבּען־זשע ווידער דאָ — דאָס האָט זיך איהם אויך אין קאָפּ עפּים נישט געלעגט. וואָס הייסט בּלייבּען! בּיי וועמען בּלייבּען? גלאַט ווי נעהמט עס אַ יונגעל איינער אַליין אָהן עלטערן און בּלייבּט! און ווען אפילו אַזוי, בלייבען — נו, וואָס... וואָס?...

אָט אַזעלכע געדאַנקען האָבּען זיך געדרעהט בּיי הערשעלען אין קאָפּ און ער איז געוועזן שטאַרק בּעטריבּט, אוים מענש.

ר' אברהם האָט בּעמערקט, אַז ער איז עפּים פּונ'ם פּנים אַראָבּ און פאַר גרויס רחמנות זיך גענומען אויספרעגען, וואָס מיט איהם איז אַזוינס, פאָרט וואָס איז אַזוינס די מעשה? הערשעלע האָט זיך צו־וויינט און איהם אַרויסגעזאָגט זיין גאַנץ בּיטער האַרץ. ר' אברהם האָט איהם אַ גלעט געגעבּען בּיים קעפּעלע און זיך אָנגערופען:

— נו, גוט, גוט! איך וועל מיך שוין בּעטראַכטען. עס האָט נאָך צייט. לעת־עתּה זיי נאָר נישט קיין נאַרעלע און וויין נישט, שקאָץ!

דאס צעהנטע קאפּיטעל.

דער טאַטע איז אין עטליכע טעג אַרום אַרויס פונ׳ם בקור־חולים. עס האָט געריסען דאָס הארץ קוקענדיג אויף איהם, אַזוי בלייך, טויט איז זיין פנים געווען. ער איז, נעבעך, אַ שווערע קרענק אויסגע־שטאַנען, כמעט נישט געווען צו דערקענען איהם, אַזוי איז ער פונ׳ם לייב אַראָב, נאָר הויט און ביין.

קיינמאָל אין זיין לעבען האָט הערשעלע אַזוי נישט ליעב געהאַט דעם טאַטען ווי דענסטמאָל, און קיינמאָל אין זיין לעבען ווידער האָט אויך דער טאַטע אַזוי גוט, ליעבהאַרצדיג נישט געקוקט, אַזוי זיס־שטיל אויף אַ חייבער־שהאַבער שטימע נישט גערעדט, ווי אין יענער צייט. עפּיס איז ער אליין געוואָרען אַ קינד און האָט מיט זיין בליק, מיט זיין שטיל־שוואַך לשון אַרויסגענומען אַ שטיק געזונט. עפּיס איז דרינען געלעגען אַ קלאָגען־זיך שטיל אָהן ווערטער אויף די וועהטאָגען זיינע אין דעם ווייטען לעבען און אַ געבעט:

— געוואלד, גענוג! נישטאָ שוין מעהר קיין כח אויסצוהאַלטען...

מען האָט בעשיינפּערליך אַרויסגעזעהען, אַז ווען הערשעלע זאָל זיך נישט געווען שעהמען, וואָלט ער דענסטמאָל אַלע גלידער דעם טאַטען אויסגעקושט. ער האָט זיך אָבער געשעהמט, ווייל קושען זיך איז ביי יודען נישט קיין איינפיהר. ווי נעהמט מען עס עפּיס גלאַט אַזוי און מען קושט! בפרט אַ קינד אַ טאַטען!...

אברהם האָט אַוועקגענומען דעם טאַטען אין אַ ווינקעל און מיט איהם דאָרט אַ היבשע צייט געשמועסט. באַלד דערויף האָט מען צוגע־

רופען אָהין אויך הערשעלען און דער טאַטע האָט זיך געווענדעט צו איהם מיט די ווערטער:

— מיר שמועסען דאָ מיט ר' אברהם'ן, אז אויב דו ווילסט, הערשעלע, מעגסט־דו דיר דאָ בלייבען.

הערשעלע האָט זיך צו־וויינט, געקוקט אויפ'ן טאַטען מיט גרויס ליעבשאַפט און איז נישט אין שטאַנד געווען ארויסצוברענגען א וואָרט, אזוי האָט איהם פאַרקלעהמט ביים האַרצען, און אז דער טאַטע איז מיט א געבעט צוגעשטאַנען צו איהם, ער זאָל רעדען דיינע ווער־טער, האָט ער געענטפערט גאַנץ קורץ:

— ניין! — אָהן דיר, טאַטע, קען איך נישט זיין...

— אך, הערשעלע! מאַכט דער טאַטע מיט א זיפץ טיעף פונ'ם האַרצען. — נישט איינע, נאַרעלע, איז א קינד געבען א טאַטען. וואָס קען מען טאָן! איך פיהל, אוי, אז די כחות געהען מיר ביסלעכווייז אוים. געווען קריעה געריסען אין מיין לעבען. ווייס נישט, הערשעלע, וואָס קען מען טאָן? פריהער אָדער שפּעטער — מען מוז זיך שיידען...

— טאַטע, טאַטע! וויינט הערשעלע מיט א געבעט, א היים, טאַטע, א היים!

— א היים! האָניג וועסט־דו דאָרט לעקען, אין דער היים... זיפצט דער טאַטע און ווענדט זיך צו ר' אברהם'ן, שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ; זאָגט איהם האָטש, ר' אברהם.

— זיי נישט קיין עקשן, פע! — הויבט אָן מיט גוטען ר' אברהם, אָהן דיר איז אויך דאָ געווען אין דער היים. דער טאַטע — דו זעהסט נישט? — האָט מעהר קיין כח ניט צו האָרעווען. פונ'ם ביסעל געלד, וועלכס ער האָט דאָ פאַרדינט, איז ווייניג געבליבען. א קרענק קאָסט. עס געהט א לאַנגער ווינטער נאָך מיט איין עבור, א רחמנות, געבעך, אויף די איבריגע קינדער. דו אליין וועסט דאַרבען און זיי נאָך שאַדען. דעם לעצטען ביסען, משטיינס־געזאָגט, זיי פונ'ם מויל אויסרייסען.

פון ר' אברהם'ס דאָזיגע ווערטער איז הערשעלען דאָס האַרץ מיט בלוט פאַרלאָפען און ער האָט גענאָסען מיט הייסע טרעהרען.

— דאַנק ר' אברהם'ן זאָגט דער טאַטע, דאַנק זיי פאַר זייער גוטסקייט, צו זאָרגען זיך דאָ פאַר דיר און צו האַבען אויף דיר

השגחה. גנה, מיין קינד, אין רעכטען וועג און פאָלג ר׳ אברהם׳ן חי
א טאטען. זיי מיינען — דו הערסט? — דיין תכלית. גאָט זאָל זיי נאָר
דערלעבן די יאָהרען.

— א־נו, שקאָץ! — מאַכט ר׳ אברהם, א קלאַפּ געבענדיג פּאַ־
מעליכען הערשעלען אויף דעם אַקסעל, מיט א זיס שמייכעלע. —
אַזוי, אַזוי! וויש דיר אויס די אויגען און גנה דיר, גנה אַצינד צו דיין
חבר דאָרט, דעם שקאָץ...

פריה האָט אין יענעם יאָהר זיך געשטעלט דער ווינטער.
פּלוצלים, איידער דער עולם האָט זיך ארומגעקוקט האָט פון צפון־
זייט א בלאָז געטאָן א קאַלטער ווינט און זיך אָנגערוקט א בייזע,
פינסטערע חמאַרע — דעם ווינטערס צוויי קאָזאַקען — לויפענדיג פאָר־
אויס מיט א שטורם, א פייפען: „ציטערט, לעבעדיגע בעשעפעניש!
אָט קומט ער, דער קאַלטער פעטער, און וועט אייך אָנרייבען א רויטע
נאָז״... די פעלדער ליגען שוין בענראַבען אין דעם ווייסען קיטעל
פון שניי. די בוימער דאָרט שטעהען אָבגעשמיסענע, נאַקעטע, אראָב־
געלאָזען די קעפּ און די צווייגען געפענטעט מיט קייטען פון פליטער־
לעך, פרענטעס אייז. פון פייגעל און וואלד־חיה׳לעך איז נישטאָ קיין
שפור. אלע ווי אויסגעשטאָרבען, די ליגען בעהאַלטען טיעף אין די
לעכער, יענע האָבען בייציטענס געמאַכט א פליטה — אוועק וואָהין
די אויגען טראָגען, און אומעטום איז שאַ, שטיל. נאָר וואָראָנעס
דרעהען זיך ערטערוויז אַרום אין דער לופט, עפּיס האָבען זיי געשעפ־
טען: חתונות אָדער גלאַט אזוי אסיפות וועגען קהל׳שע זאַכען — און
ווייסט זיי דער גוטער יאָר וואָס זיי קראַקען דאָרט, קרעכצען, רייסען
זיך אויף די העלזער...

ווייט אַרום און אַרום הערשט שוין אין דער וועלט דער ווינ־
טער, נאָר די יודישע שטאָדט, גלופּסק, זי אליין וויל זיך איהם נאָך
נישט אונטערגעבען. ער פיהרט מיט איהר א שטאַרקע מלחמה. ער
שיקט אָן אויף איהר א פרעסטיל, און די קאַליושעס איהרע אין די
גאַסען נעהמט נישט קיין קויל, בלייבען טאַקי דאָס, וואָס פריהער;
ער רעגענט אויף איהר מיט גרייפּלעך־שניי, און אומזיסט זיין מיה,
בלאָטע!... די גלופּסקער יודעלעך גיבען זיך א שאָט חי די מורעש־
קעס, טרעטען עם מיט פיס און מאַכען דערויס א קאַשע, א שיטערע,
א גרוי־שוואַרצליכע בלאָטע; ער שטעלט זיין ווייס שנייען פענדיל אויף
דעכלעך, צום בעוויז, אז ער איז פון אויבען — קומען הונגעריגע קיה,

גאַנצע מחנות ציגען און שלײַדערען עס אַראָב בײַם אַרויסשלעפּען הויפּענווײַז שטרוי אויפצופּרעסען, אָדער יורען, יודענעס קומען מיט טעפּ, מיט צעבערעס, שטאָפּען עס אָן פול מיט דעם דאָזיגען שניי, צו מאַכען דערפון וואַסער אויף קאָכען. אויך איז דאָ אַקעגען דעם נאָך אַ מיטעל — שרפות. בײַ יודישע קינדער נעהמט זיך דענסטמאָל גיואַר אָן די קוימענס און גלופּסק נעצט... גלופּסק שטעלט געוועהנטליך דעם ווינטער אַרויס אַ פײַערדיגען צונג — ער, דער ווינטער, קנאַקט, בלאָזט, שטורמט, און יודעלעך זענען איהם מבטל! געהען זיך נאַקעט, באָרפיס, גלײַך ווי נישט זיי מײַנט מען. אָדער ווי זיי טהוען איהם אויף צו להכעיס.

און כשעת דער דאָזיגער מלחמה פונ׳ם ווינטער אין גלופּסק שטעהט דאָרט נעבען דער קאַבצאַנסקער אכסניא אַ יאַזדע מיט דרײַ דאַרע מירידענדיגע, קרומרוקענדיגע, קאָלטונעוואַטע, לאַנג-האַלזדיגע און קורצווײדעלדיגע פערד, מחילה, וואָס האָבען עס בעדאַרפט פאַר זייערע זינד זיך מטריח זײַן שלעפּען קיין קאַבצאַנסק איהרע אַ פּאַר מנינים יודען און צווישען זיי אויך אונזער לייזער-יאַנקלען. דער מעקלער באַאַרבעט זיך עפּיס אַרום דעם וואָגען, שאַרט צונויף מיט דער בײַטש די שירים — עטליכע בלעטלעך היי און פאַרקרימענדיג זיך מיט איין אייגעל אויף איינעם פון די פערד, דערלאַנגט ער איהם אַ טראַך אין דער מאָרדע, גלאַט אזוי זיך, שילטענדיג דערבײַ:

— אַ-אַ, פּגר׳ן זאָלסט-די, פּגירה איינע! ווי ער קען עס אַביסעל נישט אײַנשטעהן אויף די פּיס... פליהען גלוסט זיך איהם, דעם אָדלער. דעם שענעם. אַ, פליהען זאָלסט-דו צו אלדי שוואַרצע יאָהר!

לייזער-יאַנקיל איז, אָנגעטאָן אין זײַנע וועג-קליידער און אויפ׳ן קאָפּ אָנגערוקט דאָס מיצעל, גיך אין אײַלעניש צוגעקומען צום וואָגען. הערשעלע מיט אַ פּעקיל נאָך איהם, און איבערגעבענדיג עס דעם מעקלער צו די הענד מיט אַ נעבעט, ער זאָל מאַכען אַ גוט געזעס, זענען זיי ביידע אַרײַנגעגאַנגען דערווייל אין דער אכסניא.

רייזע, ווי דער שטייגער איהרער מיט אַ פאַרשטעקט פאַרטוך און מיט אַ פּאָלאָניק אין דער האַנד, איז שטאַרק בעשעפטיגט געווען מיט דעם בעל-העגלה און די פאַרשווינען אַרום איהר, מיט וועלכע זי האָט זיך אָבגערעכענט, מאַכענדיג דערבײַ אויף אַ בייזער צו דער, צו

יענעם אליין: הען אביסעל! וואס זאגסט־דו, איך בעט דיר צו זיין טאטען? אז זי האט זיך שוין מיט איטליכען אבגעפארטיגט און דערזעהן אין דער זייט אונזערע ביידע פארשווינען, דעם טאטען מיט דעם זוהן, האט זי זיך אויף זיי ארויפגעלאזט מיט איהר שרייענדיג לשון, א פאהר גע־בענדיג מיט דער נאז איבער דעם גאנצען ארבעל.

— אט האסט־דו איהם וייטער, דעם שענעם בחור'ל! וואס? גע־קומען פאהרען? נאקעט, בארפיס, הען אביסעל! אין אזא קעלט זאל מען אזוי פאהרען! וואס זאגסט־דו, איך בעט דיך, צו זיין איצט דא, א שע־נער טאטע, כ'לעבען! אליין, הען אביסעל, איז ער אין א מיצעל, ארומגעבונדען, נישקשה, און דאס קינד זומערדיג! וואס זאגסט־דו פארט, איך בעט דיך, צו זיין טאטען?

— מיין זוהן פאהרט נישט, ענטפערט דער טאטע.

— גאר נייעס! אליין פאהרט מען און מען לאזט איבער א קינד הפקר, הען אביסעל! נאקעט מיט א הויל הארץ אין דרויסען. וואס זאגסט־דו צו זיין טאטען? מען בעדארף האבען טאקי א הארץ פון א טאטער! — אזוי לאזט רייזע אוים דעם שמועס, בעטראכטענדיג הערשע־לען פון אויבען ביז אראב און געהט זיך אוועק.

דער בעל־העגלה הויבט אן אונטערטרייבען דעם עולם — היידא, פאהרען! די פארשווינען שטופען זיך אין איילעניש ארוים אויף דער גאס, צו פערחאפען געשווינד ערטער אין דעם וואגען. איטליכער ווארפט זיך אהין אריין אויף קידוש השם מיט הענד און מיט פים. ס'איז א שטופע־ניש, א קוועטשעניש, א איינגשאפט. א דערשטיקעניש.

לייזער־יאנקיל, נעבעך, זיצט, ווי ס'איז אויף א שפיץ קלימעקיל, אין איינע צרות און נעהמט אן פאר ליעב איטליכען שטופ, וואס ער בעקומט אין די זייטען. ער געזעגענט זיך מיט הערשעלען זעהר טרוי־עריג אויף א וויינענדיג־ציטערדיג קול.

הערשעלע קוקט דאס לעצטע מאל גוט אריין אין דעם טאטענס בלייך פנים און בעוואשט זיך מיט בלוטיגע טרעהרען, נישט אין שטאנד צו זיין ארויסברייננגען עפים א ווארט און נישט צו זעהן. ווי דער וואגען האט זיך געריהרט פונ'ם ארט.

— הא, וואס איז דא צו־וויינען! — מאכט רייזע, ארויסלויפענדיג צו הערשעלען אויף דער גאס, נאכדעם אז די יאזדע איז אוועקגע־פאהרען. — אז א טאטע פאהרט אוועק, הען אביסעל, נו איז וואס! חלילה, נישט געשטארבען. נא, בעסער — נעהמט זי און שטופט איהם

אריין אין דער האַנד אַ אַלט לייבעל — נעהם און טראָג געזונט. נישט געוויינט. קום, אפשר ווילסט-דו עסען?

— ניין! — ענטפערט הערשעלע שוין אביסעל געטרייסט פון רייזעס ווערטער.

— נאַ דיר ניין! — רופט זיך רייזע אָן. העט אַביסעל, מען זאָל זאָגען ניין! פאַר וואָס איז עסען ניין? נו, נעה-זשע דיר געזונטער-הייט, אז ניין. נאָר טאָמער ווערסט-דו וועלען נעדענק-זשע, זאָלסט-דו קומען!

דאָס עלפטע קאַפּיטעל

לעתיד לבוא, העט־העט שפּעטער, אם ירצה־השם — אַזוי שטעהט געשריבען אין אונזערע הייליגע ספרים — נאָכדעם אַז מען וועט אויפשטעהן תחית־המתים און גאָט וועט משפּט'ן די וועלט, דענסטמאָל וועלען אַלע מענשען זיין אויסגעשטעלט אויף אַ גרויסען פּלאַץ, איינגעטיילט אין צוויי טייל: אויף איין זייט די רשעים, אויף דער אַנדערער זייט די צדיקים און צווישען זיי אין דער מיט דער יצר־הרע. יענע, די רשעים, וועט דער יצר־הרע זיך אויסדאַכטען גאַנץ דין ווי אַ האָר. די אַנדערע אַקעגען — גרויס ווי אַ באַרג, און אַלע מענשען פון ביידע זייטען וועלען, קוקענדיג אויף איהם, שרעקליך וויינען, די רשעים יאָמערן, שרייען:

— געוואַלד, אַזאַ דינע האָר אייפ'ן גלייכען וועג איז אונז שווער געווען איבערצוגעהן און מיר זענען פערקראָכען מיט קרומע נענג צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!

אַקעגען־זשע די צדיקים קלאָגען, גיסען טרעהרען:

— רבונו של עולם, מיר פערשטעהען נישט, ווי עס האָט זיך צו אונז גענומען אַ אייזערנער כח אַזאַ שרעקליכען, הויכען באַרג איבערצוגעהן, אַזוי פיעל פּיין און יסורים אין אונזער לעבען אויסצושטעהן!...

די דאָזיגע וואונדערליך אויסגעמאָלטע קאַרטינקע, קען דיענען זעהר גוט פאַר אַ הקדמה צו דער ערצעהלונג, וויפיעל יסורים, וועהטאָגען הערשעלע איז אין זיין לעבען, נעבעך, אויסגעשטאַנען. דערמאָנענדיג זיך אַצונד אין די בעסערע יאָהרען, וויפיעל בערג צרות, אַלע מיני פּורעניות און לייד, ער האָט בעדאַרפט איבערגעהן ביז ער איז לסוף

אַרוים אויף אַ וועג, ווײנט אין איהם דאָס האַרץ און ער וואונדערט זיך, ווי אַזאַ שנעק, אַ ווערמיל, אַ גאָרנישט מיט אַ נישט, זאָל געווען קענען אזוינס איבערטראָגען, נישט ווערען צוטרעטען אין דער וועלט אונטער די פיס! ער ווײנט אויף זיך און אויך אויף פיעל אַזעלכע זיין גלײכען בײ אונז יודען, וואָס זײ איז בעשעהרט פון קינדהייט אָן צו ראַנגלען זיך מיט אַלערלײ אָנשיקעניש, אויסצוקריכען אַלע לעבער, צודראַפּען זיך אויף די גלײכע װענט און צו פּיהלען דעם ביטערען טעם פונ׳ם טויט, כּבדי צו דערגרייכען יענע שטופע, װעלכע זײ שוועבט אונדערווייטענס פאַר די אויגען.

אומגליקליכע יודישע קינדער! אומגליקליכע אפילו שוין כלומר׳שט אין דעם גליק. נעהמט יענע, אַ שטײגער, וואָס שטעהען שוין אויף אַ שטופע, האָבען אַ פּנים און לעבען. נאָר איז דאָס שטעהן זײערס אַייזען־פעסט, וואָס שטעהן הייסט, מיט בײדע פיס, אַז עס זאָל נישט מעגליך זיין פון אַ מינדכשטען בלאָז אומצופאַלען? איז דאָס פּנים זײערס אין דער וועלט ליטיש פיין, אַ מענשליכס? איז דאָס לעבען זײערס דאָרט אינ־גאַנצען אַ גליקליכס ווי עס געהער צו זיין? — איז דען כּדאי פאַר אַזאַ גליק, משטיינס־געזאָגט, אָנצולײדען זיך אַזוי פיעל אומגליק; פאַר אַזאַ פּנים כלומר׳שט אַזוי קריכען אים דער הויט, און פאַר אַזאַ לעבען, אויף שונאים געזאָגט געוואָרען, אַזוי אויסגעהן, צעהן מאָל אין טאָג שטאַרבען פאַר הונגער?...

יאָ, צו יענער קאַרטינקע פעהלט נאָך אַ סך. די רשעים טאַקי זענען דאָ, די צדיקים דאָ, דער באַרג צרות אויך דאָ, נאָך דער תחית־המתים אָבער איז געמלאכה׳ט, און זעהר פיעל ליגען נאָך גאָר טויט, ביין איילען טיעף בעגראָבען אין דער ערד, גאָט און זיין משפּט איז נאָך אויך נישטאָ.

ר׳ אברהם האָט אין זינען געהאַט הערשעלען, געטאָן פאַר איהם װאָס נאָר מעגליך. ער האָט איהם בעשטעלט שבת בײ איינעם פון זיינע בעקאַנטע בעלי־הבתים און אין מיטען דער וואָך פלעגט איהם אויף ר׳ אברהם׳ס בקשה נעהמען אויף אַ װאַרמעס אָדער אויף אַ װעטשערע, אַ מאָל דער, אַ מאָל יענער פון די, וואָס דאַוונען אין קלייזל.

אָט אויף אַזאַ שטײגער האָט הערשעלע, נעבעך, ווי־ס׳איז איבער־געלעבט אַ טאָג, האַלב געגעסען, האַלב געפּאַסט, געמאַכט מיט די ליפּען, און איהם איז דערנטמאָל שוין אויסגעקומען גוט צו פּיהלען דעם טעם, פון װאַנען נעהמט זיך עס, אַז „ויאכלו״ — אַזאַ פּשוט, בעקאַנט

האָרט דאַכט זיך ווי „ויאכלו״ — זאָל בײַ אונז יודען נאָר דער טײַטש זײַן „און זיי האָבען געטאָן טהון גלײַך ווי געגעסען״.

יאָ, פיעל אָרמינקע אַזעלכע בײַ אונז קומט אוים דעם דאָזיגען טעם, נעבעך, צו פיהלען. אַז דאָס האַרץ חלש׳ט, מען וואָלט שוין גע־וואָלט דערלעבען עפּיס אין מויל אַריין צו נעהמען, הויבט זיך געוועהנט־ליך אָן אָט דער לאַנגער מזמור: וואַשט זיך... וואַרט אַביסעל, מיט דער קוואָרט טאָהר מען נישט... לאָז מען געבען אַ אַנדערע... נו, דאָרט, זײַט מוחל, דאָרט זוכט דעם האַנטוך. זאָגט שאו ידיכם. זעצט זיך. מאַכט המוציא. באַלד, באַלד, וואַרט אַביסעל, אָט וועט מען געבען זאַלץ. שטעקט אַריין דעם לעפעל. חאַפּט אַ שטיקעל פלייש. מים אחרונים. מכבד מיט מזומן. בענש! — „רבותי מיר וועלען בענשען!״ דאָס הייסט אויף דעם מאָגענס לשון: „רבותי מיר ווילען עסען!״

דאָס איז נאָך גאָלד, עפּטערם פלעגט זיך מאַכען, אַז „ויאכלו״ האָט בײַ הערשעלען גאָר קיין טײַטש נישט געהאַט, פּשוט טאַקי גאָר־נישט — און נישט איינמאָל, לעגענדיג זיך אַזוי, נעבעך, שלאָפען, האָבען זיך איהם בײַ נאַכט געחלומט בעטלער. געגונג איז איהם אָבגע־פאַלען דאָס פלייש פאַר צרות פונ׳ם עסען, האָט איהם נאָך וועה געטהאָן אויך די נשמה — ער האָט די ערשטע צײַט שטאַרק געבענקט אַ היים. אין דער היים האָט ער דאָך, אמת טאַקי, אויך נישט געלעקט קיין האָניג, נאָר פאָרט אַ גרויסער חילוק. דאָרט איז איהם געווען עפּיס וואַרם, גרינגער אויף דער נשמה, ווי אַ פייגעלע אין נעסט, אונטער דער מאַמעס פליגעלעך. דאָרט איז ער געווען אַ אייגענער, אַלסדינג אַרום איהם, אין דער היים, אין שטאָדט, זענען איהם געווען אייגענע׳ זיינע, זיי האָבען זיך פערשטאַנען: אפילו די בהמות דאָרט, די הייזער, די לופט, וואָס ער האָט געאָטהעמט, די ערטער, וואו ער האָט גע־שפּאַצירט, זיך געשפּיעלט מיט זיינע חברים, האָבען עפּיס גערעדט צום האַרצען און זיך מיט איהם אָנגעהערט — און דאָ איז ער עלענד, פרעמד, עס קלעפּט זיך עפּיס נישט, אַלסדינג נאָר נישט דאָס, עפּיס נאָר אַנדערש. די זון, די לבנה און די שטערען קוקען דאָ עפּיס נישט אַזוי, ווי אַ מאָל בײַ זיך אין שטעדטיל, נישט אַזוי פריינדליך, גוט ווי פריהער און ער האָט אַ פּנים, ווי בײַם בעגעגענען זיך מיט דעם ...ב׳ס משפּחה נאָכ׳ן גט, שוין נישט מעהר קיין אייגענע, נאָר גלאַט אַלטע בעקאַנטע, געוועזענע קרובים. אַזאַ געפיהל ווי בענקען, וואָס צופּט, נאָגט טיעף אין האַרצען, לאָזט זיך נישט איבערגעבען מיט ווערטער,

דאָס פאַרשטעהט נאָר דער, וואָס איז געפּריווט געוואָרען צו פערזוכען אַמאָל אין לעבען דעם טעם פון עלענד, צו־זיין פּלוצלים אָבגעריסען פון זיינע ליעבע און בלייבען אַליין פאַר זיך. אַ קאַטאָוועס עפּיס! איין קליין פּינטעלע, אַ ברויזען, אין אַזאַ גרויסער, גרויסער וועלט.

עס ציהט זיך גאָטס גרויסע וועלט אין דער לענג, אין דער ברייט אָהן אַ סוף, אָהן אַ עק. אין דער מיט וועלט, אויף דער קיילעכדיגער ערד, איז דאָ אַ קליין פלעקעלע, ווי אַ פליג האָט איבערגעלאָזט — דאָס איז גלופּסק. אין דעם דאָזיגען פלעקעלע איז דאָ אַ פּינטעלע — אַ קלייזיל. אין דעם פּינטעלע איז דאָ נאָך אַ ברעקיל פּינטעלע — אַ באַנק. און אין דעם ברעקיל פּינטעלע ליגט נאָך אַ פּיצינקעלע פּינטעלע — אַ מין בע־שעפעניש אַזוינס, וואָס הייסט הערשעלע. דאָס פּיצינקעלע בעשע־פעניש ליגט ווי אַ שפּין פּונקט אין דער מיט פון׳ם גרויסען ראָד שפּינוועבס. פון איהם ציהען זיך אַרום און אין אַלע זייטען לאַנגע דינע פעדימלעך, פול און אָנגעזעצט, האַרט איינס ביים אַנדערען, מיט עפּיס לופטיגע מיני פּינטעלעך, אַזעלכע, נאָר גיט פאַר דעם אויג, וואָס הייסען ביי די פילוסופין „אַטהאָמען״, און געהען העט־העט וייט צו די שטערען אין הימעל, צו אַלסדינג אין דער וועלט אַרום, און, עס פאַרשטעהט זיך, קיין קאַבצאַנסק אויך. אויף די דאָזיגע לופטיגע פעדעמלעך קלעטערט הערשעלעס נשמה, קאַראַבקעט זיך מיט אַלע זיינע געדאַנקען אַ הין, אַ הין — אַ היים. זי קאַראַבקעט זיך ווי די עלעקטריציטעט אין דעם טעלעגראַפישען דראָט, אַנגריהרענדיג מיט איהרע ברענענדיגע געפיהלען אין טיילכיל פון׳ם לאַנגען, לופטיגען פעדימיל, דאָס טיילכיל גיט פון זיך איבער דעם ברען דעם ווייטערדיגען טיילכיל און אַזוי פליהט עס שרעקליך געשווינד ווייטער ווייטער, ביז עס טרעפט ווי אַ בליץ אין די הערצער פון זיינע עלטערן, פּיי דערפיהלען באַלד הערשעלעס האַרץ און טהוען אַ שלוקערץ. הערשעלע, זאָגען זיי, דערמאָנט אונז. עס שטעלט זיך זיי פיר זיין לאַנגע, איינער אַליין, נעבעך, אין דער פרעמד — און געהען אוים פאַר רחמנות. נאָך וואָס קענען אַזעלכע געפאַלענע, נעבעך, טאָן, אַז זיי אַליין איז שלעכט און קומען שרעקליך אָב? די מאַמע אַרבייט, נעהמט זיך די אויגען אַרויס ביז שפּעט אין דער נאַכט מיט דעם פעדערען־פליקען, און פון דער גאַנצער אַרבייט איז, משטיינס־געזאָגט, קיין וואַסער אויף קאַשע אפילו נישטאָ. דער טאַטע, נעבעך, האָט, זינט אַ היים קומענדיג, נישט אויפגעהערט צו קרענקען. ער צאַנקט, געהט אוים ווי אַ ליכט, ער קען נישט צוזעהן

דאָס גרויסע עלענד אין שטוב, דעם צער פון די הונגעריגע, דערשלאָגענע קינדער. דאָס ביטערע אָרעמקייט איז איהם שוין שווער איבערצוטראָגען, געניג שוין זיך אָנגעליטען, נישטאָ שוין מעהר קיין כח — אָט־אָט טריקענט שוין אויס דער לעצטער טראָפּען זאַפט פון זיין וויסט, געבראָכען לעבען. די עלטערן זיפצען, אָכצען, קרעכצען, פירשטעלענדיג זיך דאָס עלענדע, פערוואָגעלטע קינד, צו וועלכען עס ציהט זיי אַזוי דאָס האַרץ — און זייער ביטער געמיטה טעלעגראַפירט זיך, דורך די אייגענע לופטיגע פעדימלעך טאַקי, אין הערשעלעס האַרצען צוריק. עס סוד׳עט זיך אַ האַרץ מיט אַ האַרץ — שושקעט זיך אַ נשמה מיט אַ נשמה, גיסען זיך איינער פאַר דער אַנדערער אויס און שמועסען זיך איבער שטיל אָהן ווערטער... עס דאַכט זיך הערשעלען, דער טאַטע ליגט, נעבעך, שלאָף, פערשמאַכט, קוקט עפּיס מיט אַ געבעט חי ביים צושיידען זיך. עס שוועבט איהם פאַר די אויגען דעם טאַטענס בלייך פּנים, יענע גוטע, זיסע מינע זיינע בשעת געזעגענען זיך מיט איהם — און הערשעלע איז צוקאָכט, ער וויינט שטילערהייט ביי נאַכט אויף זיין האַרט געלעגער, איבערטראַכטענדיג אַ שרעק... אָט דאָס איז עס, וואָס געמעהנטליך הייסט דאָס ביים עולם: „דאָס האַרץ זאָגט."

יאָ, דאָס האַרץ האָט הערשעלען געזאָגט און אַ היבשע צייט איהם נישט אויפגעהערט צו זאָגען, ביז ער האָט איינמאָל פון דער היים בעקומען די תיסטע בשורה: „הערשעלע, זאָג קדיש נאָר׳ן טאַטען; דו ביסט אַ יתום!"

דאָס דריטע בוך

דאָס ערשטע קאַפּיטעל.

דאָס בּייגקען אַ היים, דאָס האַרצזועהטאָג פון׳ם פּאָטער׳ס טויט, די גרויסע יסורים דערפון, ווי אַזוי די מוטער מיט די קינדער קומען אַרױס, נעבּעך, אָב אין דער היים און דאָס אייגענע פּעקיל צרות: מיט, עלענר, פּערוואָגלונג דאָ אין דער פרעמד — דאָס אַלסדינג אינאיינעם האָט מיט דער צייט אויף הערשעלען געווירקט, אַריינצולאָזען זיך, ווי אַ שילדקרעטיל, אינוועניג אין זיך, אַלץ טראַכטען און פּערטיפט זיין אין זיינע געדאַנקען. זיין לעבען איז געווען טראַכטען. דאָרט טיעף אינוועניג אין זיך, איז פאַר איהם געווען אַ וועלט, וואו די נשמה זיינע האָט אויסגעשפּרייט די פליגעלעך און געפליגען פריי העט ווייט־ווייט. אונזער פּראַקטישע ווירקליכע וועלט איז פאַר איהם געווען אַ שטייגעלע, וואו די נויט האָט איהם געהאַלטען געפאַנגען, איהם נישט געלאָזט אויפהייבּען דעם קאָפּ, בּעווייזענדיג איהם אויף איטליכען טריט זיין שלאַפקייט, זיין קליינקייט; וואו ער האָט פאַר זיך געזעהען נאָר צרות, צרות און צרות. ער האָט אָנגעהויבּען צו בּעשאַפען בּיי זיך אינוועניג אין האַרצען אַ וואונדערליכע וועלט, אַ גן־עדן, וואו עס בּליהט, עס שמעקט, עס פליסט מילך און האָניג; וואו עס איז אָפען דער היטעל, קעפּלעך פון מלאָכים קוקען אַרויס, ווינקען מיט גוטע, פריינדליכע פּנימער און זינגען זיסע לידער פון האָפנונג, טרייסט, ליעבּ־שאַפט, רחמנות. עס ווערט עפּיס גרינג אויפ׳ן האַרצען און עס לעבּט זיך אַזוי גוט, אַזוי געשמאַק, מחיה

אַלס מאַטעריאַל אויף צו בויען די דאָזיגע וואונדערליכע וועלט האָבען איהם געדינט אַלטע מעשיות, וועלכע ער האָט זיך אָנגעהערט אַ מאָל, נאָך אין קאַבצאַנסק, אויך נייע פון אַצינד. די גמרא פון איהרע טרוקענע, ערנסטע זאַכען, האָט הערשעלען שוין נישט צופריעדען געשטעלט, נאָך אָנגעמאַכט אויף איהם גאָר עפּיס אַ מרה-שחורה. ער האָט זי געלערענט נאָר פון יוצא וועגען, ווייל לערנען האָט ער גענומוזט, ווייל אַנדערש וואָלט ער דאָך מיאוס אַראָבגעפאַלען בײַ די קלויז-בעלי-הבתים און מען וואָלט איהם מעהר נישט געגעבען קיין וואַרמעס; אויך ווייל משה'לע דער חבר זיינער פלעגט איהם אונטערטרייבען, אַלץ: לערנען, לערנען! בײַם נעהמען זיך צו דער גמרא איז איהם נעחען עפּיס נישט גוט, פּריקרע. ער האָט בעדאַרפט זיך אָנטאָן אַ כח, פריהער דיך צו-חינגען, צו-שאָקלען, בכדי צו מאַכען זיך אַ חשק און ס'איז איהם געווען צום האַרצען ווי בײַם אַריינקריכען אין אַ קאַלט ביטעל. געמאַכטער חשק אָבער איז אַ פייערווערק, עס טהוט אַ פליה מיט אַ פלאַם און ווערט באַלד טאַקע פערלאָשען.

נאָך עטליכע מאָל אונטערטוקען זיך אין דעם „ים-התלמוד" האָט הערשעלע שוין געשפירט אַ קעלט און זיך געאײַלט אַרויס, אָנצו-וואַרמען די נשמה. איין אָרט אויף אָנצו-וואַרמען זיך איז פאַר איהם געווען הגדתות, מעשיות אין הייליגע מוסר-ספרים, מיט וועלכע ער פלעגט זיך קוויקען, אוועקשטעלענדיג אויף אַ ווײַלע אין דער זייט ראובן'ס אָקס און שמעון'ס קוה מיט דעם במחון: נישקשה, דער גוטער יאָהר וועט זיי נישט נעהמען!...

הערשעלע האָט געלייענט זעהר שעכע מעשיות מיט רבי מאיר בעל-הנס, מיט רבי יהושע בן-לוי, ווי אליהו הנביא האָט איהם איינמאָל מיטגענומען וואַנדערען בקומפּאַניע אויף דער וועלט, נאָר בתנאַי, שווייגען, זעהן און שווייגען. מעשיות מיט רבי חנינא בן-דוסא — אַ ביטערער אביון, ווי עפּיס אַ האַנד פונ'ם הימעל האָט איהם געגעבען אַ גילדען פיסעל פון אַ גילדענעם טיש; אויך מיט רבי שמעון בן-חלפתא, ווי איינמאָל, אַז ער האָט נישט געהאַט אויף שבת, האָט מען איהם פונ'ם הימעל דערלאַנגט אַ טייערען בריליאַנט; ווי רבי שמעון בן-יוחאַי האָט איינמאָל אַרויסגעפיהרט זיינע תלמידים אין עפּיס אַ גרויסען פעלד און געזאָגט: טאָל, טאָל, פיל זיך אָן מיט רענדלעך! און ער האָט זיך אָנגעפילט טאַקי באַלד; ווי רבי ישמעאל בן-אלישע האָט אַראָבגעבראַכט פונ'ם הימעל דעם „שר-התורה" — יופיאל המלאך.

אינגאַנצען פלאַם־פייער מיט אַ שיינענדיג פּנים ווי אַ בליץ, און ווי אליהו הנביא האָט רבה בר רב חנינא — אַ גרויסען אביון, געגעבען טייערע שמעקענדיגע גן־עדן־בלעטלעך, וועלכע יענער האָט פערקויפט עפּיס פאַר צוועלף טויזענט גילדענע רענדלעך!

משה׳לע איז זעהר נישט צופרידען געווען פון הערשעלעס פער־טיפען זיך אין אַזעלכע זאַכען, אָבּרייסענדיג זיך דערווייל פונ׳ם לערנען. און זיצענדיג ביידע אין קלייזל ביי אָפענע ספרים אויף די שטענדערס, פלעגט צווישען די צוויי חברים עפּטערס פירגעהן אַזאַ שמיעס:

— „הערשעלע, נעוואַלד, הערשעלע! טאָמער וואָלט שוין גענוג געווען זיך צו פערטיפען אַזוי?“

— „האַ, וואָס, משה׳לע?

— „לערנען, הערשעלע!“

— „איך קוק דאָך אַריין אין אַ ספר, משה׳לע!“

— „וואָס טויג מיר אין אַ ספר, קוק בעסער אַריין אין דער גמרא. נו, הערשעלע, הויב אָן: תנו רבנן, האָבען די רבנן גע־לערענט“...

— „אַי־אַי, אַ גליק! אַזאַ גליק!“

— „וואָס הייסט?!“ — מאַכט משה׳לע, אויסשטעלענדיג אויף הערשעלען אַ פּאָר אויגען.“

— „נו זאָג שוין, נעוואַלד, וואָס טהוט מען דאָ מיט דעם תּוספות? — האַרבליך!“

— „אַך גוט, זעהר גוט!“

— „זאָג־זשע, אויב ס׳איז גוט!“ מאַכט משה׳לע לעבעדיג, נאָכ׳ן זיכער ביי זיך, אַז דער תּוספות קומט ביי הערשעלען אויס גוט.

— „דו פאַרשטעהסט, משה׳לע, ווי גוט רב יוסף׳ן האָט געטרוט זיין אויפ׳ן האַרצען, אַז ביים אויפשניידען פרייטאָג דעם פיש, געפינט ער, קבצן, אין בויך אַ טייערען דימאַנט, וועלכען גאָט האָט איהם צו־געשיקט!“

— „עט!“ — גיט משה׳לע אַ מאַך מיט די אַקסלען און קראַצט זיך פאַר פערדראָס. — „אָבער תּוספות! וואָס וויל דאָ תּוספות האָבען פון רש״י?“

אָט אַזאַ שטייגער שמועס פלעגט פירגעהן צווישען די ביידע חברים געוועהנטליך אין דער וואָכען. משה׳לע האָט, קראַצענדיג זיך, אַלץ אונטערגעטריבען, און הערשעלע האָט אַלץ זיך אָבגעבעטען. דערפאַר

איז שבת-צו-נאַכט פאַר הערשעלען געווען אַ לעבען. דענסטמאָל איז איהם געשטאַנען פריי צו פערטיפען זיך אין וואונדערליכע זאַכען, וויפיעל דאָס הארץ גלוסט. משה׳לע פלעגט דענסטמאָל געוועהנטליך פאַרביינגען דאָס לערנען און איהם נישט עקבערן דעם קאָפּ מיט דער גמרא. היינט איז די דאָזיגע נאַכט אַליין טאַקי עפּיס אַזעלכע, וואָס איז מסוגל צו טראַכטען, צו פערפליהען אין הימעל אַריין. זי האָט אין זיך עפּיס אַזעלכס, וואָס צושרויפט דעם יודען, מאַכט אויף איהם אַ זיס-טרויערדיגע מרה-שחורה און דרעהט, דרעהט איהם אינווענינג אין דער נשמה. עפּיס איז ער צודרעהט, אומרוהיג און פערטראַכט.

„ווילט איהר דעם שבת-צו-נאַכט פאַרשטעהן, מוזט איהר צו דעם יודען אין הויז געהן!“

דאָס צווייטע קאַפּיטעל

קומט־ושע, זייט מוחל, אַהער אויף אַ ווײַלע, צו משה'לעם פֿאָטער!

משה'לעס טאַטע — שמואל'יק, איז אַ טאַנהעטניק. אַ גאַנצען טאָג פֿון פריה ביז אין דער נאַכט לויפט ער אַרום מיט אַלטע זאַכען, שלאָגט אָב די טירען צו קויפען און צו פערקויפען זיין סחורה. ער איז געקרימט, נעבויגען מיט אַ בלייך פנים, נעקנייטשט, געעלטערט פאַר זאָרג און צרות. אָנלויפענדיג זיך ווי אַ הונט, קומט ער מיעד, צעבראָכען אין זיין חיסט שטיבעל — אַ קאַנורע, מיט עטליכע גראָשען פערדינסט, און אַמאָל גאָר מיט אַ לעדיגע קעשענע, האַפט אָב עפּיס, וואַרמעס מיט וועמשערע אינאיינעם, און טהוט זיך אַ וואָרף שלאָפען. ער ליגט, נעבעך, ווי אַ דערהרג'טער, פיהלט אין זיך נישט קיין גאַנץ אבר. גאַנץ פריה שטעהט דער טויטער אויף, משטיינס־געזאָגט, תחית־המתים און ווייטער לויפען, ווייטער אַרומיאָגען זיך. אַזוי פערברייננט ער זיין הינטיש לעבען די גאַנצע וואָך.

פרייטאָג צו־נאַכט בעקומט די קאַנורע עפּיס גאָר אַן אַנדער פנים — אויסגעשמירט, אויסגעוואַשען ריין אין איטליכם ווינקעלע. דער טיש געדעקט מיט אַ ווייסען טישטוך, אויף איהם דריי מעשענע, אויסגעשייערטע לייכטער מיט די בענש־ליכט, און צוויי שענע קוילעטשען, אָבגעשמירט מיט געלכען פון אַ איי, שיינען פונדערווייטענס, פאַרנעהמען די אויגען. אין שטוב הערשט עפּיס אַ זיס רוהיגקייט, עס שמעקט אַ ריח פון צוגעדעמפּטע שפּייזען, וואָס שטעהען אויפ'ן פריפּעטשיק איבערגעדעקט מיט קישען. די מאַמע, אַ גאַנצע וואָך פערשמירט, פערפינסטערט, לויכט

אין דער שבת׳דיגען שלייער, עס רוהט אויף איהר די שכינה. די באָר־פיסע מיידעלעך, פאַרקעמט, אויסגעצוואָגען, האַלטען זיך אינאיינעם אין אַ ווינקעלע און מען זעהט אָן אין זייער פּנים, ווי זיי וואַרטען, קוקען אויף עפּיס אַרויס מיט אַ פרעהליך הארץ. — שאַ, עס הערט זיך טריט... מען געהט... די טיר עפענט זיך אויף.

— גוט שבת! זאָגט שמואל׳יק קומענדיג פון דער שוהל און קוקט פריינדליך מיט אַ שיינענדיג פּנים אויפ׳ן ווייב. אויף די קינדער.

— גוט שבת! זאָגט משה׳לע הויך אויף אַ קול, אַריינלויפענדיג געשווינד ווי מיט אַ גוטער בשורה.

און דער טאַטע מיט דעם זוהן הויבען אָן ביידע, אַרומגעהענדיג איבער׳ן שטוב, צו זאָגען אויף אַ נגון „שלום עליכם״! דאָס נעהמט מען אַזוי אויף די הייליגע מלאכים, געשיקט פון דעם אויבערשטען, פונ׳ם מלך איבער אַלע מלכים, הקדוש־ברוך הוא, וואָס האָבען זיי בעלייט פון דער שוהל אַ היים. דער טאַנדעטניק איז שוין נישט מעהר קיין הונט, ער איז אַ פרינץ, עפּיס האָט ער בעקומען אַ נייע נשמה, אַ נייע הויט. ער מאַכט קידוש, וואַשט זיך, זעצט זיך צום טיש, דאָס ווייב די פרינ־צעס׳ין און די קינדער אַרום איהם, מען שטופּט דעם גאָפּעל, דעם לעפעל און מען חאַפּט אַ שטיקעל פיש, אַ לאָקש, אַ ביינדיל, אַ ביסעל צימעס — אַזעלכע מאכלים, וואָס מען האָט עס אַ גאַנצע וואָך אין די אויגען נישט געזעהן. איטליכם פון די קינדער עסט עס, שטאַרק היטענדיג זיך, קיין ברעקיל זאָל, חלילה, נישט אַראָבפאַלען, עפּיס מיט אַ גוט ערענסט פּנימיל, וואָס וועקט אויף אין האַרצען געפיהלען פון רחמנות. עפּיס נאָר ווי אַ וועווריקיל, וואָס זיצט זיך אויף אַ ביימיל און קנאַקט עפּיס אַזוי שען, אַזוי ערענסט אַ ניסיל...

שמואל׳יק שטעלט די „כלי״ צו די זמירות און שפּיעלט אָב טשאַ־קענדיג אַ „מה ידידות״:

„ווי ליעב די רוה איז דיינע,
פּרינצעסין שבת פיינע!
מיר לויפען דיר אַקעגען אַלע,
מיר בעטען: קום, געקרוינטע כלה!...
פון אַלע מלאכות איז איין עק,
די אַרבייט לעגט מען איצט אַוועק,
זיך תענוג אָנצוטאָן ביים טיש,
מיט היהנער, חלה, פלייש און פיש״.

סמבטיון דער טייך, וואָס לויפט, רוהט נישט די גאַנצע וואָך. בלייבט שבת פּלוצלים שטעהן, „עס הערען־אויף די קולות, געוואַלדען, ווען הויך דער יוד זינגט די זמירות זיינע. דער שרעקליכער טייך שמזערט איהם נישט אין דעם שטייגער זינגען, עס שווייגען די בייזע חוואַליעס, אוים רעש — שאַ, ס'איז רוה!“...

אַזוי פרייעט זיך אַ מעת־לעת דאָס האַרץ, „אַ פרייד, אַ שמחה אויף די אַלע יודען, זיי זענען פריי פון זאָרג און שטאַרק צופריעדען“.

אויפ'ן אַנדערען טאָג פאַר־נאַכט, נאָך שלש־סעודות, זיצט אונזער שמואל'יק אַראָבגעלאָזט די נאָז אין שוהל. ס'איז טונקעל. יודען ברומען, זאָגען אויף אַ קרעכצענדיג קול דאָס קאַפּיטעל תהלים „אשרי תמימי דרך“, וואָס דערמאָנט אין דעם, אַז די פּרינצעסין־שבת קלייבט זיך אין וועג אַריין. עס הערשט עפּיס אַ אומעטיגקייט און עס שמעקט מיט ראָסעל פון אוגערקעס. די זון איז שוין פעדגאַנגען, פייער־רויטע וואָלקענס שרפה'־נען ביים עק הימעל און עס שטעלט זיך יודען פיר דער ברענענדיגער גיהנום. עס קלינגט זיי אין די אויערען דאָס שרעקליכע בעפעהל: „ישובו רשעים לשאולה!“ — די רשעים אויף יענער וועלט, וועלכע מען האָט געלאָזט שבת צורוה, זיך קויקלען דאָרט פריי אויף בערג פון שניי, טרייבט מען עס אַצינד ווידער אין חדר אַריין: געהט זיך פרעגלען אַהין אין גיהנום! און מלאכי־חבלה דרעהען זיך עפּיס פאַר די אויגען. אַך, דער גיהנום! דער יוד, נעבעך, זעהט פאַר זיך דעם גיהנום.

אין דער היים ביי זיך זיצט אויף דער מילכדיגער באַנק דאָס ווייב, פאַרלעגט די הענד און די פיס אונטער זיך. ס'איז פינסטער. אַ ליכטי־גער פּאַס פון דער לבנה שיינט אַריין דורך אַ פענסטעריל, אָבשלאָגענדיג זיך אַקעגען אויף דער וואַנד, אויף דער סטעליע, און שאָטענס פון משונה'־דיגע געשטאַלטען טאַנצען, שפּרינגען, מאַכען אָן עפּיס אַ מורא אויף די אַלע קינדער, וואָס שטיקען זיך צונויף אינאיינעם, ווי די דערשראָקענע שעפעלעך, מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ, איינס מיט דעם אַנדערען נישט צו רעדען קיין וואָרט. שאַ, שטיל! נאָר אַ פּאָר גרילצען גרילצען זיך איינע מיט דער אַנדערער איבער אין די שפּעלטלעך ערגיץ אין אַ ווינקעל. דאָס ווייב זיצט פערטראַכט, שאָקעלט מיט דעם קאָפּ און נעהמט זיך דערנאָך זאָגען מיט אַ געניץ: „גאָט פון אברהם... אַז דער ליעבער שבת קודש געהט אַהין“... אויף אַ טרויער־זינגענדיג קול. — אַיין עק, הייסט עס, אַ סוף. מען רייבט, רייבט מיט קונצען עפּיס אַ מין שוועבעלע, אַ צוויטס, אַ דריטס, ביז עס ווייזט זיך מיט אַ בייזער אין אַ רויך, אַ געשטיינק אַ בלוי־

רחמליך פייערדיל, בײַ װעלכען מען צינדט נאָך פיעל מיה און אַ הלבֿ׳דיג גראָשען ליכטיל.

— גוטע װאָך! — זאָגט איטליכער און פיהלט, װי עס רײסט זיך איהם עפּיס אָב אינװעניג אין האַרצען.

— אַ גוטע װאָך! — זאָגט שמואל׳יק, אויף אַ פערדומפּפען קול בײם אַרײנקומען אין שטוב װי אַ קעצעלע. ער דרעהט זיך אַרום װי אַ נעכטיגער. די אויגען זײנע װאַרפען זיך עפּיס, דאָס פּנים בלײך, אויס־געצויגען, און מען זעהט, װי אין איהם געהט פיר עפּיס אַ פאַרענדערונג.

דאָס הויבט זיך אין איהם אָן דאָס איבערקעהרעניש פון אַ פּרינץ װידער אין אַ הונט. עס שטעלט זיך פאַר שמואל׳יקען די װאָך מיט דעם הינטישען לעבען: מיט דעם אַרומלויפעניש, מיט דעם קאָפּדרעהע־ניש, מיט די חרפּות, בזיונות און דעם זוכעניש דאָס דאַר שטיקעל ברויט — און עס בעשלאָגען איהם אַנגסטען. נאָר דער פּרינץ װיל זיך אָבער אַזוי גיך נישט אונטערגעבען, ער ראַנגעלט זיך, לאָזט זיך נישט נעהמען אין גיהנום אַרײן, פּלוצלים אין אַ הונט פערװאַרפען צו װערען! ער צאַפּעלט, ער זוכט אין װאָס זיך אָנצוהאַלטען — מאָמער איז נאָך פאַרט דאָ עפּיס אַ האָפנונג, גאָט קען נאָך רחמנות האָבען — און די האָפנונג גיט איהם אַ שײן אין דער ברענענדיגער הבדלה. פרום מיט פערגלאָצטע אויגען נעהמט ער זיך מאַכען הבדלה: „הנה אל ישועתי״— אָט איז ער, דער גאָט פון מײן הילף, „אבטח ולא אפחד״ — איך בין פערזיכערט און שרעק מיך נישט!... ער שמעקט און מינטערט זיך מיט בשמים, ער טרינקט פון כּוס און שמירט דערפון די קעשענעס — אַ סגולה צו אַ גוטער, מזל׳דיגער װאָך. און די האָפנונג שײנט איהם אויך אין די שבת־צונאַכטיגע זמירות. ער הויבט אָן אויף אַ זיס־טרויערדיגען נגון אונטערצוזינגען המבדיל״...

און די האָפנונג שײנט איהם נאָך מעהר אין דעם „איש חסיד״. עס צופלאַקערן זיך איהם די אויגען. עס פערפאַרבט איהם זיך אַביסעל רויטליך דאָס פּנים, ער קוקט אויפ׳ן װײב, און אויף די קינדער און מיט בטחון אויף גאָט ברומקעט ער בעהאַרצט דאָס װאונדער־שענע מעשה׳לע מיט דעם חסיד.

— אַך, נאַטעניו! — לאָזט שמואל׳יק אויס דעם „איש חסיד״ מיט פערגלאָצטע אויגען און פאַרגעהט זיך, ברומקענדיג אונטער זיך אַ װײנענ־דיג־יודיש שטײגעריל אויף דער דינער סטרונע — אַך. טהו עפּיס אַ נס און העלף, נאַטעניו, העלף, העלף, װעה איז מיר!...

— גוטע וואָך! — זאָגט משה׳לע אַריינקומענדיק אין שטוב און מיט איהם קומט געוועהנטליך שבת־צו־נאַכט אויך הערשעלע אויף מלוה־מלכה. זיי זאָגען ביידע די זמירות — פון ויתן לך״, וואו ידען ווערט צוגעזאָגט אַלדאָס־גוטס פון פייגעל־מילך: אַ געראַטעניש אין תבואה, טשערעדעס בהמות און שאָף, די ברכה אין דער דייזשע, אין דער ספּי־שאַרנע, אין דעם האַנדעל, עושר אויך כבוד און נאָך גרויסע גליקען — ביז נאָך די „אליהו׳ס״.

אויפ׳ן פּריפּעטשיק ברענט אַ פּייעריל, די מאַמע פּאָרעט זיך עפּיס נעבען אויווען, דאָס הויזגעזינד זיצט נישט ווייט ביי אַ טיש, איטליכער מיט עפּיס אַ שטיקעל אַרבייט, און איינער פון די ביידע חברים, אַ מאָל דער, אַמאָל יענער, לייענט זיי פיר דעם ספר הישר, די מעשה דאָרט, ווי די ברידער פערקויפען יוסף׳ן וכדומה נאָך אַזעלכע שענע מעשיות פון הייליגע ספרים. דערביי שפּינט זיך אַ שמועס, איטליכער וואַרפט אַריין אַ וואָרט, מען פערפליהט ווייטליך, מען איז עפּיס נישט אויף דעם עולם — אין דערוייל ווערט פאַרטיג דער באָרשטש, מיט וועלכען מען בעלייט שבת המלכה. אין שטוב זעהט טאַקי אויס ווי אויפ׳ן האַרצען: האַלב שבת׳־דיג, האַלב וואָכעדיג, האַלב זיסליך, האַלב זויער, אַזוי ווי ביים לעצטען וואַרעם, ווען מען ריכט אויס אַ טייערען גאַסט אין וועג אַריין — מען זופט און מען טרייסט זיך, זיך אין גיכען ווידער צו זעהען...

אָט די אַלע יענע וואונדערליכע מעשיות, ווי עס געשעהען גרויסע נסים מיט מענשען אין דער וועלט און ווי אליהו־הנביא בעגליקט אַ מאָל נויטבעדערפטיגע, אָרעמינקע, נעבעך, האָבען הערשעלען געטרייסט, פערזיסט זיין ביטער לעבען. די אַלטגעבאַקענע מעשה מיט ר׳ שמעלקי׳ן איז ביי איהם אַצינד אויפגעפרישט געוואָרען. ער האָט געגלויבט אין איהר הייליג און געטראַכט, אַז אליהו־הנביא האָט אַ מאָל ר׳ שמעלקי׳ן געהאָלפען, קען דאָך זעהר גוט מעגליך זיין, ער זאָל איהם אויך העלפען. פאַר וואָס דען נישט? — מען בעדאַרף נאָר נישט פערלירען די האָפנונג, בעטען גאָט, דאַווענען פונ׳ם גאַנצען האַרצען.

ביי הערשעלען הויבט זיך אָן יענע געוויסע צייט אין דעם מענשענס לעבען — די וועסנע־צייט פון דער אמונה, ווען עס שפּראָצען פרישע בלעטלעך פונ׳ם גלויבען, ווען עס בליהט די האָפנונג, עס עפענט זיך אַ קוואַל געפיהלען פון ליעבשאַפט, דער כח־המדמה צושפּילט זיך, פליהט אין הימעל און קיין זאַך איז פאַר איהם נישט צו־שווער, נישט אוממעג־ליך. עפּיס גלויבט זיך, האָפט זיך, טיעף פונ׳ם האַרצען גיסען זיך הייסע

תפילות צו גאָט און עס ווײנט זיך שטילערהייט, אַמאָל בײַ נאַכט אויפ'ן געלעגער, עפּיס אַזוי געשמאַק, אַזוי געשמאַק...

עס פאַרשטעהט זיך, נישט בײַ איטליכען איז די דאָזיגע וועסנע־צייט גלייך, בײַ אַ טייל מענשען געהט זיך איבער קאַלט מיט פוילע חיו־טען, נישט איבערצולאָזען פון זיך אין דעם לעבען עפּיס אַ זכר. אַזעלכע ווי בײַ הערשעלען אָבער טרעפט זיך נאָר בײַ איינעם פון טויזענטער — בײַ מענשען מיט גייסט, די „אתה־בחרתניקעס" אַליין...

און אונזער הערשעלע נעהמט זיך אַצינד געשמאַק צום דאַווגען מיט אַ ברען. ער דאַוונט ווי אַ יוד דרײַ מאָל אין טאָג מיט דעם עולם, און דאַוונט, בעט אויך שטיל פאַר זיך אַליין, ווען נאָר עס קומט איהם אָן דער חשק. די צייט געהט זיך דערווייל איהר גאַנג, עס ווערט טאָג און נאַכט, ווי דער שטייגער איז, טאָג און נאַכט ווערט אויך בײַ הערשעלען אין דער נשמה, געפיהלען פון האָפנונג און מרה־שחורה בייטען זיך אין איהם בסדר איינע נאָך די אַנדער

דאָס דריטע קאַפּיטעל

די לבנה, ברכו און קדושה זענען טאַקי עפּיס גאָר ווי אַ מאַגנעט, װאָס ציהען־צו פונדערווייטענס יודען און שטעלען זיי אָב, זיי מעגען זיך ווי קיין צייט נישט האָבען און לויפען גאָר אָהן אַ נשמה. איהר געהט אייך אין גלופּסק, אַ שטייגער, אָוועגט־צייט אויף דער גאַס, שטאַרק פערטראָגען אין עסק, פלוצלים קומט אייך פון דער זייט גאַס צו די אויערען עפּיס אַ מין „שלום עליכם! ״באַלד טאַקי נעפינט איהר זיך צווישען אַ רעדיל יודען, ענטפערט איטליכען אויף אַ זינגענדיג קול „עליכם־שלום״ון טשאָקעלט אייך און שפּרינגט מיט אַלע אינאיינעם אַקעגען דער לבנה. — אין אַיילעניש, אין לויפעניש אַ מאָל פאַרבײ אַ קלייזיל, אַ שטיבעל, הערט איהר פלוצלים אַ פּויקען מיט פינגער אין די פענסטער — גיכער ר׳ יוד, גיכער! איידער נאָך איהר בעטראַכט זיך, שטעהט איהר שוין מיט ביידע פיס אינוועניג דאָרט בײ דער טיר און מאַכט אָנגעבויגען „ברכו״, אָדער איהר שפּרינגט „קדוש״ מיט דעם גאַנצען [illegible] יודען דאָרט.

דענסטמאָל זייט איהר נישט אייערער, איהר האָט איבער אייך אליין קיין שליטה נישט, גלייך ווי מע וואָלט אייך אָבגעטאָן אַ כישוף. דעסגלייכען טרעפט זיך מיט אייך אַ מאָל, ווען איהר שטעהט פריהמאָרגענס אין קלויז, עס שפּאַרט אייך אונטער׳ן לעפעלע און איהר האָט ברעה עפּיס צו טאָן, פלוצלים שאַרט זיך, ווי אַ קעצעלע, צו עפּיס אַ יוד, שוין נאָך נקיות, שטעלט זיך פון אייער כבוד וועגען נעבען אייך און, רייבענדיג די הענד איינגעהויקערט, שען, פיין, מיט אַ פרום פּנים׳ל הויבט ער אָן זיס־מחיה די ברכות: אשר נתן לשכוי בינה, וואָס האָט דעם

האָהן גענעבען פערשטאַנד, להבחין בין יום ובין לילה, אונטערצוי־שיידען צווישען טאָג און נאַכט. איהר, [אין ברירה, ענטפערט „ברוך־שמו, אמן!" קנייטשענדיג זיך מיט אַ ערנסט־זויער מינעלע. ער טהוט אייך אַ טובה, שיט מיט ברכות, איינע נאָך דער אַנדערער, און איהר אַלץ: „אמן, ברוך־שמו, אמן!" שטעהט עפּיס ווי צוגעקאָוועט, נישט צו ריהרען זיך פון'ם אָרט, גלייך ווי מען וואָלט אייך, מחילה, געמאַלקען...

קיים אַבער האָט איהר אָבגע'שלום־עליכם'ט, אָבגעברכו'ט, אָבגע־קדוש'ט, אָבגעסילקט אייערע אמן'ס, גיט איהר אַ מאַך מיט די אַקס־לען, טהוט זיך אַ קראַץ, שפּייט אויס, גאַנץ פיין — און נעהמט אייך ווידער אייער וועגס.

אויף אונזער ר' אברהם'ס פויקען אין פענסטער צו מנחה, האָבען זיך אַריינגעהאַפּט ראַפּטאָם עטליכע יודען, וואָס זענען געגאַנגען פאַרביי דעם קלייזיל. זיי האָבען אין איילעניש געהאַפּט אַ גאַטס וואָרט, געשטרוי־גען „קדוש" פערסאָפּעט, גאַר אין איין אָטהעם — און באַלד דערנאָך טאַקי זיך צולאָפען. איינער גאַר איז איבערגעבליבען. ער האָט עפּיס אַ ווײַלע זיך געדרעהט, אַרומגעקוקט און פון גאַנצען בענעהמען זיך זיינעם האָט מען אַרויסגעזעהען, אַז ער איז אַ פרעמדער, נישט קיין היגער. די לאַנגע גלאַנצענדיגע נאָז זיינע האָט געזאָגט, אַז ערשט היינט, נעכטען, איז זי פון'ם וועג, וואו דער ווינט האָט זי שטאַרק געפייניגט, זי געשמשיפעט און מיאוס איהר אָנגעפייפט. די צוויי, גרויע, קאַצענע אויגען זיינע האָבען זיך געוואָרפען, נישט צו קוקען גלייך אין איין זייט, ווי זיי וואָלטען געווען ברוגז — איינע האָט געקוקט קיין דרום און די אַנדערע קיין צפון־זייט.

ר' אברהם האָט, הינקענדיג מיט דער האַנד, צוגערופען דעם פאַרשוין און איהם אָנגעוויזען אַ אָרט נעבען זיך. ביים דאַווגען האָט דער פאַרשוין זיך געשאָקעלט מיט חן, גאַנץ יודישליך, און פון'ם שאָקלען זיך זיינעם האָט אויסגעזעהען, אַז ער איז אַ טאַטענס אַ קינד, נישט קיין בראַסט מענשיל.

— אַ־פּנים, נישט קיין היגער? הא? — האָט ר' אברהם נאָך דעם דאַווגען זיך געווענדעט צום פאַרשוין, אָנקוקענדיג איהם מיט אַ פריינד־ליכער מינע.

— וואָס־דען? — גיט דער פאַרשוין, ווי דער שטייגער איז, אַ „פריגענדיגען ענטפער" אויף עפּיס אַ מין קרעכצענדיג־חסידיש האַר־חעלע, שנייצענדיג דערביי גאַנץ ברייטליך די גלאַנצענדיגע נאָז,

וואָס האָט זיך צוגעזעצט אין שטייגער און גענאָכטען בייז אויף א הילך.

— א, אויב אַזוי, שלום-עליכם! — פאָהרט ר׳ אברהם אריין צום פּאַרשוין מיט דער האַנד. פון וואַנען זאָל עס, הא, א יוד זיין?

— האָפּ-סי! האָפּ-צי! — ענטפערט אָב ניסענדיג די נאָז פאַר איהר בעל-הבית.

— פון יהופיץ אפשר? עפּיס אַזוי זעהט עס מיר אויס, — מאַכט זיך ר׳ אברהם זיין השערה דערוויל, איידער די נאָז וועט זיך בערוּהיגען, און איז זי מכבד אַגב מיט א שמעק טאַבאַקע.

— וועַן שטעלט מען זיך ביי אייך דאָ, טאָרגען פריה, דאַוונען? — פרעגט דער פּאַרשוין, נאָכדעם ווי ער האָט זיך אָבגעפּאַרטיגט מיט דער [illegible]

— וועַן? פרעגט איהר — ענטפערט ר׳ אברהם — ווי געוועהנליך. וואָס איז?

— יאָהרצייט האָב איך, פאַרשטעהט איהר מיך, דעם זעקסטען טאָג אין תמוז האָב איך יאָהרצייט נאָך א טאַטען — מאַכט דער פּאַרשוין מיט א זיפצעלע.

אַזוי, יאָהרצייט? — זאָגט ר׳ אברהם, א נעהם געבענדיג זיך ביי דער באָרד. זעהר אָנגעלעגט, כ׳לעבען. קומט-ושע, מיט מזל, מאָרגען אין דער געוועהנליכער צייט.

דער פּאַרשוין איז נאָך אַביסעל געזעסען, שטילשווייגענדיג מיט ר׳ אברהם׳ן און די אויגען האָבען זיך איהם דערווייל געוואָרפען אין אומ-ליכט ווינקעלע, ביים אויפהייבען זיך פון׳ם בענקעל האָט ער זיך מיט א קרימעלע געקראַצט אין די פּאה, גלייך ווי דאָס אַרויסגעהן פון מקום-קדוש איז איהם שווער.

„דאַכט זיך הא?... נישקשה׳דיג פון א יודען“... מאַכט ר׳ אברהם שטיל פאַר זיך, אויפהייבענדיג זיך פון זיין אָרט, געקוקט אין דער פּאַר-שוין איז אַוועקגעגאַנגען. און ווענדענדיג זיך צו משה׳לען, וואָס האָט גע-רעדט מיט הערשעלען אין א ווינקעל, רופט ער זיך אָן הויך:

— א היים, שקאָצין! קום, ציה זיך אויסצורוהען פאַר א גאַנצען טאָג און שלאָפען. — און דו, שקאָץ, זאָגט ער צו הערשעלען, לעג זיך דאָ אייך שלאָפען. הונגעריג ביסט-דו נישט, הא?

— ניין! ענטפערט הערשעלע מיט דעם מויל און אין האַרצען נאָך זיך טראַכט ער: אוי, עסען!... אוי וואָלט איך עפּיס געגעסען!...

ר׳ אברהם אָבער איז געשטאַנען, נישט צו ריהרען זיך פון דע

אָרט. ער האָט בעשולדיגט אַליין זיך אין האַרצען, וואָס פאַרדרעהענדיג זיך מיט דעם יודען, איז איהם דערוויל גאָר פונ'ם זינען אַרויס, צו בעטען איינעם פון די בעלי־הבתים — נעהמען הערשעלען אויף וועטשערע.

הערשעלעס ענטפער „ניין!“ דאָס הייסט, נישט הונגעריג, האָט ער אָנגענומען גלאַט אַזוי פאַר אַ זאָג, אויס איידעלקייט נאָר, חיסענדיג זעהר גוט, אַז פון איין מאָל אין טאָג עסען, און נאָך וואָס פאַר אַ עסען, טשטיינס־געזאָגט — טרוקען ברויט מיט אַ קנאָבעל, קען אַ מענש נישט זאַט זיין, בפרט נאָך אַ יונג קינד. וויי וועלכען דער אַפּעטיט איז גרויס. ער איז געשטאַנען עפּיס צודרעהט, נישט אַהין, נישט אַהער, און אַ קוק געבענדיג אויף משה'לען איהם, צומישט עפּיס, אַ פרעג געטאָן:

— נו, ביז ווי לאַנג וועסט־דו שטעהען?... געגוג געדערדט!

— ר' אברהם, זאָגט משה'לע, ער איז געבליבען אָהן וועטשערע, הערשעלע!... איך בעט איהם דאָ, קום מיט מיר אַ היים עפּיס עסען. וואָס איז? נישקשה — און ער חיל נישט!

— וואָס, וואָס? — מאַכט ר' אברהם שטאַרק צוקאָכט, עפּיס נאָר אָהן וועטשערע.

— בעט איך איהם: נו, וועל איך דיר ברייגגען עפּיס פון דער היים אַהער, וויל ער אויך נישט! — כ'לעבען, נאַרעלע, ווענדט זיך משה'לע מיט אַ געבעט צו הערשעלען, וואָס האָסט־דו מורא? עס וועט, נישקשה, פאַר מיר אויך גענוג זיין. נו, יאָ?

הערשעלע שאָקעלט מיט דעם קאָפּ אויף ניין, נישט אַרויסצוברייגגען פונ'ם מויל קיין וואָרט. אין האַרצען קאָכט איהם גוי אין אַ קעסעל און די פאַרב שטעהט איהם אין פנים.

ר' אברהם זוכט דערווייל ביי זיך אין קעשענע, בעקומט פון דאָרט אַ האַרטען דרייער, וועלכען ער שטופּט הערשעלען אין דער האַנד, בעטענדיג איהם פונ'ם גאַנצען האַרצען:

— נעהם, נישקשה!... וועסט דערפאַר עפּיס דיר קויפען.

הערשעלע נעהמט דעם דרייער און בעוואַשט זיך מיט טרעהרען...

דאָס פערטע קאַפּיטעל

אויף מאָרגען איז דער פּאַרשוין געקומען דאַווענען אַקוראַט אין דער „געוועהנטליכער צייט“ און איז ווידער טאַקי געזעסען נעבען ר׳ אברהם׳ן, די נאָז האָט איהם אַלץ טאַקי געגלאַנצט, נאָר שוין נישט אַזוי געניסט מיט אַזאַ בייזער ווי נעכטען

צו דער תורה האָט מען איהם אויפגערופען (דאָנערשטאָג איז געווען דענסטמאָל) יעמוד ר׳ שניאור זאב וואָלף ב״ר שרגא־פייבוש!

ר׳ אברהם האָט נאָכ׳ן דאַווענען געלערענט אַ פּרק משניות און איהם מכבד געווען זאָגען אַ רבנן־קדיש. געזאָגט האָט ער בנעימות׳דיג, גרייזלענדיג דערביי אַ פּאה, מיט צוגעמאַכטע אייגעלעך, געשאָקעלט דאָס קעפּעלע גאַנץ לייטיש, און יענע מיני יודען, וואָס פערבלייבען געוועהנט־ליך אויף אַ שעה נאָכ׳ן דאַווענען איבער דעם דרויב, שטיקלעך יהי רצון׳ס און דעם „חוק׳ל“, האָבען איהם געשיינקט אמן׳ס פונ׳ם גאַנצען האַרצען מיט דער כונה — יאָהרצייט־בראַנפען. די דאָזיגע כונה איז זיי געלעגען אין די ליפּעלעך, אין די גערגעלעך, ווי זיי האָבען זיך בעלעקט און גע־שלונגען די סלינקע. נישט דעריבער ווייל זיי זאָלען אַזוי להוט זיין נאָך אַ ביסעל משקה, חלילה! שכרות איז ביי זיי די גרעסטע עבירה; נאָר דעריבער, וואָס אין דעם יאָהרצייט־בראַנפען ליגט עפּיס אַ בעזונדער מין יצר־הרע, עס האָט עפּיס אַ אַנדער טעם — אַ כּפּרה שאַמפּאַניער, דער בעסטער „נסך“! דער שמש האָט טאַקי באַלד געבראַכט אַ קוואָרט בראַנפען — שליש מיט קיכלעך, אייערבייגעל צום פערבייסען און מען האָט זיך גענומען מאַכען לחיים.

— לחיים, ר׳ שניאור־וואָלף! בעבעט איינער, השם־יתברך זאָל געבען... בפשטות טאַקי, הא, — פּרנסה... פּרנסה זיינע יודעלעך, אַך־אָך — הא!

— לחיים ר׳, ר׳... הא? שניאור! אָט וואָס, ר׳ שניאור! — קוועטשט זיך נאָך איינער אוים עפּיס צו זאָגען, נאָכדעם ווי ער האָט פֿריהער אָבגעזופּט אַביסיל פֿונ׳ם קעלישיקיל און זיך בעלעקט. פּרנסה, כּזיכאָ־תיתי! ווי אַרום? בע... דערויף איז ער דאָך אַ רבונו של עולם, הא!... אַזוי צי אַזוי — ווייס איך? — אָט לאָז ער אייך העלפֿען... האָט איהר עפּיס דאָ, הא, אַ געשעפֿטיל?... וואָס?... — לאָזט ער אוים חכמה׳דיג, אַ טאָפּ צו געבען דער־ווייל אין וואָגען.

— ע־עט!... מאַכט שניאור עפּיס אָהן ווערטער.

— אָהער, שקאָץ! — רופֿט ר׳ אברהם צו הערשעלען, וואָס איז אין אַ ווינקעלע געזעסען מיט משה׳לען איבער דער גמרא — נאָ! איין אייערבייגעל דיר מיט אַביסיל בראָנפֿען און דעם אַנדערען גיב דאָרט יענעם שקאָץ, דיין חבר.

דעם פֿאַרשוינס איינגעלעך האָבען זיך אין איין צייט געוואָרפֿען אויף הערשעלען דאָ, און אויף משה׳לען דאָרט אין ווינקעלע.

אַז דער עולם איז זיך צוגאַנגען, האָט דער פֿאַרשוין זיך אַריינגעלאָזט מיט ר׳ אברהם׳ן אין אַ שמועס מכּח יודען, קרעכצענדיג שטאַרק מקנא געווען יענע, וואָס קענען זיצען אין בית־מדרש על התורה ועל העבודה און אַגב טאַקי אַ מאָפּ געבענדיג מיט אַ פֿרעג:

— ווער זענען עס ביי אייך יענע צוויי בחורים׳לעך דאָרט, וואָס זיצען איבער דער גמרא? גאַנץ פֿיינע קינדער.

— אַ מבין, כ׳לעבען! — ענטפֿערט ר׳ אברהם מיט אַ שטאָלץ שמייכעלע, ווי אַ פֿאָטער בשעת מען לויבט איהם זיינע קינדער. — איינער איז אַ היגער טאַקי און איינער, וועלכען איך האָב פֿריהער צוגערופֿען, איז, נעבעך, אַ גר, פֿון אַ שמעדטיל, אַ יתום. האַלט זיך דאָ אויף, אַ צאַצקע!

— מען זעהט עס איהם אַרוים באַלד טאַקי אין פּנים, — מאַכט דער פֿאַרשוין, אַ קוק געבענדיג אין הערשעלעס זייט, — אַ שאָד, כ׳לעבען, ער מוז דאָ, נעבעך, אָבקומען.

— אַוודאי, אַוודאי! — זיפֿצט ר׳ אברהם. אַ אָרעם קינד, אַ עלענד יתום׳ל, נעבעך.

— ווייסט איהר וואָס! — רופֿט זיך אָן דער פֿאַרשוין, נאָכדעם

אז ער האָט אַביסעל געטראַכט, און די גרויע אויגן האָבען זיך אידם צופלאַקערט — ווייסט איהר, וואָס מיר איז דאָ פאַר איהם איינגעפאַלען ?

— אַ קשיא אויף אַ מעשה ! — מאַכט ר׳ אברהם מיט אַ גוט שמייכעלע, פּאַכעדיג אויפ׳ן קאָפּ מיט דער יאַרמולקע. — אפשר אַ שידוך, האַ ?

— כמעט ווי אַ שידוך, — מאַכט מיט אַ ערנסט פּנים׳ל דער פאַרשוין, — שפּעטער, מיט דער צייט, קען טאַקי זיין, אם ירצה השם, אַ שידוך. ס׳איז דאָ אויך אַ בתולה, פאַרשטעהט איהר מיך. די מעשה דערפון איז אַזוי... לאָזט זיך נאָר דיענען.

— זאָגט, אדרבה, זאָגט, מהיכא־תיתי

— בקיצור, צו וואָס דאָ אַ ים ברייען, צושאָקעלט זיך דער פאַרשוין, די מעשה אָט, איז אַזוי : מיט מיר איז דאָ מיינער אַ שותף, אַ גאַנץ פיינער בעל־הבית, ווי איך זאָג אייך, נאָר נישקשה׳דיג. האָט דער שותף מיינער, פאַרשטעהט איהר מיך, אַ יונגעלע און וויל ער, דאָס יונגעלע זאָל קענען לערנען. בּיי אונז דאַרט די חדרים זעגען, ווי זאָל איך אייך זאָגען, עט... דער בראָדער מלמד איז אַ בהמה, דער ליטוואַק — אַ צלם־קאָפּ און די איבעריגע — טפו !... מיין איך, אַז וואַייער יתומ׳ל זאָל עס, צו־פּנים, פאַר מיין שותף׳ס יונגעל זיין... איהר פאַרשטעהט ?

— איך פאַרשטעה. איהר מיינט, מיינער זאָל לערנען מיט דעם יונגעלע.

— מ׳מהו ! — מאַכט דער פאַרשוין, בלינצענדיג מיט די אייגעלעך — אָט דאָס מיינט דער פסוק. עס וועט איהם זיין גאַנץ גוט. ער וועט האָבען קעסט, זיין בעשוכט און בעקליידט. וועט ער נאָר קיין שוטה נישט זיין, קען ווערען אַ שידוך אויך. פאַר וואָס נישט ? אַ בתולה איז דאָ... צוקייעט עס נאָר.

— דאַכט זיך אין פלוג, האַ ? גישקשה ! — זאָגט ר׳ אברהם און רייבט דעם שטערען.

— וויל איך, — דערקלערט עס גאַנץ קלאָר דער פאַרשוין, — וויל איך, פאַרשטעהט איהר מיך, נאָר פשוט טאָן אַ מצוה. פערזאָרגען אַ יתום. מסתמא איז דאָך אַזוי באַשעהרט. — נו, האָט איהר עס צוקייעט ?

— נישט שלעכט, ענטפערט ר׳ אברהם, נאָר...

— וואָס נאָר ? ! —מהוט זיך דער פאַרשוין אַ חאַפּ.—נישט שלעכט,

זאָגט איהר; ניין — גאַנץ גוט! אַט דאָס איז דאָ די מעשה מיט א יודען, האָט קיין פּאַראיבּעל נישט! וואָס, נאַר? נאַר, וועל איך זאָגען. מען מוז דעם שותּף מיינעם וויזען פריהער דאָס בּחור׳ל, לאָז ער איהם נאָר געפעלען. אָט וואָס! ווילט איהר האָבּען א חלק אין דער מצוה, הייעט־זשע נישט און לאָזט, זייט מוחל, דעם ־לענער מיט מיר געהן צו מיין שותּף. בּאַלד מאַקי נישטאָ קיין צייט

— טאַ! — מאַכט ר׳ אברהם אויפהייבּענדיג זיך פון׳ם בּיינקעל־ צט געה איך מיט מיינעם איבּערשמיעסען.

אין דעם פּנים פון ר׳ אבּרהם׳ן און פון הערשעלען איז געווען צו דערקענען, אַז בּיידע קוויינקלען זיך עפּים אין האַרצען, האָטש ר׳ אברהם האָט די זאַך אנידערגעשטעלט גלאַטיג, און הערשעלע האָט קוקענדיג איהם אין די אויגען, צוגעשאָקעלט מיט דעם קאָפּ אויף יאָ.

דער פּאַרשוין האָט עס פונדערווייטענס זעהר גוט בּעמערקט, נאָר ער האָט געמאַכט א מינע ווי פּאַר איהם איז אַלץ איינס. און אויפהייבּענדיג זיך פון׳ם אָרט רופט ער זיך אָן מיט א קנייטשעלע:

— נישטאָ קיין צייט! וויל ער, זאָל ער בּאַלד מיט מיר געהן... חי איהר ווילט אַייך

— נאָך א רגע׳לע, איין רגע׳לע! בּעט ר׳ אברהם און טרייבּט אינטער הערשעלען, וואָס האָט, צוקומענדיג צו משה׳לען, זיך געבּאָברעט עפּים מיט איהם דאָרט אין דעם שטענדער. — געה שוין, געה, הערשעלע! דער יוד האָט נישט קיין צייט. געה אין קום גיך צוריק מיט ס ענטפער. איך וועל דאָ וואַרטען.

— איך וועל מיך נישט זאַמען. זאָגט הערשעלע און געהט אַרויס אינגאיינעם מיט דעם פּאַרשוין

דאָס פינפטע קאַפּיטעל

ר׳ אברהם האָט באַלד נאָך הערשעלעס אַוועקגעהן זיך געזעצט זאָגען זוהר מיט אַ ברען אויף אַ נגון, די אויגען האָבען איהם געפלאַ־קערט, דאָס פנים האָט זיך איהם פערפאַרבט — ער האָט געזאָפט זוהר מיט אַ פּעטיט און מען האָט בעשיינפערליך געזעהען, ווי עס קומט איהם צו דערפון חיות, אַ סך מעהר ווי אַ אַנדערען פון אַ גלעזיל קאַווע מיט פוטער־געבעקסלעך צום פריהשטיק. ר׳ אברהם׳ס פריהשטיק איז אַלע טאָג בעשטאַנען פון אַ טרוקען שטיקעל משניות, עטליכע געשמאַקע הגדות, מיט אַ זופ זוהר פערביסען — און איז דערמיט זאַט געווען ביז וואַרטעס. אַ היבשע צייט איז ער אַזוי פערטיפט געווען אין דעם זאָגען, געפלויג־ען הויך, עפּיס אין אַנדערע וועלטען. דערנאָך האָט זיך איהם עפּיס גע־ענדערט דאָס קול, אַלץ נידעריגער, נידעריגער, ווי ער איז פּת־ם זיבעטען הימעל אַראָב אויף דער ערד. ער האָט גענאָמען אַ זיפץ, געגלעט די באָרד, דעם שטערען, געקוקט, זיצענדיג אויף זיין אָרט, אין דעם אָפענעם פענסטער גלייך איהם אַקעגען און זיך פערטראַכט.

אין דרויסען האָבען זיך געטראָגען שוועלבעלעך, געשוועבט אין דער לופטען פלינק־געשווינד, אַרויף און אַראָב, צופליהענדיג איינס נאָכ׳ן אַנדערען מיט אַ סווישטש — „ציק־טשיק“ צו די נעסטען איבער די פענסטער און אונטער׳ן געזימס פון׳ם קלייזיל

„גם־צפור מצאה בית“ אויך דאָס פייגעלע געפינט איהר הייזיל — קומט ר׳ אברהם׳ן אויפ׳ן געדאַנק דער געוויסער פּסוק אין תהלים — „ודרור קן לה“ און דאָס שוועלבעלע זיין נעסט, „אשר שתה את אפרוחיה“

וואָס פֿריטולעט די יונגע פֿייגעלעך „את מזבחותיך ה' צבאות" בײַ דײַן מקום־קדוש, הארצעדיגער פֿאָטער, גאָטעניו!...

ער גיט אַ בליק אויף משה'לען, דערמאָנט זיך אויך אין הערישעלען און טראַכט בײַ זיך: יודישע קינדערלעך! — פֿון אָרמע עלטערן פֿייגעלעך, פֿריטולעטע, נעבעך, אין קלייזעלעך...

— וואָס בעטײַט עס? — װוּנדערט ער זיך פֿונדערווײַטענס מיט אַ פֿרעגע צו משה'לען, וואָס איז געזעסען שטיל אין ווינקעלע, אָנגעשפּאַרענדיג דאָס קעפּעלע אויף דער גמרא—וואָס בעטײַט עס, וואָס ער איז נאָך נישטאָ?

— ווייס איך? — ענטפֿערט משה'לע גאַנץ קורץ, עפּיס אויף אַ אומעטיג קול.

— אַ־וואַ, אַ מעשה, אַ מעשה! — ברומלעט ר' אברהם. — מיר איז נאָר ארויס פֿונ'ם זינען צו פֿרעגען, אויף װעלכער אכסניא שטעהט אָט דער דאָזיגער, ווי הייסט ער עפּיס? שניאור־וואָלף, דאַכט זיך, האַ?

— דאַכט זיך אַזוי, ענטפֿערט משה'לע געצעהלטע װערטער עפּיס דורך די צייהן.

— האַ, פֿון וואָס פֿאַר אַ שטאָדט, האָט ער געזאָגט, איז ער — אָט דער שניאור וואָלף? איך געדענק נישט, אָסור, וואָס ער האָט געזאָגט...

ר' אברהם'ס דאָזיגע װערטער זענען געבליבען אָהן אַ ענטפֿער.

ער האָט זיך גענומען אַרײַנקוקען אין אַ ספר, נאָר דער געדאַנק, פֿאַר וואָס זאָמט זיך אַזוי הערשעלע, האָט איהם געפּיקט אין קאָפּ, אַזוי אַז ער איז נישט אין שטאַנד געווען צו פֿערשטעהן קיין וואָרט — געקוקט טאַקי נאָר ווי אַ האָהן אין בני־אָדם. עס האָט איהם אָנגעהויבען אין דעם פֿאַרשוין עפּיס קשה צו װערען, זיך עפּיס נישט צו טױקען. באַלד בײַם ערשטען שלום־עליכם איז איהם אפילו דער שניאור־וואָלף עפּיס נישט געקומען צום הארצען — עפּיס וואַרפֿען זיך זײַנע אויגען, קוקען יענעם נישט גלײַך אין פּנים אַרײַן, נגד ר' אברהם'ס גוטסקייט און פֿרומקייט האָבען עס נישט דערלאָזט גלאַט אַזוי פֿון אַ יודען עפּיס שלעכטס צו טראַכטען. מילאָ וואָס... גאָרנישט... אַ יודיש קינד. — אַצינד אָבער, אַז ער איז דאָ געווען אומרוהיג, האָט דאָס הארץ זײַנס אָנגעהויבען פֿריי זיך אַרויסצוזאָגען אַקעגען דעם פֿאַרשוין, און ער איז שטאַרק נישט צופֿרידען געווען מיט זיך אַליין, מיט דעם גאַנצען עסק,

עפּיס אַזוי אין חאַפּעניש! סטייטש, ער ווייסט דאָך אפילו נישט רעכט גוט, פון וואַנען דער פאַרשוין איז!... עס האָט איהם עפּיס אונטער־געטראָגען פונ׳ם ביינקיל, נישט געקענט מעהר אײנזיצען אויף זיין אָרט. ער איז צוגעגאַנגען צו דעם אָפּענעם פענסטער און געקוקט, אַרויסגע־קוקט אין דרויסען.

פאַר זיינע אויגען איז פירגעגאַנגען אַ ריהרענדיגע סצענע. אין אַ שוועלבעלעס אַ נעסט, אונטער׳ן געזימס, האָט זיך פערקליבען עפּיס אַ גזלן — אַ וואָראָביטשיקיל און זיך צולעגט דאָרט מיט אויסגעשפּרייטע פלינעלעך ווי ביים טאַטען אין וויינהויז. אונטער דעם שוועלבעלשען עולם ווערט אַ בהלה, אַ צונויפפליהעניש פון אַלע זייטען. דאָס פּאָרעל בע׳גזל׳טע שוועלבעלעך פליהען, פלאַטערען דערשראָקען אַהין־אַהער, סווישטשען געוואַלד, טאַבען זיך האַרץ און פרייווען זיך נאָהענט צוקומען צו זייער נעסט. דער וואָראָביטשיקיל אָבער שטעקט אַרויס, שטאַרק אָנגעלאָדען, דאָס קעפּיל, עפּענט אַ מויל און פּיק, פּיק...

עס טהוט ר׳ אברהם׳ן עפּיס אַ צופּ ביי דעם האַרצען, ער טרעט אָב פונ׳ם פענסטער, אַ מאַך געבענדיג מיט דער האַנד ווי אָבצוטרייבען פון זיך עפּיס אַזוינס, וואָס בעאומרוהיגט איהם שטאַרק, און נעהמט זיך געהן הין־און־צוריק איבער דעם קלייזיל. דאָס קעפּיל פונ׳ם וואָראָבי־טשיקיל אָבער שוועבט איהם פאַר די אויגען, ער קוקט פערטראַכט אין משה׳לעס זייט, שטעלט זיך אָב פאַרבייגעהענדיג נעבען זיין שטענדער אין נאָך עטליכע מינוט שווייגען טהוט ער איהם אַ זאָג:

— טאַטער, משה׳לע, וואָלסט דו אַ שפּרונג געטאָן זעהן, וואו איז ער ערגיץ דאָרט, דער שקאָץ הא? שוין באַלד דריי אַ זייגער. לויף אַהין אין די אכסניות. ווען נישט אין דער, איז אין יענער, אין איינער ערגיץ וועסט־דו איהם דאָך טרעפען.

— אַליין האָב איך שוין אויך דאָס איינענע געטראַכט, — ענטפערט משה׳לע, צומאַכענדיג די גמרא און לאָזט זיך באַלד טאַקי געהן.

משה׳לען איז אין דעם טאָג געווען שטאַרק אָנגעזאָלצען אויפ׳ן האַרצען דערפון, וואָס פלוצלים האָט זיך דאָ געמאַכט אַזוי, אַז ער זאָל זיך בעדאַרפען שיידען מיט הערשעלען, מיט וועלכען ער האָט געלעבט ווי ברידער, געלערענט און פערבראַכט טעג און נעכט אין ליידען, אין פריידען, מיט איהם אינאיינעם. נאָך אַזאַ ליעבען חבר געקניפּט און גע־בונדען, איבערצובלייבען פלוצלים אַליין — דאָס איז איהם געווען שווע־

דער פונ׳ם טויט. ס׳איז אינווענינג אין איהם פירגאנגנען א שפּארעניש, א שארפער פלפול צווישען די געפיהלען. דאס געפיהל פון ליעבשאפט צו הערשעלען האט געשריגען: א רחמנות; ער ליידעט דא, נעבעך, קומט דא אזוי אב, לאז ער אהין פאהרען! טאמער וועט ער אויף דער שטעלע דארט זיך אויסגלייכען די ביינער. א קענגען־זשע יענם געפיהל פון ליעב־שאפט צו זיך אליין האט געטענה׳ט: אויף מיר, נישקשה, איז אויך א רחמנות! דא מיט איהם אינאיינעם איז מיר בעסער, היימליכער, איינ־גענעהמער דאס לעבען... און נאך עפּיס א מין געפיהל — א „וצדקתך" האט זיך ארייננעלעגט אין א פשרה מיט גנבה׳שע תנועה׳לעך: אויף ביידע א רחמנות! איהם איז טאקי א יושר שוין אביסעל אויפגעריכט צו ווערען, נאר גאט דער גוטער, אויב ער וויל, וועט איהם דאך דא אויפ׳ן ארט אויך קענען עפּיס צושיקען

הערשעלעס זאמען זיך אבער האט איינגאנצען א עק געמאכט פונ׳ם דאזיגען פלפול, אצינד איז משה׳לען נאר דאס געלעגען אין זינען: וואו איז הערשעלע? ר׳ אברהם׳ס נישט־רוהיג־זיין עפּיס האט איהם נאך מעהר צודרעהט,! ער איז געווען בעטריבט און נישט געוואוסט וואס איבערצוטראכטען.

אויף עטליכע אכסניות איז משה׳לע געווען און אומזיסט: אזא פּאר־שוין, וועלכען ער האט געזוכט, האט מען דארט נישט געזעהען, נישט געהערט. האלטענדיג אין געהן אויף די איבעריגע אכסניות, איז איהם ווי א קויל אין הארצען אריין פלוצלים א געדאנק — הא, צום טייך! הער־שעלע האט זעהר ליעב צו באדען זיך, צו שווימען, איבערצומאכען אין וואסער אלע קונצען, אפשר האט ער ביים וועג געהענדיג זיך ארויסגע־חאפּט באדען און... ווייטער, מיט וואס אזעלכס שמעקט, האט משה׳לע קיין הארץ נישט געהאט דייטליך צו טראכטען, ער איז נאר געווארען בלייך און נאר זהן א נשמה געלאפען אהין, צו יענע ערטער, וואו גע־וועהנטליך מען באדט זיך. נאר אומזיסט זיין מיה, הערשעלע איז נישטא! נישט ווילענדיג האט איהם זיך געדאכט, שוין גאנץ קלאר, מיט איטליכס פּיצעלע בעזונדער: הערשעלע איז ביים אונטערטוקען זיך איינגעזוונקען געווארען אין דער זומפּיגער בלאטע. ראקעס האבען זיך אין זיין לייב איינגעגעסען, נאגען איהם דעם מארך פון די ביינער. דער טייך געהמט דאך אלע זומער צו א זיבען מענשען. ווער ווייסט וואס פון משה׳־לען וואלט פאר א ביטערע יסורים און אנגסטען געווארען, ווען עס זאל איהם באלד, ווי א בליץ, נישט א זעץ טאן א אנדער געדאנק — ס׳איז

דאָך עפּיס אויף דער וועלט דאָ אַ קאַבצאַנסקער אכסניא! מעגליך, טאַקע מעגליך, אַז הערשעלע איז אַריין אַהין זיך צו זעהן מיט פרישע קאַבצאַנסקער פּאַרשוינען, אָבצונעהמען אַ גרוס, אָדער אַ בריעף פון דער היים. משה׳לע האָט אין דעם געדאַנק זיך אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענד, זיך שטאַרק געוואונדערט, פאַר וואָס איז דאָס איהם פריהער נאָך נישט איינגעפאַלען, און געשטאַרקט פון דער גוטער האָפנונג האָט ער זיך געלאָזט געהן צו דער קאַבצאַנסקער אכסניא.

די אכסניא פון דרויסען איז בעלאַגערט געווען פון בעלי־העגלות, וואָס זענען געשטאַנען, געזעסען אויף פריזבעס מיט בייטשען אין די הענד, שטאַרק בייז, האָבען זיך געקראַצט אין די פּאות, געשפּיגען און גלאַט אַזוי זיך אין דער וועלט אַריין געפלוכט, געשאָלטען; אויך פון מעקלערס, וואָס האָבען זיך געדונגען מיט פּאַרשוינען, אויף זייער לשון — טוהטעס, פּעטערס, אָנווייזענדיג זיי פונדערווייטענס ביידלעך, און צוגעזאָגט איטליכען אַ טייער פּאָהרעכטס, גיך, געשווינד, געריימיג, ווי די שררות.

ביי משה׳לעס צוקומען זענען איהם, ווי די הייזשרעקען, בעפאַלען מעקלערס, איהם געצויגען, געריסען:

— אַהער, יונגער מאַן! וואָהין פאָהרען? אָט שטעהט אַ ביידיל, גרייט, באַלד טאַקי פאָהרען! —

משה׳לע האָט זיך קוים [אַ לעבעדיגער פון זייערע הענד אויסגעדרעהט און זיך אַריינגעכאַפּט אין שטוב אַריין. דאָרט איז ער דורכגעגאַנגען צווישען אַלע פּאַרשוינען, געזוכט מיט די אויגען אין איטליכען ווינקעלע — און הערשעלע איז נישטאָ! עס ווערט איהם נישט גוט, ביטער און פינסטער אויף דעם האַרצען. נאָר ס׳איז נאָך דאָ אַ שטיקעל האָפנונג. ער פּרוּווט זיך דורך דער הינטער־טיר אַרויס אין הויף אַריין. שטופּענדיג זיך צווישען די ביידלעך און וועגעלעך, צווישען מענשען, פּערד, להבדיל, אויסגעמישט אינאיינעם און האַפּענדיג הינטערוויילעכס אַ שמיץ אין פּנים פון פּערדישע ווידלען, דערזעהט ער אין דער זייט דאָרט אַ בעקאַנט פּנים — און עס גיט איהם אַ קלאַפּ אין האַרצען פאַר פרייד אויף אַזאַ מציאה. אונזער שניאור־וואָלף שטעהט עס דאָרט מיט עמיצען נעבען אַ געשפּאַנט וועגעלע, האַלטענדיג די נאָז אַראָבגעלאָזען און זעהט אויס עפּיס ווי אַ אָבגעשמיסענער. משה׳לע טהוט זיך אַ לאָז צו איהם האַסטיג מיט אַ פרעג, גאָר אין איין אָטהעם:

— וואו איז הערשעלע?... הערשעלע וואו איז?

— א־א! טהוט זיך שניאור־וואָלף א הויפּ ווי פון׳ם שלאָף, שאַרף אָנקוקענדיג משה׳לען און נאָך עטליכע מינוט טראַכטען רופט ער זיך אָן, שוין לעבעדיגער אַביסעל:

— אָט באַלד, באַלד! וואַרט נאָך אַביסעל, לאָמיך נאָר אָבפּאַרטיגע זיך דאָ אָט מיט דעם יודען.

שניאור־וואָלף רופט אַוועק דעם יודען אין דער זייט, ביידע שטייענדיג דאָרט א היבשע צייט גאַנץ שטיל צווישען זיך, מעהר אויף דעם ווינק. דער יוד זעצט זיך דערנאָך אַריין אין א בעגעלע, שניאור־וואָלף געזעגענט זיך מיט איהם: — פאָהרט געזונד!

און צוקוקענדיג באַלד צו משה׳לען, זאָגט ער גאָר פריינטליך מיט א זיס שמייכעלע.

— נו, איצינד קען איך דיר ענטפערן. וואָס האָסט־דו מיך עפּיס געפרעגט, וואָס?

— וואו איז הערשעלע?

— א־א, דיין חבר מיינסט־דו! — מאַכט דער שניאור־וואָלף ווי ער שטויסט זיך ערשט אָן. — אַזוי־ושע רעד. — דיין הערשעלע איז דאָרט, דאָרט ביי דעם שותּף מיינעם. איך שטעה אויף אכסניא דאָ, און ער, דער שותּף, פאַרשטעהסט־דו מיך, שטעהט ביי זיינעם א מחותּן עפּיס. אָט געה איך אַליין באַלד אַהין. קום, אויב דו ווילסט, מיט מיר מאַקי.

עס פאַרשטעהט זיך, אַז משה׳לע איז זעהר גערן געווען צו געהן און האָט געזאָגט:

— אָך, א שענעם דאַנק!

שניאור־וואָלף האָט געפיהרט משה׳לען עפּיס געדרעהט דורך שמאָלע געסלעך און הינטערגעסלעך. נאָך א שטרעקע וועג גאַנג הויבט משה׳לע אָן ביסליכווייז זיך אָבצושטעלען, קוקענדיג עפּיס אומרוהיג, גלייך ווי גערעדט: ביז וואַנען וועט ער מיך פיהרען?!

„נאַ־נאַ, א פאַרקליבען זיך עס אַביסעל! עפּיס אין א עק וועלט!״ ברומט שניאור־וואָלף אונטער דער נאָז פאַר זיך, ווי איהך שטאַרק נישט צופרידען. און א קוק געבענדיג דערנאָך משה׳לען אין פּנים אַריין, מאַכט ער מיט א זיס מינעלע:

— אָט באַלד, באַלד!

— יאָ! — רופט זיך משה׳לע אָן אָנגעברוגז׳ט, — אָט באַלד וועגען מיר שוין אויף יענער זייט שטאָדט. אָט איז שוין מאַקי דער בית־עולם!

— וואָס בין איך שולדיג? — נעהמט איין שניאור־וואָלף משה'לען מיט גוטע ריידעלעך. — נישקשה, וואָס קען עס דיך אַרען, נאַרעלע, אז דו וועסט דערווייל דורכגעהן זיך אַביסיל שפּאַצירען? אָט קוק אַ גרין ביימעלע, אַ שמעקעדיג גרעזעלע, פייגעלעך סווישטשען—טשיריק־חיריק־טשיק!

משה'לע טהוט אַ שמייכעל און נעהמט אָן אַ פרעהליך פּנים.

— אָט אַזוי, האָב איך דיר טאַקי ליעב! —רופט זיך אָן שניאור־וואָלף, אונטערחנפה'נענדיג זיך—וואָס האָסט דו עס אַזוי קיין צייט נישט? אַלץ לערנען, לערנען! נאָך אַ מאָל אמר אַביי, ווידער אַמאָל אָמר אַביי, מען בעדאַרף די וועלט אויך אָנקוקען.

שמיעסענדיג אויף אַזאַ שטייגער איז שניאור־וואָלף מיט משה'לען דערווייל געגאַנגען אַלץ ווייטער, ווייטער ביז העט אויף יענער זייט בית עולם. דאָרט האָט זיך געשלעפּט פאַמעליך עפּיס אַ פוהריל, אַ יודליק איז דערויף געזעסען, געהאַלטען אין די הענד שלאַף די לייצען, ילאַט נאָר פון יוצא וועגען, פאַרלאָזענדיג זיך אויף דעם פערדעלס יושר: לאָז עס זיך, עט, געהן, ווי זיין גוטער ווילען איז. שניאור־וואָלף האָט זיך איבערגעווינקען מיט דעם יודיל און איידער משה'לע האָט זיך נעהאַט זיך אַרומצוקוקען, טהוט ער איהם אַ חאַפּ, וואַרפט איהם אַרייַן אין וואָגען און שפּרינגט אין דער הייסער רגע אויך טאַקי אַריין אַהין. דאָס יודיל טהוט אַ שמיץ דאָס פערדיל און אַחעט, אַוועק..

דאָס וועקסטע קאַפּיטעל.

ר׳ אברהם געהט דערווייל אין איינע צרות הין=און צוריק איבער דעם קלייזיל שטאַרק אומרוהיג, רייבט מיט דער האַנד דעם שטערען און רעדט אַלץ צו זיך אַליין פערוואונדערט: רבונו של עולם, וואָס טהוט זיך דאָ אַזוינס! וואו זענען עס די קינדער?! יענער איז נישטאָ, דער — זיימט זיך עפּיס אויך צו לאַנג. אַ שענער אַוועקגאַנג אַביסיל! טילאָ דער יאַק דער, גאָרנישט! אָבער יענער, וואו איז יענער?! ס׳איז עפּיס נישט גלאַטיג. ער בלייבט שטעהן נעבען פענסטער און נעהמט זיך אַרויס די אויגען קוקענדיג אין דרויסען, נאָר אומזיסט אָבער דאָס קוקען, מען הערט נישט, מען זעהט נישט. ער טהוט זיך געשווינד אָהן, נעהמט אין דער האַנד דעם שטעקען און געהט אַרויס מיט דער דעה אַליין עפּיס צו טאָן, געוואָהר צו ווערען, וואָס איז די מעשה.

אויף דער גאַס קומט איהם אַקעגען איינער, זיינער אַ גוטער בע־קאַנטער, אַ יונגער מאַן פון אַ יאָהר דרייסיג, לייטיש געקליידעט, עפּיס האַלב=דייטש, האַלב=יודיש, מיט אַ שוואַרץ בערדעלע און מיט אַ קלוג, זיס פּנים. דער יונגער מאַן קוקט אָן פערוואונדערט ר׳ אברהם׳ן, ווי ער יאָגט אָהן אַ נשמה, און שטעלט איהם אָב מיט אַ פרעג;

— וואָס יאָגט איהר עס עפּיס אַזוי? וואָהין איז? ר׳ אברהם! אַ עסק יפּים, וואָס?

— עפּיס אַ שטיקעל ענמת=נפש — ענטפערט ר׳ אברהם, האַפּעגדיג דעם אָטהעם. — גוט, כ׳לעבען, וואָס איהר זייט מיר געקומען אַקעגען. איך האָב מיר דערמאָנט, ס׳איז דאָ מיט אייך צו רעדען וועגען עפּיס אַ ענין. נאָר נישט אַצינד, נישט אַצינד, ר׳ רפאל.

— אַ ודאי ווענען אַ שדוך! — טהוט מיט אַ שמייכעלע אַ זאָג רפאל. — האָט איהר געהערט בעסער נייעס, ר' אברהם? אייער גדלית מינטהאָפּער האָט אָנגעזועצט!

— אָווא, אַ־ווא! — מאַכט פערוואונדערט ר' אברהם. — עפּיס צוויי פּלוצלים, אומגעריכט! און ווי שטעהט מעלתו מיט איהם?

נישקשה! — זאָגט רפאל, אַ דרעה געבענדיג מיט דער נאָז, — איך האָב מיר לאַנג דערויף געריכט. זיינע וועקסלען מיר פאַר דער סחורה האָב איך באַלד מאַקי סקאָנטירט, ווייניגער מיט עטליכע פּראָצענט — אָהן סכנות! מיינע לאָדזער פאַבריקאַנטען, נישקשה, וועלען דערפאַר אויף מיר נישט ברוגז זיין אַצינד. וואָס־זשע פאַרט, ר' אברהם, איז די מעשה, האָט איהר זיך עפּיס צוטראָגען אַזוי? ווייסט איהר וואָס? קומט, כ'לעבען, אַצינד צו מיר, וועלען מיר רעדען ביי אַ גלעזעל פּונש. עפּיס בין איך היינט זעהר גוט אויפגעלעגט.

— האַ?... גוט! — מאַכט ר' אברהם, אַ חאַפּ געבענדיג זיך, ווי ער איז אויף עפּיס געפאַלען נאָך אַ פּאָר מינוט טראַכטען. — גוט, איך וועל אייך אונטערפיהרען ביז צו אייער שטיבעל אויפ'ן הויף און אליין וועל איך דאָרט אַריינגעהן אויף דער קאַבצאַנסקער אכסניא עפּיס וועגע נאָך, קיום ענדיגט זיך גוט, בין איך די רגע ביי אייך. קומט!

ר' אברהם לאָזט זיך געהן ווייטער ניך, רפאל געהט איהם קיים נאָך און קען נישט פאַרשטעהן, וואָס די איילעניש ר' אברהם'ס זאָל בעדייטען אַזוינס.

— געדענקט־זשע ר' אברהם! — רופט זיך אָן רפאל ביים צושיידען זיך אויפ'ן הויף פון דער אכסניא. — ווי באַלד איהר וועט זיך אָבפּטרטי־גען דאָ, זאָלט איהר אַריינקומען גלייך צו מיר.

— אַ, גאָט העלף, רייזעניו! — זאָגט ר' אברהם אויף אַ ניגון, אַריינקומענדיג ברייטליך צו רייזען, און איהר בעזונדער אַלקירל, בשעת זי האָט ערשט אָוועקגעלעגט דאָס פלייש זאַלצען איבער אַ הייקשעפּסיל און זיך גענומען צו די פיש. צו אַ געזונטען קאָרפּ מיט אַ גרויסען הענכט אויף שבת.

— אָ, אַ גאַסט, כ'לעבען! — מאַכט רייזע, אָבריסענדיג זיך פון דער אַרבייט און אַ פאָהר געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם פּאַרבעל. — אַ לאַנגע צייט, העון־אַבּיסיל, האָט מען אייך נישט געזעהען, ר' אברהם! נו, רעדט עפּיס אַזוי? נו, זעצט זיך, זייט מוחל!

צווישען רייזען און ר' אברהם'ן איז געווען פון גאַנץ לאַנג אַ גוטע

בעקאַנטשאַפט. איהר מאַן, עליו השלום, האָט ביים לעבען געראַווענט אין דעם קלייזיל, וואו ר׳ אברהם, און זיך מיט איהם זעהר גוט פערהאַלטען. רייזע האָט נאָך ביז אַצינד אונטער ימים־נוראים געדאַווענט אין דער ווייבערשער שוהל דאָרט, אויף איהר שטאָט, און מיט די יאָהרצייטען נאָך דעם מאַן, נאָך איהר טאַטען און מאַמען זיך שטענדיג פערלאָזט אויף ר׳ אברהם׳ן, וואָס ער פלעגט עס אַקוראַט אָבהיטען. ער פלעגט שוין געדענקען די טעג, און זינגען האָבען די ליכט, די פרקים משניות, אויך בעשטעלען אַ מנין יודען אויף דעם הייליגען אָרט און דערנאָך מיט איהר זיך אָברעכנען. אויסער דעם פלעגט ר׳ אברהם אָפט קומען צו איהר אין הויז, אַ מאָל נאָך אַ נדבה אויף עפּיס אַ מצוה־זאַך, אַ מאָל צו זעהען זיך מיט אַ בעקאַנטען אורח, וואָס איז פערפאַהרען צו איהר אויף אכסניא און אַ מאָל גלאַט אַזוי געוואָהר ווערען, וואָס הערט זיך. רייזע האָט איהם אויפגענומען שטענדיג מיט כבוד, איז זעהר גערן געווען זיך אַריינצולאָזען מיט איהם אין אַ שמועס וועגען יודישקייט, וועגען דעם שטייגער לעבען פריהער אין יענע צייטען און קרעכצען: היינט איז נישט דאָס, וואָס אַ מאָל!

— יאָ, גערעכט, כ׳לעבען, נישט געזעהען זיך טאַקי אַ היבשע צייט. עס האָט זיך עפּיס נישט געמאַכט. היינט בין איך געקומען... דרעהט זיך ר׳ אברהם עפּיס און זעצט זיך אַנידער אויף אַ בייגקיל.

— אַ בער אין וואַלד האָט געמוזט פּגר׳ן! שפּאַסט אויף איהר שרייענדיג קול רייזע.

— היינט בין איך געקומען, הויבט ר׳ אברהם אָן דעם שמועס, אָט וואָס: זאָגט ער, רייזעניו, האָט איהר נישט געזעהען היינט ביי אייך דאָס קאַבצאַנסקער בחור׳ל? איהר ווייסט דאָך, וועמען איך מיין, יענעם בחור׳ל, אונזער בעל־תפלה׳ס, עליו השלום. אין דער פריה איז ער אויף אַ שעה אוועקגעגאַנגען און נאָך נישטאָ!

— אוי, אַ דונער האָט מיך נישט דערשלאָגען! טהוט רייזע אַ געשריי און פערוואַרפט מיט דעם קאָפּ.

— וואָס איז, האַ?! טהוט זיך ר׳ אברהם אַ חאַפּ דערשראָקען. אויפשפּרינגענדיג פונ׳ם בייגקיל

— אַ עק פון זיין לעבען, פערוויסט — זיינע יונגע יאָהרען! טרייערט רייזע ווי צו קינות. דאָס האַרץ, אַ וועהטיג איז מיר׳ן מיר, האָט מיך געזאָגט, אַז ס׳איז עפּיס נישט גלאַט. אַצינד איז שוין קלאָר ווי

דער טאָג—ער איז געקוילעט, נעבעך. אַ געקוילעט זאָלען זיי ווערען אָהן אַ מעסער!

—גאָט איז מיט אייך, רייזע! ווער? וואָס?—בעט ר׳ אברהם און איז טויט מיט אַלע אברים.

— נאָט אייך אַ וואַרעניק, העןאַביסיל! צולאָזט זיך רייזע אויף איהר קול. פּלוצלים גאָר זיצט ער דאָ צווישען צוויי אומבעקאַנטע יודען, דער רוח ווייסט זייער טאַטען, ווער זיי זענען, און עסט אַ וואַרעניק! וואָס זענען זיי מיט איהם פּאַר אַ שמעלקעס, זיי זאָלען איהם דעם ביסען פוּנ׳ם מויל אַוועקגעבען! נישט עפּיס אַזעלכע מילדע. מיט מיר, נישקשה, האָבען זיי זיך גוט געדונגען פּאַר דעם וואַרמעס, האָבען נאָך אין אַ טאַרבעלע פאַרנומען די איבערגעבליבענע שטיקלעך ברויט פוּנ׳ם טיש.— מיר איז עס באַלד עפּיס נישט געפעלען.

— נו, נו! טרייבט אונטער ר׳ אברהם.

— נו, מאַכט רייזע, איבערגעהענדיג פון דער דינער אויף דער גראָבער סטרונע, מילא איז מיר נישט געפעלען. וואָס־זשע איז? דאָס ערשטע מאָל, העןאַביסיל, מאַכט זיך מיר אַזוינס, וואָס מיר איז נישט געפעלען? — פונדעסטוועגען האָט עס מיך פאָרט עפּיס געמאָנטעט, אַריינצושטעקען, ווי מען זאָגט, די נאָז, טאָמער וועל איך עפּיס אָנשמעקען. עפּיס ווי שטעהט דאָרט, ר׳ אברהם, אַ יודענע האָט ליעב...

— גיכער, פערדצע, איך בעט אייך. צאַפּעלט ר׳ אברהם הערען מייטער, דעם שפּיץ.

— וואָס דען? אַ יודענע איז אַ יודענע. לאָזט רייזע נאָך אויף אַ טאָן נידריגער אַראָב די געמבע. בין איך ציקאַווע געווען שמעקען ביים דערלאַנגען יענע פאַרשוינען צום טיש, האָפען פאַרבייגעהענדיג אַ לעק פון זייער שמיעס. עפּיס איז מיר דאָס שושקען־זיך זייערס און דאָס מינעלע, וועלכע זיי האָבען דערביי געמאַכט, איבערחינקענדיג זיך מיט גנבה׳שע אויגען, גאָר מאַקי נישט געפעלען. אַ פּאָר ווערטער, וואָס איך האָב געחאַפּט, זענען מיר שטאַרק אין נאָז אַריין, און דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט: חאַפּערס! נישט אַנדערש זיי זענען אויסען דאָס יתום׳ל אין געהאַנט אַריינשטעקען מיט אַ אָנשטעל. אָט וואָס דער וואַרעניק בעטייט... איך האָב געזוכט דאָס בחור׳ל, גראָד איז ער מיר אין דער הייסער רגע צו די אויגען נישט געקומען. דערחייל בין איך דאָך אַ יודענע „מה אָנו,

מה חיינו", משמיינס-געזאָגט, אַ קאַצען מוח, אין אַיין אויער אַריין — פונ'ם אַנדערען אַרויס. אַ קאַטאָוועס, העו אַביסיל, שטענדיג האָט מען דאָס לויפעניש. אַצינד ווייזט זיך עס גאַנץ קלאָר אַרויס. — חאַפּט זיך פּלוצ-לים רייזע אַרויף הויך אויפ'ן בּיי-קילכען — געהאַפּט האָבען זיי איהם אודאי, פערחאַפּט זאָלען זיי ווערען. אַ בּיטער רחמנות, וועה איז מיר! אַזאַ וואויל קינד! — אוי, אַ דונער איז מיר, ר' אבּרהם! וואָס איז מיט איך? לאָזט זיך נישט אָב!

אַ קאַלטער שוויס האָט בּעשלאָגען ר' אברהמ'ן, טרעהרען, ווי די בּאָבּען, זענען איהם געשטאַנען אין די אויגען, אַלע גלידער האָבען איהם געציטערט און ער האָט קוים זיך געהאַלטען אויף די פיס.

— איך בּין שולדיג, איקעט ער אָנחאַפּענדיג זיך בּיי'ם קאָפּ. אַי-אַי-אַי, וואָס האָב איך געטאָן! בּיים ערשטען בּעגעגעניש מיט אַ מענשען, נישט רעכט צו וויסען, ווער ער איז, פון וואַנען ער איז, נעהם איך און גיב איבּער אין זיינע הענד אַריין דאָס עלענטע יתומ'ל, נעבּעך, אַי-אַי!!

— וואָס זייט איהר שולדיג? נעהמט רייזע אָין ר' אברהמ'ן מיט גוטע רייד. מסתמא איז דאָך זיין פינסטער מזל אַזוי. אַזוי, מסתמא איז אויף איהם אָנגעקחתמ'ט געוואָרען. ווי זאָגט מען עס? עס פאַלט נישט די שפּין בּיז עס ליגט נישט עפּיס דרין.

— הרג'ענען בּין איך ווערטה זאָל מען מיך, אַלטען נאַר — הערט נישט אויף ר' אברהם צו אָבּצען, צו קרעכצען — אויף מיר האָט עס לייזער-יאַנקיל, עליו-השלום, איבּערגעלאָזט זיין קינד אין געשטאָרבּען מיט דער האָפנונג, אַז איך וועל עס דאָ אויף איהם האָבּען די השגחה ווי אַ מאַמע. — יאָ. אַ שענע השגחה! אַ גוטער מאַמע!...

— נו, וואָס זאָל מען טאָן? העו-אַביסיל, זעצט זיך, ר' אברהם! בּעט רייזע מיט טרעהרען אין די אויגען, אונטעררוקענדיג איהם דאָס בּיינקיל

— וואו איז מיין קינד? וועט דער טאַטע דאָרט שרייען, נישט איינליגענדיג רוהיג אין קבר. אַזוי האָט איהר עס געהאַלטען וואָרט... און וואָס וועל איך ענטפערן דער מאַמע, דער וויסטער אלמנה? אַז זי וועט קומען וויינען איבּער מיין קאָפּ... רעדט, זאָרגט ר' אברהם

מיט אַ נעבראָכען האַרץ, טהוט זיך אַ וואָרף אויפ'ן בּיינקיל, פאַרדעקט מיט בּיידע הענד דאָס פּנים און בּלייבּט זיצען שטיל, שטום ווי די וואַנד.

— הען־אַבּיסיל! הויבּט אָן רייזע מיט אַ מוסר, שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ נאָך עטליכע מינוט שטיל־שווייגען און פון די אויגען קאַפּען איהר טרעהרען. ווי טהאָר מען, הען־אַבּיסיל, זיך אַזוי נעהמען צום האַרצען! און נאָך אַ מאַנסביל, אַ יוד, אַ למדן, א ווייסט, וואָס שטעהט געשריבּען דאָרט אין הייליגע ספרים! הײנט וואָס זאָל מען שוין זאָגען אויף אַ יודענע? מה נאמר, מה נדבּר, עט, כ'לעבּען, ווי איך בּין אַ יודישע טאָכטער! האַ! וואָס איז עס דאָרטען פאַר אַ וואָרף? — טהוט זי זיך פּלוצלים אַ חאַפּ, דערהערענדיג אַ שטאַרקען קלאַפּ אויף יענער זייט אַלקיר, ווי עפּיס איז אומגעפאַלען. — טפו, זאָל עס ווערען, נאָר עס בּרעכט, עס וואַרפט! נישט אויסצוהאַלטען, וואָס דאָ טהוט זיך אַ טאָג איבּער!...

רייזע לויפט געשווינד אַרויס פונ'ם אַלקיר און שלאָגט זיך אָן נישט ווייט דערפון, אין אַ טונקעל ווינקעלע, אין עמיצען עפּיס, וואָס האָט, באַבּרענדיג זיך דאָרט אויף דער ערד מיט זאַכען, אומגעוואָרפען אַ בּיינקיל מיט קווערטלעך און קוּפּערוואַרג.

— וואָס זאָגסט־דו, איך בּעט דיך, צו זיין טאַטען? — לאָזט זיך הערען רייזעס קול דאָרט, הויך אויף אַ בּייזער, — וואָהין ער האָט זיך עס, הען־אַבּיסעל, פאַרקליבּען מיט די קלימקעס! גאָר נישט געפונען, כ'לעבּען, קיין אַנדער אָרט! ווער איז?

קיין צייט נישט צו האָבּען וואַרטען אויף אַ ענטפער, בּײגט זיך רייזע איין מיט איהר כּבוד אַליין, צו זעהען, ווער איז, בּאָברעט זיך דאָ. זי קוקט דעם פאַרשוין אין פּנים אַריין און לאָזט אַרויס אַ געשריי נישט מיט איהר קול:

— ר' אַברהם! גיכער, ר' אַברהם!

ר' אַברהם חאַפּט זיך אויף ווי פונ'ם שלאָף און פליהט מיט אימפּעט אַרויס פונ'ם אַלקיר.

— ער איז דאָ! שרייט רייזע גיך אין איין אָטהעם, טייטענדיג מיט גאַנץ פינף פינגער. אָט, איז ער, אָט, ער!...

— הערשעלע! מאַכט ר' אברהם אויף אַ דומפּף־ציטערדיג קול, אַרויסשפּרינגענדיג פון די כּלים פאַר גרויס וואונדער.

הערשעלע איז געשטאַנען אראָבגעלאָזען די נאָז, ווי איינער וואָס האָט זיך פערזינדיגט און פיהלט, אז אָט האַפּט ער אַ פּסק

— גוטל בעדאַרפסט־דו בענשען, שען בחור׳ל וואָס דו ביסט טרוקען ארויס, — רופט רייזע זיך אָן.

— וואָס בין איך שולדיג? אומגערן האָב איך עס דאָך אומגע־וואָרפען. פאַרענטפערט זיך הערשעלע.

— ניין, נישט דאָס, — פאַלט אַריין אין די רעד ר׳ אברהם, — דו ביסט טרוקען ארויס, מיינט רייזע, פון די יודענס הענד. — וואָס קוקסט־דו עס עפּיס אויף מיר אַזוי פערוואונדערט, הערשעלע?

— איך פאַרשטעה נישט, וואָס איהר זאָגט! ענטפערט הערשעלע, פאַכענדיג מיט די אַקסלען און נעהמט זיך צוגויפקלייבען דאָס אראָבגע־פאַלענע קופערנע געפעס.

— איהר הערט? — ווענדעט זיך ר׳ אברהם אין דער זייט צו רייזען, — ער פאַרשטעהט נישט, וואָס מען רעדט! אומזיסט־אומ־גישט, האָב איך מורא, חושד געהען יודען. נאָט זאָל אונז נישט שטראָפען.

— עט, וואָס דאַכט זיך אייך! — זאָגט רייזע מיט אַ שמייכעלע — וואָס דען־זשע בעטייט דער וואָרעניק? האָט זיך יענע פאָר ווערטער, וואָס איך האָב געהאַפּט, מיר נאָר געחלומט?... אַ־נו, גיט איהם נאָר, זייט מוחל, אַ פרעגע, וואו איז ער עס ביז אַ צינר פערפאַלען גע־וואָרען?

— זאָג נאָר, שקאָץ! — מאַכט ר׳ אברהם. — וואו ביסט־דו עס פערפאַלען געוואָרען ביז אַ צינר?

— וואָס האָסט־דו עס זיך צו באָבערען דאָ מיט זאַלען? מיט וועמענס זאַלען? — פרעגט רייזע צוויי קשיות מיט אַמאָל און בייגט זיך אָן אַ קיק טאָן צו אַ פּעקעלע מיט זאַבען.

הערשעלע שטעהט צודולט, האַלט אַראָפּגעלאָזען די אויגען און ענטפערט נישט קיין וואָרט.

— איהר זעהט עפּיס שענס! צולאָזט זיך אויף איהר קול רייזע. האַלטענדיג אין דער האַנד אַ קליידיל, וועלכע זי האָט געפונען צווישען די זאַכען, — וואָס זאָגסט־דו, איך בעט דיך, צו זיין טאַטען? אַ־נו, שען בחור׳ל, וואָס בעטייט דאָס קליידיל, אַ מיידעלש קליידיל?

— וואָס, וואָס! מאַכט פערוואונדערט ר׳ אברהם.

הערשעלע װערט אָנגעצונדען, רויט װי פייער און קען נישט ארויסבּרענגען קיין װאָרט, אַזוי פאַרקלעהמט האָט איהם דאָס הארץ.

— דערהייל, ר׳ אברהם שטעהט איהר דאָ אויף די פיס, רופט זיך רייזע אָן. אָט נעהט בּעסער מיט איהם אַריין אין אַלקירזיל, װעט איהר מאַכען ברכה. דאָס בּחור׳ל װעט אויך עפּיס עסען. ער איז דאָך אוודאי הונגעריג, הען־אַבּיסעלע! ער װעט עסען און מיר װעלען דערנייל פון איהם געװאָהר װערען אַלסדינג.

דאָס זיבעטע קאַפּיטעל.

די מעשה מיט הערשעלען איז אַזוי:

שניאור-וואָלף האָט געפֿירט הערשעלען פֿונ׳ם קלייזעל גלייך אויף דער קאַבצאַנסקער אַכסניא, וואו ער איז גראָד געשטאַנען. געגוג קאָכט זיך דאָך אויף דער דאָזיגער אכסניא אַלע טאָג פֿון זעהר פֿיעל פֿאַרשוינען, וואָס קומען און פֿאָהרען אַוועק,—איז דאָס קאָלענישו דאָרט דאָנערשטאָג נאָך גרעסער. דאָנערשטאָג הויבען געוועהנטליך ידען אָן שוין קיין צייט נישט צו האָבען און די, וואָס האַלטען אין פֿאָהרען, איילען זיך אויף שבת, אוים מורא, דער שטן זאָל, חלילה, נישט מקטרג זיין: עס זאָל אין דער מיט וועג נישט ברעכען אַ אַקס, דער וואָגען זאָל זיך נישט איבערקעהרען מיט אַלע פֿאַרשווינדלעך, נישט איינגעזונקען ווערען איבער די רעדער אין אַ בלאָטע, אָדער לא יעלה ולא יבוא, די פֿערד זאָלען נישט צושטעהען און מען זאָל, בעהיט גאָט, פֿאַרשפּעטיגען: איינער — דעם ראָסעל-פֿלייש, דער אַנדערער — דעם מרחץ אָדער, די בייזע שעה זאָל נישט זיין—און מען זאָל נאָר אַריינפֿאָהרען מיט דעם דישעל אין דער שיסעל לאָקשען. אין דער גרויסער בהלה דאָרט, פֿון מענשען, דענסטמאָל, ווען איטליכער איז פֿערטראָגען מיט זיך, נישט אין זינען צו האָבען יענעם—איז ביים עק טיש, אין אַ ווינקעל, געזעסען עפּיס אַ יודיל מיט אַ רויטער באָרד און שטאַרק געשוויצט איבער אַ שיסעל מיט וואַרעניקעס, פֿון וועלכער עס האָט געזעצט אַ פּאַרע ווי אַ רויך. ער האָט געגעסען מיט בונה, גוט געקייעט, נישט געאיילט, ווי אַ גרויסער מייסטער אין דער אכילה. קוקענדיג בשעת מעשה אויף איהם האָט מען בעקומען אַ אייזערנעם אַפּעטיט, האָטש ער

איז שוין פון אַ צײַט פֿערפאַרען געװאָרען און עס האָבען דערצו נישט געהאָלפען קײן דאָקטױרים. װאָס רופֿאים, װאָס דאָקטױרים! אײן מיטעל צום אַפעטיט איז אַ בריה, אַ פרעסער — קוקען אויף איהם װי ער רײַבט מיט אַ לשם-יחוד..

שניאור-װאָלף איז צוגעקומען אַלײן צו דעם יודעל און מיט איהם שטילערהײט עפּיס געשמועסט. דאָס יודיל האָט זיך פערטראַכט, אַנידער-געלעגט אויף אַ װײַלע דעם לעפעל, קײַענדיג װעהר פּאַמעליך, קוים-קוים צו מאַכען מיט די ליפען, און מען האָט אין זײַן שײַנענדיג פּנים'ל, אין זײַן שמײכעלע, דערקענט, אַז עס טהוט איהם עפּיס שטאַרק הנאָה.

הערשעלע איז זיך דערװײַל געשטאַנען אין דעם אַנדערען עק שטוב און געװאַרט, װאָס װעט דאָ זײַן. שפּעטער אַביסיל האָט שניאור-װאָלף מיט אַ װינק איהם צוגערופען צו זיך און פאָרגעשטעלט פאַר דעם יודיל, װאָס האָט איהם געבעטען זיצען נעבען זיך, מאַכענדיג גאָר פרײַנטליך:

— מיר ביסט-דו אויפ'ן אָנבליק געפעלען. איך פערהאָף, אַז דעם שװאָגער מײַנעם, װאָס זוכט אַ גוט בחור'ל פאַר זײַן יונגעל, װעסט-דו אויך געפעלען. נאָר מײַן שװאָגער שטעהט אַכסניא חײַטליך פון דאַנען. ער איז אַ גאַנץ אײדעל, אָבגעהיט מענשעל און בעדאַרף האָבען צו זײַן געזונט אַ גערטענדיל, אַביסעל פרישע לופט. נאָך דעם עסען פאָהרען מיר אַהין, דיך טאַקי אויך מיטנעהמען, לאָז ער דיך נאָר אָנ-קוקען, נישקשה. דאָס איבעריגע — איז שוין אונזער זאַך. עס װעט זײַן רעכט!... דערװײַל קום עסען!

— עפּט געזונט! — ענטפערט הערשעלע, װי דער שטײגער איז, אַז מען בעט עסען.

— נײן! — זאָגט דאָס יודיל — טאַקי אין רעכטען אמת קום עסען. — זאָגט, זײַט מוחל, װענדט ער זיך צו שניאור-װאָלף'ן, זאָגט דער בעל-הבית'טע, זי זאָל אײַך בײדען געבען עסען

— אַ שענעם דאַנק! איך בין נישט הונגעריג — בעדאַנקט הער-שעלע, אויס דרך-ארץ נאָר, הגם עס װאָלט גאָר נישט געשאַדט טאַקי, אין מויל אַרײַן צו נעהמען עפּיס.

— נעהם-זשע חאָטש װאָס-ס'איז — בעט דאָס יודיל און שטופּט מיט געװאַלד הערשעלען אין דער האַנד אַרײַן אַ גרויסען, אַ שװאַרצען, אײַנגעטונקט מיט קעז אנגעפילטען װאַרעניק.

— בעל־הבית'טע, בעל־הבית'טע! — רופט צו שניאור־וואָלף רייזע, וואָס איז דורכגעלאָפען פאַרבײ מיט דעם פּאָלאָניק אין דער האַנד, מיט געשריי און געפּילדער.

„וואָס זאָגסט־דו, איך בעט דיך צו זיין מאַטעק?!" לאָזט די ציקוכענדיג אויס איהרען עפּיס אַ שטוסם מיט אַ פאַרשוין דאָרט, צווישען דעם עולם.

— נישטאָ עפּיס צו עסען, בעל־הבית'טע? פרעגט שניאור־וואָלף.

— וואָס צו עסען, עפּיס? — האָר'ט רייזע איבער יענעמס ווערטער, מאַכענדיג אַ שלשלת — וואָס הייסט עפּיס? וואָרמעס ווערט שפּעטער אַביסעל זיין.

— איך בין דאָך אָבער טויט הונגעריג, אַ געוואַלד!

— הען־אַביסעל! זאָל איך מיך צערייסען, פון מיר מאַכען עסען? וועל איך דערוויל מאַכען אייך אַ רעטיך. — ענטפערט אָב רייזע, וואַרפענדיג אַ בליק אויף די ביידע יורען, אויך אויף הערשעלען, וואָס האָט, זיצענדיג בקומפּאַניע, מיט דרך־ארץ גענעסען אַ וואָרעניק. זי האָט עפּיס פאַררעדט מיט דער נאָז און איז אַוועקגעגאַנגען אין איהר רוה אַריין.

אַז שניאור־וואָלף האָט, כפי־המדובר, דערהאַלטען פון רייזען דעם אויפנאָב אויפ'ן וואָרמעס — אַ רעטיך, צו וועלכען ער האָט זיך גענומען מיט גרויס חשק, שטאַרק פערטיפענדיג זיך אין טעלער, האָט די פּאָליטיקע הערשעלעס מתחייב געווען, זיך צו דערווייטערן דערוויל ערגיץ אין דער זייט, וויל ס'איז קיין דרך־ארץ נישט, יענעם קוקען אין די אויגען אַריין בשעת ער עסט.

די מיר פּנ'ים שמוב האָט אַ רגע זיך נישט צוגעטאַכט — דער אַריין, יענער אַרויס. האַפּענדיג, אַזוי ווי ער שטעהט זיך דאָ אַזוי, אַ שטופּ פון הינטען, קוקט ער זיך אום און דערזעהט צווישען פרישע אַריינקומענדיגע פאַרשווינען — וועמען מיינט איהר? — ביילען! עס האָט איהם אַ קלאַפּ געטאָן אין האַרצען, עפּיס ווי אַ וואָרמער שטראָם איז איהם איבער דעם גאַנצען לייב דורכגעלאָפען און ס'איז איהם געווען אַזוי גוט, אַזוי געשמאַק, גלייך ווי ער וואָלט דערזעהען אַ שוועסטער, די מאַמען, אַלע זיינע ליעבע, נאָך וועלכע ער האָט אַזוי שטאַרק געבענקט. עס האָט איהם מיט אַ מאָל אַ שיין געטאָן פאַר די אויגען זיין שטעדטיל, זיין היים און זיך אין דער דאָזיגער מינוט געפיהלט ניבע

עלענד. פאַר גרויס פרייד איז ער געוואָרען צומישט, אַזוי אַז ער האָט געדרוקט ביילען די האַנד ביים צולויפען צו איהר, גאָר פאַרגעסען, אַז זי איז אַ מיידיל, אַ אשה און עס קומט איהר נישט קיין שלום־עליכם.

ביילע האָט מיט אַ שטיל געלעכטעריל אָבגעשטויסען פאַמעליכע פון זיך זיין האַנד, אָנצוהערעניש געבענדיג איהם דערמיט זיין גראָבען טעות.

הערשעלע איז געוואָרען רויט ווי אַ צוויק, האָט זיך אַרומגעקוקט פאַרשעמט אין אַלע זייטען, אויב מענשען האָבען נישט בעמערקט זיין ווילדען טעות, און עפּיס געברומבעלט גלאַט אַזוי, נאָר אָהן ווערטער.

— איך האָב געבראַכט דיר אַ מתּנה, פון דעם היים, נאַ דיר אָט דאָס־אָ! — רופט זיך אָן ביילע, געבענדיג הערשעלען אַ פּעקעלע. — דאָס שיקט דיין מאַמע דיר און לאָזט דיר גריסען.

אין דעם פּעקעלע איז געלעגען אַ פּאָר אַלטע אונטערגעאַרביטע זאָקען, אַיין אַלט אויסגעלאַטעט העמד, איינגעוויקעלט אין אַ קאַפּאָטקעלע, איבערגענייט אויף דער לינקער זייט פון׳ם טאַטענס אַלטער וואָכעדיגער קאַפּאָטע מיט אַ פאַלבאַן.

הערשעלע האָט זיך געשטאַלצען אין דעם העמד, און די זאָקען. האָבען געהאַט ביי איהם דעם זיבעטען חן, עפּיס איהם דערצעהלט, גע־רעדט ווערטער. איטליכע לאַטע איז געווען אַ מגילה, אַ גאַנצע געשיכטע, ווער עס האָט זיי געלעגט, ווי אַזוי און מיט וואָס פאַר אַ האַרץ מען האָט זיי געלעגט. ער האָט אויך בעטראַכט דאָס קאַפּאָטקע׳לע — און טרעה־רען זענען איהם געשטאַנען אין די אויגען. עס האָט איהם געשוועבט פאַר זיינע אויגען דעם טאַטענס בלייך פּנים, געקלונגען אין די אויערען זיין שטיל־שוואַך לשון, זיין זיפצען ביים געזעגענען זיך מיט איהם: „פריי־הער־שפעטער, הערשעלע, מען מוז זיך ציידען!“ — בעטראַכטענדיג דאָס קאַפּאָטקעלע האָט איהם זיך געהערט עפּיס ווי אַ גרוס פון יענער וועלט, אַ וועה־געשריגען פון׳ם טאַטען: „אָך, האָב איך עס מיר געפּלאַגט דאָס גאַנצע לעבען — און אָט האָסט־דו דיר אַצינד דעם גאַנצען סך־הכּל: מיין נשמה האָט גענומען גאָט, מיין לייב — די ערד און די אַלטע קאַפּאָטקע, מיין גאַנצע פאַרמעגען. נעהם דו, צהגעניו, און טראָג געזונט“!...

ביילע האָט דערצעהלט הערשעלען, אַז איהרע אָרמע עלטערן האָבען זי געשיקט אַהער, קיין גלופּסק, זיך צו שטעלען ערגיץ אויף אַ דין

אָרט. און אַזוי ווי זי איז דאָ ווילד-פרעמד, האָט זי איהם נעפרעגט, טאָטער ווייסט ער, וואו איז דאָ ערגיץ די „זאָרג-באַנק" — דאָס אָרט וואו די דיענסטען, מעקלערינס קומען זיך צונויף, אַזוי האָט זי געהערט זאָגען, און אויב זיין נוטער ווילען איז, זאָל ער אַליין טאַקי מוחל זיין זי אַהין אָבצופיהרען.

פאַר גרויס פרייד דורכצוגעהן זיך דאָ מיט ביילען און וואָס דערוויל וועט ער טאַקי קענען איבערפרעגען זי אויף איטליכען בעזונדער אין דער היים, איז איהם גאָר אַרויס פונ'ם זינען שניאור-וואָלף מיט זיין שותף, מיט דער גאַנצער שטעלע.

שניאור-וואָלף און דאָס יודיל, וואָס זאָלען זיי דאָ רעדען? דאָס בחור'ל — וואָס דען זאָל ער טאָן? — דרעהט זיך אַרום אין שטוב צווישען דעם עולם, זיי האָבען אַ פאָר מאָל אויך אַכטונג געגעבען. נישקשה, ער וועט וואַרטען, ער בעדאַרף דאָך זייער טובה!

און בשעת שניאור-וואָלף איז דאָ געווען זעהר פערטאָן אין דעם רעשיך און דאָס יודיל האָט זיך נעגרונטעהעט אין דער שיסעל מיט וואַרעניקעס, אין דער נוטער האָפנונג, אַז באַלד וועט די בעל-הבית'טע צוטראָגען נאָך עפּיס — זענען אונזערע ביידע קאַבצאַנסקער יונגע פאַרשוינען, ווי אַ פאָר טייבען, אַרויסגעפלויגען פון דער אכסניא און זיך געשפּאַצירט איבער גלופּסק.

ביידע האָבען זיך געפיהלט עפּיס גוט, ביידען האָט עפּיס הנאה געטאָן. די דערמאָנונגען פון דער היים האָבען זיי אונטערגעבען פייער, געגעבען אַ מוט צו רעדען. דאָס שעהמען זיך זייערס אַמאָל אין קבצאַנסק איז דאָ, אין דער פרעמד, פערשוואונדען ווי אַרויך. הערשעלע האָט זיך וואָס נישט געקענט אָנרעדען, אויסגעפרעגט אויף איטליכס פיצעלע אין דער היים, אין דעם גאַנצען שטעדטיל, אויסמיטענדיג אַלכדינג איינאיינעם, נישט פאַרגעסען אפילו שעפּטיל דעם מלמד'ס ציג, ווימל דעם שיינקערס ניי איידעמיל, נח-אליהו דעם הפסערפידערס לאָקשיקל און אַנשיל דעם האָרבאַטענס קעלביל. טילא די אַלע בעשעפעניש זענען דאָך פּאָרט לעבעדיגע נפשות און האָבען מיט הערשעלעס נשמה עפּיס וואָס-ס'איז האָטש אַ שטיקעל שייכות; אָבער וואָס פּאָרט האָט זיך מיט איהם אָנגעגעהרט חיים דעם געשטאַפּעלטענס שטרויענער דאַך, לייבצטעמצעס פלימה וכדומה אַזעלכע טויטע, נישט קיין לעבעדיגע זאַכען. מיט וועלכע ער האָט זיך שטאַרק אינטערעסירט און ס'איז איהם צוגעקומען אַ שטיק געזונט, אַז ביילע האָט איהם פון דעם אַלטרינג רעד-

צעהלט. מען בעדאַרף אָבער עלענד זיין אין דער פרעמד און אויך גוט זיך צוקוקען, צוהערען צו זיך, בכדי צו פיהלען דעם טעם דערפון און ענטפערן אויף דער דאָזיגער קשיא. — ס'איז, כ'לעבען, רעכט! אין דעם מענשענס נשמה שפיגעלט זיך אָב אַ גאַנצע וועלט. דער ים געפיה־לען אין האַרצען נעהמט זיך פון טויזענטער קוואַלען אינווענינגסטע אין איהם און אויסווענינגסטע חוץ איהם...

די זאָרג־באַנק, וואו אונזערע יונגע פאַרשוינען זענען געגאַנגען, האָט זיך אינגאַנצען ווי זי איז ענטפּלעקט פאַר זייערע אויגען, געוויזען וואָס זי אַזוינס בעטייט און מיט אַ מאָל בײַ זיי צוגענומען דעם חשק צום רעדען. עס האָט זיך אַ וויז געטאָן אַ אויסמישעניש פון אַלערליי צורות אין געשטאַלטען: פּאַנפּעוואַטע, צונעפּלאַטשטע און געשוואָלענע נעז, וואַרגעס, לעפצען, בעפּרישטשעטע, שוויסיג־גלאַנצענדיגע שטערענס און שענע חנ'עוודיגע פנימער, געעלטערט, געקנייטשט פאַר דער צייט; אַ קאַשע פון אָבגעריסענע, אָבגעשליסענע און פון משונה־ווילדע מאָדניצעס. משטיינס־געזאָגט: שמאַטעס, לאַטעס, צוהאַקטע עפּים, נאַקעט לייב, הוילע, פון צופאַלענע שיך אַרויסקוקענדיגע פינגער, אינאיינעם מיט אָב־געבלאַקעוועטע, אָבגעפּאָהרענע, כלומר'שט נאָך דער מאָדע גענייטע קליידלעך. ווילדע קרינאָלינעס, מגושם'דיגע שטיוועלעטלעך אויף הויכע, אויסגעקרימטע קנעפּעלעך; אַ דור הפלגה פון פערמישטע לשונות און געמבעס: גראָבע, דינע, קוויטשעדיגע, הייזעריגע, חאָרחלענדיגע און וינגענדיגע קולות. —

דאָס איז די גאַנצע אָרעמינקע קאַמאַנדע פון מיידלעך, ווייבלעך, יונגעטען מיט ברעקלעך קינדער און שלימזל'דיגע, אָבגעקומענע בעלי־הבית'טעס, געטריבען פון דער ביטערער נויט אַהער אויף דעם יריד, צו פערהאַנדלען זיך פאַר קעכינס, דיענסטען, ניאַנקעס און אַמען אין נגידישע בעל־הבתישע הייזער.

עס איז אַ געריידעריי, אַ געפּלוידעריי: געשליפענע צינגלעך קלאַפּען, מיילער אויף שרויפען מאָהלען, ווערטלען זיך, שפּעטען, בערעדען, אָב־געקומענע בעל־הבית'טעס אָבצען, קרעכצען, ווישען די נאָז און רייבען די אויגען. מעקלערינס אין שאַלען, אין יופּעס אויף איין אַרבעל, דרעהען זיך אַרום ווי די מלאכי־חבלות. איינע האַפּט, ווי פון דער שטייג עופות, אַרויס אַ ווייבעל, אַ מיידעל און פיהרט זי ערגיץ אַוועק. די צווייטע קומט צולויפען בייז ווי אַ רוח עפּים מיט עמיצען שטאַרק נישט צופריעדען. און די דריטע טענה'ט, רעדט צוקער־זיס מיט בעלי־הבית'טעס טאַקי אויפ'ן אָרט,

אַבלויבענדיג אין טאָג אַריין איהר סחורה: די איז אַ בריה אויף חלה-באַקען, די האָט גילדענע הענד צום שייערען מעש, קופּערואַרג גאָר אַנטיק און יענע איז איין קעכנע אין דער וועלט, איהרע מאכלים מעג דער מלכות עסען; נאָך קיינמאָל — אַז קיין צער — אין דעם ברויט נישט געווען ביי לייטען, אַליין ביי זיך געווען אַ בעל-הבית'טע — אַ קאַטאָוועס נחום'צע דעם בטלן'ס אַ ווייב!

אונזערע פּאַרשוינען זענען געבליבען פערגאַפּט און אַ היבשע צייט געשטאַנען שטום מיט אַ פּאַרקלעהמט האַרץ, ווי די שעפּעלעך, אויף דעם דאַזיגען מאַרק.

הערשעלע האָט דערנאָך זיך אפילו אַ חאַפּ געטאָן. ס'איז קיין דרך-ארץ נישט, וואָס ער איז אַוועקגעגאַנגען און לאָזט שניאור-וואָלף'ן אויף זיך וואַרטען אַזוי לאַנג; נאָר דאָס האַרץ אָבער האָט איהם נישט געלאָזט אָבּרייסען זיך פון ביילע'ן, צו וועלכער עס האָט איהם עפּיס געצויגען, געזוכט ביי זיך דערויף אַ תירוץ כלומר'שט — זי איז דאָך פון זיין שטאָדט, אַ נאָהענטע שכנה, דאָ נאָך גאָר פרעמד, איז דאָך זיין שולדיגקייט, באַלד אין דער ערשטער שעה זי נישט אַוועק-צו-וואַרפען. איהם איז ארויף אַ געדאַנק, מעגליך שניאור-וואָלף וועט דערווייל מיט פּערדראָס אַוועקפאָהרען, פּערלירט ער דאָך אַ שטעלע, נאָר — הערט אַ וואונדער! — דאָס האָט איהם גאָר עפּיס נישט אַזוי געאַרט. פּאַרקעהרט, יאָ, לאָז! זיך טאַקי זיין אַזוי. עס האָט זיך איהם עפּיס שטאַרק נישט געגלוסט, אַ גראָד אין דער צייט ווען ביילע איז געקומען זאָל ער בעדאַרפען אַוועק-פאָהרען. עס האָט איהם טאַקי זיך נישט געגלוסט און פּאָרט נישט גע-וואָלט מודה זיך זיין, וואָס ביי איהם דאָרט טיף אין האַרצען געהט פיר, ער האָט געזוכט ביי זיך אַנדערע טעמים, זיך גערדעהט מיט הסברות און איז לסוף, ווי דער שטיינער פון מענשען איז אַ מאָל אין געוויסע זאַכען, געפאַלען אויף אַ שווינדעל, אַריינצולעגען שמד-שטיק אין דער יראה אַריין — אָט דאָס אינגאַנצען איז פון גאָט! ממה-נפשך, איז בע-שעהרט, וועט ער, נישקשה, די שטעלע נישט פערזאַמען; אלא נישט, האָט דאָך עס טאַקי גאָט אַזוי געמאַכט, עס זאָל זיך איהם גלוסטען דאַ שיהות צו מאַכען ... און יענער זאָל דערווייל אַוועקפאָהרען. —

אבי גאָט איז שוין דאָ אין מיטען, האָט הערשעלע זיך נישט גע-לט און איז מיט אַ גרינג האַרץ געבליבען נעבען ביילען וואַרטען ביז ער וועט נישט זעהען, וואָס מיט איהר וועט זיך דאָ מאַכען.

די צייט איז זיך דערווייל געגאַנגען און ס'איז געוואָרען שפּעטליך.

אײנע, עפּיס אַ מעקלערין אַ־פּנים, האָט פונדערװײטענס אַלץ בעטראַכט בײלען, זי איז איהר, אַ־פּנים, זעהר געפעלען, װי עס האָט זיך טאַקי אַרױסגעװיזען שפּעטער אין די גוטע, זיסע רײדעלעך, מיט װעלכע זי האָט צוקומענדיג זיך געװענדט צו בײלען, אַז זי האָט פאַר איהר זעהר אַ גוט אָרט, װאו מען קען זיך אױסגלײכען די בײנער, עסען, טרינקען װײט ביז איבער דעם האַלז, אַבי נאָר זי װעט קײן שלימזול׳ניצע נישט זײן.

בײלע איז באַלד טאַקי מיט דער יודענע געגאַנגען, געבעטען פאַר דעם אװעקגאַנג הערשעלען, ער זאָל אַזױ גוט זײן געװאָהר װערען אױף דער אכסניא צו איהרע זאַכען, װעלכע זי האָט דערװײל אין אַ װינקעלע דאָרט איבערגעלאָזט

הערשעלע, עס פאַרשטעהט זיך, איז נישט פױל געװען צו טאָן איהר װילען און בשעת ער האָט אין אַ װינקעל דאָרט, נעבען אַלקיריל, זיך געבאָבּרעט איבער די זאַכען, אומװאַרפענדיג דערבײ דאָס בײנקיל מיט דעם קופערװאַרג, איז רײזע אַרױס מיט אַ געפּילדער און האָט איהם דערטאַפּט.

דאָס אכטע קאַפּיטעל

רפאל האָט דערווייל צוגעגרייט בײַ זיך אַ סדר מיט פּונש און מיט
פּערבײַסען, אַלסדינג ווי געהעריג, נאָר געוואַרט, די טיר זאָל זיך עפֿע=
נען און זאָגען: ברוך=הבא, ר׳ אברהם! ער האָט געמעגט טאַקי היינט
אָבריכטען דעם סדר, אַז גאָט האָט מיט גרויסע נסים איהם אויסגעלייזט
פון גדליה ווינטהאַפּער, פון וועלכען עס האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך,
וואו היבש מענשען זענען, ווי די מצריים אַמאָל, אַריין איבער די אויע=
רען, דערטרונקען געוואָרען מיט זייער פאַרמעגען — און ער איז האָפֿער=
ליך פון איהם טרוקען אַרויס.

רפאל האָט געשטאַמט פון אַ שטעדטיל ערגיץ אין פּוילען.
ערשט אַ קעגען אַ פינף=זעקס יאָהר, אַז ער האָט זיך בעזעצט אין
גלופּסק און געהאַט דאָ אין קאָמיסיע סחורה פון די גרויסע לאָדזער
פאַבריקאַנטען.

גלופּסק איז פון לאַנג=אָן בעקאַנט פאַר אַ גוטען האַנדעל=פּונקט,
אויף וועלכען אַ סך פאַבריקאַנטען פון דער וועלט האָבען אַ אויג, אָבּ=
צוזעצען דאָ זייערע מיני סחורות. נישט דעריבער ווייל גלופּסק האָט אַ
פּאָרט, אָדער אַ בערזע מיט בעריהמטע קאַנטאָרען, ניין! אויף איהר
פּיאַטאָגנילעווקע זענען נישט קיין אָקרענטען. זומער אין די גרויסע היצען
איז אין איהר, חוץ פאַר די שטאָדט=חזירים, נישטאָ קיין אָרט, וואו זיך
צו באָדען. און ווי געוועהנטליך קלעקט נישט דאָס ביסיל וואַסער אויף
צו לעשען די שרפות. איינמאָל האָט זיך שוין אפילו געטראָפען, אַז
אויפשטעהענדיג אין אַ שענעם פריהמאָרגען האָט דער גלופּסקער עולם
פונ׳ם גאַנצען טייך קיין סימן אפילו נישט געפונען — ער האָט אָנגעזעצט

און יבש... ביי נאַכט, אָהן אַ זיי-געזונט, עוקר געווען, ווי אין דער ערד אַריין! עס האָט דענסטמאָל געקלונגען דערמיט די וועלט, פאַר חידושיב זיך געפויקט אין די גאַזעטען: נישטאָ קיין פּיאַטאָגנילעווקע! פּיאַטאָגניי לעווקע איז אַנטלאָפן!.. אין אַ קורצער צייט נאָך דעם אַנטרינען, האָט זי, ווי דער שטייגער איז פון אַלע אַנדערע אָנזעצערס, ווידער זיך געווי׳ ען און אויף דאָס-ניי בעקומען ביי די בעלי-הבתים קרעדיט — שמעקעני דיגע פרישע פּאָמייניצעס מיט אַלעם גוטען... פון קיין בערזע ווייסט גלופּסק אויך נישט וואָס צו זאָגען, יודען פערזאַמלען זיך קופּקעסווייז אויף דער גאַס, אויף די גאַניקעס דאָרט, און אַנשטאָט קאַנטאָרען איז מען זעהר גוט יוצא מיט בעלי-הלוואות, וואָכערניקעס, וואָס מאַכען עס נישט ערגער פון אַ טייל באַנקירען אין אַנדערע שטעדט און רעכענען פּראָצענט גאָר פּראָסט אָהן חכמות אויף די סדרות פון דער הייליגער תורה... וואָס-זשע דען? גלופּסק האָט אַ גרויסען ווערטה דערמיט אַליין נאָר, וואָס זי איז אָנגעזעצט מיט אַ ים יודען. אָהן עין-הרע. אַ כפּרה אַלע ימין, אַלע פּאַרטען און אַלע בערזעס פאַר אַ יודיש קעפּיל! דאָס יודישע קעפּיל איז עפּיס אַ דראַט-אַרבייט, פליהט הויך אין דער לופטען, עס דרעהט קעהרט וועלטען.

— וואו יודען, דאָרט איז מ ע ר ק ו ר המלאך, דער ממונה איבער דעם האַנדעל... פּעררוקט אַ יוד דאָס היטעל, ווערט געבוירען אַ פּלאַן: גיט ער אַ קנייטש דעם שטערען, שפּרינגט אַרויס אַ פּריש-צאַפּעלדיג עסק׳ל, און לאָזט ער אַ קראַץ טאָן זיך אין דער פּאה, וואַקסט ווי פון דער ערד אַרויס אַ טראַנספּאָרט סחורה. און ביי די גלופּסקער, נישקשה, איז אַרויף ביז דעם האַלבען קאָפּ פּעררוקט דאָס היטעל, זיי קנייטשען גוט דעם שטערען און קראַצען, קראַצען געשמאַק די פּאה. מען בעדאַרף גאָר קיין נאַר נישט זיין, היטען זיך די ביינער, קען מען אין גלופּסק מאַכען געשעפטען. און, איבעריגענס, אז מען חאַפּט אַ מאָל פון עמיצען אַ „קוממיות״, מילא וואָס איז דאָ אַזוינס? אויף דעם ים געהט דען אַמאָל נישט אונטער אַ שיף מיט סחורה און ווערט דערטרונקען? דער גאַנצער חילוק איז נאָר, וואָס דאָרט איז דערטרונקען—דערטרונקען מיט איין עק! און דאָ ווערט געוועהנטליך נאָכ׳ן „קוממיות״ נאָך געצאָהלט קבורה-געלד געוויס׳ע „מאַכערס״ אַזעלכע, פאַר זייער מיה, דעם געשעדיגטען „קדוש״ צו טאָן זיין רעכט.

אז רפאל האָט געקענט אַ יאָהר זעקס זיך האַלטען מיט זיין קאָמיסיע אין גלופּסק און נישט געשעדיגט געוואָרען, איז דערפון זעהר גוט גע׳ דרונגען, אַז קיין נאַר איז ער זיכער נישט געווען.

אין דער שטאָדט איז רפאל בעקאַנט געווען פאַר אַ גוטען, פיינעם, ערליכען יונגען מאַן, הגם ער האָט געחאַפּט אַ שטיקעל אָנבליק פון דעם נייעם שניט מענשען, נאָר זיין האַנדעל אין דער וועלט מיט סוחרים האָט דעם קליינעם חסרון פעררייבען און מען האָט זיך נישט ווייסענדיג געמאַכט. עט, וואָס מאַכט עס אויס! ביי אַ סוחר קוקט מען איבערהויפּט נישט אויף פיעל ערגערע זאַכען אויך. אַ סוחר, נישקשה, מעג... און אַזוי ווי רפאל איז געווען אַ אַלמן, האָבען זעהר פיעל, פונ׳ם פּרוסטען עולם אפילו, געשאַרפט אויף איהם די צייהן, צו דערטאַפּען איהם פאַר אַ איידים.

ער איז געווען איינער פון יענע יונגע לייט, מיט אַ יאָהר פערציג צוריק אונטער יודען, וואָס זענען פונ׳ם תנ״ך און דער גמרא געוואָרען „בעהאַלטענע משכילים״. — יענע, עליהם־השלום, זענען נישט אָבגעזונדערט געווען פונ׳ם איבעריגען עולם, נישט אין דעם יודישקייט, נישט אין דער הלבשה; געלערענט, געדאַווענט דריי מאָל אין טאָג, זיך געוואַשען, געבענשט גלייך ווי אַלע; געגאַנגען געקליידט, געטראָגען אַ אַרבע כנפות, נישט געזעסען אָהן אַ היטעל — אַלסדינג גלייך ווי אַנדערע, אויסער נאָר, וואָס זיי האָבען זיך מתיר געווען איבערצוהיפּערן געוויסע שטיקלעך פיוט, אַביסעל אונטערקירצען די קאַפּאָטע, בכדי זיך נישט צו פאַרדריפּען, צו לאָזען וואַקסען אַביסעל די האָר, אונטערצושניידען אַ קאַפּעלע די פּאות און האַלטען ריין, אויסגעקעמט דאָס בערדיל, וואָס דערפאַר פלעגט מען אויף זיי צווישען דעם עולם עפּיס מורמלען. — דאָס זענען פון יענער צייט די נייע „למד־וואָווניקעס״ אין דער בילדונג. פון דרויסען אָנקוקענדיג זיי, איז דאַכט זיך גאָר נישט, דאָס מויל צוגעמאַכט, נישט געפּלאַפּעלט; אָבער, הייליגער גאָט, וואָס אינווענינג ביי זיי האָט זיך געטאָן אין האַרצען! אין האַרצען האָט געגליהט דאָס יודיש־פינטעלע, עס האָט געברענט דאָס הייליגע פייעריל פון ליעבשאַפט צו דער גאַנצער וועלט מענשען. פאַר זייערע אויגען האָט געשוועבט עפּיס אַ אָנהויב פון אַ נייער, אַ גוטער, אַ שענער וועלט. עס האָט זיך געגלויבט, געהאָפט, אָט אָט קריכט זי פונ׳ם איי אַרויס למזל אין אַ ליכטיגער צייט — און עס וועט זיך לעבען אין אַ גן־עדן, זעהר גוט. צווישען זיך האָבען זיי שטילערהייט געלעבט ווי ברידער, ווי חסידים פון איין רבי׳ן, נאָר אָנשטאָט משקה האָבען זיי געשלונגען די ווערטער פון די הייליגע נביאים, פון מליצה־ספרים, זיך געקוויקט, זיך אַרומגעטראָגען מיט ועטעמס עפּיס אַ שיר׳ל און אַליין אויך געמאַכט מליצות אַזוי, אָדער אין אַ שלוס־

לאתובי בריוועל — אַלץ אהה! הוי! אָה, וועה-געשריגען! האָט עמיצער, אַ יונגער מאַן, חשק בעקומען זיך צו נעהמען אויף דעם נייעם דרך, עפּיס צו לערנען, איז דאָס בײַ זײַ זעהר אַנגעלעגט געווען, גלײַך ווי ער טהוט זיי דערמיט אַ גרויסע טובה, און האָבען איהם געהאָלפען מיט דאָס נאָר מעגליך. — אָט אַזוי האָבען געלעבט אַ מאָל יענע יונגע-אַלטע נאַרען, עליהם-השלום, נאָך נישט געחאַפּט אין דער בילדונג דעם רעכטען סטריה, נאָך נישט געוואוסט וואָס הײַנטיגע אַלטע-קלוגע קינדער, אַז דער סוד פון השכלה איז דווקא אַ אָפען מויל, אַ ברענענדיגעם, פעך און שוועבעל, און אַ האַרץ — קאַלט ווי אײַז; אַז די בעסטע תורה איז סחורה און די בעסטע מליצה — אַ קערביל...

בײַ דער פאַמיליע האָט רפאל געהייסען לובלינסקי, נאָר יודען האָבען איהם געוועהנטליך גערופען פּשוט בײַם נאָמען אין די אויגען — ר' רפאל, אַ סימן, ווי שטאַרק בעליבט ער איז געווען בײַם עולם. בײַ רייזען איז ער געווען נאָר דאָס אויבערשטע פון'ם שטויסעל. באַלד נאָך זײַן קומען קיין גלופּסק האָט ער בײַ איהר אויפ'ן הויף געדונגען אַ דירה מיט קעסט. און רייזע האָט איהם שטאַרק אָבגעהיט, .זיך געפלייסט שטענדיג, אַז דער וואַרמעס פאַר איהם זאָל זײַן צו דער צײַט און בעטעמט.

די בעקאַנטשאַפט ר' אברהם'ס מיט איהם האָט זיך אָנגעהויבען דורך אַ שידוך-רעדען איהם, געוואַקסען וואָס ווײַטער אַלץ מעהר ביז זי האָט זיך אויסגעלאָזט צום סוף מיט אַ הייסער פרײַנדשאַפט צווישען בײדע צדדים. אין איטליכען פון זיי איז געלעגען עפּיס אַזוינס, וואָס דאָס האָט געצויגען איין האַרץ צו דעם אַנדערען. בײדע האָבען גרויס פערגניגען געהאַט, צו פאַרברייגנען אַ מאָל אַ שעה-צײַט בײַ אַ גלעזיל טהעע אָדער פונש, אין אַ וואַרמען שמיעס צווישען זיך, נאָר אָהן שום זײַטיגע אינ-טערעסען.

אַז דער סדר איז שוין געווען פאַרטיג, רפאל איז אין חאַלאַט מיט שטעק-שיכעלעך געזעסען אָנגעלעהנט אויף אַ בייִנקעל אַרײַנקוקענדיג אין אַ ספר, איז ר' אברהם אַרײַנגעקומען אין שטוב מיט אַ ברייטען „גאָט-העלף!"

— אַ, ברוך-הבא! — טהוט רפאל זיך אַ חאַפּ פון'ם בייִנקעל, געהט ר' אברהם'ן אַקעגען און קוקט איהם גלײַך אין פּנים אַרײַן — עפּיס שײַנט איהר דאָך גאָר, ר' אברהם, גאָר נישט דער אייגענער, דאָס פריהער אַביסעל! אָט אַזוי האָב איך אײַך טאַקי ליעב

— זעהט איהר, הא, — רופט זיך אָן ר׳ אברהם, — ווי נאָט קען מאַכען אין איין מינוט פון שלעכט גוט. איך בין נישט אליין, האָב גע־בראַכט נאָך עמיצען

— וואו־זשע איז ער? — פרעגט רפאל, — בעט איהם אריין, אייער גאַסט, וועלען מיר האָבען טאַקי א מזומן.

ר׳ אברהם האָט באַלד אריינגעפיהרט הערשעלען, וואָס איז בּיים אריינקומען געבליבען דערוויל אין פאָר־חדר, און איהם פירגעשטעלט פאַר רפאל׳

— מיינעם א גוטען בעקאַנטענס, עליו־השלום, א בחור׳ל. פון דער פרעמד לערענט ביי מיר אין קלויזל. איבער איהם האָב איך עס היינט געהאַט אזא הארצוועהטיג. נו, געלויבט השם־יתברך, וואָס עס האָט זיך אויסגעלאָזט גוט. פון מיר קומט היינט א טרונק.

— גוט יום־טוב! — זאָגט מיט א שמייכעלע רפאל, — ביי אונז ביידע איז דאָך היינט עפּיס אזא פרעהליכער טאָג! קומט־זשע, איך בעט אייך, צום טיש און לאָמיר זיך וואויל־טאָן.

ביים טיש האָט רפאל אונטערגעטריבען הערשעלען, ער זאָל עסען, טרינקען, זיך ניט שעהמען, צולעגענדיג איהם אלץ, דאָס, יענס, אויפ׳ן טעלער. דאָס קערמעשיל האָט אויסגעזעהן עפּיס טאַקי ווי א שמחה. דער קליינער עולם איז געווען צופרידען, שטאַרק הנאה גע־האַט ביים פונש.

זיצענדיג אין וויען מיט רפאל׳ן ביים אָפענעם פענסטער, האָט ר׳ אברהם איהם איבערגעגעבען די גאַנצע מעשה מיט הערשעלען. רפאל האָט פונדערווייטענס זיך צוגעקוקט צו הערשעלען, וואָס איז געזעסען ביים עק טיש איבער א גלאָז טהעע, און זיך עפּיס פער־טראַכט. אין זיין פּנים איז געווען צו דערקענען, אז הערשעלע איז איהם שטאַרק געפעלען און דאָס ביטערע עלענד זיינס האָט איהם גע־ריהרט ביים האַרצען.

— דאָס איינציגע, וואָס איך בין אין שטאַנד דערוויי׳ צו טאָן פאַר אייער בחור׳ל, זאָגט רפאל שטיל צו ר׳ אברהם׳ן איז דאָס נאָר, וואָס איך קען איהם געבען ביי מיר א אָרט אויף נאַכטלעגער. לאָז ער חאָטש זיך ניט וואַלגערן אין קלויז אויף דער האַרטער באַנק דאָרט. און ווייטער וועלען מיר זעהען.

— אך, איהר וועט האָבען א גרויסע מצוה! — מאַכט ר׳ אברהם אויפהייבענדיג זיך פונ׳ם בּיינקעל און ווענדט זיך באַלד טאַקי צו

הערשעלען מיט דער בשורה: דו הערסט? פון היינט אן מעסט־דו האבען נאכטלעגער דא, ביי ר׳ רפאל׳ן. דאנק זיי פאר זייער גוט הארץ און קום!

דעם עולם׳ס ווערטיל „ווען פרעהט זיך א ארעמאן? אז ער געפינט וואס ער פערלירט״ — דאס איז זעהר גלייך טאקי צוגעפאסט געווען צו ר׳ אברהם׳ן. ער איז זעהר שטארק אויפגערייטט געווען, דעם גאנצען חעג, געהענדיג פון רפאל׳ן. ער האט זיך געפרעהט קוקענדיג אויף הערשעלען, וואס איז איהם נעגאנגען ביי דער זייט, און געטריבען מיט איהם אלץ קאטאוועס. ס׳איז איהם צייטענווייז אפילו דורכגעלאפפען ווי א וואלקען נישט קיין איינגענעהמער געדאנק, פאר וואס ער האט אומזיסט חושד געווען א יודען, נעבעך — נאר דאס איז געווען א פיצעל זומער־וואלקענדיל, וואס פליהט אויף א ווײלע פארביי דער ליכטיגער זון און פארשווינדט באלד ווי א רויך.

הערשעלע ווידער איז געווען עפיס צודרעהט, געגאנגען פאמעליך און פערטראכט. איהם האט נישט געלאזט רוהען ביילע — איז איהר גע־ראטען צו בעקומען א ארט אדער בלאנקעט זי זיך ערגיץ אזוי ארום? — און אויך דאס קלימעקיל איהרס אויף דער אכסניא.

— קום גיכער אבי׳סיל! האט ר׳ אברהם אונטערגעטריבען הער־שעלען, וואס געהסט־דו עפיס אזוי פאמעליך? משה׳לע, נעבעך, מוז זיצען אליין דערווייל דארט און בעאומרוהיגט זיך אוודאי שטארק וועגען דיר. א רחמנות, כ׳לעבען, גיכער, גיכער אביסעל!

— ר׳ אברהם! רופט זיך הערשעלע אן מיט א געבעט. לאזט מיך, איך בעט אייך, א לויף טאן צוריק אויף דער אכסניא. אין איילעניש האב איך פארגעסען בעטען רייזען אכטונג צו געבען דארט גוט אויף די זאכען. ס׳איז דאך איין ארעמס... איין ארם מיידעלס א קלימעקיל.

— כא! — מאכט ר׳ אברהם, אנקוקענדיג א ווײלע הערשעלען, וואס האט זיך אבגעשטעלט און אראבגעלאזען דעם קאפ. — האיע־זשע, למען־השם, נישט און קום געשווינד צוריק. איך וועל אליין געהען מיט דער בשורה.

ווי א באמבע איז ר׳ אברהם אריינגעפלויגען אין פאליש, אנגע־לאדען מיט דער פרעהליכער בשורה, קוים איינהאלטענדיג זיך, נישט אויסצושיסען זי דארט. ביי דער טיר פונ׳ם קלייזיל אבער שלאגט ער

זיך אָן מיט אַ יודענע, וואָס טהוט איהם אַ פרעג אויף אַ טרויערדיגן קול:

— וואו איז משה׳לע?

— אַ, משה׳לעס מאַמע! — מאַכט ר׳ אברהם.

— דאָס צווייטע מאָל בין איך שוין דאָ, זאָגט משה׳לעס מאַמע אויף אַ ציטערדיגער שטימע. איהר מוזט אפשר וויסען, וואו איז ער, מיין זוהן! אַ גאַנצען טאָג איז זיין פוס אין דער היים נישט געווען און קיין לעפעל וואַסער אין דעם מויל נאָך נישט געהאַט. וואו די וועלט האָט אַן עק האָב איך איהם שוין אויסגעזוכט. אוי געוואַלד, נשמה׳ניו! זאָגט מיר, וואו, וואו איז ער, מיין משה׳לע?!

— וואָס הייסט!... סטייטש!... מאַכט ר׳ אברהם פערוואונדערט און ווערט בלייך ווי די וואַנט.

פון דער דעמבענער קרעטשמע, אַקעגען זיבען-אַכט ווערסטלעך פון גלופסק, ציהט זיך ביי ביידע זייטען פונ׳ם ברייטען זאַמדיגען שליאַך, צו דער שטאָדט-צו, אַ גרויסער שענער וואַלד פון הויכע סאָסנעס און דעמבענע ביימער. דער שליאַך איז ערטערווייז גריבערדיג מיט זומפּיגע קאַליושעס, אין וועלכע עס האַלטען זיך אויף זשאַבעס, קוואַקען, רייסען זיך אויף די העלזער, קינדלען זיך דאָרט און גיבען איבער בירושה זייערע בלאָטעס מיט אַלע זייערע משוגענע העויות פון איין דור צום אַנדערען דור. דעריבער פערצווייגען זיך ווייטליך אין דעם וואַלד זייט-וועגלעך, אויף וועלכע בעלי-העגלה׳שע בוידען און גוים מיט פוהרלעך האַלץ נעהמען זיך פונ׳ם שליאַך אַרויף און פאָהרען, איטליכער אויף זיין דרך מיט זיין גירסא. אַ בעל-העגלה בעדאַרף זיין אַ גרויסער בקי דאָרט, אַ חריף, אַ למדן-מופלג צו דרעהען זיך הין-און-הער, זיסט, קעהרט זיך איבער דער וואָגען אין איינע פון די קאַנאַווקעלעך — און מען ברעכט רוק-און-לענד

אויף אַ שמאָל שטעגעלע צווישען יונגע פרישע ביימלעך, ביים ברעג וואַלד, נעהט זיך פאַרנאַכט שמואל׳יק דער מאַנדעטניק, צוחראַס-טעט, אויפגעשפּילעט די קאַפּאָטע מיט אַ קליין פעסעלע אונטער דעם אָרם. מיט דעם דאָזיגען פעסעלע געהט ער עס אַזוי אַלע דאָנערשטאָג בטעט צו דער דעמבענער קרעטשמע, וואו ער פילט עס אָן מיט גוטע

בראָנפּען אויף אַ וואָלוועלען מקח און טראָגט עס גאַנץ פרײ אין שטאָדט אַריין פאַר זיינע געוויסע בעלי־הבתּים אויף שבת, פון וואָס עס בלייבט איהם אַפּילו פאַר זיך אויף קידוש, אויך עטליכע גראָשען דערצו פּערדינגסט. דער איבעריגער עולם, וואָס וויל וואָלוועלען בראָנפען פאַר זיין געבּרויך נאָר, נישט דערמיט צו פערדינען, לאָזט זיך אהינצו נאָך דער משקה געוועהנטליך פרייטאָג פריה, און דענסטמאָל איז דער וועג אַהין אָבגעשים אָפּט מיט קינד און קייט, יונג און אַלט, בעלאָדען מיט פלעשלעך און אַלערליי כלים. אַזוי איז שוין דאָרט איינגעפיהרט פון אַלטע צייטען — און אַ יודישער מנהג ברעכט אַ דין, אַפילו דעם דין פון דער אַרענדע און בפרט אַ גלופּסקער אַרענדע, וואָס אַ מאָל אַהן ראַטע...

די זון איז געשטאַנען בּיים עק הימעל, גרויס, רויט ווי אַ פייער אין געזעגנענדיג זיך מיט דער וועלט פאַר דעם אַוועקגעהן אין איהר רוה אַריין, האָט זי געוואָרפען אַ בליק — איהרע מילדע גילדענע שטראַהלען, אויף גראָז, אויף ביימער, אויף בערגלעך און טאָלען. דער אָבגלאַנץ פון איהר ליכטיג פּנים אויף זיי האָט זיך אויסגעדאַכט עפּיס נאָר ווי אַ שיינענדיג־פריינדליך שמייכעלע צווישען דעם מרה־שחורה׳דיגען שאָטען, וואָס אויף זיי אַלע האָט זיך אָנגערוקט. ס׳איז געווען צום האַרצען עפּיס אומעטיג־פרעהליך, זיס־ביטערליך צו גלייכער צייט. די שענע נאַטור זומער פאַרנאַכט איז אַ כּלה צום בעדעקענס אונטער דעם שלייער — און אין דענסטמאָל האָט זי ערשט דעם זיבעטען חן, ציהט זי דעם חתן בּיי דער נשמה, עס צושפּילט זיך איהם דער כח־המדמה, ער טראַכט און פערטראַכט זיך אויף איהר פּנים, וואָס שיינט אַרויס, שמייכלענדיג צו איהם, פון׳ם פערבאָרגעניש אונטער דעם דעק־טוך און רעדט, צונעהמט איהם עפּיס אַזוי, אָהן ווערטער.

שמואל׳יק — אָט דער טאַנדעטניק, וואָס אין שטאָדט אַרומיאָגענדיג זיך ליגט איהם די נשמה איינגאַנצען מיט אַלע געדאַנקען אין דער פרנסה, קיין זאַך געהט איהם נישט אָן, נאָר אַלץ ברויט, דאָס זינדיגע שטיקעל ברויט — אַצינד, דאָ אויפ׳ן גרינעם גראָז, אויף דער פרייער לופט איז ער עפּיס ווי ניי־געבּוירען. עס דערוועקען זיך אין איהם איידעלע געטליכע געפיהלען, די אויגען קוקען, האָבען הנאה פון גאָטס שיין וועלטעלע, די נאָז שמעקט זיסע טייערע ריחות פון טויזענטערליי קרייטעכצער; די אויערען האָרכען די וואונדער־שענע קאַפּעליע פון שפּילפייגעלעך, וואָס רופען זיך איינס מיט דעם אַנדערען איבער אויף זייער

לשון ערניץ צווישען בלעטער פון ביימער; וואָס צוגיסען זיך אין שטייגער אויפ'ן העלזעלע, פלאַטערענדיג מיט די פליגעלעך, זאָגען שירה און שפּרינגען „קדוש" אויף דינע צווייגעלעך. שמואל'יקס נשמה חאַפּט זיך איף ווי פונ'ם שלאָף, דאָס פנים איז איהם עפּיס ווי איבערגעביטען, ער קוקט און טראַכט: אוי, מחיה! טראַכט און פּיהלט: אוי, ציהט עס עפּיס, ציהט דאָס האַרץ! עס גלוסט זיך, ווילט זיך עפּיס, אַליין נישט צו וויסען וואָס!...

געהענדיג אַזוי אויפ'ן שטעגעלע גיט איהם זיך אַ וויז אַקעגען אין וואַלד אַ גרינער, פרייער פּלאַץ, געהילט אין אַ טונקעלען מאַנטעל פון שאָטען מיט ליכטיגע, העל־גילדענע שטרייפעלעך. ער טהוט זיך דאָרט אַ וואַרף און ציהט זיך אויס אויף דעם סאַמעט־ווייכען גראָז.

שמואל'יק ליגט מיט פערטראַכטע אויגען, זיינע גלידער, פּיהלט ער, ווערען שווער, עפּיס ציהט איהם די ערד שטאַרק צו זיך, ווי אַ ציהט איהם אַרויס די אַלע וועהטאַגען — און אַקעגען־זשע אויף דער נשמה ווערט איהם גריינג, מחיה גוט. אַ ווייך, אַ ריהרענדיגס גרעזעלע גלעט איהם די נאָז, די באַקען, נאָך איינס קיצעלט איהם אינטער'ן קאָלנער הינטען־אַרום אין האַלז און נישט ווייט פון־צווישען גראָז טיקעט איהם אַ גרילכענדיל אין די אויערען אַריין. עס דערציעהלט אַ מעשה, עס זינגט אַ לידעל, פּיגרוויגט און פערשלעפּערט איהם ווי אַ קינד.

— שמואל'יק ליגט האַלב־געדרעמעלט, האַלב־וואַך און עס פּלאָנ־טערט זיך איהם עפּיס אין קאָפּ. עס טראַכט זיך איהם פון אַ לעבען אָהן קאָפּ־דאַרעניש, ווי גוט ס'איז צו האָבען קאַשע מיט יויך — אַ אייגען שטיבעלע, אַ קליינס, מיט אַ גערטענדיל, דערצו אויך אַ בהמה'לע, לאָז זיך זיין חאָטש אַ ציג. ס'איז דאָך אַ גליק, בעסערס דערפון איז שוין אַ איבעריגע זאַך! עס טראַכט זיך איהם פונ'ם ליעבען גאָט: אוי, גאָטעניו, הצליחה־נאָ! העלף, מאַטע־פאָטער, ווייז טאַקי, וויזז, אַז דו קענסט בע־גליקען אַ מענשען... ווי איך בין אַ יוד, גאָטוניו, הושיעה־נאָ! און אין קאָפּ ביי איהם פּיקט זיך אַ גאַנצער פּלאַן פון זיינע נדבות דענסטמאָל, פונ'ם מענטליק, וועלכען ער וועט מיט זיין גוטסקייט און פרומקייט גאָט אָנטאָן... עס קומט איהם אַפיר באַלד טאַקי אויפ'ן געדאַנק משה'לע.— ער איז דאָך אַ צאַצקעלע, לערענט וואויל ווי די וועלט, קען דאָך גאָט געבען, איהם זאָל אויסחאַפּען אַ רייכער מחותן און איהם אָבגילטען... מיט דער צייט קען משה'לע נאָך ווערען רב ערגיץ אין אַ גרויסער שטאָדט און דענסטמאָל... דענסטמאָל אַז־וואויל וועט זיין אויך איהם,

דעם טאַטען! ער וועט אויף דער עלטער זיך אָפּלעבען זיינע יאָהרען אין ירוּת נחת, אין כבוד. אַ קלייניגקייט עפּיס דעם רב׳ס פאָטער!...

די דאָזיגע זיסע חלומות וואַכענדיג זענען איבערגעריסען געוואָרען אין־דערמיט דורך אַ קלאַפּען פון רעדער ערגיץ דאָרט אויף אַ זייטענוועגעלע אין דעם וואַלד.

שמואל׳יק עפענט די אויגען, טראַכט ביי זיך: נאַ, געגנוג, שוין ציים אַ היים! ער זעצט זיך פּאַמעליכען אויף, טהוט אַ געניץ, אויסקנאַקענדיג די ביינער און נעהמט זיך צום פּעסעלע, וואָס איהם ביי דער זייט. דערווייל פאָהרט פון הינטען אָן נאָהענט אַ פוהריל, נאָך אַ מינוטעלע — טהוט אַ הילך אויף דעם גאַנצען וואַלד אַ ביטער געשריי:

— „אַי, טאַטע!“...

שמואל׳יק קוקט זיך געשווינד צו און בלייבט פערגאַפט.

— משה׳לע! וואָס? וואָהין?!... — דאָס איז דאָס איינציגע, וואָס שמואל׳יק ברענגט קיים אַרויס פונ׳ם מויל פאַר גרויס וואונדער און שרעק. דאָס האַרץ האָט איהם באַלד געזאָגט, ס׳איז אַ צרה. זיין משה׳לע איז אין אַ גרויס אומגליק!...

ניכער, טאַטע, אוי, ראַטעווע! — שרייט אויף אַ וויינענדיג קול משה׳לע, וואָס האָט אויסגעזעהען ווי אַ שעפּעלע צווישען צוויי וועלף מיט פייערדיגע אויגען.

צולויפען צום וואָגען און אָנצוכאַפּען זיך אין איהם מיט ביידע הענד האָט ביי שמואל׳יקען נישט געדויערט קיין איין רגע. די וועלף אָבער האָבען דערצאָרענט געקריצט מיט די ציינער, איהם אַ שליידער געטאָן פון זיך, אַזוי אַז ער האָט צוויי מאָל זיך איבערגעקעהרט אויף דער ערד און ביז וואַנען ער איז געקומען צו די געדאַנקען, זענען זיי שוין געווען אויף אַ היבשער שטרעקע ווייט.

שמואל׳יק האָט זיך צונויפגענומען מיט אַלע קרעפטען און זיך געלאָזט האַסטיג נאָך דעם וואָגען. ער יאָגט, לויפט, און יענע שטייסען, שטייסען דאָס פערדיל. דער וואָגען איז אַלץ ווייטער, אָט־אָט ווערט עס פערשוואונדען. שמואל׳יק קייכט, דאָס האַרץ פערלויפט איהם מיט בלוט, קוים וואָס ער אָטהעמט, די אויגען שפּאַרען איהם פונ׳ם קאָפּ אַרויס פאַר גרויס אַנגסטען, ער אָבער יאָגט מיט אימפּעט, נישט צו פיהלען, תויז דער גרויסער סכנה, קיין שום זאַך — דער וואָגען הויבט אָן צו פערשווינדען, נאָך אַ ווײַלע — ער איז שוין נישטאָ!...

געוואלד! — שרייט שמואל'יק, רייסענדיג אויף זיך, לויפענדיג, די האָר, ער פאַלט פון די פיס און ציהט זיך אויס אויף דער ערד

ויהי און די דאָזיגע מעשה איז געשעהען בימי „הכפרה־היהנדלעך". אָדער, ווי אין די קינות פון יענער צייט שטעהט, בימי „פונ'ם געיעג און פונ'ם שפיל אין קאַץ און אין מויז". דאָס טייטש: דענסטמאָל אין יענער צייט, ווען מען האָט אָבגעלאָזט יודישע קינדער צו שטיפען אַביסיל צווישען זיך און בעוויזען זייערע גבורות אין דעם געיעג, אָהן פייל־און־בויגענס, נאָר פשוט „פאַנגען" ווי די קאַץ געהט אויפ'ן געיעג, חאַפּען מייז — גאָר הפקר אַ וועלט! כפרה־הינדעל, אָדער מייזעלע האָט, לויט דער שפּיל געהייסען יענער, וואָס איז אַרוים פון דער היים אָהן אַ געשריפטס מיט אַ אָדלער, פּאַספּאָרט, הייסט עס. אַזעלכע האָט די קאַץ גענומען חאַפּען, זאָגען „זה חליפתי, זה תמורתי, זה כפרתי!" און באַלד איהם אין געוואַנד אַריינשטעקען.

און עס האָבען זיך געפונען אַזעלכע יודעלעך, וואָס האָבען זיך נעקליגט, איינער דעם אַנדערען אָבצונאַרען, ווייטליך צו פערנאַרען און מיט אַלע המצאות צו מאַכען איהם די שפּיל...

שניאור וואָלף האָט געשפּילט די ראָליע זיינע און פערנאַרט הערשעלען ממזר'ש, אין זיין טאַטען אַריין! נאָר אַז הערשעלע האָט, גאָר אומגעריכט, פון זיינע לאַפּעס זיך אַרויסגעגליטשט און דערווייל איז גראָד משה'לע אונטערגעשפּרונגען, איז ער, משה'לע, אָנשטאָט דעם חבר זיינעם אריין אין די לאַפּעס — און באַץ. געוואַרען „געפאַנגען"!

דאָס פערטע בוך

ערשטע קאַפּיטעל

דער בעסטער חלק לאַנגע יודישע נעזער איז, ווי דער וועלט איז בעקאַנט, די גלופסקער מעקלער אָנגעקומען. דאָס האָבען זיי אַמתנה פון זיין ליעבען נאָמען אַמינדסט געשעפטיל פון אונטער דער ערד אָנצושמעקען — דאָס איינציגע געציינג זייערס זיך דערמיט צו דערנעהרען. פון דאַנען זעהט מען בעשיינפּערליך אַרויס, וואָס פאַר אַגוטען גאָט מיר האָבען, ווי געטריי ער גיט זיך אָב מיט זיין וועלטיל און לייטזעליגט אַלע זיינע מיני בעשעפעניש, מביצי כינים, פון׳ם קלענסטען ווערימעל ביז אַ יודישען מעקלער, מיט די נייטיגע כלי־זין, איטליכען צו זיין פּרנסה. און רב אָשר, דער געהייבענסטער מעקלער, פול אין אַלע קלייטען און קאָנטאָרען, אַ דאַר יודעל, אַריהרענדיגס, אַ צאַפּעלדיגס, תמיד מיט אַפּאַריסען היטעל ווייט אַרויף איבער דעם שטערען, מיט אַ שטעקעלע, דרעהענדיג עס אַרויף און אַראָב, אין אַלע זייטען — ער איז געלייטזעליגט גאָר מיט אַהויפּט־פיינע נאָז, פּרימא. די נשמה זיינע, דאַכט זיך, האָט זיך אַרויסגעקליבען ביי איהם פון׳ם מח, פאַרנעהמענדיג מיט זיך אויך דעם שכל, די חכמה זיינע, און איז אַריין אין שכנות צו איהם אין דער נאָז. באַלד ביי רפאל׳ס קומען קיין גלופסק האָט ער, די נאָז הייסט עס, דערשמעקט דאָס קאָמיסיע־געשעפט רפאלס פון די לאָדזער פאַבריקאַנטען, און זיך גענומען געשמאַק צו דרעהען מיט איהם וועלטען. אַז רפאל אָבער האָט זיך נישט געלאָזט דרעהען ביז ער וועט נישט אויסלערנען פריהער גוט דעם פלאַץ מיט די אַלע סוחרים דאָרט, איז עס

רב אָשר'ן געווען אגרוים וואונדער און האָט זיך אָנגערופען, שטאַרק פאַרדרעהענדיג די נאָז:

— סטייטש, וואָס הייסט! אַיוד — און לאָזט זיך נישט מאַכען גע-שעפטען!... נישט אַנדערש, האָט מיר קיין פאַראיבעל ניט, אַז מעלתו ע—ע—ע... האָט אין האַנדעל נישט קיין געפיהל.

— ווי קומט געפיהל צו האַנדעל?! צום האַנדעל ברויכט מען שכל. מען בעדאַרף פערשטעהען.

— עט, נאַרישקייטען! — מאַכט רב אָשר דרעהענדיג די נאָז און אויפשטעלענדיג דאָס שטעקיל — איך מיין, פערשטעהט איהר מיך, דעם ברען. צום האַנדעל בעדאַרף מען דעם ברען. ברענגען בעדאַרף מען, ברענגען... שכל איז — בע. קוקט אָן, זייט-זשע מוחל, אונזערע גרויסע גלופסקער סוחרים, וואָס, האַ? נאַט אייך אַ גראָשען פאַר'ן שכל! מען האַנדעלט, מענשען האַנדלען. וואָס דען? דאַרויף איז מען דאָך מענשען, סוחרים... און פערדיענען איז אַגאַנץ-זאַך, אמזל. מזל מחכים, מזל מעשיר, אי רייך אי קלוג, אַלסדינג איז מען מיט מזל.

— האַנדעל, וואָס געבויט אויף מזל, אויף לויטער ריזיקע, איז אַקאָרטענשפיעל. אַזוי, אַזוי, רב אשר, אַקאָרטענש...

— תיים איך וואָס איהר זאָגט מיר עפּיס אַקאָרטענשפיעל — פאַלט אריין רב אָשר רפאל'ן אין די רייד, דרעהענדיג דאָס שטעקיל און אויפשטעלענדיג די נאָז — קאָרטען זענען קאָרטען און האַנדעל איז האַנדעל. עפּיס שפּיעל איך דאָ, און לעג פאַר מעלתו אַשפּילכען? עסק רעד איך עסק, אַזאַ וויכטיגע זאַך!

— לאָזט זיך נאָר דינגען, רב אָשר! — קומט רפאל נאָך טאַקי מיט זיינס, רוהיג, געלאַסען — האַנדעל וויל ס'איז אַ גרויסע, וויכטיגע זאַך: עס בינדט אויף מענשען די הענד צו אַרבייטען, שענע, גוטע, ניצליכע מלאָכות אַלערליי, און עס פאַרברייט אומעטום, פערצוקערט זייער אַרבייט, עס פיהרט צונויף נאָהנט ווייטע לענדער, עס בילדעט, איידעלט אוים, עס שפּייזט און בעלעבט אַוועלט מענשען — אָט דעריבער טאַקע, וויל ס'איז אַזוי וויכטיג, מוז עס, ווי אַלע אַנדערע וויכטיגע זאַכען, געפיהרט ווערען געזעצט מיט בערעכנונג, מיט פערשטאַנד...

— טע, — טע, — טע, וואוהין מעלתו איז פערפלויגען! — מאַכט רב אָשר אויף עפּיס אַ משונה נגון, דרעהענדיג מיט דעם אויפגע-שטעלטען גראָבען פינגער און פאָכענדיג דערביי מיט דער נאָז, וואָס קרימט זיך איהם אַ שרעק — חקירות ווים איך נישט. חקירות —

פּקירות — ניין! זעהט איהר, אַ גוט קעפּיל, אויף שרויפען אַ קעפּיל, אַפליהענדיגס, הו — האַ, האַ — הו, — דאָס צום האַנדעל, יאָ, יאָ!

— אַ גוט קעפּיל אַליין צו דרעהען, צו פליהען איז פאַר דער האַנדעל קאַרג. עס ווערט געפאָדערט דערצו אַ גרויסער קאַפּיטאַל פון פערשיעדענע ידיעות — רעדט זיך רפאל זיינם טאַקי, פּיקענדיג רב אָשר׳ן מיט איטליכעס וואָרט — מען מוז לערנען, רב אָשר, לערנען און וויסען אַ סך זאַכען, נייטיג אין לעבען אַריין. פון די חריפותדיגע, פליהענדיגע יודישע קעפּלעך, אָהן אַזאַ קאַפּיטאַל, נעהמט זיך ביי אונז דער שווינדעל, פון שווינדעל נעהמען זיך די „קוממיות־זאָגער“. פון די „קוממיות־זאָגער“, — דלות, קבצנות, און פון די אַלע אינאַיינעם — עסעניש, בייסעניש, מסירות, פיינדשאַפט פון אייגענע אויך פון פרעמדע. כל זמן דער האַנדעל וועט נישט געשטעלט זיין אויף פעַ־שטאַנד, אויף אמת...

— אַי, אַי, זייט איהר נאָך, ע־ע, נאָר אַ... אַ יונגער מאַן, מחילה! — שלאָגט רב אָשר איבער רפאל׳ן די רעד, אָנקוקענדיג איהם ווי אַ משוגענעם. שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און שמייכעלט איהם גלייך אין פּנים אַריין — וואָס, וואָס? איך בעט אייך.

— אָט דאָס וואָס איהר הערט. נאָך אַמאָל טאַקי רב אָשר, זאָג איך אייך: אויף פערשטאַנד, אויף אמת און יושר, דער האַנדעל זאָל נישט אַריבערהאַפּען די מאָס. עס זאָל נישט זיין מעהר פאַבריקען, קליי־טען וויפיעל עס ווערט געברויכט אין דער וועלט סחורה, עס זאָל נישט זיין סחורה געמלאָכה׳טע, געפעלשטע מעהר וויפיעל די נאַטור קען עכטע, גוטע אַזעלכע אַרויסגעבען. עס זאָל בעלוינען אָרענטליך איטליכעס מיה, איטליכען אָבגעבען זיינס. עס זאָל זיין איבערהויפּט אַריכטיגער, אָפענער חשבון — כל זמן, זאָג איך, אַזוינס איז נישטאָ, איז נישטאָ צו האָפען, אַז אַל־דאָס בייז: עלענד, אָרעמקייט, שנאה און קנאה...

— נישטאָ וואָס צו רעדען. אַ גוטען! — געזעגענט זיך רב אָשר, נישט אויסצוהערען רפאל׳ס שמועס ביז אין סוף אַריין. ער פּעררייסט דאָס היטעל אַ מאָך געבענדיג מיט די אַקסלען, אַ קראַץ אין דער פאה, אַ דרעה מיט דער נאָז, און ווערט אַנטרונען.

— אַ גוטען טאָג, אַ גוט יאָהר! — זאָגט רפאל, אַז רב אָשר איז שוין געווען אויף יענער זייט טיר — וואָס זאָל מען טאָן? האַ, מען וועט זיך מוזען בעגעהען אָהן רב אָשר׳ס הילף אויך.

רפאל איז אין זיין זאַך געווען געלערענט, פּראַקטיש, דערצו

ארענטליך ווי ווייט מעגליך. ער האט קודם=כל זיך גענומען גוט בע=טראכטען גלופסק און ווי איז איהם פארגעקומען זעהר ציקאווע מיט דעם סטרוי פון איהרע הייזער, מיט איהרע גאסען, געסלעך און הינטער=געסלעך; ציקאווע מיט איהרע יודען, מיט איהרע קרעמער און סוחרים, ציקאווע מיט איהר שטענדיגען רעש, יאגעניש, לויפעניש און מיט אלע איהרע גיינג. דער יצר=הרע פון מסחר איז דארט גרויס. יודען האנדלען איינע מיט די אנדערע, ציהען די פרנסה איינע פון די אנדערע. צעהן מאל מעג א סוחר פאלען, זאגען „קוממיות", שטעהט ער, נישקשה, אויף און האנדעלט ווייטער. היינט, אזוי הייסט עס, היינט איך דיר „קוממיות" און מארגען — דו מיר. היינט האלט דער די בייטש און טראסקעט, און מארגען טראסקעט יענער. אט אזוי דרעהט זיך דארט דאס רעדיל, דער ארויף, יענער אראב, און דערנאך יענער ארויף און דער אראב. דער יצר=הרע ווארעמט אונטער, יודען פלאמען, דרעהען זיך, דרעהען און האנדלען. רפאל האט אין גלופסק געפונען א פלאץ אויף אבצוזעצען זיין סחורה. נאר וויל אין האנדעל מוז מען געבען אויף קרעדיט, אנדערש איז ניט מעגליך אבצוזעצען, און מורא האבען אבער בעדארף מען דא פאר אגזעצען, דעריבער איז ער אין האנדעל גע=גאנגען הארט ביי דער ערד, זיך נישט געחאפט, געיאגט; ער האט גוט איבערגעזיפט, געגעבען אויף בארג נאר גרויסע בטוחים. דעם כלל האט רפאל געהאט: בעסער ווייניג פערדינסט, נאר זיכער, ווי א סך מיט ריזיקע; גלייכער צו געהן פאמעליך הארט ביי דער ערד, ווי צו פליהען און דערנאך אראבפאלען, ברעכען האלז און געניק. רב אשר דער מעקלער אבער האט נישט געהאלטען מיט רפאל'ן, און פלעגט ברייננגען ראיית פונ'ם שטייגער פיהרונג אין דער וועלט, פון מדרש און דעם עולם'ס ווערטלעך, וואס פונקט קאפויר, נישט אזוי ווי ער.

— א טעות, ווי איך בין א יוד! — האט גע'טענה'ט רב אשר, אז ער האט פארגעלעגט געשעפטען און רפאל האט נישט געוואלט הערען — מעלתו לעבט אין טעות. אלסדינג געוועגדט זיך אין מזל. זינט איך לעב — נער הייתי גם זקנתי, מיט א גרויסע בארד — האב איך נאך נישט געזעהן א סוחר זאל טראסקען אין דער וועלט מיט זיין חכמה. די ברכה איז אנדערש נישטא — זאגען אונזערע הייליגע חכמים — נאר אין א בלינדער זאך, ווי א בלינדער אתרוג למשל. און זייערע ווערטער זענען טאקי תורת אמת. ווער עס האנדעלט מיט בטחון, בלינד אהן חכמות, נישט צופיעל איבערקלערען: — וועט=מיך, העט=מיך, זאלט=מיך — דעם

שיקט הקדוש ברוך־הוא ברכה און הצלחה אין זײַנע געשעפֿטן. אדרבה, ווײַז זיך מטריח און זעהט, ווי די וועלט פֿיהרט זיך. ייִדען, ברוך השם, האנדלען, קויפֿען, פּערקויפֿען, נעהמען, גיבען, און גלויבען — זכות־אָבות שטעהט זיי בײַ און זיי לעבען. אויך יענע קרעמער, וועלכע איך לעג דאָ מעלתו פֿאַר, וואָס ווילען נעהמען סחורה אויף קרעדיט, אויך זיי לעבען, ברוך־השם, מיט ווײַב און קינדער, מיט אויסגעגעבענע טעכטער און איידעמס אויף קעסט. ווען, חלילה־וחס, אַ סך אַזוינע ווי מעלתו זאָל געווען זײַן צווישען ייִדען, וואָלט די וועלט בעדאַרפֿט חרוב ווערען. עס וואָלט נישט געגלויבט איינער דעם אַנדערען — אויס קרעדיט, אויס האַנדעל, אויס פּרנסה, און עס וואָלט אויסגעקומען — לעג זיך, שונאי־ציון, ציה זיך אויס און שטאַרב. און וואָס נאָך? מענ־שען וואָלטען נישט געאַקערט, נישט געזייט אויס מורא, טאָמער וועט די ערד זיי אָנזעצען, נישט אַרויסצוגעבען תבואה, אפֿילו דאָס וואָס זיי האָבען אין איהר אַרײַנגעלעגט. און אַ פּסוק איז דאָך דאָ, וואָס זאָגט בפירוש: הזורעים בדמעה, די וואָס זייען מיט טרעהרען, ברנה יקצרו, וועלען מיט געזאַנג שנײַדען! אמת, קרעדיט איז געזייט מיט טרעהרען, אָבער דער וואָס מאַכט זיך האַרץ, גלייבט און גיט, וועט איהם גאָט ברוך־הוא בעצאָהלען... מאַקי, דעם עולם׳ס ווערטיל: ווער עס שטעלט נישט אײַן — נעהמט נישט אויס. דער שפּיץ איז: אַ סוחר בעדאַרף נישט האָבען קיין חכמה, נאָר מזל, דעם אויבערשטענס הילף. דער וואָס איז נישט קיין בר־מזל, מעג ער זיך אפֿילו זײַן אַ חכם ווי שלמה המלך, וועט ער גאָרנישט מאַכען, מאַקי ווי מען זאָגט: אין עצה ואין תבונה, עס העלפֿען נישט קיין שום חכמות אַ קעגען שלעכטע קאָרטען.

אָט מיט אַזעלכע מיני מימרא׳ס און נאָך אַזוינע פּזמונות פֿלעגט רב אָשר אַלץ אײַנריידען רפאל׳ן, ער זאָל מאַכען דורך איהם גע־שעפֿטלעך מיט קרעמערס, נישט צופֿיעל איבערטראַכטען, איבערקלערען, שטאַרק פֿערזיכערנדיג זײַנע ווערטער מיט שבועות און טויטע קללות: ער זאָל נישט אויסלעבען זײַנע יאָהרען, ער זאָל אײַנגעהמען אמיתה משונה, ער זאָל נישט האָבען קיין חלק עולם־הבא, ער זאָל נישט הערען שופֿר של משיח, און נישט זוכה זײַן צו פֿיהרען די טאָכטער זײַנע אונטער דער חופּה, אויב ער מיינט נישט אינגאַנצען מאַקי נאָר לטובת העסק. גאַנץ פּשוט, ער מיינט נישט אַזוי דאָס מעקלעריי, ווי דאָס גע־שעפֿט אַליין — דאָס געשעפֿט זאָל וואַקסען. און זעהענדיג אָבער אַז

ס׳איז אַרויסגעוואָרפענע רעד, רפאל האלט זיך טאַקי ביי זיינם — ניין, ניין! פלעגט ער שוין פריוועץ מיט ביזוען. דהיינו, אָנדרודלען די נאָז און מאַכען אויף איהם א מורא מיט פוילע תנועות, אזוי, אַ שטייגער:

— וואָס מיינט אַזוינס זיך מעלתו? מעלתו מיינט, אַז ער איז איינער, נישטאָ מעהר חוץ איהם, האַ! נו, וויסען זאָלט איהר, אַז ס׳איז דאָ, געלויבט איז גאָט, אַ מאָסקווע און אַ לייפּציג אויף דער וועלט! און באמת טאַקי גרויסע נאַראָנים זענען זיי, די גלופּסקער סוחרים. צו וואָס טויג זיי נעהמען סחורה ביי מעלתו, וואָס קומט זיי אָן מיט אַזוי פיעל מיה, מיט בזיכוועהטינ און אויף טייערע פּרייזען, אַז דאָרט, אין יענע שטעדט, ביי דעם פאָניע און דעם דייטש, געהט מען זיי אַ קענען, מען רייסט ביי די פאָלעס, בעטענדיג זיי: אַהער, יודעלעך, אַהער! נאָס אייך סחורה, אַ בחיר, און בזיל־הזול. אפשר איז שווערליך במזומנים, קען מען הויבען אַ הקפה — נעהמט, אָך, אויף קרעדיט. און יודען נעהען טאַקי און נעהמען. און אַז עס מאַכט זיך אַ מאָל אַ קרעציל, אַ שמיקעל עכוב הייסט עס, מען קען נישט ענטפערן צום טערמין, צאָהלען, הייסט עס... איז, חלילה, נישט אַזאַ גרויסע סכנה. דער דייטש און פאָניע זענען גוטע מענשען, זיי שווייגען. יאָ, מעלתו בעדאַרף דאָך וויסען, אַז פאַרשלאָגען דאָ טלאָג איך איהם פאַר נישט יענע סוחרים, וואָס האָבען שוין לאַנג אָבגעטאָן זייער זאַך, פערשטעהט איהר מיך, דאָרט... נאָר אַזוינע, וואָס עדיין לא היו במאָסקווע, מעלתו פערשטעהט, וואָס דער טייטש איז פון אַזיינע ווערטער? דאָס הייסט: זיי זענען נאָך נישט געווען, פאַרשטעהט איהר מיך, אין מאָסקווע, פאַר זיי איז נאָך אַ מעג־ליכקייט קומען אַהינצו הויבען אַ הקפה און מיט דער צייט זאָל ביי זיי בלייבען אַ מנה־יפה, אויב אַזוי... איהר פאַרשטעהט, אויב אַזוי, זענען זיי דאָך נישקשה׳דיג, אַצונד, דאָ אויפ׳ן אָרט „ראַיעלע״ סוחרים... אַ קלוגען בעדאַרף מען קיין פינגער אין מויל נישט אַריינלעגען, ער פערשטעהט אויפ׳ן ווינק.

אויך אַזעלכע שאַרפע ווערטער האָבען נישט געהאָלפען.

צווייטע קאַפּיטעל.

רפאל האָט גענעבען סחורה די קרעמער, ווי דער אײַנפיהר איז. אויף אַ צייט פון עטליכע חדשים אויף וועקסלען נאָר פון גרויסע בטוחים, וואָס זייערע וועקסלען איז באַלד טאַקי אין דער הייסער רגע געווען גרינג אָבצוסקאָנטירען. אי וואָס עס איז דערביי צו פערלירען היבש פראָצענט, דאָס האָט איהם נישט געאַרט, אַבי דאָס געלד איז שלום בקעשענע און ער קען רוהיג שלאָפען. און אַזעלכע סקאָנטעס האָט ער געהאַט מיט לייבצע דעם רויטען — אַ איד אַ נגיד און אַ פראָצענטניק אין גלופּסק.

ווי דער וועלט איז בעקאַנט, איז לייבצע דער רויטער, מיט אַ בלייך פּנים, אַ לאַנגע נאָז און אַ קורץ בערדיל, דאָס שיינדיל אין גלופּסק, מיט וועלכען נעהמט זיך איבער פאַר אַ וועלט מענשען.

— נאַט, הייסט עס, קוקט אָן דאָס נפש מיינס, די שיינע צורה די אַרבייט מיינע!

לייבצע איז איינער פון יענע לייט דאָרט, וואָס קוואָקען אוים אויף פיינע־בריות, אַריינצוטרעטען אין דער געוויסער בגופיא, וואָס גיט פון זיך אַרוים פאַר דעם פאָלק ישראל די אַלערליי גבאים, פיהרער, קאָבי־לעפעל, מאַכערם, טהוערם, טענצערם, עצה־געבערם, נאָך און נאָך אַזעלכע פיינע פאַרשוינען, צו פאַרזאָרגען אונז אָרימע יודישע קינדער, נאָר אומגעבעטען, מיט משונה ווילדע טובות. געוועהנטליך זענען זיי דימענטענע מענשען, וואָס נעהמען ביי יענעם די נשמה אַרוים מיט נוטען. זיי זענען, דאַכט זיך, גאָר אָהן אַ גאַל, און האָבען אין דער נאָז פליי. יודיש געלד, וואָס געפינט זיך ביי זיי, איז זיי טייער, נישט

אויסצוגעבען דערפֿון אויף קיין שום בעדערפֿנישען, נאָר אויף זייערע אייגענע אַליין. אויף כּבֿוד זענען זיי מוחל, אָבער נאָר אויף יענעמס. זיי זענען גרויסע בעלי־צדקות, אָבער נאָר איבער אַ פֿרעמדער קעשענע, זיפֿצען, קרעכצען אויף כּלל־ישׂראל — אַך, אויף וואָס די וועלט שטעהט, נאָר קאָסטען זאָל עס נישט קיין גראָשען. ייִדישקייט, מהיכא־תּיתי, איז זעהר טייער, נאָר אַ כּינדסט אייגען אינטערעסיל איז נאָך טייערער.

לייבצע דער רויטער שנײדט זיך אויף אַ פֿיינע־בריה און לעבט שטאַרק אַרײנצוטרעטען מיט אַ פֿוס צווישען די בערען. קיין למדן איז לייבצע נישט געווען. נאָר עט, וואָס מאַכט עס אויס! אַ מאַבער אין שטאָדט ווערט מען, נישט אַזוי צוליעב תּורה, ווי צוליעב סחורה, אַדרבה, תּורה איז געוועהנטליך נאָר אַ חסרון — טאַקי דעריבער וויל דו קענסט לערנען, קענסטו נישט אויסגעקליבען ווערען ביי אונז אין חבֿרה.

בעפֿאַלען מיט קינדער איז לייבצע דער רויטער נישט געווען. ער האָט געהאַט נאָר צוויי טעכטער, איינע, די עלטערע, חנצה, אַ בילד־שענע, און איינע אַ מיאוסע, נאָך נאָר אַ קינד. יענטיל, לייבצעס ווייב, אַ בייכיגע יודענע, איז ביי זיך אין שטוב דער גאַנצער קאָפּ — קלינגט שטענדיג מיט אַ בונד שליסעלעך, אַ שען קניפּעל. זי פֿיהרט זעהר אַ גוט לעבען: עסט, אָהן עין־הרע, שלאָפֿט, טהוט זיך וואויל, איז פֿעט, בעלייבט, און פֿונדעסטוועגען חאַפּט זיך איהר עפּעטערס פּוּנ׳ם מויל אַרויס אַ זיפֿץ, אַ קרעכץ. זי קלאָגט זיך אין אַ שטועם מיט בעקאַנטע ווייבער, קלאַפּענדיג זיך אַלץ אין האַרצען, אָנווייזענדיג, אַז אָט דאָ, דאָ האָט זי אַ וואונד, שאָקעלט מיט דעם קאָפּ, פֿערגלאָצט די אויגעלעך, אַלץ טענות צום רבונו של עולם.

— אוי, אַזוהן, אַ קדיש

זי האָט שוין איבערגעטאָן אַלע מיטעל, וואָס אין דער וועלט, איבערגעהאַט עסקים מיט רופֿאים, דאָקטוירים און מיט וועמען איהר ווילט. ווילט איהר אַלטע גויות — איז אַלטע גויות; ווילט איהר בעלי־שמות, טאָטערם, להבדיל — איז בעלי־שמות, טאָטערם, להבדיל, וואָס?

— גאָרנישט!..

די ווייבער מאַכען אַ רחמנות־פּנים׳ל, שאָקלען איהר אויך צו מיט דעם קאָפּ, געהמען פּוּנ׳ם כּבֿוד. וואָס יענטיל שטעלט פֿאַר זיי, קיין

עס פּאַמעליכען מיט חן, פּרייסטען זי, נעבעך, און אין די אױגעלעך שפּילען זיך זיי טרעהרען.

— אַז איך אַליין, אַזױ איז דער שטיינער יענטילס געװען זיך צו קלאָגען: אַז איך אַליין, װעה איז מיר, װינד איז מיר, בין אַזױ געשטראָפט, אַזױ אומגליקליך, נעבעך, לאָמיך־זשע חאָטש נחת האָבען פון די טעכטער, זוכה זיין בײַ דעם װאָס לעבט אײביג, טאַטע־פאָטער, רחום, צדיק, אין־גיכען די עלטערע טאָכטער אונטער דער חופּה פיהרען און דערלעבען פון איהר יונגלעך־אייניקלעך...

— אָמן, הלואי, רבונו של עולם, — פלעגען איהר אָפּענטפערן די װייבער, פּערװאָרפענדיג די אױגעלעך און מאַכען דערבײַ אַזעלכע משונה פערקרימטע צורות, גלייך װי זיי װאָלטען איבערגליקליך געװען, ממש װי נײַ געבױרען װערען, װען השם־יתברך זאָל זיך דערבאַרמען אויף יענטלען, נעבעך, און זי בענשען מיט אייניקלעך־יונגלעך. אז נישט, װעלען זיי עס נישט אױסהאַלטען, חס־ושלום!...

דעריבער קוים איז חנצה פון די קינדערשע שיכלעך אַרויס, נאָך זעהר יונג, האָט שוין יענטלען זיך שטאַרק פערגלוסט אַ חתן פאַר איהר, — עפּיס אַזאַ מין פערגלוסטען זיך, מעהר װי דער שטיינער איז פון אַלע װייבער, מאַמעס, װאָס גלאַט דער ענין החתונה אַליין, צונויפפיהרען זיווגים, קינדער חתונה צו מאַכען, איז עפּיס טאַקי גאָר אַ ברענענדיגער יצר־הרע בײַ זיי... יענטיל האָט געברענט נעאַרבײַט אויף אַלע כלים. געדולט דעם מאַן אַ קאָפּ טאָג װי נאַכט:

— געװאַלד אַ חתן, אַ שידוך פאַר דער טאָכטער!

נאָר לייבצע אָבער האָט זיך נישט אַזױ שטאַרק געהיצט, ער איז געװען אין שידוכים אַ גרויסער איבערקלייבער. איהם האָט זיך געגלוסט אַ איידעם מיט אַלע מעלות: אַ יידען קינד, אַ גוטס, אַ פּרומס מיט אַװאויל קעפּיל, פון אַ געהייבענער משפּחה, אײנגעטונקט אין יחוס, אַז נאָט און לייט זאָלען איהם מקנא זיין. לייבצע האָט, װי אַ סוחר, געזוכט אין אַ שידוך אַ געשעפט אײנצוהאַנדלען פאַר זיך, אויך פאַר זיין טאָכטער אַ סחורה, עס זאָל גוט זיין פאַר ביידען. עס האָט איהם געפּאַסט צום עסק, זיך משדך צו זיין מיט בערען, אײנקױפען זיך אין דער גילדענער פּאָהן, הױלע צימעס. ער האָט געזוכט, געזוכט און דערטאַפּט לסוף יעם אַנטיק — דערטאַפּט אַ בנציה, אַ בלייך בחור׳ל, אַ דאַרס, מיט אַ אױסגעװייקט פּנים׳ל, ערשט בר־מצוה און שוין קאַנדידאַט אויף מרידיז— יבלל, אַ תכשיט, װי געװאונשען.

הנצה ווערט. למזל, א כלה און צו פונפצעהן יאהר א אשת-איש, א פלוניתטע, זי זיצט מיט „איהרען" ביים טאטען אויף קעסט.

דאס „מאנדעלע" איז א איידעמיל מיט אלע פישטשעווקעס: עס געהט זיך פריהמארגענס טאג-טעגליך אין קלייזיל דאווגען, בעלאדען מיט א טלית-און תפילין-זאק, גרויס ווי ער. קומט א אבגעדאווענטער צוריק קושט די מזוזה, זאגט אין דער וועלט אריין: גוט מארגען! מעהר קיין ווארט. וואשט זיך, זאגט „שאו ידיכם", „המוציא" — און עסט. אבגע-געסען — געהט עס זיך באלד טאקי ווידער אין קלויז, לערנען, און קומט מיטאג-צייט נאך א מאל עסען. אבגעגעסען, וויטער אין קלויז, קומט אויף דער נאכט צוריק, קושט די מזוזה, זאגט אין דער וועלט אריין: א גוטען-אווענד! איז מקיים אכילת קעסט, עסט אב, בענשט, לייענט קריאת-שמע און גיכער אין בעט אריין-שלאפען. עפּיס שמעקט עס טובלע, גיט זיך נאך מיט בעל הבית'ל, גאר א דערקוויקעניש.

לייבצע האט הנאה, יענטיל איז זיך גאר מחיה, און חנצה איז זיך דערוויל ווי פריהער טאקי חנצה—גארנישט... נאר מיט א צוגעדעק-טען קאפּ. א שטיקעל פערענדערונג אין איהר פון נאך דער חתונה איז יא דא — עפּיס שעהמט זי זיך, דערזעהט זי איהם, איהרען הייסט עס, לאזט זי אראב די אויגען. פאר פרעמדע איז נאך ווי-ס'איז, נאר פאר בעקאנטע ווערט זי פייער-רויט און זוכט ווי אנטרונען צו ווערען. עפּיס איז איהר פריקרע, וואס? — דאס איז שוין איהר סוד. די בעקאנטע פלעגען צווישען זיך איבערווינקען זיך מיט א שמייכעלע. גלייך ווי גע-רעדט: מיר פערשטעהען. די מאמע פלעגט זי געוועהנטליך, ביים אנ-טרונען ווערען, בעגלייטען מיט אמילדען בליק, דערביי אויך שמייכלען, שמעלצענדיג זיך, און צושאקלען מיט דעם קאפּ.

רפאל'ן פלעגען מיטברייננגען די געשעפטען ויינע, קומען עפּטערס צו לייבצען אין הויז. ביים ערשטען מאל זעהן פונדערווייטענס רפאל'ן דורך דער אפענער טיר אין טאטענס חדר, איז ער חנצה'ן פארגעקומען עפּיס משונה נייע — דאכט זיך א מענש, א נאז מיט אויגען, נאר עפּיס א אנדער מין! א אנדער רעדען, א אנדער בענעהמונג, א אנדער קליי-דונג, אלסדינג אנדערש ווי ביי יענע, וואס זענען איהר צו די אויגען געקומען דא אין גלופּסק ביז אהער. זי האט הינטערווייליכס געווארפען אויגלעך אויף איהם, נישט מיט'ן מיין, חלילה, הנאה צו האבען, עס האט זיך איהר געגלוסט; ניין, נאר גלאט אזוי זיך א קוקעלע — עס האט זיך עפּיס געקוקט... די אויגען האבען זיך געקוקט און אין קאפּ

בײ איהר איז נאָך נישט געװען פאַרטיג קײן פיצעל מײנונג איבער איהם. מעגליך, אין אַ קורצער צײט אַרום װאָלט זי איהם אינגאַנצען פערגעסען, װען נישט דער מאַמע איהרער, װאָס פלעגט זעהר אָפט מאַכען אַ רעד װעגען איהם אין שטוב, לויבענדיג איהם אין טאָג אַרײן, אַזוי אַ שטײנער:

— אָ, דרך־ארץ, זאָג איך אײך, פאַר דעם דאָזיגען יונגען מאַן, אַט־אָ! ער איז אַ דורכגעטריבענער, קלאָר אין עסק מיט אַלע אָבשניטצ־לעך, דרײדעלעך דריגען. איך בין זיכער, אַז מיט דער צײט װעט ער װאַקסען, װאַקסען העט־העט! און נעהמען אַ כלה גאָר מיט די גרויסע אלפים. געדענקט מײן װאָרט... אַ שאָד נאָר, אוי, אוי—דפּצט לײבצע קלאַפּענדיג מיט אַ פינגער זיך אין שטערען — װאָס ער איז אַ ביסעל דאָס... װי הײסט עס בײ זײ, בײ די הײנטיגע דאָרט — „אויפגעװירעק״ צו אַלדי שװאַרצע יאָהר; נאָר באַ... נישקשה... דאָך אַ חילוק. נישט װי יענע אָרעמע בעלי־עברות. אויך מיר מענשען, משטײנס־געזאָגט — קבצנים!... ער אָבער, די כפּרה מעגען יענע פאַר איהם װערען, ער איז אַ סוחר, װײסט װי צו פערדיענען אַ קערבעל, אַט װאָס! אַ מענש איז ער, אַ מענש, װאָס אַ מענש הײסט, מיט אַ קאָפּ צום האַנדעל!... איהר פאַרשטעהט? אַ זעלבען קומט אַ כלה, אַ כלה מיט אַ שענעם, אַ שענעם נדן

די דאָזיגע שבחים זענען פונ׳ם טאַטענס מויל אין דער טאָכטערס אויערען אַרײן, גאָר נישט צו דענקען, װאָס ער אַלײן האָט זיך דערמיט אָנגעמאַכט — אַ גאַנצע איבערקעהרעניש אין שטוב בײ זיך, נישט פאַר יודישע קינדער געדאַכט. פון לײבצעס דאָזיגע שבחים הויבט בײ חנצה׳ן אָן צו אַרבײטען דער מח. דאָרט אין קאָפּ בײ איהר, װאו ביז אַהער איז געװען רוהיג, שטאָק־טונקעל, הויבט אָן פּלוצים צו טאָגען — עס האָט זיך אויפגעחאַפּט פונ׳ם שלאָף דער יונגער שכל, מיט איהם האָבען זיך אויך געריהרט געדאַנקען און זיך גענומען צום עסק: אַלסדינג צו בעטראַכטען, צו פרעגען, װאָס בעטײט דאָס, װאָס יענץ, צו בעטראַכ־טען מענשען מיט זײערע גענג און אָבגעגעבען זיך אַ רעכנונג, װאָס ס׳איז שען, גוט און װאָס נײן. עס װערט אַפּאָרגענומען רפאל, חנצה׳ס געדאַנקען אַרבײטען. דרעהען זיך אַרום איהם, בעקוקען זײן פּנים, זײן געשטאַלט, אַלסדינג װי ער שטעהט און געהט. עס שטעלט זיך פאַר צוגלײך אויך בנציה, אַזוי װי ער איז, משטײנס־געזאָגט, מיט דעם בעניציל, מיט די צנאָטעלעך, מיט די אַלע תנועה׳לעך זײנע, און ז

פערקרימט זיך עפּיס אַ שרעק. זי קעהרט זיך אין די געדאַנקען איהרע אום ווידער צו רפאל'ן, טראַכטענדיג בײַ זיך: יאָ, ער איז שען! יאָ, מאַטע, דו האָסט מאַקי רעכט — ער איז בעסער, קליגער, קיין פערגלייך! פונ'ם קאָפּ רופט זיך עס אָב אין האַרצען — עס טהוען זיך אַ נעהם געפּיהלען, עפּיס ציפּט עס, צופּט, מאַנטעט בײַ דער נשמה. דאָס האַרץ גיט אָנצוהערעניש — און חנצה'ן פערוווילט זיך איהם נאָך אַ מאָל זעהן, אוי, חאָטש נאָר אַ ווײַלע אַ קוק טאָן אויף איהם. נאָר אָנשטאָט „איהם" קומט, ווי געוועהנטליך אַלע טאָג, „איהרער", משטײַנס־געזאָגט, מיט זיין קושען די מזוזה און מיט דעם שענעם „גוט מאָרגען" זײַנעם. זי לאָזט אַראָב בײַ זיין אַרײַנקומען די אויגען, נאָר דרינען ליגט נישט מעהר קיין שעמען זיך, דאָס וואָס פריהער, ניין! דאָס איז שוין גאָר עפּיס אַנדערש — עס קומט איהר אוים עפּיס פע, עס שלאָגט צום האַרצען... און באַלד מאַקי ווערט זי מיט זיך נישט צופריעדען, האַלט עס פון איהר זייט פאַר אַ גרוים אומרעכט — סטײַטש אַ קעגען אַ מאַן! ווי קומט עס אַזוינס צו אַ יודישער טאָכטער? זי טהוט זיך אָן אַ כח די זינד צו פאַרגלעטען, דוקאַ טאָן אויף איהם אַ בליק, ווײַזען אַ פרײַנדליכע מינע. קיים אָבער פועל'ט זי עס בײַ זיך, אָט אין דער רגע טאַקי קומט איהר, מעשה־שטן, אויפ'ן געדאַנק, עפּיס גאָר ווי אויף צו להכעים — „עד", רפאל! חנצה איז עפּיס מיט זיך אַליין צודרעהט, נישט רעכט צו פאַרשטעהן, תּאָם איז איהר אַזוינס געשעהן? זי זוכט זיך אוים אַרבײַט, בכדי דעם קאָפּ זיך צו פערשלאָגען, מישט זיך אין דעם בעל־הבתיש'קייט, חאַפּט זיך צו אַזעלכע מלאָכות, וואָס זי האָט גאָר קיינמאָל נישט געטאָן. די מאַמע קוועלט גאָר אָן קוקענדיג, שמעלצט זיך פאַר גרוים פרייד און גיט איהר אונטער חשק:

— אַזוי, טאָכטער, אַזוי, לעהרען זיך, נשמה מיינע, זיין „אַ בעל־הבית'טע־מיט „דיינעם" ביז הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר!

חנצה שטעהט זיך איינמאָל אַליין אין שטוב פריהמאָרגענס, קיינער חוץ איהר איז נישטאָ. זי טראָגט אַ דינס, אַ שניי־ווײַס באַטיסטען קאָפּטעלע, צוגעפּאַלען צום לײַב, מיט אַ געשטיקט קרענגענדיל, פעסט געשפּילעט אַרום אַ קלאָר, ווי פון עלפּענבײַן אויסגעטאָקט העלזועלע, דאָס יונגע פּנים'ל מלא חן, בלוט און מילך, אַ מײַלכען נאָר צום מאָלען, שוואַרצליכע, ברענענדיג־פײַכטליכע אויגען לויכטען אַרוים פון געדיכטע ברעמען, ווי אַ פּאָר ברילליאַנטען. אויפ'ן קאָפּ אַ זיידען טיכעל, אַרוים־געררוקט אַ ביסעל, אַזוי אַז עס קוקען אַרוים בגנבה האָר.

זי איז בעשעפטיגט מיט איבערווישען גלעזער, שעלכלעך, אויס שעלכע מען האט געטרונקען טיי, און ווי זי נעהמט זיך אויסשטעלען זיי אויף זייער ארט אין כופעט, קומט אריין אין שטוב רפאל. זי קעהרט אויס דאס פנים, טהוט א קוק און ווערט צומישט. רוקט געשווינד אראב דאס טיכעל כמעט ביז די אויגען, שטעהט ווי א נעבטיגע און שווייגט.

רפאל׳ן גיט עס עפּיס א נעהם. ער זעהט פאר זיך א שענהייט, נאך גאר א קינד — און שוין מיט א צוגעדעקטען קאפּ! ער שטעהט אזוילע אויך אהן ווערטער און איז פערגאפּט. באלד געפינט ער זיך, זיטעט זיך מיט איהר גאנץ איידעל, מיט דרך-ארץ, אויף דעם נייעם שניט, און פרעגט זיך אויפ׳ן פאטער. נאכדעם ווי ער האט בעקומען איהר ענטפער, אז דער פאטער איז נישטא אין דער היים, טהוט ער זי ווייטער א פרעג, אויב ער וועט באלד קומען. זי טראכט ענטפערן: „ניין", נאר נישט ווילענדיג האפּט זיך איהר פונ׳ם מויל ארויס „יא", און בעט איהם זיצען. וואונדערט זיך דערנאך אליין דערויף, וואס זי האט דא געטאן, למאי האט זי איהם פערהאלטען. געבעטען זיצען, נאר פערפאלען.

אויך די אייגענע מעשה טאקי מיט רפאל׳ן. איידער זיך רעכט צו בעדענקען, זיצט ער שוין אראבגעלאזט די נאז, ווי דער גוטער יאהר וואלט איהם גענומען, און אנידערגעזעצט אויפ׳ן בייגקעל. אין קאפּ פּיקט זיך איהם אין איין פּיקעניש: קום, בחור, הייב זיך אויף און קום, זיי נישט קיין לעקיש! און דאס הארץ אבער דערלאזט איהם נישט אוועק-ציגעהן, אלץ: זיץ, זיץ, נישקשה! די האנד דערווייל געהט פון זיך אליין אין בוזעם-קעשענע, נעהמט און דרעהט א פּאפּיראס.

חנצה איז גערן האטש מיט וואס ס׳איז צו דינען און טראגט אונטער אפּעקיל שוועבעלעך. רפאל דאנקט, זוכט אויס עפּיס א געשפּרעך. תחילת געהט עס עפּיס שווערליך, קורץ, איבערגעהאקט, עס קלעפּט זיך נישט, ער אלץ מיט שאלות: איין מאל א פרעג, ווייטער א פרעג, גלאט אזוי זיך פון דער העלער הויט, און זי אלץ: „יא", „ניין". א שאקעל מיט׳ן קאפּ. נאר וואס ווייטער — ווייטער שפּינט זיך דאס געשפּרעך שוין גרינגער, לייכטער. עס קומט צורעדער פונ׳ם גלופּסקער עולם יודען: יודלעך אזוינע, פּראסטע, אהן חכמות, נישט קיין געמלאכה׳טע. און יודלעך מיט חכמות, געמלאכה׳טע, אזוינע און אזוינע... חנצה אינטערעסירט זיך צו וויסען, אויב ער איז נאך פון יענע „אויפגעוורענע", „אריסטא-

קראַטען״, ווי זיי הייסען, און אַז זי האָט געזעהן, ווי ביים דערמאָנען נאָר זייער נאָמען האָט רפאל זיך פערקרימט אַזוי, וואָס האָט געהייסען ערגער נאָך ווי געשאָלטען זיי אין טאַטען אַריין, איז זי עפּיס לעבעדיגער געוואָרען.

— דער טאַטע מיינער, זאָגט זי: דאָ'ז זיי אויך נישט ליעב, אָנ־קיקען קען ער די דאָזיגע לייט נישט.

— אַ־אַ, דער טאַטע! מאַכט רפאל, פאַרדרעהענדיג די נאָז, ווי איהרע ווערטער האָבען איהם שטאַרק נישט געשמעקט: דעם טאַטענס נישט קענען אָנקוקען איז עפּיס גאָר אַנדערש.

חנצה שטעלט אויף די אויגען אויף איהם פערוואונדערט, גלייך ווי זי פאָדערט, ער דערקלערען, וואָס בעטייטען זיינע ווערטער.

רפאל אָבער דאַט איינגעזעהן, אַז אַצינד איז נישט די געלעגענע צייט אַריינצולאָזען זיך דאָ מיט איהר אין אַטיעפען שמועס, וואָס איז פאַר איהר תרגום. ער מאַכט זיך דעריבער תם, כלומרשט פערשטעהט ער זיך נישט אויפ'ן וואונק, וואָס זי קוקט דאָ אַזוינס אויף איהם, און מאַכט אַ שמועס גאָר איבער עפּיס אַנדערש.

אינמיטענדרינען', ווי זיי שמועסען דאָ זיך ביידע, טהוט זיך איין עפענען די טיר — און עס ווייזט זיך אַ גרויסער טלית־און תפילין־זאַק, פון אַ בן־פקועה־פעלכען, אַרומגעלאַמעוועט מיט בלויע קרייקעס, אויף וועל־כען ס'איז אויסגענעהט עפּים ווייסע צייכענס פון אַ פאַבריקע און ציפערס פונ'ם יאָהר. נאָך דעם טלית־און תפילין־זאַק ווייזט זיך אַ הענטיל, עס טהוט אַ שמיר די מזוזה. נאָך דעם שמיר הערט זיך אַ קוש, נאָך דעם קוש ווייזען זיך פיסלעך — און אין שטוב רוקט זיך אַריין מיט אַ משונה־ווילדען „גוט־מאָרגען״ אַ קליין יונגער־מאַנטשיקעל, אַ דאַרס, אַ בלייכס אין אַ לאַנגער לאַסטינגענער קאַפּאָטע מיט אַ ים־שוימען־שטעקעלע אין דער האַנד.

בנציה ווארפט אַ בליק אויף חנצה'ן, אויף רפאל'ן, ווערט רויט ווי אַ אינדיק, און לויפט דורך געשווינד די שטוב מיט די פיסעלעך שטאַרק אויפגעבראַכט, צו זיך אין אַלקעריל אַריין.

אין דעם בייזען בליק זיינעם איז ניט געלעגען דאָס, וואָס מען רופט „פעפערזיכטיג״, חלילה! ווי קומט עס צו איהם? פרעגט איהם בתרם אַזוינס גאָר צו טראַכטען. חלומען וואָלט זיך איהם אפילו נישט געקענט אזעלכס... נאָר וואָס דען? איהם האָט אונטערגעטראָגען גלאַט

נאָר אָהן אַלע חכמות, דאָס שמועסען איהרס מיט אַ מאַנסביל. איהר זיצען מיט אַ מאַנסביל אָהן אַ שומר, דאָס אַליין איז אַיין עברה: נויה, מען טאָר נישט! ס'איז דאָ בפירוש אַ דין... פונקט אַזוי וואָלט איהם אויך געאַרט אַ פליישיג טעפּיל ביים פייער נעבען אַ מילכידינגס. ס'איז נישט רעכט, נאָך איידער עס קען גאָר ווערען אַ שאלה...

חנצה איז ביי בנציה'ס אַריינקומען געבליבען זיצען ווי אָפּגעבריהט פאַר בושה, אַ גאַנצער קנויל פון פערמישטע געפיהלען האָבען זיך אינווענינג אין איהר געפּלאָנטעט. גלאַט „מאַן" פאַר זיך אַליין, ווייל אין דעם נאָמען ליגט אַזוינס, וואָס מען טהאָר נישט זאָגען, איז עפּיס פריקרע, אַ בושה פאַר לייטען, און בפרט נאָך אַזעלכער ווי בנציה. ס'איז איהר אַ חרפה, אַ בושה דאָס אַריינקומען זיינס, זיין געשטאַלט, אַלץ מיט איינאַנדער, משטיינס־געזאָגט. עס אַרט זי, וואָס דענקט וועגען איהם רפאל, וואָס פאַר אַמיינונג האָט ער איבער איהר שלימזול? באַלד אָבער איז זי ביז אויף זיך אַליין, סטייטש, וואָס געהער זי זיך אָן מיט דעם, מיט אַ ווילד־פרעמדען מענשען? לאָז ער זיך דענקען וואָס ער וויל, אַלץ איינס. נאָכמעהר, זי פיהלט זיך גאָר בעליידיגט פאַר דעם מאַן, איז אַין כעס, פאַר וואָס זאָל יענער דענקען פון איהם שלעכט. ער איז דאָך כאָרט איהרער. עס פערדריסט זי, צו־וואָס האָט זי דעם פאַרשוין דאָ פערהאַלטען. וואָס וויל זי, וואָס פערלאַנגט זי? און טאַקי צוגלייך דערמיט פיהלט זי, ווי עס ציהט איהר עפּיס דאָס האַרץ, עס ציהט, ציהט אַ שרעק! ס'איז אינווענינג אין איהר אַ קאָבעניש, אַ פלאָנטעניש, זי מינעט זיך, די פאַרב שטעהט איהר אין פנים — און זי איז וואונדער־שען, שענער נאָך ווי פריהער.

רפאל פערשטעהט איהר לאַגע, פיהלט זיין שולדיגקייט, אַז איצט אַלט גלייך געווען זי לאָזען צוריה. ער רייסט זיך, רייסט זיך אַוועקצוגעהן, נאָר אומזיסט, ער קען פון איהר די אויגען נישט אָפּרייסען — ביידע זיצען ווי אויף שפּילקעס און שווייגען.

אַ שנייצען די נאָז, ברייט, אויף אַ קול ווי פון אַ שופר, לאָזט זיך הערען אויף יענער זייט טיר, אָנזאָגענדיג די בשורה, אַז אַט געהט לייבצע. דערזעהענדיג רפאל'ן ביים אַריינקומען אין שטוב, איז לייבצען ליכטיג געוואָרען אין די אויגען. ער האָט זעהר גוט געוואוסט, אַז רפאל קומט אַנדערש נישט, סיידען ס'איז דאָ אַיין עסק, און דאָס ווילט זיך איהם דאָך טאַקע זעהר שטאַרק, הלואי עפּעס עסקים מיט רפאל'ן, מעג ער דאָך פערדיענען.

— אָ, אַ גאַסט! מען בעדאַרף מאַכען שהחינו, אָוואַ, אָזאַ צייט, אָזאַ לאַנגע צייט נישט געוועזען ביי מיר אין שטוב! האַ, וואָס איז די מעשה, וואָס? נישט שען, רב רפאל, נישט שען — מאַכט לייבצע קלאַפּענדיג מיט אַ פינגער די נאָז — אַדרבה זאָגט, טהוט מען עס אַזוי אַ פריינד, וואָס האָט אייך אמת ליעב, האַ? בנאמנות! איך האָב זיך שוין שטאַרק מצער געוועזן, אַלץ איבערגעטראַכט, אפשר האָב איך מיך מיט עפּיס פאַרזינדיגט, נאָר השם=יתברך איז מיין עדות, אויך מיין ווייב און מיין טאָכטער דאָ, וואָס איהר זעהט, אַז איך בין ריין פון שולד, אַדרבה, פאַרקעהרט... עולם ומלואה האַלט איך פון אייך. אַיאָ, חנצה, וואָס זאָג איך תמיד, האַ, אויף רב רפאל'ן? — מילא נו, פערפאַלען. וואָס געוועזן, איז געוועזן, אַ צונד פּ: איך מיך באמת, וואָס איך זעה אייך, זאָל מיר גאָט אַזוי העלפען בכל אשר אפנה. נו זאָגט=זשע מיר קודם כל, ווי געהט עס אין געזונד, אין די געשעפטען, האַ?

— געלויבט דער אויבערשטער, גוט! זאָגט רפאל: געשעפטען זענען דאָ זעהר פיעל און אָט בין איך טאַקי אַ צונד געקומען וועגען געשעפט.

— אַי=אַי, אויב אַזוי, קומט=זשע אַריין צו מיר אין חדר, — זאָגט לייבצע מיט אַ שיינענדיג פנים פאַר גרויס הנאָה: — קומט, זייט מוחל, און מיין טאָכטער וועט זיך מטריח זיין צוליעב דעם גאַסט אַריינטראָגען אונז אַהינצו אַ ביסעל משקה מיט פערבייסען, אַ — יאָ, חנצה? אָדער אפשר איז דער מאַן דיינער שוין געקומען פון בית=מדרש און דיר גלוסט זיך אַ ביסעל פאַרברייננגען מיט איהם, האַ, וואָס שעמסטו זיך, חנצה?

— חכמה'ט=זיך לייבצע פאַר גרויס שמחה, נאָכקוקענדיג מיט איין אויג חנצה'ן, וואָס איז אַוועקגעגאַנגען שטאַרק פאַרשעמט, מיט דעם אַנדערען ביגענדיג צו רפאל'ן, און איז מיט איהם צו זיך אין חדר אריין

דאס דריטע קאַפּיטעל.

יענע צייט, מיט אַ יאָהר פּערציג, פופציג צוריק, האָט אין דער לאַנגער, פינסטערער נאַכט פונ'ם יודישען לעבען בײַ אונז אין לאַנד אָנגעהויבען צו שײַנען אויף טאָג. אַ פרישׁ ווינטעלע האָט אַ בלאָז געטאָן פון מערב־זײַט, צוטריבען די געדיכטע וואָלקענס איבער דער ענגער יודישער גאַס און די בילדונג האָט ווי דער מאָרגענשטערן אַרײַנגעשיקט אויך אַהין פון איהרע שטראַהלען. אַ קלײַנער טײל יודען זענען מיט דעם בעגין אויפגעשטאַנען לערנען, צווישען זײַ אַזעלכע, וואָס די אויגען נאָך פערשלאָפען, נישט רעכט בײַ די געדאַנקען, האָבען ווי די פערדולטע זיך געיאָגט, געוואָרפען אין אַלע זײַטען, און פאַר גרוים אַײלעניש דערוויל געבראָכען, אומגעוואָרפען, אָנגעמאַכט שאָדען. דער איבריגער עולם האָט זיך נישט געריהרט פונ'ם אָרט, זיך געבײַזערט און געמורמעלט, וואָס מען שטערט איהם דעם שלאָף...

ס'איז אַ קריגערײַ, אַ געווערטלערײַ צווישען בײַדע צדדים: די רופען יענע „ב[illegible]רס", פוילע — פאַרלעגערטע — צוגעלעגערטע סחורה, אונטערלאָזענדיג זײַ אונטער דער נאָז פאָנפעס, און יענע ניסען, קייכען, שרײַען: שקצים. הולטאַיעס! די יאָגען אַלץ ווייטער, ווייטער, אַרויס אין דער פרײַער וועלט אַרײַן, מײַנענדיג, עס שטעהט זײַ פאַר דאָרט גליקען, און יענע אויף די געלעגערס גיבען אויף זײַ אַ מאַך מיט דער האַנד: נאַראָנים! איהר וועט האַפּען אַ קלאַפּ, וועט שפּעטער, נישקשה, קומען ווי די אָבגעשמיסענע צוריק מיט אַראָבגעלאָזטע נעז! בײַדע צדדים האַמפּערען זיך, אײַנער דעם אַנדערען טהוט אין דער גאַל אַרײַן, ס'איז אַ צערײַסעניש, אַ צעפּאַלעניש, קידער־ווידער!...

מעהר פון אַלע האָבען עס געפיהלט די יונגע פּאָר-פּאָלקען, פּאָר
זיי איז די בילדונג-שמילדונג געווען אַ סם — עס האָט אָנגעמאַכט
דרעהעניש, זיי אויסגעקוויקעלט. בעלי-הבית׳לעך וואָרפען אַהער זייער
פלונית׳טעס, לויפען בגנבה ערגיץ אַוועק — לערנען. יונגענדען וואַרפען
אַ אום-חן, שפּייען קלעק אויף זייערע מאַנעלעך — צוציקעס, וואַרפען
אַראָב די שלייערס און ווערען פּריצה׳ס. איידעמלעך פון בנציה׳ס סאָרט
קריכען אויס ווי די מייז, אַ מגפה אויף זיי, נישט דאָ געדאַכט.

מען זאָל זוכען אויף בעלנות אין די מעטריקע-ביכער פון יענער
צייט, וואָלט זיך גאַנץ זיכער דערוויזען, אַז אַזוי פיעל גט׳ן ווי דעמאָלט
איז צווישען יודען קיינמאָל נאָך נישט געווען.

רפאל האָט מיט זיין אַריינגאַנג צו לייבצען אין שטוב פערטראָגען
די קרענק פון יענער צייט — חנצה נעהמט זיך און בעקומט היץ!... עס
דרעהט זיך איהר דער קאָפּ, עס בייט זיך איהר דער געשמאַק, דאָ
וואָס פריהער איז איהר געווען ליעב, איז אַצונד פּע, וואָס אַ מאָל גוט,
היינט שלעכט — די אַלע גוטע סימנים פון יענער פאַרשלעפּטער
קרענק, נישט היינט געדאַכט! בנציה איז איהר פריקרע, איבעל ווערט
איהר אַ קוק טאָן אויף איהם. רפאל׳ן געפעלט חנצה אַלץ וואָס וויטער
מעהר, ער זוכט אויס צייט צו זעהען זיך מיט איהר, ווען זי איז אַליין.
ער גיט איהר איין שכל, פאַרברייננט מיט איהר די צייט אין אַ קלוג גע-
שפּרעך, זי חאַפּט-אויף זיין איטליכס וואָרט, עס חאַפּען זיך ביי איהר
אויף נייע געדאַנקען, פרישע געפיהלען, עס קאָכט זיך, קאָכט, זי ווערט
צעקאָכט און צו איהם צוגעקאָכט. רפאל האָט אָנגעצונדען אין חנצה׳ס
האַרץ אַ העליש-פייער און אַליין אויך געברענט צו איהר — נאָר דאָס
פייער איז דערוויל ביי ביידע געווען פערבאָרגען, איטליכער בעזונדער
פון זיי האָט עס געשטיקט אין זיך, געברענט שטילערהייד.

רפאל, אַ מענש מיט יושר, מיט פערשטאַנד, נעניט אין דער
וועלט, האָט אַלסדינג איינגעווענדט פון זיין זייט, דאָס פייער פון אָנהייב
צו לעשען. ער האָט זעהר גוט בערעכענט, ווי ווייט אונמעגליך עס איז,
אויף דעם גלייכען רעכפען וועג דעם וואונש פנים׳ס האַרץ זיינעם צו דער-
גרייכען. חנצה האָט דאָך אַ מאַן, אמת טאַקי ער איז אַ בהמה, אָבער
פאָרט אַ מאַן. אַ מאַן אַ בהמה איז גאָרנישט אַזאַ זעלטענע זאַך. אָנמאַכען
צווישען זיי אַ בייז-שלעכט לעבען, צעררייסען אַ פּאָר-פּאָלק — אַזוינס איז
איהם נישט געלעגען אין זיין כאַראַקטער. היינט איז דאָך, גאָר אָהן
דעם. עפּיס צווישען איהם און איהרע עלטערן אַ גאַנץ טיעפער אָבגרונד.

זיי זענען בעגאַטישע, פערשימעלטע פון דער אַלטער וועלט, און ער איז איינער פונ׳ם נייעם שניט, מעהר אָדער וועניגער — אַלץ איינס. שוין דאָס אַליין, וואָס אַ בנציה קען זיין זייער איידעם, בעוויזט גענוג, ווי ווייט אַזעלכע זענען פון אַ רפאל׳ן, אַזוי ווייט ווי הימעל פון ערד. דעריבער, אָנגענומען אפילו דער פאַל, אַז חנצה בלייבט אַיין אַלמנה אָדער אַ גרושה, וועלען דען די עלטערן איהרע וועלען זי אויסגעבען פאַר איהם? און אַז זיי וועלען זאָגען: ניין, וועט דאָך זיין טאַקי ניין, וואָרום די הויפט־ראָליע ביי יודען אין אַ שידוך שפּיעלען דאָך נאָר די עלטערן. וואָס ווייסען קינדער — זאָגט מען — און וואָס האָבען זיי אַ דעה צו זאָגען אין אַזעלכע זאַכען...

רפאל האָט עס אַלסדינג גוט בערעכענט און זיך אַליין געפרעגט, אין האַרצען, וואָס ער וויל און צו וואָס אַזוינס קען פיהרען? נאָר חען דער האַנדעל איז ביי רפאל׳ן געגאַנגען נאָך אַ פּינקטליכער אויסרעכנונג אַלסדינג פריהער, איז ביי אַ זעלכע זאַכען, ווי געפיהלען אינווענינ אין דער נשמה, די אַלע בערעכנונגען זענען נישט אָנגעגאַנגען. דאָס האַרץ ווייסט נישט און האָט נישט געוואָלט וויסען פון קיין חשבונות, עס האָט זיך געטאָן זיינס, אַלץ ווייטער — ווייטער געצויגען און געצויגען ביז רפאל איז מיט דער צייט פערגאַנגען העט־ווייט, אַזוי אַז צוריק איז נאָר קיין מעגליכקייט נישט געווען.

און חנצה? אוי, אַז אַך־און־וועה איז חנצה׳ן, נעבעך, געווען פון אַלע זייטען. אַ וועהטאָג אַ גרויסער איז איהר, ווי אַ יודישער טאָכטער, פונ׳ם יצר־הרע, וואָס צעקאָכט איהר די געבליטען מיט זינדיגע געדאַנ־קען פון ליעבע, וואָס גיט איהר צו פיהלען אַ זוינס, וואָס אַי־אַי־אַי, חס וחלילה, עס פאַר׳ן מויל צו ברענגען! און אַ וועהטאָג אַ גרויסער איז איהר אויך פון בנציה׳ן דעם שלימזול איהרען. לעבען מיט אַ זעלכען איז אומ־מעגליך. זי האָט דאָך איהם פיינט, קען איהם נישט אָנקוקען. אַזאַ לעבען, משטיינס־געזאָגט, פון אַ פאַר־פאַלק נישט צום האַרצען, איז דאָך אַ זינד נאָר אַ קענען זיך, אַ קענען נאָט און לייט. פּטור ווערען פון איהר שלימזול איז נאָר ניט געמאָלט, זי איז דאָך ביי טאַטע־מאַמע אין די הענד, זיי האָבען איבער איהר צו זאָגען — און ביי זיי אין די אויגען איז דאָך דאָס בנציה׳לע איהרס מלא חן, שען ווי די וועלט. וואָס איז שייך, זי האָט פיינט, אַז זיי, טאַטע־מאַמע, האָבען עס ליעב!... הכלל, אַזוי ציי אַזוי איז חנצה זינדיג, ס׳איז איהר ביטער פון ביידע זייטען

נישט געפרופט זאָלט איהר ווערען, ווייבלעך, נישט פאַר אייך, יודישע טעכטער, געדאַכט אַ זעלכע יסורים ווי חנצה׳ס, נעבעך!

לייבצע האָט זיך געשפּיגעלט אין זיין איידעמיל, זיך בעריהמט, געצאַצקעט מיט איהם פאַר לייט, אָבגעלויבט אין טאָג אַריין זיינע גוטע מעלות און שטאַרק הנאָה געהאַט ביי אַ געלעגענהייט אַ מאָל דערצעהלען דעם יחוס זיינעם, אַז ער וואַקסט פון דעם רעכטען צימעס פונ׳ם פאָטערס צד, פון דער מוטערס צד — גרויסע רבנים, לויטער בערען, און די אַלע, אַ קאַטאָוועס עפּיס, זענען זיינע מחותנים! רב צעמפּיל, דאָס שיינ־ דיל, דאָס „גלות־ליכטיל״ פשששש... איז אַ מחותן, און רב, רב... דאָס אויבערשטע פונ׳ם שטויסעל — אויך אַ מחיתן, בכן... זאָלען גלופּ־ סקער וויסען, ווער אַזוינס איז לייבצע דער רויטער!

אויך יענטיל, דאָס ווייב זיינס, האָט זיך שטאַרק איבערגענומען מיט בנציה׳לען, איהר זיס איידעמיל, פאַר די בעקאַנטע ווייבער איהרע, אַלץ געלויבט און געדאַנקט זיין ליבען נאָמען פאַר דער דאָזיגער מתנה זיינער, נאָר אויסלאָזען לסוף פלעגט זי געוועהנטליך מיט אַ זיפץ, חלי־ פּענדיג: סטייטש, חנצה איז נאָך ניט מעוברת! און וואָס קען דערפון זיין דער תכלית? זי חאַפּט זיך אָן ביים האַרצען, קלאַפּענדיג דערויף מיט׳ן פינגער, אַז דאָ, אָ־דאָ האָט זי אַ וואונד, אַ מכה אַ גרויסע, שונא־ציון.

די ווייבער, באַרמהאַרציגע, בערייַדעווּדיגע, ווי דער שטיינער איז, רעדען איהר אויס דאָס האַרץ, איטליבע מיט איהרע טרייסטווערטער. איינע זאָגט:

— יענטיל, נשמה מיינע, שאַ, געננג געווייַנט, דער זכות פון די הייליגע מחותנים דיינע וועט דיר בייַשטעהן דאָרט, פאַר דעם כסא־ הכבוד, און איבער אַ יאָהר, אם ירצה השם, וועט חנצה דיינע גלעגען ווערען מיט אַ יונגעל.

די צווייטע דערצעהלט איהר אַ מעשה עפּיס מיט אַ ווייבעל ערגיץ, וואָס האָט אַ היבשע צייט נישט געקינדעלט, איז געקומען איינער אַבריה צו אַזוינע זאַכען, איך ווייס נישט, וואָס ער האָט געטאָן פאַר אַמיטעל — און דאָס ווייבעל, הלואי אויף חנצה׳ן דיינער געזאָגט געוואָרען, איז באַלד טאַקי פערגאַנגען און טראָגען. נאָך אַ יודענע דרינגט איהר אויס פונ׳ם שכל, אַז אַ קליין יונגעל, עס מעג זיך חאַטש זיין אַ בעל־הבית׳ל, קען גאָר ניט קינדלען, — סיי אַ מענש, סיי אַ בהמה, להבדיל, אַלץ איינס.

— אַז בנציה דיינער וועט אונטערוואַקסען, עלטער ווערען, וועט ער, אם ירצה השם, אָבגעבען דיר זיינם מיט פּראָצענט, האָב קיין מורא נישט, נישקשה!

ווען לייבצען איז אַ מאָל געראָטען מאַכען דורך רפאל'ן אַ גוט דינ־סקאַנט־געשעפטיל, אַראָבהאַפּען פון אויבען אַ היבש פּערדיענסטעל, און צוליעב דעם איהם פאַרבעטען אינאיינעם מיט גוטע ברידער צו זיך אין אַהײם אויף אַ גלעזיל טיי, פלעגט ער, לייבצע הייסט עס, בשעת חדוה דענסטמאָל אונטערוואַרמען דאָס איידעמיל, דאָס צאַצקעלע זיינס, עס זאָל אַרויסווייזען ביים טיש זיין תורה, און אַלץ ווינקען, צו־ווינקען רפאל'ן, ער זאָל מיט קאָפּ זיך צו־הערען.

— אַ נו בנציה, לאָז זיך הערען! עפּיס אַ וואָרט, אַ גוט שטיקעל אַזוינס ווי דו קענסט, אַזוי מיט אַ מויל!

און בנציה צופלאַקערט זיך, צושאָקעלט זיך מיט די הענד און פּיס, שיט מיט שטיקלעך גמרא און מישט אוים קאַשע מיט מאָהן.

— אַ נו? מאַכט לייבצע, וואָס איז פלאַטשיגליך אין לערנען, שטשירעט אוים צו רפאל'ן איין אויגעלע, שמייכלענדיג דערביי זים מיט אַ שיינענדיג פּנים — איאָ, האַ, סחורה?

רפאל ענטפערט מיט אַ קנייטשעלע, עפּים אָהן ווערטער, איבער־קוקענדיג זיך מיט חנצה'ן, וואָס מינעט זיך פּאָר שאַנדע, טראַכטענדיג ביי זיך: אוי האָסטו מיר געגעבען אַ גוט שטיקעל סחורה, טאַטע!

דערמיט אַליין, וואָס לייבצע האָט זיך בעריהמט מיט בנציה'ן, אָט דערמיט טאַקע האָט ער איהם בעגראָבען. אַ פּנים, אַזוי איז לייבצעס פינסטערער מזל געווען אָנגעשריבען דאָרט אויף איהם אין הימעל, אַז ער אַליין, מחילה, מיט זיין בענעהמונג, מיט די רעד זיינע, זאָל, גאָר אַליין נישט צו וויסען, דער טאָכטער איינגעבען שכל, פיינט צו בעקומען דעם מאַן און פערליעבען זיך אין רפאל'ן. ער זאָל עס געוועזן, חלילה, וויסען, וואָלט ער, שונאי־ציון, זיך גיכער אַ מעשה אָנגעטאָן, זיך בע־גראָבען טיעף אין דער ערד ניין איילען.

איינמאָל, פּורים צו דער סעודה, אויף וועלכער ס'איז געווען פאַר־בעטען רפאל מיט נאָך אַנדערע געסט, און מען האָט זיך וואויל גע־טאָן, האָט לייבצע מיט דער פּאָרסע געוואָלט אַרויסווייזען דעם איידעמילס תורה, לאָז דער עולם הערען, ווי שען ער דרשהט, וואָס פאַר אַ תכשיט ער איז.

— שאַ, — פּאַטשט לייבצע מיט אַ האַנד אין טיש: — מיינער וועט

אונז דרשה'נען עפּיס פון דער מגילה. שאַ, אַט וועט איהר עפּיס הערען... הײדאַ, בנציה!

און דאָס בנציה'לע, וואָס האָט לכבוד פּורים איבערגעחאַפּט די מאָס, געהאַט אַ איבעריג ביסעל משקה אין קאָפּ, הויבט אָן זאָגען שטאַרק פּערפּלאָמט אַזוי:

— אין פלוג איז דאָך אינגאַנצען דער ענין דאָרט נישט רעכט. צו וואָס שטעהט בײ מרדכי'ן: מרדכי היהודי? וואָס לאָזט דערמיט דער פּסוק מיך הערען? פּשיטא, ווײסען מיר דען אַלײן ניט, אַז מרדכי איז מסתמא אַ יוד? מרדכי איז מרדכי, אַ יוד! וואָס דען, מרדכי זאָל הײסען אַ גוי, בתמיה, ווי געשיקט זיך עס?... נאָר אַוועקגעלעגט שוין אפילו די דאָזיגע קשיא, נאָך און נאָך קשיות, וואָס איז דאָ צו פרעגען, אויף וועלכע עס שטעלען זיך דאָ אַלע מפרשים, בלײבט דאָך טאַקי פאָרט די אַלטע קלאָץ־קשיא: פאַר וואָס בײ אַחשורוש'ן שטעהט ויאמר און בײ אסתר המלכה — ותאמר? עפּיס מוז דאָך דרינען עפּיס שטעקען. הײנט איז דער קוועטש פון עשרת אלפים ככר כסף, צעהן טויזענד זילבערנע ככר, און עשרת בני המן, אויך האַרבליך, — וואָס קוועטשט זיך אַזוי דער פּסוק צו זאָגען בײ בײדע, אי בײ די זילבערנע ככר אי בײ די בני המן, דוקא צעהן, און וואָס וואָלט אונז געאַרט, אַז עס זאָל נישט געווען זײן צעהן?

— אַ וואַ! — מאַכט לײבצע גאָר אָנקוועלענדיג, — האָט איהר געהערט אַ נעהם טאָן אַביסעל אַזוי אַ פּסוק, אַהער אַ דרעה, אַהין, אַז עס ווערט, מחילה, אַ לעמעשקע!... אַ יאָ, סחורה? הײדאַ, בנציה, זאָג, זאָג ווײטער, ווײטער!

— נישמעהר, ס'איז רעכט. די ווערטער פון דער הײליגער תורה זענען צוקער־זיס, — צולאָזט זיך בנציה ווײטער אויף זײן זיס קולכען: — דער תירוץ איז נאָך דעם פּראָסטען פּשט אַזוי: ווי מיר ווײסען, האָט פון שרי דער אַרויסגעוואָרפענער „יוד" זיך אַ לאַנגע צײט אַרומגעוואָגעלט ביז יהושע האָט איהם אָנגענומען, אַרײנגעגאַנגען אין ארץ־ישראל און אײנ־גענומען די פעלקער. דאָ איז נאָך גלות־מצרים דער יוד געקומען צו רוה און געווען, הײסט עס, בכח, ווי מיר האָבען דאָ געזעהן. שפּעטער אין גלות פרס האָט דער יוד מרדכי היהודי (כלומר, אַזוי מײנט ער, מרדכי היהודי מיט אַ יוד, מרדכי נישט מרדכע) און דער יוד בײ אַחשורוש'ן, וואָס אַרײן צו איהם דורך אסתר המלכה, ויאמר — און ער האָט גע־זאָגט, געזאָגט... פערשטעהט איהר מיך, ער האָט עס גובר געווען

יענעם יוד (עשרת) פון די אלפים, אויך יענעם יוד (עשרת) פון די בני המן! דען זייט וויסען, אז עס זענען דאָ צוויי מיני יודעי! אַ יוד אין דער קדושה און אין דער טומאה אַ מין...

— יונגער מאַן! — פאַלט אַריין בנציה'ן אין די רעד רפאל, וואָס האָט שוין ניט געקענט מעהר זיך איינהאַלטען: — וואָס ווילט איהר האָבען פון פסוק, נעבעך? ויאמר איז לשון זכר, ותאמר — לשון נקבה.

— לשון נקבה קען איך נישט! — צושרייט זיך בנציה אין איין כעס, פלאַם־פייער — אַ שמועס בלשון זכר ונקבה, דאָס קענען נור די פּראַנצוויזען, ימח־שמוניקעס: ויאמר — ער האָט געזאָגט, ותאמר — זי האָט געזאָגט. מיט דעם פּוץ, מיט דער מאָדע..

אָס איז פון בנציה'ס זייט געווען אַ שטיין גלייך צו רפאל'ן און צו חנצה'ן אין גאָרטען אַריין, אַיין אָנצוהערעניש, וואָס זיי זיצען און רעדען אָפּט צווישען זיך אָהן אַ שומר. זיין שפּראַך האָט זיי געטראָפען ביידע ווי אַ פייל אין האַרצען.

זינד דענסטמאָל איז בנציה ביים ווייב אַ נפטר — אויס בנציה און רפאל פאַרנעהמט דאָס גאַנצע אָרט ביי איהר אין האַרצען.

נעוויסע צייטען אַזעלכע איז געווען, וואָס חנצה פלעגט קענען בלייבען איינע אַליין אין שטוב. רפאל האָט שוין די צייטען נעמאוסט און איז געקומען פאַרברייננגען אַביסעל די צייט אין איהר געזעלשאַפט מיט גרויס פערגעניגען. און תמיד איז ביי איהם אין קאָפּ געווען גרייט עפּיס אַן עסק'ל, עס זאָל פאַרשטעלען די אויגען, דיענען פאַר אַ אויסרעד אין אַ נויטפאַל פאַר לייבצען און זיין הויזגעזינד.

איינמאָל איז ער אין אַזאַ צייט געקומען און געטראָפען חנצה'ן פערראומערט, מיט פערוויינטע אויגען. דאָס האָט איהר נאָך צוגעגעבען חן, ווי דער שענער, בליהענדער רוויז די טוי־טראָפּען זומער פריהמאָרגען. ער האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטען און זי געפרעגט, וואָס דאָס וויינען איהרם בעטייט, עפּיס מיט אַזאַ ווייכע ציטערדיגע שטימע, מיט וועלכער אַ געטרייער פאָטער ווענדט זיך צו זיין ליעבהאַרציג, געקרענקט קינד.

חנצה בעהאַלט דאָס פּנים און צעוויינט זיך נאָך מעהר. רפאל מיינט, אַט עקט זיך איהם דאָס לעבען פאַר גרויס רחמנות, נעהמט זי אָן ביי דער האַנד, פעסט, און איין געבעט:

— דערצעהל, דערצעהל!...

א קאַלט — וואַרמער שפּראָץ לויפט חנצה׳ן דורך איבער׳ן לייב און די האַנד איהרע ציטערט ליגענדיג אין רפאל׳ס האַנד. רפאל בע־קומט נאָך מעהר מוטה, בעט, חלשט, אַזוי און אַזוי... ביז חנצה טהוט איהם צוליעב — און עס דערוויזט זיך צום סוף אַט־וואָס. צווישען דער מאַמע מיט דער טאָכטער איז היינט געווען חושך איבער בנציה׳ן.

קומענדיג, ווי געוועהנטליך, אין דער פריה מיט דעם גרויסען טלית־זאַק פון שוהל שטאַרק הונגעריג, איז בנציה אַוועקגעזעסען ביי זיך אין חדר׳ן א היבשע צייט אונגעגעסען, מיט סמאַהע אויף די ליפּען, עמיצער זאָל עס זיך אָן איהם דערמאָנען. ער האָט זיך געקראַצט אין דער פאה. געקנאַקט די פינגער, געצמאַקעט, געמאַכט מיט די ליפּען, ארויסגעגעבען פון זיך זיפצעלעך, די שענע הוסטעלעך, געאייקעט, גע־אויקעט, ביז די שוויגער האָט זיך ארומגעקוקט.

— אוי, א וועהטאָג א גרויסער, נאָך האָט ער, נעבעך, אין מויל נישט געהאַט! ס׳איז דאָך א צער בעל־החיים... — טהוט זיך א האַפּ יענטיל, ברעכענדיג מיט די הענד, לויפט געשווינד און טראָגט צו דעם איידעמיל אויף א טאַץ אָנבייסען — א פּאָר אייערבייגעל, א פּוטערגעבעק־סעל מיט א גלעזיל ציקאָריע, מאַכענדיג צו איהם האַלב ביז און האַלב מיט גוטען:

— נאַ, עס!... פאַר וואָס זאָל מען עס שווייגען, נישט זאָגען א ווייב: עסען! מיינס איז ניט ליטויש, וועה איז מיר!... א נס, וואָס איך האָב מיך אַרומגעקוקט, אז נישט, וואָס וואָלט געווען?... ביסט גוט הונגעריג?

— מילא, ווייב איך וואָס... עט, גאַרנישט... ענטפערט אָב אונטער דער נאָז בנציה, קנייטשענדיג זיך מיט א זיס־זויער שמייכעליג, און נעהמט זיך עסען קעסט, פּאַקען מיט׳ן פולען מויל.

ריידעלע יאַק ריידעלע, נאַר צום קעסט־עסען איז בנציה געווען אָהן עין־הרע, א מייסטער, איין בריה אין דער וועלט.

אז אונזער נפש איז באַלד נאָך דעם עסען אוועק צוריק אין זיין רוה אין דעם קלייזעל זיינעם, האָט יענטיל זיך גענומען צו דער טאָכטער, אויסצושטראָפען זי פאַר אַזא בעציהונג מיט׳ן מאַן, אַזוי:

— דו מוזט וויסען, טאָכטער, איך האָב א נאָז. אי האָב איך א נאָז! אי שמעק איך!... די אויגען זענען מיר, ברוך־השם, נאָך נישט אַרויס. איך זעה, נישקשה, זעה דיין אויפפיהרונג אקעגען דעם מאַן, א שען ווייבעלע, משטיינס־געזאָגט! דו האָסט דאָך בעדאַרפט ווערען גרע־

בער ווי לענגער, אנקוועלקן פון אזא מאן — א ברכה אבענשונג פון זיין ליעבען נאָמען.

— נו, לאָז זיך פרעהען די מאַמע, וואָס האָט אזעלכען געהאַט! — ענטפערט אָב חנצה קורץ און שארף.

— א לשון אביסעל! — מאַכט יענטיל איפגעבראַכט: — אָט האָסטו דיר דעם דאַנק! טאַטע־מאַמע שלאָגען זיך, שונא־ציון, קאָפּ אָן וואַנד, אקערען מיט דער נאָז די ערד און זוכען אזא איזם אזא בריליאַנט... ס'איז דאָך א כבוד אזא שיינגעלע אין שטוב צו האָבען. דער טאַטע האָט דאָך איהם ליעב, עפּיס אזוי ליעב, אזוי ליעב...

— לאָז איהם וואויל בעקומען! ווינשעוועט־צו חנצה מיט א ביטער שמייכעלע.

— אוי, אוי, בין איך עס אומגליקליך! — צוחליפּעט זיך יענטיל און קלאַפּט זיך אין האַרצען — אוי, א מכה האָב איך עס, א מכה אָט דאָ, דאָ! אז רבונו של עולם האָט מיך אזוי געשטראָפט, נישט געבענשט מיט א זוהן, לאָז־זשע האָטש זיין, האָב איך געמיינט פון דער טאָכטער זוכה זיין צו דערלעבען פון איהר דעם נחת... ניין! אז זי וויל גאָר ניט וויסען. מיינט — חתונה־שמאָסונה. ס'איז זיך א שפּילכען, אזוי זיך א פּידעלע, א פּייקעלע, האָצעניו, ניט מעהר... גענוג זיך קינדערש געמאַכט, דו הערסט? דו ביסט, זאָג איך דיר, א ווייבעל! דו פערשטעהסט וואָס ווייבעל?

— א ווייבעל איז א מענש ווי אַלע מענשען ענטפערט חנצה רוהיג, איינהאַלטענדיג אין זיך דעם כעס.

— נעהם זיך נאָר אזוי נישט איבער, חנצה! — צופלאַקערט זיך יענטיל אויף דער טאָכטער, נאָכקרימענדיג איהרע ווערטער: — א מענש, זאָגט זי, א מענש!... נאַרנישט ביסט דו, א אשה... נישטאָ פאַר דיר אויף דער וועלט נאָר די דריי ווייבערשע מצוות... אָט וואָס איז א אשה! איהר ווייבערשער שכל, איהר ווילען איז נאַרנישט. א פרומע, א כשרה יודענע בעדאַרף וועלען טאָן דעם מאַנס רצון. דרינען ליגט דער גאַנצער שכל... אָט אזוי האָט מען אונז צו דער חתונה געלערענט. אצונד פאַרשטעהסטו שוין, חנצה?

— ניין! — שיסט חנצה אויס רויט ווערענדיג ווי פייער: — ווי קום איך צו פאַרשטעהן אזוינס, וואָס א פרומע כשרה יודענע גייסט?...

— הייסט עס, א פנים, וואָס איך האָב גערעדט איז — געבולען! —

צושרייט זיך יענטיל נאָר אַ שרעק, מאַכענדיג מיט דער האַנט אַקעגען חנצה'ן — וואַרט נאָר, וואַרט! דו וועסט ביי מיר פאַרשטעהן, ניט־קשה, וויסען ווייטער וואָס מאַן, וואָס אַזוינס מאַן בעטייט — איך וועל דיר...

די מאַמע לויפט אַרויס שטאַרק צוקאָכט און די טאָכטער בעוואַשט זיך פאַר גרויס וועהמאָג מיט טרעהרען.

רפאל טרייסט חנצה'ן מיט גוטע, זיסע רעד, קוועטשט איהר, קוועטשט די האַנט און פאַר גרויס ליעבשעפט האַפט זיך איהם פונ'ם מויל אַרויס: האַרצעניו, נשמה'ניו! זי לאָזט זיך טרייסטען און קוקט אויף איהם מיט פייכטע אייגען, און פון די פערגליווערטע טרעהרען ווי די פערעל שיינט אַרויס א ליעבליכער, מחיה'דיגער בליק — ס'איז אַ זוי מיט אַ רעגען.

די צייט דערווייל געהט און מיט איהר וואַקס, שפראָצט די ליעב־שאַפט צלץ גרעסער, גרעסער. רפאל שאַרפט חנצה'ן פערשטאַנד, גיט איהר איין שכל צו וויסען פון אַ ניי לעבען, מיט די אַלע מיטעל, וואָס דערצו — מיט קלוגע רעד און גוטע ביכלעך אַזעלכע, וואָס זענען מסוגל צו דער נשמה. חנצה זאַפט אין זיך איין איטליכס וואָרט, עס שלייפט זיך איהר מח, עס לייטערט זיך איהר נשמה, קלערער ווערען איהרע גע־פיהלען, און רפאל ווערט ביי זיך שטאַרקער, האָפט, האָפט, עס וועט, אם ירצה השם, מיט דער צייט זיין גוט... דאָס וואָס פריהער האָט איהם אויסגעזעהען זעהר שווער, דאַכט זיך איהם אַצינד זעהר גרינג. אַלסדינג איז זעהר גוט געמאָלט דאָ אויף דער וועלט. פריהער אָדער שפעטער, חנצה פון איהר שלים־מזל מוז פטור ווערען. זיך קען ער דרי־נען נישט בעשולדיגען, וואָרום אַזוינס האָט זיך געמאַכט גאָר אָהן איהם, אַזוי טאַקי האָט עס געמוזט זיין — חנצה און בנציה זענען נישט קיין פאָר, דער שידוך איז געווען קרום גאָר פונ'ם אָנהויב אָן. ווייטער־זשע איהרע בענאָטישע פרומע עלטערן? זיי וועלען מיט אַזעלכע ווי ער זיך משדך זיין נישט וועלען? עט, נאַרישקייטען! אַ קערביל פאַרדעקט אַלע זינד.

קיין זאַך קען נישט בעשטעהן אַקעגען דער פרנסה. וואו פרנסה, הערען אויף חילוקים, פרומע תנועות אין דעם גלויבען, עס יודלען זיך, עס מאַכען פוילע תנועות פון גאָטס וועגען נאָר יענע, וואָס מיינען דורכדעם עפּיס צו גילטען, דורכדעם צו האַפען אַ גראָשען: יענע, נעבעך, קבצנים, וואָס מוזען דערויס זיך מאַכען, משטיינס־געזאָגט, די פרנסה, ווען נישט,

חאָלט זיי אויסגעקומען זעהר שמאָל. האָטש לעג זיך אין דער מיט נאָס
אין שטאַרב; יענע בטלנים, נעבעך, וואָס צו עפּים אַנדערש טויגען זיי
נישט פון דאַנען אַהין; יענע, יענע מענשלעך, וואָס אָהן דעם וועד וואָלט זיי
געוואוסט, ווער וואָלט זיי געהערט? אָט דרינען שטעקט די גאַנצע קאָ־
מעדיע פון משוגענע פרומקייט און גוטסקייט, פון איבערגעזאַלצענע ליעב־
שאַפט צום פאָלק, פון פוילע קרעכצעלעך, זיפצעלעך אויף צרות אין דער
וועלט, פון משונה־ווילדע רחמנות צו אָרימינקע, כלומר׳שט, און דער־
מיט צוגלייך מאַקי — פיינדשאַפט, קריג, אינטריגעס, רכילות, בלבולים
און אונטערהיידעניש מענשען אַקעגען מענשען.

צו דערהאַלטען דעם שלום אין דער וועלט, צופרידענהייט צווישען
אונז, זינדיגע מענשען, מיט אַזוי פיעל בעדערפעניש צום לעבען, איז
במעט דאָס איינציגע מיטעל — פרנסה!...

דאס פערטע קאַפּיטעל.

אַז יורען האָבען פערשפּיעלט זייער וועלט און זענען בעונותינו הרבים געוואָרען קרעמערס, באַנקירען, פּראָצענטניקעס, וואָכערניקעס, מעקלערס, מאַגדעפניקעס און כל־המינים געשעפט־מאַכערס — זינט דענסטמאָל איז דער יצר־הרע פון ליעבע אויס מחותן בײַ זיי. די דעה און שידוכים איז איבערגעגאַנגען פון איהם צום יצר־הרע פון האַנדעל; אַ שידוך הייסט איז אויך אַ געשעפט. שענקייט, פרומקייט מאַכט נישט אויס, די כלה מעג זיך זיין אַ מיאוסע — אַבי געלד. געפינט זיך אַ מאָל אַ יוד, וואָס קוקט אויף שענקייט, בעווייזט עס גאַנץ זיכער, אַז ער איז נישט קיין עכטער סוחר, טאַקע וואָס א סוחר הייסט; אַ חוץ געשעפט, געלד־זאַכען, ליעגט איהם נאָך אויך אין זינען נאַרישקייטען — געדאַנקען, וואָס האָבען נישט קיין שום ווערטה. ווי באַלד דער יצר־הרע פון ליעבע דערזעהט פאַר זיך בײַ יענעם אָפען דאָס הארץ, חאַפּט ער זיך אַריין אינווייניג אַהין און ברענט דאָרט, אַרבייט מעשים קונציג־וואויל, ווי ער קען.

די אייגענע מעשה איז געשעהן אויך מיט רפאלין. ווייל ער איז געווען אַ סוחר און צוגלייך טאַקי אויך אַ מענש מיט הארץ, האָט דאָס יצר־הרע'לע, אָט דער ברען, דערשפירט, זיך פערקליבען אַהין צו איהם, צו מאַכען דאָרט די שפּיעל. ער האָט איהם פאָרגעשטעלט מיט זיינע פּאָקוסען אַ וואונדער־שענע וועלט מיט די אַלע גוטע, געשמאַקע זאַכען, וואָס גלוסט זיך שטאַרק זיי צו געניסען. ער קיצעלט איהם, מאַכט איהם אַ חשק, מאָלט איהם אויס דאָס בילד־שענע געשטאַלט חנצה'ס פון קאָפּ ביז די פיס, אינגאַנצען אַ קלאָר־ווייסע אויסגעגאָסענע סטאַטוע, אויסגע־

טאָקע איטליכס גליד בעזונדער — און זאָגט צו איהם: בחור, קוק ווי שען, קוק און שמעלץ זיך פאַר ליעבשאַפט! און רפאל'ן צושפּיעלען זיך די געבליטען, ער טראַכט, טראַכט אָן חנצה'ן און גיט זיך דאָס וואָרט, אויסטיליגען מיט דער צייט די דערנער, שטאכעלקעס, וואָס אַרום דער דאָזיגער רויז, כּדי זי צו בעקומען, עס מעג זיך אפילו דונערן און בליצען.

גלייכער פון אַלע זאַכען איז פאַר רפאל'ן געווען — זיך נעהמען צו לייבצען, צוציהען צו זיך איהם אַזוי, אַז ער זאָל ווערען צוגעזאָגטען, גלויבען אין איהם מיט לייב און לעבען. און דערצו איז דאָך דאָ אַ מיטעל.

רפאל האָט זעהר גוט אַרויסגעזעהן, אַז דאָס איינציגע שליסעלע צו לייבצעס האַרץ — איז געלד, גוטע, שענע פעררינגסטלעך, און דאָס שליסעלע איז דאָך ביי איהם אין דער האַנד. פריהער פלעגט ער מאַכען סקאָנטע-געשעפטען צווישען אַנדערע אויך אַ מאָל מיט לייבצען, און ווי לייבצע האָט שטאַרק געלעכצט נאָך אַזעלכע געשעפטען, אַלץ געזוכט אַוועקצורייסען רפאל'ן פון די אַלע אַנדערע קאָנטאָרען, פונדעסטוועגען פלעגט ער ביי איטליכס מאָל זיך שטאַרק דינגען פאַר אַ פּראָצענט. נישט דינגען זיך איז איהם געווען שווער. עס שאַדט נישט צו פּרובען אַ גראָשען איז אויך געלד. אַצינד אָבער, צוליעב חנצה'ן, האָט רפאל אָנגעהויבען צו-צולאָזען ווי ווייט מעגליך לייבצען גרויסע געשעפטען, נישט זיין אין דעם האַנדעל שוין אַזאַ איבערקלייבער ווי אַ מאָל. געבען אויף אַ וועקסעל סחורה עמיצען נישט אַזוי פון די גרויסע בטוחים, איז אויך רעכט, פערלירען ביים אָבסקאָנטירען דאָס וועקסעל אַ גרויסען פּראָצענט, — מאַכט איהם שוין אויך נישט אַזוי אוים, אַבי נאָך און נאָך אַ געשעפטיל, לייבצע זאָל דערוויייל האָבען עסקים, אַראָבכאַפּען פון אויבען. לייבצע ווידער, וואָס האָט שטאַרק געלעכצט נאָך פּראָצענט, האָט אויך נישט אַזוי שטאַרק איבערגעזיפט די סוחרים פון די וועקסלען, די קאָפּיקע פּראָצענט איז אַזוי ליעב דעם פּראָצענטניק, אַז צוליעב איהר שטעלט ער אַמאָל איין דעם קרן אַליין. בקיצור, רפאל מאַכט מעהר געשעפטען, לייבצע האָט מעהר פּראָצענט, און רב אָשר דער מעקלער אַרבייט געשמאַק אין עסק: עס דרעהט זיך איהם דאָס קעפּעלע און עס פעררייסט זיך איהם שטאַרק דאָס היטעלע.

— וואָס איז אַזוינס דאָס יאָגעניש, רב אָשר? — פרעגען אַ בעקאַנטע אין גאַס. זעהענדיג ווי ער לויפט הענדום-פּענדום און די פּאָ

פון דער קאפאטע וואַרפען זיך איהם אין אַלע זייטען — שאַ, שטעהט אַ כיסעל און דערצעהלט אונז, וואָס הערט זיך היינט עפּיס נייס אין דער פּאָליטיקע, און וואָס טהוט זיך אַזוינס אין אייער פראַנקרייך?

דאָס לשון „אייער פראַנקרייך" איז נישט דער טייטש, אַז רב אָשר איז אַ פראַנצויז, אָדער ער האָט אין פראַנקרייך אַ נחלה, בירושה פון זיינע עלטערן. חלילה! אַלע וויסען, אַז ער איז געבוירען אין גלופּסק און איז, נעבעך, אַ קבצן, אַז זיינע עלטערן די קבצנים האָבען איהם גאָרנישט איבערגעלאָזט ירושה, נישט דאָ אין גלופּסק און נישט דאָרט אין פריינקרייך. נאָר וואָס דען? גאָר פּשוט. רב אָשר, אַז ער פלעגט זיצען צווישען דעם עולם און רעדען פון פּאָליטיקע, איז דער שטייגער זיינער געוועזען צו זאָגען: „מיין פראַנקרייך" אויס גרויס ליעבשאַפט צום דאָזיגען לאַנד. רב אָשר, בעדאַרף מען וויסען, איז געווען אַ לעבעדיגע, געהענדיגע גאַזעטע פאַר די גלופּסקער יודען. ער פלעגט זיי אָנדערצעה־לען נייס, שרעקליכע, וואונדערליכע זאַכען און מלחמות, אויך ישועות אויף יודען און שלעכטע ביטערע גזרות. מויל און אויערען פלעגט מען עפענען פאַר גרויס פערגעניגען, הערענדיג זיין זיס גלאַט לשון. דעריבער אַז מען האָט איהם אַצינד געזעהן לויפענדיג אַזוי האַסטיג, האָט מען געמיינט, עפּיס גאָר שרעקליכעס איז אַוודאי געשעהען אין דער וועלט און רב אָשר איז פול מיט נייס.

— נישטאָ קיין צייט, קיין צייט! — ענטפערט אָב רב אָשר, האַל־טענדיג אין איין לויפעניש, נישט אָנצוקוקען די בעקאַנטע אפילו, וואָס בלייבען שטעהן פערגאַפט.

— רב אָשר! די קאַפּאָטע אייערע פערדריפּעט זיך מיאוס. און איהר לויפט, עס זאָל עס אייך אָנהויבען אַרען! אין עברה, כ'לעבען, אַזאַ אַ נייע שענע קאַפּאָטע! — מאַכען צו איהם נאָך אַנדערע בעקאַנטע, וואָס קומען איהם אַקעגען, אַרויסשטעלענדיג די אויגען, שטאַרק פער־וואונדערט.

— נישקשה, נישקשה! — זאָגט רב אָשר אין איין אָטהעם, שאָק־לענדיג צו זיי מיט דעם קאָפּ בשעת לויפענדיג טאַקי.

— רב אָשר, נעוואַלד!... וואָס איז?... האַ, ווידער אַ צרה? אַ גזרה אויף יודען? — פרעגען איהם מיט אַ געשריי, מיט אַ געבעט איבערגעשראָקענע יודען, נעבעך, אויסשטרעקענדיג צו איהם די הענד

— נאַרנישט, נאַרנישט! — לאָזט זיך רב אָשר הערען צו זיי מיט אַ וואָרט פונדערווייטענס, לויפענדיג זיין וועג.

— אַ, רב אָשר! — מאַכט שמואל דער קרעמער, ביים אַריינפליהען רב אָשר'ס צו איהם אין קלייט גאָר אָהן אַ נשמה, עפּים קאַלט מיט אַ האַלבען מויל, אַריינקוקענדיג בשעת מעשה אין דעם קאַסע־בוך, בלומרשט איז רב אָשר'ס קומען נישט אַזוי שטאַרק אָנגעלעגט ביי איהם. הגם ער האָט אויף איהם טאַקי אַרויסגעקוקט און איז אין האַרצען זעהר צופרידען געווען, וואָס ער איז געקומען — וואָרט אוים, רב אָשר, ביז איך וועל מיך אָבפּאַרטיגען.

— נישטאָ קיין צייט, קיין צייט, רב שמואל! זעהר אַ שווערע אַרבייט האָב איך אויף מיר, טאַקי גאָר אַ שווער, שווער שטיקעל אַרבייט. איהר מיינט, אַז ס'איז אַזוי גרינג צו קויפען ביי אונז סחורה, ווער עס וויל קומט זיך און נעהמט סחורה, הויבט אַ הקפה? ניין, רב שמואל, נישט אַזוי איז די מעשה! אָט דער רפאל — מאַכט ר' אָשר, קלאַפּענדיג זיך מיט אַ פינגער אין שטערען — דער רפאל, זאָג איך אייך, איז אַ מענש מיט קאָפּ, האָט אַ גוטען מוח. וויפיעל טענצלעך, מיינט איהר, האָב איך אַרום איהם געטאַנצט און וועל נאָך בעדאַרפען טאַנצען, טאַנצען ביז...

— איהר מעגט אייך טאַנצען געזונטערהייט וויפיעל איהר ווילט, נאָר פון מיינעטוועגען, דאַכט זיך מיר, האָט איהר נישט אַזוי צו טאַנצען פאַר אייער רפאל'ן. און די אַרבייט איז אויך ניט אַזאַ שווערע ווי איהר זאָגט — רופט זיך אָן שמואל דער קרעמער. בלומר'שט פיהלט ער זיך בעליידיגט, מיינענדיג צו פערגרעסערן זיין אייגען ווערטה, אַז ער איז, ברוך־השם, פון די גרויסע בטוחים, און אגב טאַקי, צו פערקלענערן רב אָשר'ס אַרבייט, כדי ער זאָל נישט פאָדערן היבש פאַר מעקלעריי — איך האָב פאַר מיר אַ מאָסקווע, געלויבט דער אויבערשטער. מאָסקווע איז פאַר מיר בעסער, געזונטער אין אַלע פעל... פערשטעהט איהר מיך? נישמעהר וואָס פאַלטאַוואַ האָט זיך דאָ אָנגערוקט, שטעהט שוין פאַר דער נאָז, אָט־אָט איז דער יריד דאָרט, און סחורה ברויכט מען טאַקי באַלד אין דער הייסער מינוט, פערשטעהט איהר מיך, דעריבער...

— דעריבער... איז נישטאָ מעהר וואָס צו רעדען, און זייט מיר געזונד. רב שמואל? — טהוט אַ זאָג רב אָשר, וואָס פערשטעהט גנבה־לשון און איז אַ ממזר, דורכגעטריבען ווי שמואל דער קרעמער, פערקרימט

די נאָז, גלייך ווי ער זאָגט זיך אָב פונ'ם גאַנצען עסק, און לאָזט זיך נעהן אַרויס פון דער קלייט.

— איהר זייט, דאַכט זיך, נישט קיין כהן, רב אָשר, און דאָך אַ בעל־כעס — פערהאַפּט זיך שמואל דער קרעמער מיט גוטע רעד, אָננעה־מענדיג רב אָשר'ן ביי די פּאָלעס און שמייכעלט צו איהם מיט אַ שיינעני־דיג, זיס פּנים — אַי, האָט איהר דאָך מיך, איך בעט איבער אייער כבוד, נישט פערשטאַנען! שטעהט נאָר, שטעהט, רב אָשר! דער פּרט פון דעם, וואָס איך האָב געזאָגט „דעריבּער", הערט נאָר, איך בעט אייך, איז אָט־וואָס: אַזוי ווי פּאַלטאַוואַ איז שוין פאַר דער נאָז, איהר פערשטעהט? און סחורה ברויכט מען באַלד, דעריבּער... דעריבּער, זייט זיך מטריח און געהט טאַקי געשווינד, רב אָשר, און מאַכט דעם עסק אין אַ גוטער מזל'דיגער שעה... אַצינד, נענוג געשעפּט, דרעהע־ניש, טאַנצעניש־שפּרינג.עניש אין דער זייט, זאָגט מיר בעסער, רב אָשר, ווען, דענקט איהר, זאָלען מיר טאַנצען ביי אייער טאָכטער אויף דער חתונה? אפשר ווילט איהר נעהמען פאַר איהר אַ מלבוש, איז דאָ ביי מיר היינט פיינע סחורה אַנטיק, עף־עף! נעהמט אויף קאָנטע, עט, וואָס מאַכט עס אויס, מיר וועלען זיך שפּעטער אָברעכנען, נישקשה! —

הכלל, די עסקים וואַקסען, אויף דער סחורה זענען דאָ אַ סך בעלנים — און רב אָשר געהט אַרויס לייטיש אין אַ נייער קאַפּאָטע מיט אַ שענעם היבשען שלומפּער, לויפט ווי אַ הירש „אָנגעגורט די לענדען", איז שטאַרק פערטאָן אין עסק — הו־האַ־הו! עס שוויצט איהם דער שטערען, די נאָז שמעקט, נישטערט און דאָס פּנים שיינט — מראה כהן. עס טהוט איהם הנאה נישט אַזוי דאָס פערדיענסט פונ'ם מעקלעריי ווי דאָס מעקלעריי אַליין — מען האַנדעלט!... אַצינד איז רב אָשר שטאַרק צופריעדען פון רפאל'ן, ער לויבט איהם אין די אויגען און אונטער די אויגען, זאָגט: רפאל האָט געהאַפּט דעם שניט, זיך אויסגעאַרבייט אין גלופּסק, אַצינד האָט ער שוין „אַ געפיהל אין דעם האַנדעל", און ס'איז דאָ אַ האָפנונג, אַז מיט דער צייט וועט פון איהם ווערען אַ לייט, אַ לעבט־שענער סוחר.

רפאל'ס מיטעל האָט געווירקט. לייבצע ווערט צו איהם צוגע־קאָבט, לאָזט איהם פון זיך נישט אָב. דאָס—קומט, זייט מוחל, צו מיר אויף וואַרמעס, טיי, קרעפּלעך. און דאָס—קומט גלאַט אַזוי זיך אַביסעל אַריין! וואָס קען עס אייך אַרען? געמיינט האָט ער דערמיט גאַנץ פּשוט: האָבען אויף איהם אַ אויג, ער זאָל חוץ איהם מיט קיינעם קיין געשעפטען

פֿישט מאַכען. רפאל איז בײַ איהם אי גוט אי פֿרום, אַ גאַנץ עהרליך קינד. אַז אַנדערע פֿלעגען זיך אַ מאָל קװײנקלען, װי עס אַרט זײ עפּיס זײַן הלבשה, זײַן בענעהמונג, װאָס נישט אַזױ עכט יודישליך װי בײַ דעם גלופּסקער עולם, פֿלעגט לײבצע זײ זאָגען:

— אײ־אײ, איהר טפּשים אײנע! ס׳איז דאָ, זאָגט מען נאָך פֿון דעם יעהופּיצער, זכרונו לברכה, פּיעל דרכים לעבודת הבורא, אײנגלײ־בער דינט דעם בורא אויף זײַן דרך. רפאל׳ס שטײגער אויפֿפֿיהרונג איז אויך אַ דרך צו דינען דעם אויבערשטען...

אַז לײבצע איז דאָ מיט רפאל׳ן אַזאַ נאָהענטער מחותן. ממילא האָט זײַן לײבציכע מיט איהם אַ נאָהענטע מחותנת׳טע, נעהמט איהם אויף מיט אַ שענעם „ברוך־הבא“, מיט כבוד — אַ מאַ׳ן מיט אײנגעמאַכטס. יענטיל איז דאָך אַ כשרה יודענע, טהוט זי איהר לײבצעס רצון. רפאל, עס פֿערשטעהט זיך, טהוט אַדאַי לײבצעס רצון — ער קומט טאָג־טעג־ליך צו לײבצען אין הויז, נישט לאָזענדיג זיך לאַנג בעטען. און װי אַ הײמישער האָט ער שוין די געלעגענהײט אָפֿט צו פֿערברענגען די צײט מיט הנצה׳ן. װאָס מאַכט עס װעמען אין שטוב אויס! עט, קינדער, הײמישע אײגענע מענשען... שפּעטער אַביסעל האָט רפאל בעקומען, דורך לײבצען טאַקע, די מעגליכקײט לעהרנען הנצה׳ן שרײבען — דאָס הײסט, לײענען און פֿאַרשטעהן שפּראַכען, און ער איז געװען איבערגליק־ליך; די מעשה דערפֿון איז אַזױ געװען:

אַז רפאל איז אײנמאָל געקומען צו לײבצען אין הויז, קױם װאָס ער איז אַריבער די שװעל, לױפֿט לײבצע איהם אַקעגען גאָר אין אײן אָטהעם, שטעקט איהם אַרײַן אין האַנד אַ בריעף, געשריבען גױאיש, און זאָגט:

— נאַט לײענט!... לײענט און גיט מיר צו פֿאַרשטעהן, װײס איך װאָס דאָרטען שטעהט אַזױנס.

פֿון לײבצעס מינע און דעם לשון זײַנעם בשעת מעשה, װי ער האָט אַרײַנגעשטעקט אין האַנד דעם בריעף, האָט עפּיס אויסגעזעהן גליך װי זײַן נישט־קענען גױאיש איז טאַקי אַ שענע מעלה פֿאַר אַזאַ שע־נעם יודען, אַ טאַטענס אַ קינד װי ער; עפּיס װי געערדט: נאַ! אַזױנס משטײנס־געזאָגט, געהער איך שוין אָן מיט דיר... רפאל׳ן האָט עס אַביסעל געאַרט, און נאָכ׳ן איבערלײענען דעם בריעף זאָגט ער אַ לײבצען, פֿאַרדרעהענדיג די נאָז:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, וואָס, אַ שטייגער, וואָלט איהר גע־טאָן, אַז איך זאָל נישט געווען קומען היינט צו אייך?

— ווען נישט איהר, וואָלט איך געקראָגען עפּיס אַ אַנדערן אויף איבערצולייענען דעם בריעף.

— אוי, נישט גוט אָנצוקומען צו פרעמדע, און זיין אָבהענגיג פון יענעם — רופט זיך אָן רפאל, שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ. און באַלד טאַקי פאַלט איהם איין אַ קלוגער געדאַנק, פון וועלכען עס ווערט איהם ליכטיג אין די אויגען — אמת טאַקי, רב לייבצע, איך וויים זעהר גוט, אַז פרומע־כשר'ע יודען שייען זיך לערנען זייטיגע חכמות, חקירה־זאַכען, וואָס דערונטער איז געמיינט אויך שפּראַכען; נאָר אין מיין געגענד דאָרט זענען פאַרהאַן זעהר פיעל יודען לומדים, וואָס זיי אַליין און די יונגלעך, בחורים זייערע, אין די חדרים לערנען נאָר גמרא, ווייטער גאָרנישט, און די טעכטער פונדעסטוועגען לאָזט מען לערנען גויאיש, שרייבען און לייענען עס זאָל דאָס אָנהויבען עמיצען צו אַרען. עס זענען דאָ פיעל אַזעלכע יודען, וואָס זיצען שטענדיג, קוועטשען די באַנק אין קלויז און די ווייבער זוכען די פרנסה אין מאַרק. מיידלעך, ווייבלעך אויסגעפּוצטע זיצען אין די קלייטען, רופען קונים, פערקויפען סחורה. מאַכט זיך אַ פּריץ אַמאָל מיט זיי נאַריש, אַזוי און אַזוי: חייקאַ, סורקאַ שענע־פיינע מיידעלע — איז אָהן סכנות. משטיינס־געזאָגט, אויך מיר אַ מענש, פון וועמען מען האָט זיך דאָ צו בעליידיגען!... אַ גלעט אפילו פון אַזעלכען, אַ קניפּ אין בעקעלע, מאַכט אויך נישט אויס, זאָל זיך אייך דאַכטען, די קאַץ האָט אַ גלעט געטאָן... מילא זעהט איהר דאָך, אַז טעכטער מעגען. יאָרום אַ אשה איז על פי דין פטור פון מצוות. איהר שטעהט פריי צו לערנען זיך גוי'איש, אַריינקוקען אין זייערע ביכלעך וויפיעל דאָס האַרץ גלוסט, [אַבי נישט לערנען קיין תורה, אונזער הייליגע יודישע תורה, חלילה! דען ווער עס לעהרנט זיין טאָכטער תורה, אַזוי זאָגט די גמרא, איז גלייך ווי ער לעהרנט זי זיין אַ חצופה... היינט פרעג איך אייך, רב לייבצע, פאַר וואָס זאָלט איהר נישט לאָזען אייער טאָכטער לעהרנען זיך שרייבען און די אַלע זאַכענישען? זי וואָלט דאָך אייך געטויגט, געדינט אין די נויטען אויף צו שרייבען און לייענען בריעף.

— יאָ, אמת, אין פלוג איז טאַקי אַזוי — רעדט לייבצע האַלבע ווערטער עפּיס אונטער דער נאָז, קנייטשענדיג דעם שטערען און אָנגעה־מענדיג זיך ביים בערדיל — גלייך אפילו זאָגט איהר, נאָר...

— און וואָס־זשע, האַ איז די מניעה?

— ע־ע, פערשטעהט איהר מיך: וואָלט מיין טאָכטער אַצונד געווען אַ מיידעל, למשל, העט איך בעשטאַנען, ווי זאָגט איהר? געה דיר, טאָכטער, צום „שרייבער״ לערנען זיך די ווייבערשע חכמות מיט אַלע אַנדערע מיידלעך דאָרט. און באמת טאַקי, האַ? אַצונד אָבער, פערשטעהט איך מיך? אַז זי איז פערשלייערט, איז אַביסעל דאָס... פריקרע. האָט איהר געהערט, אַ ווייבעל אַ אשת־איש צווישען קליינע מיידלעך! ס'איז עפּיס... ווי זאָל איך זאָגען? ווי... דער שמש, אַ שטייגער, אַ יוד מיט אַ באָרד, מיט אַ בויך, מחילה, לאָזט זיך אויפרופען שמחת־תורה עם כל הנערים, יונגלעך, ווייסע־חברה.

— אויב אַזוי, טאָ לאָז־זשע דער לעהרער קומען צו אייך אַהיים. ווייסט איהר גאָר וואָס? ווילט איהר, ר' לייבצע, וועל איך זיין דער לעהרער.

— אי, וואָס הייסט! איהר, רב רפאל, אַ סוחר, אַ מענש, ווילט זיין אַ מלמד, ווילט אַזאַ פרנסה, משטיינס־געזאָגט, ווי מלמדות!

— אומזיסט, רב לייבצע! איך וועל לערנען אייער טאָכטער אום־זיסט, אומזיסט...

און הערצען ביי זיך האָט לייבצע באַלד טאַקי איינגעוויליגט דעם פּלאַן, נאָר אויס דרך־ארץ כלומר'שט האָט ער זיך געקרימט, געקווינקעלט און געזאָגט רפאל'ן, אַז ער וועט זיך מישב זיין מיט'ן ווייב. ביי דער נאַכט האָט ער איבערגעשמועסט דעם עסק מיט יענטלען, און ביי זיי געבליבען יאָ, מחמת פיעל טעמים: רפאל איז דאָך אַ היימישער, זייערער אַ גוטער בעקאַנטער, וואָס־זשע קען עס אַרען, אַז בשעת ער זיצט און רעדט, וועט ער זי דערוויל טאַקי אויסלעהרנען שרייבען, לייענען. דאָס קען כלל ניט שאַדען, אדרבה, עס וועט איהר שטאַרק נוצען, זי וועט זיך אויסלעהרנען לייענען תחינות, שרייבען אַמאָל אַ בריוועל אַליין מיט איהר אייגענע האַנד, נישט בעדאַרפען אָבניצען זכות־אבות, אָנקומען דערמיט צו אַ פרעמדען. פאַר זיי, צום געשעפט, וועט עס אויך טויגען. און וואָס נאָך? קאָסטען וועט עס זיי נישט אַ דרייער. מהיכא־תיתי, ועהר וואויל!

און רפאל האָט אין אַ גוטער שעה אָנגעהויבען לעהרנען חנצה'ן, קנעלען מיט איהר אויף זיין שטייגער, און מען מוז זאָגען דעם

אמת, אז געארבייט האט ער אין זיין זאך געשמאק, ועהר געטריי. חנצה האט געשלונגען דעם רבינס תורה און קרעמער' האבען דער-וויל געחאפט רפאל'ס סחורה. רב אשר דער מעקלער ארבייט, איז שטארק געהויבען, און לייבצע פערדיענט, חאפט אראב פון אויבע—הבלל, ס'איז ליהודים !

דאָס פינפטע קאַפּיטעל.

ס'איז שוין העט שפּעט אין דער נאַכט, גלופּסק שלאָפט — און צוויי יודישע קינדער קענען קיין אויג נישט צומאַכען, וואַרפען זיך, נעבעך, פון איין זייט אויף דער אַנדערער אין די געלעגערס אונטער זייערע בעטען: סקריפּען, קרעכצען, גיבען אָב קאָנצערט, ווי דער שטייגער איז פון יודישע געלעגערס, וואָס צווייגען זיך, צושאָקלען זיך, צופּיל־דערען זיך, זאָגען שירה בייגאַכט פון אַ מינדסטען ריהר. פון אַ מניין געלעגערס אין אַ יודיש הויז די שירה בייגאַכט צו הערען — איז אודאי אַז גוט און וואויל! נאָר, נישקשה, מיט דער דאָזיגער קאַפּעליע דאָ פון אונזערע צוויי פאַרשוינען, אין וועלכער עס האָט טריי געאַרבייט אַ הינקענדיגער, אַ געריהרטער, אַ הויקערדיגער אויסגעדינטער טאַפּטשאַן מיט עפּיס אַ מין רוק־בעט, — האָט מען געקענט אויך זעהר גוט יוצא זיין.

אויף דעם טאַפּטשאַן, אין פאָדער־חדר, האָט געשפּיעלט אונזער הערשעלע, און אויף דעם רוק־בעט, אין אַלקעריל — אונזער רפאל. ביידען האָט זיך עפּיס נישט גענומען קיין שלאָף, איטליכער פון זיי האָט געהאַט צו זינגען און צו זאָגען מיט זיינס.

יאָ, רפאל, האָט געהאַלטען וואָרט און אַריינגענומען צו זיך הערשעלען אויף נאַכטלעגער, לויט ער האָט איהם פערשפּראָכען. ביים ערשטען אַריינטרעטען הערשעלעס צו רפאל'ן אין דער דירה, אויף אונטערצונעכטיגען דאָרט, איז איהם געוואָרען גוט עפּיס אויפ'ן האַרצען, ווי איינעם, וועלכען השם־יתברך דערהויבט פלוצים דאָס מזל. דאָס קליינע, ענגע שטיבעל, וואו ס'איז אַ מעגליכקייט צו בלייבען אַ ווילע פאַר

זיך אליין, אומגעשטערט פון אַ עולם מענשען אין קלייזיל — האָט איהם אויסגעזועהן שררות. ער האָט געקוקט אויף אַלסדינג דאָרט עפּיס מיט אַ מין דרך־ארץ, געקוקט, געטאַפּט, קוים צו ריהרען זיך מיט אַ פינגער, און געשמייכעלט פאַר גרויס פערגעניגען. עס האָט אַזוי פיעל געהייסען מי: „העו! אַ ט, וואָס, גוט, הערשעלע? אַ יאַ, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען!“

דאָס פערוויסטע באַנק־בעטיל, איינגאַנצען ווי ס'איז מיט די שלאָפּע פּיס, אויסגעריבען, צושרענט, ערטערווייז מיט אויסגעקראָכענע קישקעס קליאָטשע, מיט אַלטע פאַרשמאַלצעוועטע לאַטעס האָט ביי איהם אין די אויגען געהאַט דעם זיבעטען חן. ווי די מעשה איז, אַ אָבגעקוכענעס, אַ אָבגעבאַרעטעס — פּאָרט אַ מיוחס מיט אַ געשפּיקעוועטען בויך, אַ זכר פון אַ מאָלדיגע גוטע יאָהרען...

ביים אַרויפקריכען דערויף דאָס ערשטע מאָל האָט עס זיך שטאַרק געטאָן אַ בייזער — אַ סקריפּ מיט גרויס פּאַראיבעל. הערשעלע איז, איינהאַלטענדיג דעם אָטהעם, פערביסענדיג די ליפּען געבליבען ווי אויף משקולת, נישט אַהער, נישט אַהין, אוים פאָרכט, נישט אָנצומאַכען דאָ אַ שפּיעל, אַ גאַנצע חרונה און רפאל'ן דאָרט פונ'ם שלאָף נישט אַרויס־צוברענגען. נאָר באַלד' אָבער האָט ער זיך איינגעשטעלט, האָט עס מחילה געבעטען, פאַכעליכען — פאַמעליכען זיך גערוקט, אויסגעצויגען פריהער איין פוס, דערנאָך דעם אַנדערן — און נישקשה, מיט חסד, שבעטער אַ ביסעל מינט אַ צייט האָט אַ קליין בייזעריל איהם שוין נישט אַזוי אויסגעמאַכט, וואָס ווייטער, ווייטער איז ער מיט אַ גרעסערען שוין אפילו געוועהנט געוואָרען. עס האָט געמענט שרייען, רייסען זיך צוזעצי־טערהייד, ער האָט זיך דערוים גאָר נישט געמאַכט און געשלאָפען גע־זונטערהייד, אָבשלאָפענדיג געשמאַק ווי אַ דער'הרגעטער אָהן עין־הרע, די גאַנצע נאַכט.

איז דאָך טאַקי די קשיא: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, פאַר וואָס שלאָפט זיך הערשעלען ניט די נאַכט ווי אין אַלע אַנדערע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר?

אפשר איז הערשעלע הונגעריג געווען, דער לעדיגער בויך האָט איהם געמאָהנט מזונות און נישט געלאָזט איהם צורוה?

ניין! ערשטענס איז אַ יודענס אַ מאָגען גאָר ניט אַזוי אַריינגעטאָן אין דער אכילה, אַז ווי באַלד עס דערגעהט איהם עפּיס נישט, זאָל ער האָבען טענות; צווייטענס, איז דער מאָגען ביי יודען גאָר ניט אַזאַ פאַר־

נעהם. מען זאָל זיך אוים זיינע טענות עפּים מאַכען. אַזוי פיעל דינים, אַלטע און נייע, אַלץ מכּח דעם מאָגען, דעם זינדיגען מאָגען, ווי איהם צו לעהרנען דרך־ארץ אין דעם עסען: דאָס לאָז דיר ניט זיך גלוסטען, אָסור חזיר, מען טאָהר נישט! דאָס מעגסטו אפילו, אָבער נאָר אַ לעק, אַבי זיך פליישיג מאַכען, ס'איז פאַר דיר אַ צו טייערער ביסען! דאָס לאָז זיך עס דענסטמאָל און דענסטמאָל אין דיין גבול נישט געפינען, אָנקוקען וואָלסטו עס ניט טאָהרען אפילו, און דאָס, אדרבה, איז אַ מוז, מוזט אַריינלעגען אין דיר אַ כּזית, האַטש ביטער, פריקרע! — אָט אַזוינס אוּן אַזוינס האָבען נאָר מיר, קינדער ישראל, מיר אַליין, און אין דעם זכות טאַקי זשיפען מיר ביז אַצינד אין דער וועלט... הײַנט דריטענס, האָט הערשעלעס מאָגען דענסטמאָל כּלל נישט געהאַט וואָס זיך צו בעקלאָגען. זינט ער האָט אָנגעהויבען „אונטערצונעכטיגען" ביי רפאל'ן, איז ער מיט אַלעדיגען בויך קיינמאָל נישט נעגאַנגען שלאָפען. אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר איז פאַר איהם דאָרט געווען אַ גלעזיל טיי מיט אַ שטיקעל ברויט, און הלילה הזה, די דאָזיגע נאַכט איז נאָך גראָד געווען אַ קעפּיל פון אַ הערינג, אַ ביינדעל מיט אַ שטיקעל פלייש אויך, איבערגעבליבען רפאל'ן פונ'ם מיטאָג, וואָס ער האָט געגעסען אָהן אַפּעטיט, און הערשעלע האָט דערצו אפילו זיך נישט צוגעריהרט.

אפשר־זשע האָט זיך הערשעלען נישט געשיקט אין דער גמרא דאָרט, און דער מח זיינער האָט שטאַרק געאַרבייט, ווי אַיינצובייסען אַ האַרב תּוספות'ל, צוטרעפען אַ „בעוואָהרעניש", וואָס בעוואָהרענט רש"י אַזוינס מיט'ן „כּלומר", צו פּאַלען אויך אַ סברה שבל'דיג מיט אַ קניטשעל; געפינען „דעם רעכטען קוועטש", און דעריבער איז ער אַרוים פונ'ם שלאָף?

נאָך אַמאָל טאַקי ניין! שוין לאַנג טאַקי אַז הערשעלע לערנט נישט אַזוי מיט קאָפּ. אַז משה'לע זיין חבר איז געווען נעבען איהם, פלעגט ער איהם אונטערטרייבען, אונטערגעבען חשק צום לערנען מיט אַלע כּליב נישט אין זינען צו האָבען קיין זאַך; זינט אָבער ער איז נישטאָ, ליגט הערשעלען דער קאָפּ שטענדיג אין טראַכטעניש, און דאָס לערנען משטיינס געזונגט, איז ביי איהם אָהן טעם, ווי געקייט קליאָטשע. הײַנט דוקא איז איהם געווען אָנגעקומען די גוטע שעה, ער האָט אַ לערן געמאָן לומדיש, נאָר אַחריפות און אַלסדינג אין דער גמרא איז איהם אויסגעקומען לסוף משונה־ווילד גלאַט: אי רש"י איז, חלילה, נישט משונע, אי תוספות־קשיא בלייבט אַ קשיא — ביידע זענען גערעכט

מילא, בלייבט דאָך טאַקע הערשעלעס נישט-שלאָפען אַצינד אַ גרויסע קשיא. וואָס זשע פאַרט איז היינט מיט איהם אַזוינס די מעשה? אַוואַ אַ מעשה, אַ מעשה! איהם לאָזט נישט שלאָפען — ביילע!

„אַי, רבונו-של-עולם, ביילע! געוואַלד, סאַטוניא, וואו איז ביילע? — אָט די דאָזיגע עטליכע ווערטער פיקען הערשעלען אין קאָפּ, צוטראָגען איהם דעם מוח, אַרום זיי דרעהען זיך אַלע זיינע געדאַנקען און האַפּען זיך איהם אַ מאָל אַרויס מיט אַ ביטערן קרעכץ טיעף פון האַרצען.

שוין אַ גאַנץ היבשע צייט איז דרינען, זינט הערשעלע האָט זיך צושיידט מיט ביילען דאָרט ביי דער „זאָרגבאַנק", אין דער האָפנונג, אַז אַט-אָט שטעלט זי זיך אויפ'ן אָרט, פאַר אַ דיענסט-מיידעל, וואוהין די מעקלערין האָט זי געפיהרט, אָט באַלד זעהען זיי זיך ווידער און נעהמען ווייטער אָפיר דעם אָבגעריסענעם שמועס וועגען איטליכס פיצעלע בעזונדער אין דער היים.

אונזער עלענדער פערוואָגעלטער הערשעלע האָט זאַט אָנרעדען זיך נישט געקענט ביי זיינע ערשטע בעגעגעניש מיט אשכנ'ס אַ מיידעל. כמעט אַנ'אייגענע, אַהיימישע פון סינדוויז אויף. זי איינגאַנצען האָט געשמעקט עפּים פריש, מיט היים, מיט קאַבצאַנסק. פון איהרע אויגען האָבען אַרויסגעלויכטען, געלאָזט זיך איהם זעהן פיעל ליעבע זאַכען אין די פריהערדיגע יאָהרען. אַלסדינג, האַק און פּאַק, האָט זיך איהם געפיהלט אין איהר בליק, געדאַכט אין איהר שטימע. ער האָט אויפגעחאַפּט איהר איטליכס וואָרט, אַליין אויך גערעדט פאַר צעהן און ס'איז איהם נאָך איבערגעבליבען גענוג רעד אויף שפּעטער.

הערשעלע קוקט דאָ אַזוי אַרויס אויף איהר די אויגען און נאָט אייך אַזאַ וועהטאָג, אַזאַ אויסהאַפּעניש — נישטאָ ביילע! ווי אין וואַסער אַריין ביילע!

די ערשטע צייט האָט הערשעלע זיך געטרייסט מיט דער האָפנונג: אָט אין-גיכען וועט זי זיך מכתמה ווייזען. וואָס דען? אפשר איז זי דאָ״ט שטאַרק פערנומען אויפ'ן נייעם אָרט. לאָז זי נאָר אַ ביסעל זיך אַרומקוקען, קומט זי זיכער באַלד צו רייזען. זי האָט דאָך איבערגעלאָזט רייזען אויף דער אַכסניא איהרע זאַכען. אַז אַ קעגען אַ חדש צייט אָבער איז אַוועק און זי איז אַלץ נישטאָ, האָט איהם שוין אָנגעהויבען טאַקי גוט צו אַרען. אַצינד האָט איהם אָנגעהויבען בעשיינפערליך צו אינטערעסירען ביילע, נישט וויל זי איז אַ היימישע, ערשט פון דאָס זיינע

דאָרט אין דער הײם, נאָר זי טאַקי — זי, בײלע, אַלײן, װײל אױף איהר, נעבעך, איז אַ ביטער רחמנות. װער װײסט, װאָס מיט איהר, נעבעך, איז אַזױנס געשעהן? דאָס געפיהל פון רחמנות איז בײ איהם געװאַקסען פון אײן אַנדער געפיהל, אַ פערבאָרגענס, עפּיס נאָר אָהן אַ נאָמען — אַ מין ציהעניש אַזױנס, אַמאָנטעניש נאָך פון קינדװײז אָן, טיעף אינװעניג אין דער נשמה. דאָס מין ציהעניש װידער האָט אָנגעהױבען שטאַרקער זיך לאָזען פיהלען, בעקומען שױן עפּיס אַ נאָמען דורכדעם טאַקי, װאָס דאָס רחמנות איז אַלץ מעהר און מעהר געװאַקסען. די בײדע דאָזיגע געפיהלען האָבען געשפּראָצט, געװאַקסען און זיך דערנעהרט אײ־נער פון׳ם אַנדערען. דערצו איז אױך געװען נאָך אַ צוגאָב, נאָר אַ חיכ־טיגע זאַך — עס האָט זיך דערזעהן הערשעלען גאַנץ קלאָר דאָס גרױסע אונגליק, אין װעלכען ער איז געשטאַנען. שניאור־װאָלף װאָלט איהם זיכער אין געדאַנט אַרײנגעשטעקט, געמאַכט פאַר אַ זעלנער, װען עס זאָל זיך נישט געװען פלוצלים אונטערדרוקען בײלע. אין גאָט אַלײן טאַקי האָט זי אונטערגעשיקט פּונקט אין דער רעכטער צײט איהם פון יודישע הענד מציל צו זײן — און װיפיעל דאַנק ער איז איהר שולדיג פאַר אַזאַ גרױסע טובה! ער בעדאַרף דאָך, װי מען זאָגט, די פיס איהר װאַשען און דאָס װאַסער טרינקען. װאָס אָבער לאָזט זיך אױס? זי האָט איהם געראַטעװעט, און ער זי — בעגראָבען

דורך דעם אַװעקגאַנג זײערס שטיל פון דער אַכסניא אַהין, צו דער „זאַרנבאַנק", איז ער פון׳ם אונגליק אַרױס, און זי — אַרײן. אױ, דער מלאך הגואל איז פערשװאונדען, גאָט װײסט װאוהין, ס׳איז אַ רחמנות, עס רײסט, רײסט דאָס האַרץ!...

דאָס אַלסדינג אינאײנעם האָט אױף הערשעלען שטאַרק געװירקט, אַרױסגערופען אין אַזעם אַזעלכע געדאַנקען, אַזעלכע הײסע קלאָרע גע־פיהלען, װאָס זענען פאַר איהם געװען פריהער נאָך טונקעל, כמעט אַ סוד. בײלעס געשטאַלט איז אַרױסגעטרעטען פאַר איהם אַלץ העלער, העלער, געשװעבט פאַר זײנע אױגען, איהם געבריהט, גענאָגט, געצװי־גען בײ דער נשמה. עס האָט איהם גלאַט אַזױ, נישט װילענדיג גאָר, זיך געטראַכט, ער האָט שטילערהײד אַ מאָל געװײנט, געװאָרען עפּיס גוט, חײך װי אַ טײג, זיך געלאָזט פון זײנע געדאַנקען טראָגען. װי אַנגע־חיקעלט קינד — און זיך פערטראָגען, פערפלױגען אַ שרעק װאוהין. בײלע איז איהם פון׳ם זינען נישט אַרױס, און ער האָט זיך קײן עצה נישט געקענט געבען, װי אַרום װערט מען װעגען איהר עפּיס געװאָהר —

געהן זוכען זי, פרענען? ווי געשיקט זיך עס, אַ בחור׳ל פרענט זיך אויף אַ מיידעל! און נאָך ווער? ער, הערשעלע, אַז ביים דערמאָנען נאָר איהר נאָמען קומט איהם די פאַרב אין פנים. איהם דאכט זיך אַ שרעק, לייט קענען זעהר גרינג, חלילה, זיך אָנשטויסען, וואָס איהם ליגט „אַזוינס" אין זינען, וואָס פאַר אַ שען בחור׳ל, אי, ער איז!

און דענסטמאָל איז ער דאָך אויסגעשטעלט, פערפאַלען פוןביידע וועלטען אויף אייביג!

אַ קאַטאָרזשניק עפּיס „אַזאַ מעשה", אַזוינס נאָר צו טראַכטען!...

וואו האָט מען עס ביי יורען געהערט? נענוג איז דאָך דער גיהנום אין אָבקומעניש פאַר אַזוינע זינד, — נאָך פיעל ערגער נאָך אין יודישע מיי־לער אַריינצופאַלען. די איינציגע טרייסט זיינע איז נאָך געווען, טאָמער איז ביילע צוריק אַ היים אַוועקגעפאָהרען. אי די זאַכען, זי האָט דאָך דאָ איבערגעלאָזט אויף דער אכסניא איהר קלומיקעל מיט זאַכען? — מילא האָט זי פאַרגעסען, אַ קשיא אויף אַ מעשה וואָס קען זיך מאַכען! זי האָט זיך נעיאָגט, געאיילט, האָט זי פאַרגעסען. גראָד איז היינט געווען דער טאָג אַ וואָרמער, אַ שענער, די זון האָט געשיינט, אַ פרייד, אַ פערגעני־גען, איז ער געניינט געווען זיך צו בערוהיגען מיט דעם דאָזיגען גע־דאַנק. פאַר גרויס שמחה האָט ער זיך צושאָקעלט איבער דער גמרא, זיך אַ נעהם געטאָן לערנען, זינגענדיג געשמאַק מיט אַ ברען און שכל'־דיג גלאַט געמאַכט אַלע האַרבע שטיקלעך דאָרט מיטן קנאַק!

וואָס־זשע טהוט דער שטן, דער צולהכעיס׳ניק — דער שטן שטעהט זיך און לאַכט אויס הערשעלען, טראַכטענדיג ביי זיך: פרעה זיך, פרעה זיך, שענער בחור, אָט באַלד וועסטו ביי מיר זינגען אויף אַ אַנדער קול.

און ווי הערשעלע לעהרענט זיך דאָ אַזוי לעבעדיג, מיט אַ גרינג האַרץ, קומט איהם מעשה־שטן אינמיטען דרינען אָן אַ בריעף פון דער היים, אויף וועלכען ער האָט שוין טאַקי אַזוי לאַנג אַרויסגעקוקט. און ער נעהמט זיך איהם לייענען מיט גרויס חשק.

„עיקר שכחתי — אַזוי לאָזט אויס די מאַמע איהר בריוועל צום זוהן — האָב, סאַנצעלאָמעס, מיך פאַררעדט, פאַר גרויסע צרות מיך פער־געסען דערוויל מכח בן־ציון צביה׳ס מיידעל, דורך וועלכער איך האָב דיר געשיקט אַ פאַר אונטערגענעהטע זאָקען, אַ קאַפּאָטקעלע מיט אַ אויסגעלאַטעטע העמד, טראָג געזונט, פאַרניץ געזונט ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר. ציפע־סאָסיע, זאָל געזונט זיין, האָט פון איהרע פיס די זאָקען צראָבנעמען און דיר זיי געשיקט. השם־יתברך זאָל רחמנות האָ־

בען. איהר צושיקען דעם בעשערטען. שוין צייט, צייט, זי איז, נעבעך, איינגעטריקענט, געל און גרין, וויסט איז איהר און פינסטער מיר צו־זעהענדיג איהרע און מיינע ביטערע צרות. די איינען מיינע דינען מיר נישט, פאר קיין יודישע קינדער געדאכט, פונ'ם פעדערען־פליקען די גאנצע נעכט, אוי־וועה איז מיר, וויסטע אלמנה! דאס פעררינסט, משטיינס־געזאגט, איז א גארנישט, קלעקט נישט אויף וואסער אויף קאשע, אז אך און וועה צו אזא פרנסה, אזא לעבען, קוים־קוים וואס מען דערהאלט די נשמה...

געבענשט זאל זיין אסתר־לאה, די אלטע מילכיקערין אונזערע אמאל, וואס זי גיט מיר צו־צייטען א קריגעל זויערמילך, אויך מילך אביסעל אויף בארג. יא, די קוה איהרע האט די ערשטע טעג סליחות זיך געקעלבט, אין א מזל'דיגע שעה. נאט, ברוך־הוא, האט זי בענליקט מיט א קעלביל נאר אנ'אנטיק, איינס טאקי אין דער גאנצער וועלט. אזוינס ווערט געבארען איין מאל נאר אין הונדערט יאהר. קענסט דיר זיך פארשטעלען, אז מרדכי קצב, עפיס נישט אזא שטארקער נותן, פאר א גראשען וואלט ער זיך, שונא־ציון, ביידע אויגען געלאזט אויסשטע־בען, ער האט געחאפט און צעהן זילבערנע גילדען אבגעצאהלט פאר דעם קעלביל במזומנים און דער דרויב האט געהערט איהר, אסתר־לאה'ן. און די וועלט זאגט, אז ער האט פעררינט עפיס איין עשרות — א ודאי א זעקס גילדען, און אפשר זיבען, אדער טאקי אכט!...

מילא, וואס האב איך דיר דא געוואלט זאגען, פאר צרות מיך, סאנצעלאמעס, פארגעסען וואס — יא, מכח דעם מיידעל. א — הא! קארג אייגענע צרות, איז נאך דא, ווי זאגט מען עפיס, א צוגאב פרעמדע אויך. בן־ציון צביה'ס מיין אויך, ער איז, נעבעך, אלט, קראנק, א צו־בראכענער שארבען. האט נישט קיין פרנסה. אזא קבצנות ווי אין קאב־צאנסק היינט גערענקען אלע קאבצאנסקער קבצנים נישט. אז די נשמה האלט זיך, איז ריינע נסים, נור זכות אבות טאקי, אח — אח — אח! און דא האט זיין ליעבער נאמען, בעהיט זאל מען ווערען, געשטראפט מיט א מין שטראף — פון זיין טאכטער, אט דאס מיידעל, דורך וועלכס איך האב דיר געשיקט זאקען און א קאפאטקעלע, איבערגעניצעוועט פונ'ם טאטענס, עליו השלום, קאפאטע, — פון דעם מיידעל, א וואונדער, כ'לעבען, איז ביז היינטיגען טאג קיין איינגעטונקטע פען נישטא, ער האלט עס, נעבעך, נים אוים. אמת, זי אליין קען נים שרייבען, אזוינס איז נישט פאר קיין "יודענע"; אבער דאס איז דאך מעגליך אויסצופיהרען

דורך מאַנסבילען, און איך וואָס טהו? איך בין מטריח ר' פיבוש דעם מלמד, געזונד זאָל ער זיין, זאָג איהם וואָס — און ער שרייבט, שרייבט, צונגעבענדיג פון זיך פעפער, ציבעלע, מאַכענדיג פון מיינס אַ וואָרט אַ מוסקאַטקויל, עפּיס אַזוי בעטעמ'ט גאָר אַ דערקוויקעניש. (פעפער, ציבעלע וכו׳, די מליצה זאָגט נישט די מאַמע — ווי קומט צו אַ ווייבערשען מח אַזוינס? דאָס זאָג איך, פיבוש)... איז דען נישטאָ קיין שרייבערס, קיין מלמדים ביי אייך דאָרט אין גלופּסק, אין אַזאַ יודישע שטאָדט, וואו שבת-גוים, וואָס הייצען אין קלייזעל די רובעס, וויסען ווען מען בענשט ראש-חדש, זאָגען ווען איז דער מולד און רעדען יודיש? — זוהנעניו! איך בין אויף דיר גיזר מיט דער מצוה פון „כבוד אב ואם", טאָמער ועהסטו זי, דאָס מיידעל, אָדער ווייסט עפּיס פון איהר, — שרייב למען-השם, וועסט זיך קויפען דאָס אייביגע לעבען. דער טאַטע איהרער, בן-ציון, ווייסט נישט וואָס איבערצוטראַכטען, ער איז, נעבעך, אין איינע צרות, און צביה וויינט, זאָרגט, אפשר, חלילה, איז זי געשטאָרבען".

א כזית חריין ווען הערשעלע זאָל געווען מיט אַמאָל אויפעסען האָלט איהם נישט געווען אַזוי פערגאַנגען אין נאָז, אין די אויגען ווי פון דער מאַמעס דאָזיגע לעצטע ווערטער. אַז ער האָט זיך געהאַלטען אויף די פיס און נישט געפאַלען, האָט ער עס געהאַט צו פערדאַנקען נאָר דעם שטענדער, ביי וועלכען ער איז אין קלייזיל דאָרט אין אַ ווינקעל געשטאַנען אָנגעשפּאַרט איבער דער אָפענער גמרא „ביצה". ער האָט אַ האַרץ פול מיט יסורים און קען עס נישט אויסגיסען, פערקעהרט, — ער שטיקט נאָך די ועהטיגען אין זיך, די קלויזניקעס זאָלען עס, חלילה, נישט בעמערקען און אַז ער האָט דערלעבט נאַכט און איז געקומען נעכטיגען האָט שוין רפאל'ם בעטיל אין אַלקירעל געסקריפּעט, געזאָגט שירה — ער האָט באַלד טאַקי זיך געטאָן אַ וואָרף אויפ'ן געלעגער, זיך גענומען טראַכטען, זיפצען, קרעכצען געשמאַק וועגען ביילען—און דער טאַפּטשאַן האָט צוגעשפּילט, אונטערגעהאַלטען דאָס רוקבעט, טשאַקענדיג אויף שטייגער.

דאס זעקסטע קאפיטעל.

וואס־זשע פארט איז עפּיס אזוינס היינט? פארט פאר וואס שלאפט זיך ניט רפאל'ן די דאזיגע נאכט? ס'איז שוין אזוי שפעט, און דאס רוקי־בעט אונטער איהם קרעכצט, סקריפּעט, וויל גישט אויפהערען. עפּיס לאזט עס מיך דאך הערען!

אוי — גאר ניט קיין פרעהליכס!

א טאג פון ארבייט און לויפעניש אין מארק איז היינט געווען ביי רפאל'ן. ער האט זיך אויסגעגלייכט מיט א היבש ביסעל סוחרים און זיי געבארגט סחורה כפי זיי האבען פערלאנגט. אוועגדם איז ער געקומען א היים צו זיך שטארק מיעד צובראכען. איידער ער האט זיך אביסעל אבגערוהט, זיך נאך נישט גענומען צו די חשבונות, בעטראכטען זיך, וואס ער האט מארגענדיגען טאג צו טאן, קומט אריין דער טרעגער פון דער פּאסט צו איהם מיט א בריעף. לייענענדיג דעם בריוועלע, איז איהם פינסטער געווארען אין די אויגען. מען שרייבט איהם בסוד סודות, אז מיט דער פאבריקע, פון וועלכער ער לעבט, ציהט די פרנסה, שטעהט עס אצינד שמאל, ס'איז דא שטילע מכות, וועהטאגען. אויב עס האלט, חלילה, אזוי נאך אביסעל, בעקומט זי, זאל די שעה נישט זיין, דעם שלאק. סחורה איז קיין מעגליכקייט ניט דערווייל איהם צו שיקען. געלד, וויפיעל עס געפינט זיך נאר ביי איהם, זאל ער באלד שיקען. למען־השם, ס'איז אין לעבען אריין נויטיג.

רפאל ליעגט דא אצינד אויפ'ן געלעגער אין געהאקטע וואונדען, דער קאפּ שפּאלט זיך איהם טראכטענדיג, און דאס הארץ אויך מערט

איהם שיער נישט ציזעצט. ער בעטראַכט דאָ זיין לאַגע פון אַלע זייטען, אַרום און אַרום, אַזוי:

די פאַבריקע, בעהיט גאָט, שטעלט זיך — שלעכט! איין עק פון זיינע געשעפטען, ער איז אויסגעשטעלט, די סוחרים, וואָס האָבען דאָ גענומען סחורה אויף קרעדיט, וועלען, מסתמא, ווי דער שטייגער איז, באם די פאַבריק שטעלט זיך, זיך אויך שטעלען, נישט צאָהלען אויף די וועקסלען צום אויסגעשטעלטען טערמין. נאַראָנים וועלען זיי זיין, וואָס דען, זיך נישט צו בענוצען מיט יענעמס אומגליק, מיט אַזאַ קראַך! מיטעל דערצו זענען דאָ גענוג. ס'איז דאָ, אַ שטייגער, אויך אַזאַ מאַני־פאַרגע — אויפצוקויפען פאַר אַ שפּאָט־געלד דער פאַבריקעס, אויף זיך אַרויסגעגעבענע פאַפּירען, און מיט זיי טאַקי איהר דעקען. זה תמורתי, הייסט עס, נאַ, ווער די כפרה!... „קוממיות“ זאָגען — דאָס איז אַ געוועהנליכע סוחרישע זאַך, פון לבן הרמאי און ביז היינטיגע צייט, מען בעדאַרף נאָר זיין גענייט, וויסען דעם נוסח מיט די זיסע תנועה'לעך, ווי עם בריה'ס צו זאָגען...

און אַ צוגאָב נאָך צו די צרות האָט ער געמאַכט היינט געשעפטען, איבערהאַפּענדיג די מאָס. דער רוח ווייסט, וואָס ער האָט אַזוינס געטאָן, גענומען כמעט די גאַנצע סחורה און אַוועקגעגעבען זי צו אַלדי שוואַרץ־יאָהר. אַצינד איז ער געפּלעוועט — נישט קיין סחורה, נישט קיין געלד! און וואָס זאָל ער ענטפערן די בעלי־הבתים זיינע, די פאַבריקאַנטען, וואָס פאָדערען אַצונד פון איהם געלד אין דער נויט? זאָל ער געהן אָב־ועצען ביי אַנדערע די וועקסלען פון די נייע סוחרים זיינע בשעת ער ווייסט די גרויסע סכנה, אַז עס שטעהט דאָ פאַר אַזאַ קראַך? אַזוינס צו טאָן איז איהם ביטער ווי דער טויט, דאָס הייסט דאָך אַזוי פיעל ווי אַ גנב, געהן יענעם איבער די קעשענעס.

טראַכטענדיג אַזוי, קומט ער אַרויף אויף לייבצען — און ער טהוט זיך אַ וואָרף, צאַפּעלט מיט אַלע אברים. סטייטש, דער גרעסטער טייל וועקסלען איז דאָך דורך איהם אַריינגעפאַלען צו לייבצען! און נאָך ווע־מעס וועקסלען? עפּיס ניט פון די גאַנץ גרויסע בטוחים, נאָר פאַר אַזוינע, וואָס זענען נאָך צו דערלייידען כל־זמן דאָס רעדיל דרעהט זיך, סחורה אין דער פאַבריק איז דאָ איבערגענוג, זיי צאָהלען ווי־ס'איז צום טערמין אין אָנהויב, בכדי צו נעהמען נאָך מעהר אין קרעדיט ווייטער, און ערשט דענסטמאָל צו האָבען ביי זיך די ברירה... און פאַר וואָס האָט ער אַזוי געטראַסקעט אומבערעכענט? בכדי צושאַרען פערדינסטלעך, אַ גרויפען

פּראָצענט לײבצען. און דאָס אַלסדינג האָט ער געטאָן צוליעב חנצה׳ן, צוליעב זײן טײערער, טיעף אין האַרץ אײנגעבאַקענער חנצה׳ן! אַצונד לאָזט זיך דאָך אויס, אוי־װעה, אינגאַנצען אַ בוידעם. אַלײן, ער, גערהט אראָב פֿונ׳ם מאַרק, פֿערלירט די פֿונקציע. די סוחרים װעלען זיך געפֿינען אַ מיטעל װי נישט צו צאָהלען, לײבצע װעט פֿערלירען דורך איהם אַ קאַסע געלד, װעט װערען איהם אַ דם־שונא און נישט לאָזען איהם די שװעל פֿון זײן הויז אַריבערטרעטען, שלעכט, ביטער, אַי—אַי! פֿערשפּיעלט זײן קאַמיסיע, און פֿערשפּיעלט, אוי־װעה, חנצה׳ן!

אין האַרצען גיט אַ שטאָד, רפאל גיט זיך אַ תּאָרף, און דאָס בעטיל — ריפּ — סקריפּ...

דאָס געװיסען קומט אויך אינדערמיט אַרײן מיט זײנס: שװינדלער! װאָס ביסטו געפּלויגען, צעטרענצעלט פּרעמדם, געשאַסטעט מיט יענעמס אַלץ צוליעב די חפציות דײנע — צו דערלאַנגען יענץ, װאָס די אויגען זעהען, װאָס דאָס האַרץ גלוסט, װאָס דעם זינדיגען נפש׳ל פֿערחילט זיך און װאָס עס מאַכט פֿערגניגען?... פֿלוידערזאַק! אויף צו דרשה׳נען האָסטו געהאַט אַ מויל, אַלץ: אמת, יושר, בערעכטנג, מענשליכקײט, פֿערשטאַנד — שענע קײלעכדיגע װערטער; אַלץ שטראָפֿען, מוסר זאָגען, װעלען פֿערבעסערן די װעלט, ניט צופֿריעדען זײן מיט דעם װאָס אַ צונד: רב אָשר דער הויפּט־מעקלער איז אַ הויפּט־ליגנער; גרשון דער קרעמער — אַ שװינדלער; זעליג דער סוחר—אַדרעה־קאָפּ; רב נחמן דער גבאי — אַ מזיק, דער אַזוי, יענער אַזוי, אײנער נישט קײן רעכטער. און דו?... לײד־זשע אַ צונד. שװינדלער, און מאַך נישט קײן חן!

דאָס געװיסען עסט װי אַ װאָרים, פּיקט: פּיק — פּיק. רפאל תּארפּט זיך, און דאָס בעטיל — ריפּ — סקריפּ!...

דער טאַפּטשאַן פֿונ׳ם אַנדער׳ן חדר לאָזט זיך אויך הערען, מאַכט רפאל׳ן לעבער אין קאָפּ, איהם דאַכט זיך, אַז דאָס סקריפּעט מיט פֿערדראָס, בײזערט זיך, האָט צו איהם טענות פֿאַר הערשעלען: פֿאַר װאָס האָט ער די גאַנצע צײט זיך אָן איהם גאָר פֿאַרגעסען. רפאל׳ן איז הערשעלע באַלד בײם ערשטען אַרײנקומען זײנס צו איהם אין הויז זעהר נעפֿעלען. ער האָט געזעהן פֿאַר זיך אַ שטיל, פֿערטראַכט יונגעלע, אַ עלענדם, אַ אָרעמס, נעבעך — און אויף איהם גרויס רחמנות געהאַט. דאָס יונגעלע פֿלעגט קומען אַלע נאַכט פּינקטליך נעכטיגען, שאַ, רוהיג, שטיל, נישט אָנצוריהרען אַ פֿליג אויף דער װאַנד. שאַ, געהאַלטען מויל, נאָר די אויגען זײנע האָבען גערעדט, דער אומעטיג־פֿערטראַכטער אָנבליק

זיינער האָט זיך בעקלאָגט, ווי ער ליידט און קומט עס, נעבעך, אָב אין דער וועלט. זיין בלייך פנים, זיין הלבשה, משטיינס־געזאָגט, און דאָס גאַנצע אויסזעהן זיינס האָבען אויסגעריסען, שונאי־ציון, אַ שטיק הארץ. מען האָט געזעהן פונ׳ם קוקען זיינעם פונדערוויטענס אויף רפאל׳ן, ווי שטאַרק ליעב ער האָט איהם, ווי ער קלעבט אין איהם מיט אַלע זיינע אברים, מיט לייב און לעבען ווי צו אַ טאַטען. רפאל האָט געפיהלט עפּיס אַשולדיגקייט צו קענען דעם אָרעם קינד, נעבעך, פאַר איהם עפּיס צו טאָן, און פאַרגענומען ביי זיך מיט איהם זיך אָבצוגעבען, מאַכען איהם פאַר אַ שטיקעל מענשען. נאָר די געשעפּטען זיינע און חנצה האָבען איהם פאַרדרעהט דעם קאָפּ אַזוי, אַז פאַר דעם אָרעמינקען, נעבעך, איז איהם נישט געבליבען קיין פּיצעל צייט, און פלעגט ביי׳ם דערמאָנען זיך אַ מאָל אין איהם אַליין אָבלענען אויף שפּעטער, שפּעטער, ביז ער האָט אינגאַנצען אָן איהם פאַרגעסען. אַצינד הערט ער, ווי דער טאַפּטשאַן דאָרט סקריפּעט, דערמאָנט ער זיך אָן הערשעלען, און דאָס הארץ פערלויפט איהם מיט בלוט — אוי, גאָר אַרויס מיו פונ׳ם זינען!... אוי, אַ רחמנות!... דאָס עלענדע, בלודנע שעפּעלע איז געקומען צו מיר אין שטוב בעטען הילף, און איך האָב מיך אויף איהם אפילו נישט אַרומגעקוקט!

אָט אַזוי דענקט רפאל, און דאָס געוויסען פּייניגט איהם: אַ, דו שענער מענש! אַ גוטער, אַ וואוילער, אַ בעל־רחמים נאָר מיט דעם מויל און טאָן נישט אויף אַ האָר. אַזוי זייט איהר אַלע, פיינע לייט, בעלי־טובות, פערזאָרגער! ווי באַלד עפּיס אַ געשעפּטיל, ווערט אייך פער־שטאָקט דאָס הארץ; ווי באַלד עפּיס נוגע אייערע חפציות, געדהט אייך שוין קיינער נישט אָן; ווי באַלד אייער נפש׳ל, מעג יענער האָטש ד׳ כפרה ווערען. קאָמעדיאַנטען זייט איהר, פאָקוסניקעס, אָנשטעלענ־מאַכער — רשעים מיט שטיינערנע הערצער, קיפערנע שטערענס און גלעזערנע אויגען!...

דער טאַפּטשאַן בייזערט זיך, קרעכצט. דאָס געוויסען פּיקט: פּיק — פּיק, רפאל וואָרפט זיך, און דאָס בעטיל — ריפּ — סקריפּ! — —

דאס זיבעטע קאפיטעל

— אוי, גלופסק, טפו זאָל זי ווערען! האָט רפאל זיך צו־ביזוערט, אויפהאַפענדיג זיך ווי אַ פערדולטער, שטאַרק דערשראָקען, נאָכדעם אַז ער האָט אַ ביסעל אײַנגעדרעמעלט און באַלד טאַקי מיט בע״ה אויסגעשפּיגען. צו די אויערן איז איהם פון דער גאַס גאַנץ דײַטליך שוין געקומען אַ שפּיעלען פון אַ פידעלע, אַ רײַסען־זיך פון אַ פלײט אין אַ געקלאַפּערײ פון אַ פּויק אויף וואָס די וועלט שטעהט — נו, אַ גלופסק, אַ מהומה אויף איהר! טאָג ווי נאַכט איז הו—האַ: קלינג—קלאַנג— שרפות! האָץ—האָץ—חתונות! חאַפּ—לאַפּ— גנבים! ניטאָ איין מינוט מנוחה. פי, קיין גוטער זאָל זי ניט קענען!...

דעם אמת מוז מען זאָגען, היינטיגס מאָל איז רפאל אַ קעגען גלופסק אומגערעכט געווען, ביז אַהער האָבען די שרפות איהרע, די חתונות און גנבות איהם נישט געאַרט. זי האָט געמעגט ברענען צעהן מאָל אַ נאַכט; דער געוואַלד־גלאָק האָט זיך געמעגט קלינגען, די קעסעל־פּויק קלאַפּען, בעגנב'טע גוואַלדעווען צוזעצטערהייד, און ער האָט זיך געטאָן זײַנס — געשלאָפען זעהר פײַן; גאַנץ פּשוט, ווייל ער איז דערמיט שוין געוועהנט געוואָרען, און דול, קראַנק, חלילה, האָט עס איהם נישט געמאַכט. נישמעהר וואָס? איהם איז ניט גוט געווען גראָד אופ'ן האַרצען, פון אַמינדסטער זאַך עפּיס נישט אַזוי, איז ער געוואָרען אויפ־געבראַכט. האָט ער עס אַצונד צו גלופסק, נעבעך, אויסגעלאָזט. רפאל איז באַלד אַראָב פונ'ם געלעגער, געעפענט אַ פענסטער און זיך געשטעלט אַרויסקוקען אויף דער גאַס.

אַ פריש מאָרגען=ווינטעל האָט אַ בלאָז געטאָן רפאל׳ן גלייך אין פּנים אַריין, איהם נעגלעט, געקושט די באַקען, די אויגען, זיך געשפּיעלט מיט די האָר און אָבגעפרישט איהם דעם קאָפּ. אין דרויסען איז טונקעל=העל, דער הימעל אין מזרח=זייט איז רויטליך פּערפּאַרבט, ווייטער אַביסעל שימערט אויף איהם עפּיס אַ בלאַסער פלעק — אַ סימן פון דער לבנה. ס׳איז אַנ׳אויסמישעניש פון טאָג און נאַכט, אַבלאָזעניש ביי זייער בעגעגנען זיך. מען שפּירט, אַז די זון איז שוין ניט ווייט, אָט=אָט טהוט זי זיך אַ וויז, אָט=אָט איז זי דאָ מיט איהר כבוד אַליין! דאָס זאָגען די שוועלבעלעך, וואָס זענען, קוים געעפענט די אויגעלעך, אַרויס פון די נעסטען און שוועבען, דרעהען זיך מיט אַ שירה אין דער לופט, און דאָס זאָגען אויך די כלי=זמר דאָ, אויף דער גאַס, וואָס פיהרען אַ קעגען טאָג אָב אַ היים, געוועהנטליך, מחותנים נאָך דער חופּה=וועטשערע, מיט דעם אומעטיגען, גאַנץ גלופּסק בעקאַנטען ניגון׳דיל.

עס געהט זיך פאַמעליכען אַ דאַר=בלייך יודעל, פון יענע מיני יודעלעך, וואָס וואוינען אָנגעשטאָפּט צעהן אין איין שטיבעל, משטיינס=געזאָגט, דאָרט ערגיץ אין אַ הינטער=געסיל — אָרמינקע, אָבגעריסענע, דערשלאָגענע, דערנידריגטע, אויף וועלכע עס ליעגט אַבאַרג מרה=שחורה און ציטערען פריי דעם קאָפּ אויפצוהייבען. אַצונד געהט עס זיך, אָט דאָס יודעל, האָפּערדיג, ברייטליך, ביגראַנדע, אָנגעטאָן שבת׳דיג, אין שיך און זעקעלעך, דאָס קעפּעלע פעררייסען, די הענטלעך פערלעגט אַ הינטער אונטער׳ן מאַנטעל, פאַרנעהמענדיג צו ביידע זייטען די פּאָלעס, און לאָזט זיך אָנטהאָן כבוד. כלי=זמר אַרבייטען געשמאַק אויף די כלים, יונגעלעך אין ספּעגצערס, הינטען מיט אַרויסגעשטעקטע העמדלעך, לוויפען פאָראויס; אַ יודענע אין אַ יופּע אויף איין אַרבעל, פערשטעקט דעם פאַרטוך, די עקען פונ׳ם קאָפּענטיכעל צעלאָזט, העצקעט זיך ביחידות, פאַר זיך אַליין, די פרייע האַנד אין דער הויך מיט עפּיס אַ מין נאָזטיכעל, און דרעהט זיך, פלאָנטעט זיך פאַר די פיס, לעבעדיג, פרעהליך! עפּיס אַ קאַטאָוועס, דאָס פיהרט מען אָב אַהיים מיט אַ מאַרש, דורך אַלע הויפּט=גאַסען, אַ קבצן מיט׳ן ווייב, צוויי פיינע מחותנים — לאָז גלופּסק ניט שלאָפען, לאָז זי נישט קראַנק זיין אויפשטעהן, נישקשה, און וויסען!...

רפאל פערקרימט די נאָז מיט אַ זויערע מינע, ער איז, אַ פּנים, מיט דעם טאַראַראַם נישט צופריעדען, פון זיינעטוועגען וואָלט

נאָר קיין אומגליק, חס־ושלום, ניט געווען, אז יענע מחותּנים וואָלטען געגאַנגען מיט די פיסלעך שטיל אַ היים אָהן אַקאַפעליע. נישקשה!...

ער דרעהט אַוועק פון זיי דעם קאָפּ, קיקט אין גאַס, און די יפה־פיה, גלופּסק, ענטפּלעקט זיך פאַר איהם גאַנץ אָפען אין איהר גע־שטאַלט, מחילה, ווי זי זעהט אויס אין דער פריה. די רינשטאָקלעך און די „שמעקענדיגע פּאַרפומעס", וואָס מען האָט פון די הייזער אַרויס־געגאָסען נעכטען בײַ נאַכט, גיבען די „שמוכט". די הייזער, פעסט צוגעמאַכט פון דרויסען מיט די לאָדען, האָבען אַ פּנים גאָר עפּיס ווי גרויסע מיסט־קאַסטענס, פאַר די טירען געפינט זיך פון כל טוב: ביינער, ברעקלעך און אַלע מיני זאַכענישען פון בעל־הבתּיש'קייט. חזירים, נגידים צווישען די בהמות, וואָס זייער פּרנסה געפינט זיך פאַר זיי געענוג, איבער־גענוג אומעטום, זיי עסען דאָ פונ'ם גרייטען שטאַרק פערטיעפט אין דער אכילה און חראָמקען פאַר גרויס תּענוג. הינט, קבצנים, אָהן שטעלען, אָהן פּרנסה, פגר'נדיג, נעבעך, פאַר הונגער, דאַרע חאָרטעס, קאַליקעס, דראַבעס פון כל המינים, נישטערען אין איטליכס ווינקעלע, שנאָרען, זוכען דאָס שטיקעלע ברויט. קומט אַ הינטעל, שטעקט אַריין די נאָז דאָרט, וואו אַ חזיר אַרבייט אין עסק, געבענדיג איהם בשעת מעשה אָנצוהערעניש מיט אַ ביס אין אויער, פּערדריסט עס יענעם שטאַרק און טהוט אַ חריוקע, עפּענט דער אַ מויל און בילט מיט עזות איהם אַקעגען, לויפען זיך צונויף אַ פּעקיל בילערס און עס ווערט אַ געשלעגג איבער אַ ביינדיל, אַ רייסעניש, אַ בייסעניש — אַיין אַרויסחאַפּעניש פונ'ם מויל איינער בײַם אַנדערן. אויך וואָראָנעס, גנבים, כל־בוניקעס, שפּאַצירען זיך דאָרט אַרום, שטאַרק אויסען עפּיס צו דערטאַפּען. איינע פון זיי שטעלט זיך אַ חזיר אויפ'ן רוקען, שטרעקט אויס דאָס העלזעלע, קוקט ממזריש אין דער זייט מיט איין אויגעלע, ווי יענער פאָרעט זיך אין אַ בערגיל מיסט, און קוים האָט ער עפּיס געפונען, שפּרינגט זי פון אַראָב, חאַפּט די מציאה און פליהט דער־מיט געשווינד אַוועק. קיה „פּעדערען" זיך אויפשטעהן פון זייערע געלעגערס אויפ'ן גאַס כלחוך השור, לעקען זיך הינטען אַרום אַליין מיט דער צונג, אָדער קראַצען זיך, רייבען זיך, ווי דער שטייגער איז, בײַ אַ וואַנד, און לאָזען זיך, ווי גוטע בעלי־בית'טעס, געהן, שמעקען, זוכען מציאות אין מאַרק, וואָס דער אויבערשטער שיקט צו: אַ שטרויעלע, אַ הייעלע איז אויך כחורה פאַר זיי.

דער גלופסקער מאַרק אין דער פריה מיט זיינע מיני בעשע־פעניש, פיערפיסיגע בהמות, מיט אַלע זייערע גענג, זייער האַפעניש און יאָגעניש אין דער פרנסה — האָט רפאלן זיך פאָרגעשטעלט גאָר עפּיס טאַקי ווי דער יריד פון די צווייפיסיגע זינדיגע נפשות, מיט דעם גאַנצען האַנדעל, מיט דעם שווינדעל, האָקוס־פּאָקוס, שאַהער־מאַכער. ער שטעהט צוטראָגען פערטיעפט אין די געדאַנקען, אין משונה־ווילדע בּרואים, פיערפיסיגע און צוויי־פיסיגע, פערבּייטענדיג זיך איינע מיט די אַנדערע מיט זייערע פּנים׳ער, דרעהען זיך פאַר איהם משונענערהייז, אויסגעמישט אַלע אינאיינעם.

א קלאַפּ אין דעם פאָדער־חדר בּרענגט אַרויס רפאלן פון זיינע געדאַנקען. ער האָרכט זיך צו מיט איין אויער. און אין קאָפּ פּיקט איהם הערשעלע.

— אָ, הערשעלע! — טראַכט זיך איהם פאַר גרויס רחמנות — ס׳איז אַודאי פונ׳ם שלאָף... ער האָט, ווי איך, די גאַנצע נאַכט קיין אויג נישט צוגעמאַכט. וואָס זאָל עס זיין? אפשר איז ער עפּיס נישט געזונד, אָדער אפשר זאָגט איהם דאָס האַרץ, אַז דאָס אָנהאַלטעניש זיינס, משטיינס־געזאָגט, אויף מיר איז אַ אויסגעבלאָזען איי. ווער ווייסט, וואו איך וועל מגולגל ווערען, און ער פערליערט אָט־דאָס נאַכטלענער דאָ... אומגליקליך קינד, אַז אין אַזאַ ווייסט באַנק־בּעטיל בּעשטעהט דיין גליק! נעה נאָכדעם זאָג: וואָס גוט, וואָס שלעכט... אַלע מענשען זענען פון איין טייג געקנעטען, און דאָך ווי פערשיעדען זיי זענען אין זייערע בּעדערפעניששען צום לע־בּען! יענעם איז דער גרעסטער פּאַלאַץ ענג, דעם אַנדערען — גענוג אַ שטיקעל אָרט, וואו אַנידערצולעגען דעם קאָפּ... איין בּוים מיט איינע בּלעטלעך, די זענען פריש, גרין, האַלטען זיך פעסט, יענע — געל, דאַר־קוואַר, פאַלען, וואָגלען, נעבּעך, פונ׳ם ווינד זיך עלענד אַרום... אָ, עלענד יתומ׳ל, אָ, פערוואָגעלט קינד!

און ווי רפאל טראַכט דאָ, אַזוי הערט זיך ווידער אַ קלאַפּ, שוין אַ גרעסערער, אַ שטאַרקערער, עפּיס ווי בּיים עפענען זיך אַ פענ־סטער מיט אימפּעט, דערבּיי לאָזט זיך הערען הערשעלעס אַ געשריי נאָר אין איין אָטהעם:

— זי!... ס׳איז זי, זי!...

אַז רפאל איז נישט טויט — נישט לעבעדיג אַריין אין פֿאָדער-חדר, איז הערשעלע שוין דאָרט נישט געווען. ער איז דורך דעם פענסטער אַרויס ראַפּטאָם אויף דער גאַס. רפאל זעהט איהם פונדערווייטענס יאָגענדיג-זיך פלינק נאָך די מחותנים און פערשוואונדערענדיג באַלד מיט זיי אין אַ געסיל.

דאס אכטע קאַפּיטעל.

די מעקלערין, וואָס איז אַוועק מיט ביילען פון דער וואָרנבאַנק, האָט זי פערפיהרט פון דאָרט גלייך צו זיך עפּיס אין אַ וויסט שטיבעל ערגעץ אין אַ פערלעגען געסיל, אונטער אַזאַ אויסרעד:

— דו, מיידעלע, בלייב זיך דערוויל אָט־דאָ ביי מיר, און איך וועל מיר אַגעה טאָן אויף איין פוס אַשמעק געבען צו דער בעל־הבית'טע, ביי וועלכער ס'איז דאָ פאַר דיר אַ אָרט. בלייב, קינדעניו, און רוה זיך טאַקע דערוויל אוים. אין פּנים דערקענט מען דיך, אַז דו ביסט נעבעך, מיד פונ'ם וועג, געקומען, דאַכט זיך, האָסטו געזאָגט, פון קאַבצאַנסק?

— פון קאַבצאַנסק, ענטפערט ביילע: היינט ערשט געקומען.

— אודאי אַ ווילד פרעמדע דאָ, קיין קרוב קיין גואל, האַ?

— יאָ, עלענד ווי אַ שטיין.

— זעהסטו, ווי האָדיל די מעקלערין טרעפט. ווער ס'איז שען, און איך קלוג. האָב איך דיר געזאָגט, האַ! נו, גלויב־זשע מיר אַצינד, אַז דער אויבערשטער וועט העלפען. עס וועט, אם ירצה־השם, ווי דער מאָרגענשטערן שיינען דיר דאָס מזל, וועסט לעבען אין פיעל גליק און נחת, אָמן, רבונו של עולם! קאַבצאַנסקער מיידלעך גילטען זעהר שטאַרק דאָ, אַבי נאָר קיין נאַראָנים ניט, ווערט אוים זיי לייט... האַ, וואָס האָב איך געוואָלט? דאָס גערעכטעניש איז מיר אויף דער עלטער, נישט פאַר דיר גערעכט, אַביסעל געשווערט. וואָס ביי מיר אין איין אויער אַריין, געהט פונ'ם אַנדערען אַרוים — יאָ, זיך דערמאָנט!... דערמאָן מיך, האָב איך געוואָלט זאָגען, נוי, האָסטו געזאָגט, הייסטו?

— ביילע! יאָ, ביילע, ביילע! שען, אָהן עין־הרע, ביסטו, ביילע, נאָר קיין מעשה נישט. קיין נאַר ביסטו מחויב אויך נישט צו זיין, — מאַכט האָדיל, בעטראַכטענדיג ביילען פון אויבען ביז אַראָב מיט אַ שייַנענדיג פנים׳ל, און אַ קניפּ געבענדיג זי אין בעקעלע: — סחורה!... איך מעג שווערען, ביילעניו, דו ביסט הונגעריג. וועהסט נאָר, אוי, אַ וועהטאָג איז מיר, חי בלייך זי איז! יאַ, הונגעריג? זאָג־זשע, נשמה מיינע, זאָג, זאָג!

ביילע האָט טאַקי דעם גאַנצען טאָג פונ׳ם פריהמאָרגען, ווען זי איז געקומען קיין גלופּסק, ביז איצט נאָך אין מויל גאָר נישט געהאַט, נאָר זי האָט זיך געשעמט זאָגען „יאָ" און געשוויגען.

— שווייגען הייסט גערעדט. אָ, האָדיל, נישקשה, ווייסט! ווייכט יענעמס פאַרבאָרגענע געדאַנקען, איך קען, נישקשה, די מיידעלעך. יודישע טעכטער זענען שעמעדיגע, בעזונדערס אָט די קליין־שטעדטילדיגע, דאָס שעמען־זיך זייערס איז אָבער טאַקי נאָר איין עקשנות, פע, כ׳לעבען, אַ מיאוסע זאַך אָט דאָס עקשנות! וויל מען וויסען אַ טעם פון לעבען, וואָס הייסט אַזוינס געלעבט, איז די ערשטע זאַך — אין דר׳ערד אַריין דאָס עקשנות! געדענק, טאָכטער, מיינע ווערטער, וועסט מיך אַמאָל פאַר זיי בענשען... אָט וועל איך אַצונד אַ שפּרונג טאָן דיר עפּיס קויפען. ביז וואַרמעס ביי אונז איז נאָך לאַנג צו וואַרטען. דער מאַן מיינער דרעהט זיך אַ גאַנצען טאָג אַרום אין מאַרק, זוכען פּרנסה. די יונגלעך זיצען פון פריה ביז נאַכט אין חדר. צוויי מיידלעך מיינע דיענען, איינע ביי אַ הויבענפוצערין, — די אַנדערע ביי אַ נעהטאָרין. הלואי זייער מזל אויף דיר געזאָגט געוואָרען! שענע, גוטע, אויסגעקאָכט מיט איטליכען, נישטאָ ביי זיי קיין פּיצעל עקשנות. לייט קוועלען פון זיי גאָר אָן — געראָטען טאַקי אין דער מאַמען זייערער מויד ווייז... עסען מיר וואַרמעס הייסט עס, ערשט ביי־נאַכט. אָט וועל איך אַ שפּרונג טאָן! —

אַזוי לאָזט אויס האָדיל דעם שמועס און ווערט באַלד אַנטרונען.

„אַ צדקת, כ׳לעבען, די האָדיל! — טראַכט ביי זיך ביילע — זי אַליין, ווי אין שטוב דאָ זעהט אויס, איז, נעבעך, אָרעם, און זאָרגט זיך אַזוי פאַר מיר ווי אַ מאַמאַ, עפּיס גאָר אַ דימענט, אַ גוטע, גאָר אָהן אַ גאַל, גאָט ברוך הוא מעג איהר פאַר איהר גוטסקייט בעצאָהלען!".

און אַז ביילע טראַכט דאָ אַזוי, בעטראַכט די שטוב, אַלסדינג דאָרט, דאַנקט און לויבט זיין ליעבען נאָמען פאַר די גרויסע חסדים זיינע מיט דעם מלעגדען, וואָס האָט זיך דערבאַרמט און צוגעשיקט איהר אַזאַ,

אזא גוטע כשר'ע נשמה, — קומט אָן האָדיל און לעגט אַנידער פאַר ביילען אויפ'ן טיש אַ גאַנץ פעקיל שפייז מיט זיסע ריידעלעך.

— עס, ביילעניו! אָט האָסטו דיר אַ קנעבעלע, אַ רעטיכיל, אַ גריז אונערקעלע. עס, נשמה'ניו, זאָלסט מיר געזונד זיין! איך וויל פונ'ם גאַנצען האַרצען, וויל איך, אַז דו זאָלסט עסען און אַ שען פנים האָבען. אַ מיידעלע בעדאַרף זיך צולאָזען וואוילטאָג, הנאה האָבען אין דעם לע-בען. איך מוידוויין האָב איך מיך נישט אָבגעזאָגט פון קיין זאך, וואָס דאָס האַרץ גלוסט. אָי, האָב איך עס געלעבט, געלעבט!... זיי-זשע, ביילעניו, אַלעבעדיג מיידעל און נישט געזאָרגט! לאָז זיך גאָט זאָרגען! עס, ביילעניו!

— צו וואָס, כ'לעבען, זאָלט איהר זיך אַזוי מטריח זיין? — מאַכט ביילע און קוויינקעלט זיך צו-צוריהרען צום שפייז, וואָס פאַר איהר: — בין גאָר ניט אַזוי הונגעריג, בין איך. און פאַר וואָס זאָלט איהר זיך אויף מיר אַזוי אויסבּרייגגען?

— רייד נישט, איך בעט דיך, קיין נאַרישקייטען, אַ מיידעלע בעדאַרף עסען, זאָג איך דיר, נעהמען אויף זיך לייב און אַ שען פנים האָבען, אַנדערש קען מען זיך נישט ווייזען פאַר לייט. און איבריגענס, ברייגגסטו מיר גאָר נישט אויס, עסט נישט מיינס, ווי דיר דאַכט זיך, דו עסט פריהער גאָט'ס און דערנאָך דיינס. אַז גאָט וועט העלפען, דו דרעהסט זיך אַריין אַהין אויף דעם אָרט, וואו איך וויל דיר פאַר-זאָרגען, וועסטו מיר, נישקשה, אָבצאָהלען מיט דאַנק. לאָז-זשע זיך נישט בעטען, נאַרעלע, און עס. געגוג גע'טענה'ט, נישטאָ מעהר קיין צייט. אַצונד בעדאַרף איך געהן, וועגען דיר טאַקע, אין אַ גוטער שעה.

האָדיל איז באַלד טאַקע אַ וועקגעגאַנגען, און ביילע האָט זיך גע-נומען אונטערלעהנען דאָס האַרץ מיט אַפּעטיט, זעהר צופריעדען, וואָס דאָס מזל האָט איהר געדיענט צו בעגעגענען זיך, באַלד ביי איהר אָנ-קומען אהער, מיט אַזאַ דימענדיגער יודענע, ביי וועלכער זי איז פער-רעכענט ווי אַ אייגען קינד. געשטערט די פרייד האָט איהר דאָס נאָר, וואָס די מאַמע אין דער היים דאָרט ווייסט עס נישט, און טראַכט אַודאי איבער וועגען איהר, דער גוטער יאָהר ווייסט וואָס אַזוינס. עס גיט איהר אַ צופּ ביים האַרצען, דערמאָנענדיג זיך אָן די אַלע ליעבע אין דער היים, און טראַכט ביי זיך מיט אַ זיפץ: אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעך, וואָס מאַכען זיי דאָרט?

זי טראַכט און שטעלט זיך פאַר דאָס שווערע ביטערע לעבען זײַן דער היים. די מאַמע איז געעלטערט, געבויגען, נעבעך, פאַר דער צייט; זי געהט אין אַקער פון פריה ביז נאַכט און פיהרט אַ לעבען, משטיינס־געזאָגט, אין דחקות, אין נויט, קיין גוטע שעה האָט זי נאָך, נעבעך, ניט געהאַט... דער טאַטע האָרעוועט, רייסט קריעה אויף דעם שטיקעל טרוקען ברויט. נאָך גוט, אַז ס׳איז חאָטש דאָ אַ פּיסנער קאָליש, אָדער אַ טעפּיל קאַרטאָפעל פון דער גאַנצער מיה, אַמאָל קומט ער אַ היים לע־דיג מיט אַ פערקלעמט האַרץ — און ס׳איז דאָס אויך נישטאָ. די לעצטע צייט איז ער, נעבעך, אויסגעדאַרט, ווי אײַנגעשרומפּען געוואָרען, קראַנק, צובראָכען. קוים וואָס די נשמה האַלט זיך אין איהם... די קינדערלעך, אוי, אַז אָך און ועה! פערוויסט, נעבעך, איז זייער לעבען, פערפינסטערט זייערע יונגע יאָהרען! זיי עסען קיינמאָל זיך זאַט נישט אָן, האָבען נישט אויף זיך קיין לויט פלייש, נאָר הויט און ביין... אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעך, וואָס מאַכען זיי דאָרט?

עס שטעלט איהר זיך אויך פאַר דאָס אַוועקפאָהרען איהרס פון דער היים. אָך, ווי וועה־און־ווינד דער מאַמע איז געווען צו שיידען זיך מיט איהר קינד! די מאַמע פּלאַטערט, ציטערט, איז טויט מיט אַלע אברים, ס׳איז איהר שווער אײַנצוהאַלטען זיך — און אַלע וועהטאָגען, וואָס איהר האָט, פון גאַנץ לאַנג ביז אַצונד, זיך אָנגעקליבען אויפ׳ן האַרץ, גיסט זי עס אויס אין הייסע בלוטיגע טרעהרען. דער אַלטער, צובראָכענער טאַטע מאַכט זיך כלומר׳שט האַרץ, געזעגענט זיך מיט איהר שטיל, קורץ — און אינוויינינג קאָכט זיך איהם איבער דאָס ביסעל בלוט, ער איז בלייך, צוטראָגען אַ שרעק. איהר שיידען זיך איז ביים גאַנצען הויזגעזינד געווען אַ רים פונ׳ם האַרצען. דאָס שטעלט זיך איצט ביידע פאַר, פיהלט, ווי דאָס האַרץ געהט איהר אויס נאָך די אַלע ליעבע איהרע, און טראַכט: אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעך, וואָס מאַכען זיי דאָרט?

אָרימע לייט, אַ פּנים, האָבען אויך אַ נשמה, עלטערן צו קינדער, קינדער צו עלטערן און דאָס הויזגעזינד צווישען זיך פיהלען אויך ליעב־שאַפט איינע צו די אַנדערע, אפשר אַ מאָל נאָך מעהר ווי בײַ יענע פערמעגליכע.

עס רוקט זיך אָן אויף ביילען אַ וואָלקען מרה־שחורה, אַט־אַט, פיהלט זי, ברעכט איהר דאָס האַרץ און עס טהוט זיך אַ גאָס אַ מבול

טרעהרען. נאָר פון אַ ווינקעלע דאָרט אין איהר נשמה שיינט אַרויס, ווי אַ ליכטיגער שטראַהל, די האָפנונג, שלאָגט זיך דורך צווישען די געדיכטע וואָלקענס מרה־שחורה, און רוימט איהר אַיין גוטע זאַכען — פרייד, נחת אויף שפּעטער, אם־ירצה־השם, אַז גאָט וועט איהר העלפען זיך שטעלען דאָ אויף דעם גוטען אָרט, דורך דער כשר׳ער נשמה, האָדיל די מעק־לערין. אַוועקדינגען אַ ציים און צונויפשלאָגען עטליכע גראָשען, וועט זי עס איינאַנצען אַ היים אָבשיקען, אָדער זי אַליין וועט נאָר אַ היים צוריקפאָהרען, ברייגגען איטליכען אַ מתנה, וועט העלפען דער מאַמען אין דער בעל־הבתישקייט, און לעבען אין פיעל גוטס אינאיינעם מיט די עלטערן, זאָלען געזונד זיין.

מיט אַ זעלכע טרייסטען פערוויעגט ביילען די האָפנונג, עס קלעבען זיך איהר די אויגען, זי שפּאַרט זיך זייף אַ האָרט באַנק־בעטיל, דרעמעלט, און עס דאַכט זיך איהר אין חלום — בעטגעוואַנד! צחיי איבערבעטען, קישענס גרויסע און קליינע אַ גאַנצער טורם. אויך אַשענע גאַרדעראָבע — זי האָט, הייסט עס, למזל חתונה! ווער חתן, וואו חתן? פרעגט זי בחרם, נאָר ס׳איז אַ קושעניש, אַ טופּעניש, אַ שטופּעניש פון אַלע זייטען, און קול: מזל־טוב דיר, ביילע, מזל־טוב, מזל־טוב!...

די זון האָט זיך געזעצט, אין שטיב איז טונקעל, און ביילע שלאָפט געשמאַק. אויפ׳ן פריפעטשיקעל ברענט אַ פייעריל. נאָסע שפּענדלעך אַ פּאָר קנאַקען, רויכערען, בלאָזען זיך, טהוען דערנאָך אַ פלאַקער, בלאָזען זיך, טהוען דערנאָך אַ פלאַקער, בלאָזען אויס אַ תקיעה גדולה — פוף־פוף, אַרויסשטעקענדיג די לאַנגע פייערדיגע צינגלעך. און חאַפּען אַרום אַ קאָכענדיג טעפּיל, וואָס שעפּטשעט, פלוידערט עפּיס אויף זיין מין לשון. האָדיל שעפּט אָב פון אויבען מיט אַ הילצערנעם לעפעל און פיהרט אַ שטיל געשפרעך מיט איהר מאַן, וואָס שטעהט אַנגעבויגען איהר ביי דער זייט, אַרויפלעגענדיג איטליכס מאָל אַ פינגער זיך אויף די ליפּען.

— שאַ, ברען ווי אַ פייער, שיפּילאָווע —לע! אָט איז ער שוין געקומען, די שענע צורה מיט דעם געפּייפטען לשון זיינעם: שישאַ — שושי — בייזערט זיך האָדיל אויף דעם מאַן שטילערהייד, שמאַרק אויפ־געבראַכט, נאָכקרימענדיג זיך איהם ווי ער רעדט שיפּילאַחע — קראַנק ביזט דו, האָסט ניט קיין כח צו ריידען שטילער אביסעל,

נישט פּייפען און אויפוועקען זי פון׳ם שלאָף, דו הערסט, שמענ־דריק?

— אַ שאלה אַבּיסעל צו איך הער. וואָס דען? צו־וואָס? זאָג־זשע מיר, איז דאָס סיהות מאַכען, גיסט סוין טאָקי פיהרען זי אַהינצוצו, סוין, אָהן סום סיהוש? — רוימט מענדיע, שטאַרק אָנבויגענדיג זיך, האָדלען אין אויער, שטיל ווי נאָר מעגליך.

צו זיין אומגליק אָבּער זענען די וווּשענדיגע אותיות, ווי אַ „שין״ אַ שטיינגער, איהם אַרויס פון׳ם מויל מיט אַ פּייף. עס האָט איהם נאָך געפעהלט טאָקי אַ פּאָר פעדערסטע ציינער אויך, וואָס אָהן זיי מוזען אַזוינע אותיות אַרויסקומען געפּייפט. און, מעשה־שטן, זענען איהם אַריינגעפאַלען אין מויל דוקא אַזוינע זושענדיגע אותיות, ווי אַ „שין״ אַ שטיינגער, ווי דעם עולם׳ס אַ ווערטיל טאָקי: אַז גאָט וויל שטראָ־פען אַ עם־הארץ, שיקט ער איהם צו אַ פּסוק אין מויל. דאָס הייסט, אַ גראָבער יונג שיט אין שמועס מיט פּסוקים, וואָס קומען אויס לעמעשקע.

— הַי, אין דר׳ערד אריין, ווי ער האָט זיך עס אַביסעל צופּייפט, זושושקעט! — שילט האָדיל אויף אַ שושקענדיגען קול שטיל מיט דעם גאַנצען כח פערבייסענדיג די ליפען, און די אויגען פערלויפען איהר מיט בלוט — פאַר וואָס, פרענסטו, נישט פיהרען זי אַהין היינט באַלד טאָקי? בהמה! נאָך קענסטו זי נישט, די כּלבו׳ניצע, וואָס פאַר אַ גראַשען וועט זיך ביידע אויגען אַרויסגעהמען! לאָזען איהר טאָקי די אויגען אַרויסקריי־כען ביז זי וועט מיך זעהן מיט מיין סחורה ביי זיך! היינטיגס מאָל לאָז איך מיך, נישקשה, שוין נישט מעהר שפּיעלן אין דער קאַשע, שאַ, שלאָג מיך נישט איבּער. וואָס, גולם, האָסטו אויסגעשטעלט דיינע קעלבערנע אויגען אויף מיר אַזוי? האָרך בעסער, שמענדריק, און שווייג.

— סווייג, סווייג! ווייס נישט מעהר ווי כווייג. וואָס־זשע איז בראש אַזוי דאָס סטיקעניש? — שושקעט מענדיע דעם ווייב אין אויער אַריין. און פּאַר צופּיעל אַבּהימעניש פערפּלאָנטערט זיך איהם די צונג, פערבּייט אַ שין אויף אַ סמך, אַ סמך אויף אַ שין, און עס קומט אויס נאָך ערגער געפּייפט.

— טפו! — שפּייט האָדיל אויס, אַ מאַך־געבענדיג אויף דעם מאַן מיט דעם לעפעל — אַ פּייפען אַביסעל! אַ — אַ פערפּייפעניש זאָל אויף דיר קומען, רבונו־של־עולם! זאָלסט פּייפען, פּייפען... נו, שמענדריק.

די האַרכסט? דאָס מיידעל דאָרט שלאָפט. שאַ! זי זאָל זיך נישט אויפ־
האַפּען און הערען . . . נאָך אַ טעם האָב איך, וואָס איך איל מיך: לאָז
זי אַ צוויי, דריי טעג בלייבען ביי אונז דאָ, אונטערפּילעווען זיך אַביסעלע,
נעהמען אויף זיך לייב, נישקשה, אַ נעגזיל אַז מען שטאָבט, גיט עס דיר
שמאַלץ. אָט האָסטו צוויי טעמים, צוויי מכות דיר! און דער דריטער
טעם טרעפט איבער אַלע אַנדערע — אַ דריטע מכה דיר אַ גרויסע דער־
פּגר, וואָס דו האָסט אַ קאַצענקעפּיל און פאַרגעסען, וואָס נחמן־טרייטעל
שרייבט אין דעם בריעוועל. נחמן־טרייטעל בעט שענע סחורה, אַז ער
וועט אין־גיבען קומען — זאָל ביי מיר דאָ זיין גרייט פאַרטיג, עס זאָל
נישט פעהלען נישט מעהר ווי אָנצוקוקען זיך און שרייבען תנאים, כדי
ער זאָל דאָ נישט לאַנג פערזוימען און באַלד מאַקי קענען מיט דער כלה,
מישטיינס־געזאָגט, אַוועקפאָהרען אהינצו, וואוהין ער פאָהרט אַלע יאָהר
מיט דער סחורה זיינער און פערדיענט אַ שטיק גאָלד. דו ווייסט דאָך,
אַז נחמן־טרייטיל בעצאָהלט תמיד שדכנות־געלד מיט דער פולער האַנד.
איבער אַלע אכסניות האָב איך היינט זיך געדרעהט, געזוכט, טאָמער
איז ער געקומען. מאָרגען זאָלסטו געהן זוכען איהם, שמעקען ווי אַ הונד,
אַצונד פאַרשטעהסטו שוין, בהמה?

וואָס־זשע איז אַזוינס נישט צו פאַרשטעהן? זאָגט מען עס
פריהער אַרויס בפירוש און כאַ — שאַ — לאָזט אוים מענדיע מיט אַ
לאַנגען פייף.

— אַצונד, שמענדריק, מעגסטו שוין אַ מיתה משונה איינגעהמען,
די כפרה ווערען פאַר כל ישראל . . . אויפגעוועקט! — מאַכט האָדיל,
פערקרימענדיג זיך אויף דעם מאַן שטאַרק בייז, און לויפט־צו
באַלד מאַקי צו ביילען אינגאַנצען ווי איבערגעביטען געוואָרען,
מיט אַ פרעהליך־שיינענדיג פּנים׳ל און אַ זים שמייכעלע אויף די
ליפּעלעך.

— אַ גוטער אויפשטאַנד אויף דיר, ביילעניו! האָסט, אָהן עין־
הרע, זיך גוט אויסגעשלאָפען? נו, גענוג געשלאָפען. צייט עסען.
מענדיע! — טהוט האָדיל אַ זאָג צום מאַן, עפּים אַזוי פריינדליך, גוט,
גאָר מחיה — געה מענדיע לעב, רוף אַריין די קינדערלעך. זיי אַ בעל־
הבית, מענדיעניו, מאַך דעם הערינג, שנייד אָן ברויט, און איך וועל
מיר דערווייל אויף אַ קליין רגע׳לע אַ געה טאָן צום טעפּיל, עס זאָל
נישט צוגעברענט ווערען, דו קענסט נאָך מיר, חס־ושלום, געבען גם
אָהן כתובה . . .

האדיל האָט בּיים טיש בּיילען אונטערגעטריבּען, אלץ: „לאָז איך נישט בּעטען, עס, לאָז דיר וואויל בּעקומען!“ מאַכען איהר גרויסע האָפנונגען, אַז אָט בּאַלד וועט זי מיט דעם אויבּערשטענס הילף אויפגעריכט ווערען, זיך איז אַ שמאַלץ-גרוב אַריינחאַפּען, אויף אַ גוט אָרט, נישקשה.

אויף דעם סמך האָט בּיילע בּיים טיש זיך וואויל געטאָן און איך געלעגט שלאָפען מיט אַ גרינג געמיט.